

**Kulttuurisensitiivisyyttä vai heitteillejättöä? Ilman huoltajaa maahan tulleiden turva-
paikanhakijalasten yksityismajoitus ammattilaisten näkemyksissä**

Elina Kauhanen

Lisensiaatintutkimus

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

2017

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Kulttuurisensitiivisyyttä vai heitteillejättöä? Ilman huoltajaa maahan tulleiden turvapaikanhakijalasten yksityismajoitus ammattilaisten näkemyksissä

Tekijä: Elina Kauhanen

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö/marginalisaatiokysymysten sosiaalityön erikoisala

Työn laji: Lisensiaatintyö

Sivumäärä: 172 + 6 liitettä

Vuosi: 2017

Tiivistelmä:

Tutkimus käsittelee ilman huoltajaa maahan tulleiden turvapaikanhakijalasten yksityismajoitusjärjestelmää toimijoinen ja toimintoinen 2010-luvun Suomessa. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten yksityismajoitus yksintulleiden asumisen, hoidon ja kasvatuksen järjestelynä toimii sekä miten syrjimättömyys, lapsen edun ensisijaisuus ja lapsen oikeus erityiseen suojeluun toteutuvat yksityismajoituksessa.

Kyseessä on laadullinen, kriittisen tutkimuksen perinteeseen nojautuva tutkimus, jonka aineisto koostuu viidestä yksityismajoitusta tuntevien ammattilaisten fokusryhmähaastattelusta. Haastateltavia oli yhteensä 11. Haastateltavat olivat ryhmäkodin ja maahanmuuttajapalveluiden työntekijöitä sekä yksintulleiden turvapaikanhakijalasten edustajia. Aineiston analyysi tapahtui teemoittelun avulla. Käsitteellisenä apuvälineenä analyysissä toimi Erving Goffmanin tulkintakehyksen käsite.

Ammattilaisten näkemysten perusteella oli tunnistettavissa kolme erilaista yksityismajoituksen tulkintakehystä. Parempi perheessä kuin laitoksessa -tulkintakehyksessä korostuu perhehoidon ensisijaisuus laitoshoidon nähden. Parempi omiensa parissa -tulkintakehyksessä taas luo yksityismajoituksesta kuvaa kulttuurisensitiivisenä ja sukulaissuhteiden säilymisen mahdollistavana tapana järjestää yksintulleiden asuminen hoito ja kasvatusta. Heitteillä -tulkintakehyksessä esille nousevat erilaiset yksityismajoitukseen liittyvät epäkohdat.

Yhdenvertaisuuden kannalta yksityismajoitus vaikuttaa ristiriitaiselta, sillä siinä on havaittavissa piirteitä sekä positiivisesta erityiskohtelusta että rakenteellisesta rasismista. Lapsen edun viitekehyksessä keskeisimmäksi tulokseksi hahmottuu se, että ammattilaiset antavat lapsen tunnesuhteille sekä kielelliselle, kulttuuriselle ja uskonnolliselle taustalle suuren painoarvon lapsen etua määritettäessä. Lapsen suojelun kannalta yksityismajoitus näyttää melko ongelmallisena. Järjestelmässä on muun muassa yksityismajoitusten tukeen ja valvontaan liittyviä puutteita, joiden vuoksi lapsen oikeus erityiseen suojeluun ei yksityismajoitusjärjestelmässä välttämättä toteudu.

Yksityismajoitus on tässä tutkimuksessa näyttänyt kulttuurisensitiivisenä, lapsen perheessä asumisen mahdollistavana tapana järjestää yksintulleiden turvapaikanhakijalapsen asuminen hoito ja kasvatusta. Järjestelmässä on kuitenkin huomattavia rakenteellisia ja toimintakäytäntöihin liittyviä epäkohtia, joiden vuoksi lapsen oikeuksien toteutuminen yksityismajoituksessa on osin puutteellista.

Avainsanat: sosiaalityö, turvapaikanhakijat, yksityismajoitus, yhdenvertaisuus, lasten oikeudet, lastensuojelu

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Yksin turvaa hakemassa	3
2.1 Erityisen haavoittuva asema	3
2.2 Yksityismajoitusjärjestelmä	8
2.3 Transnationaalia perhe-elämää muuttuvassa Suomessa	13
3 Lapsen oikeudet yksityismajoitusjärjestelmässä	17
3.1 Yhdenvertaisuus	17
3.2 Lapsen edun ensisijaisuus	22
3.3 Oikeus erityiseen suojeluun	26
4 Tutkimuksen toteutus	30
4.1 Laadullisesti ja kriittisesti	30
4.2 Haastatellen	34
4.3 Kehyksiä etsien	38
4.4 Teemoitellen	42
4.5 Etiikkaa pohtien	45
5 Yksityismajoitus selvitys	50
6 Tulkintakehykset	59
6.1 Parempi perheessä kuin laitoksessa	60
6.2 Parempi omiensa parissa	66
6.3 Heitteillä	77
6.3.1 Perheessä	78
6.3.2 Ammattilaisten käsissä	95
6.3.3 Yhteiskunnassa	112
7 Onnistunut yksityismajoitus	133
8 Johtopäätökset: Näkökulmia lapsen oikeuksiin	140
8.1 Yhdenvertaisuuden kysymykset	140
8.2 Lapsen edun arvioiminen	149
8.3 Lapsi ilman suojaa	153
8.4 Lopuksi	159
Lähteet	163
Liitteet	173

Kuviot

Kuvio 1. Yksityismajoitusselvityksen prosessi	57
Kuvio 2. Perhe ja laitos kasvuympäristöinä	65
Kuvio 3. Sukulaisperheen ja ryhmä-/perheryhmäkodin edut	77
Kuvio 4. Ongelmia yksityismajoitusperheissä	94
Kuvio 5. Ongelmia ammattilaisten työskentelyssä	111
Kuvio 6. Rakenteellisia ongelmia	132
Kuvio 7. Onnistuneen yksityismajoituksen elementtejä	139
Kuvio 1. Yksityismajoitus yhdenvertaisuuden näkökulmasta	148
Kuvio 2. Hyvinvoinnin ulottuvuudet lapsen edun arvioimisessa	152
Kuvio 3. Lasten suojelua vaikeuttavia tekijöitä	158

1 Johdanto

Tämä tutkimus käsittelee yksintulleiden turvapaikanhakijalasten yksityismajoitusjärjestelmää toimijoineen ja toimintoineen 2010-luvun Suomessa. Tutkimusaihe siirtyi tutkimusprosessin aikana marginaalista keskiöön Euroopan pakolaiskriisin myötä. Tutkimussuunnitelmaa kirjoittaessani pohdin vielä vakavasti sitä, kannattaako näin pientä ihmisryhmää koskevaa järjestelmää ylipäättään tutkia. Yksintulleita on saapunut Suomeen vuosittain keskimäärin pari sataa, ja heistä vain pieni osa on päätenyt yksityismajoitukseen. Yksintulleiden määrä kuitenkin nousi yllättäen vuonna 2015 yli kolmeen tuhanteen (Maahanmuuttovirasto 2016), mikä vaikutti myös yksityisesti majoitettujen määrään. Yksintulleiden vastaanottojärjestelmän ja siihen sisältyvän yksityismajoituksen kehittämiseksi on siis tässä ajassa selvä tilaus.

Tutkimukseni tarkoituksena on tuottaa tietoa yksityismajoituksesta selvittämällä yksityismajoitusta tuntevien ammattilaisten fokusryhmähaastattelujen avulla, miten yksityismajoitus yksintulleiden asumisen, hoidon ja kasvatuksen järjestelynä toimii. Etsin vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Minkälaisia tulkintakehyksiä yksintulleiden turvapaikanhakijalasten yksityismajoituksesta on ammattilasten näkemysten perusteella tunnistettavissa?
2. Miten YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa määritellyt lapsen oikeudet, erityisesti syrjimättömyys, lapsen edun ensisijaisuus ja oikeus erityiseen suojeluun toteutuvat yksityismajoituksessa?

Valitsin tarkastelunäkökulmiksi lapsen oikeuksista syrjimättömyyden, lapsen edun ensisijaisuuden ja oikeuden erityiseen suojeluun siksi, että ne ovat tutkimusaiheeni kannalta keskeisiä, mutta myös riittävän teoreettisia ja laajoja ilmiön monipuoliseen tarkasteluun. Tutkimusaiheeni sijoittuu lastensuojelun ja pakolaistyön rajapinnalle. Oikeus erityiseen suojeluun on lastensuojelun kannalta yksi olennaisimmista lapsen oikeuksista. Pakolaistyössä taas yhdenvertaisuuden kysymykset ovat keskeisessä roolissa; syrjinnän tematiikka mahdollistaa yhdenvertaisuuteen liittyvien kysymysten tarkastelun. Lapsen

etu on mukana tutkimuksessa, koska lapsen edun ensisijaisuutta voidaan pitää universaalina, kaikkea lasten kanssa tehtävää työtä ohjaavana periaattina. Euroopan komission yksintulleita turvapaikanhakijalapsia koskevan toimintaohjelman mukaan lapsen suojelun ja lapsen edun ensisijaisuuden tulee ohjata yksintulleiden turvapaikanhakijalasten kanssa tehtävää työtä Euroopan unionissa (European Commission 2010).

Valitsemani lapsen oikeudet liittyvät myös kiinteästi toisiinsa. Thomas Hammarbergin (1995) näkemyksen mukaan lapsen oikeuksien yhdenvertaisuusperiaatteen noudattamiseksi lapsille pitää mahdollistaa tasa-arvoinen asema aikuisten rinnalla, mutta samaan aikaan on pystyttävä varmistamaan, että lapset saavat tarvitsemansa suojelun. Nämä keskenään ristiriitaisiltakin vaikuttavat vaatimukset on mahdollista toteuttaa lapsen edun periaatetta noudattamalla, huomioimalla lapsen etu kaikissa lapsia koskevissa toimituksissa. (Mt.,291-292.)

Maahanmuuttaja- ja pakolaislapsiin liittyvää tutkimusta on Suomessa tehty jo melko paljon. Esimerkiksi Merja Aniksen (2008) väitöstutkimus käsittelee maahanmuuttajaerityisiä kysymyksiä lastensuojelussa. Annika Parsons (2010) on selvittänyt lapsen edun toteutumista turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevissa päätöksissä ja Sirkku Suikkanen (2010) kidutettujen pakolaislasten määrää ja psykiatristen palvelujen tarvetta. Viimeaikaisia tutkimukseni aihepiiriin liittyviä väitöstutkimuksia ovat esimerkiksi Marja Peltolan (2014) etnografisiin haastatteluihin perustuva tutkimus maahanmuuttajataustaisten perheiden perhesuhteista ja Mervi Kaukon (2015) toimintatutkimus yksintulleiden turvapaikanhakijatyttöjen osallisuudesta vastaanottokeskuksessa. Yksintulleita turvapaikanhakijalapsiakin on siis tutkittu jo jonkin verran, mutta yksityismajoitukseen kohdistuvaa tutkimusta ei Suomessa juurikaan ole vielä tehty. Mainittakoon kuitenkin Petra Kopran (2013) pro gradu- tutkielma, joka käsittelee yksityismajoituksessa asuneiden alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden selviytymistä. Esimerkiksi Iso-Britanniassa yksintulleisiin turvapaikanhakijalapsiin liittyvää tutkimusta on olemassa huomattavasti enemmän. Brittitutkijoista on syytä mainita paljon yksintulleisiin liittyvää tutkimusta tehnyt Ravi Kohli, joka on tutkinut esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden haastattelujen avulla yksintulleiden turvapaikanhakijalasten kanssa tehtävää sosiaalityötä (Kohli 2007a; ks. myös Kohli 2007b; Kohli ym. 2010).

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, mistä yksintulleiden turvapaikanhakijalasten yksityismajoituksessa on kysymys. Haastatteluissa kerrottujen yksityismajoitustarinoiden ja ammattilaisten yksityismajoitusta koskevien näkemysten perusteella ei voi muodostaa yleisiä johtopäätöksiä yksityismajoituksen hyvyydestä tai huonoudesta, sopivuudesta tai soveltumattomuudesta. Haastateltavien kokemukset ovat kuitenkin arvokkaita myös yksittäistapauksina, sillä ne valottavat yksityismajoituksen eri puolia ja auttavat sitä kautta ymmärtämään suhteellisen tuntematonta ilmiötä. Pyrin tutkimuksessani hahmottamaan myös yksityismajoituksen paikkaa yhteiskunnallisessa keskustelussa.

Ilman vanhempiaan Suomeen tulleet turvapaikanhakijalapsen haastavat käsityksemme lapsuudesta ja lasten toimivuudesta sekä lasten oikeuksista suomalaisessa yhteiskunnassa ja palvelujärjestelmässä. Toivon, että tutkimuksestani on apua käytännön työntekijöille, kun he pohtivat yksittäisen lapsen asuinpaikkaa, mutta myös päätöksentekijöille, kun he kehittävät yksintulleiden vastaanottojärjestelmää.

2 Yksin turvaa hakemassa

Kontekstoin tässä luvussa tutkimusaiheeni tarkastelemalla yksintulleiden erityisen haavoittuvaa asemaa (yksilöön liittyvä viitekehys) sekä erilaisia tapoja järjestää yksintulleiden turvapaikanhakijalasten asuminen, hoito ja kasvatus (palvelujärjestelmään liittyvä viitekehys). Lopuksi hahmotelen yhteiskunnallisesta viitekehuksesta käsin, miten yksintulleiden voidaan ajatella liittyvän viimeaikaiseen maailman ja suomalaisen yhteiskunnan muutoksesta käytävään keskusteluun.

2.1 Erityisen haavoittuva asema

Tutkimus kohdistuu alaikäisiin ilman huoltajaa maahan tulleisiin turvapaikanhakijoihin. Euroopan unionissa käytetyn määritelmän mukaan yksintulleella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta kolmannen maan kansalaista tai kansalaisuudetonta henkilöä, joka saapuu Euroopan unionin alueelle ilman hänestä huolehtivaa aikuista, tai joka jätetään ilman ai-

kuisen huolenpitoa Euroopan unioniin saapumisen jälkeen (EUR-Lex 2001). Tässä tutkimuksessa ei säännönmukaisesti erotella yksintulleita turvapaikanhakijoita iän mukaan lapsiin ja nuoriin, vaan yksintulleella turvapaikanhakijalapsella viitataan kaikkiin alle 18-vuotiaisiin yksintulleisiin.

Yksin maahan tullut turvapaikanhakijalapsi on saapunut maahan hakemaan turvaa. Turvapaikan voi saada, jos henkilö pelkää perustellusti joutuvansa kotimaassaan vainotuksi alkuperänsä, uskontonsa, kansallisuutensa, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisensa tai poliittisen mielipiteensä johdosta. Oleskeluluvan voi saada myös esimerkiksi toissijaisen suojelun perusteella, jos turvapaikan kriteerit eivät täyty, mutta henkilö joutuisi kotimaassaan vakavaan vaaraan, esimerkiksi teloitetuksi tai kidutetuksi. Oleskeluluvan perusteena voi olla myös yksilöllinen inhimillinen syy, jos oleskeluluvan epääminen olisi ilmeisen kohtuutonta henkilön terveydentilan, Suomeen syntyneiden siteiden tai muun syyn vuoksi, kun huomioidaan kotimaan olosuhteet tai henkilön haavoittuva asema. (Ulkomaalaislaki 2004/301, §52; §87-88.) Yksintullut turvapaikanhakijalapsi saapuu maahan esimerkiksi yksin, sukulaisten tuomana tai salakuljetettuna ja hakee maahan saavuttuaan turvapaikkaa. Turvapaikan saamisen kriteerit selvitetään, ja lapsi saan sen jälkeen joko myönteisen tai kielteisen oleskelulupapäätöksen.

Yksintulleiden turvapaikanhakijalasten kohdalla on olemassa erityisiä lasten elämäntilanteeseen liittyviä riskitekijöitä, jotka tulisi huomioida niin yksintulleiden kanssa työskenneltäessä kuin myös yksintulleiden turvapaikanhakijalasten palvelujärjestelmää kehitettäessä. Yksintulleet ovat erityisen haavoittuvassa asemassa olevia lapsia, sillä he ovat erossa vanhemmistaan, perheistään, kotimaastaan, kulttuuristaan, äidinkielestään ja uskonnostaan, he saattavat olla sodan, konfliktin tai vainon traumatisoimia eikä heillä turvapaikanhakuvaiheessa ole varmuutta siitä, tulevatko he saamaan oleskelulupaa (Simmonds 2007, 1). Pieni osa turvapaikkaa hakevista lapsista on saatettu lähettää pois kotoaan syvän köyhyyden takia. Tähän joukkoon kuuluvat myös ihmiskaupan uhrina maahan saapuvat lapset. (Kohli 2007a, 45-46.) Saavuttuaan maahan lapset kohtaavat byrokraattisen turvapaikanhakujärjestelmän, ennakkoluuloja ja rasismia, ja myös näillä tekijöillä saattaa olla vaikutuksia heidän hyvinvointiinsa (Raval 2007, 61). Ilman huoltajaa olevat lapset ovat myös ihmiskaupan riskiryhmää, ja kulttuuritaustansa takia he saat-

tavat altistua esimerkiksi kunniaväkivallalle. Tilannetta hankaloittaa se, että turvapaikanhakuvaiheessa lapset eivät aina saa tarvitsemiaan sosiaali- ja terveystalvaeluita, vaikka heillä olisi niihin oikeus.

Timo Harrikari (2008) on pohtinut hallinnan regiimien muutoksia. Hänen mukaansa Suomessa on siirrytty yhteiskunnan rakenteiden kehittämistä korostavasta ja voimakkaita yksilötason interventioita välttävistä hyvinvointipolitiikan regiimistä huolta ja kontrollia korostavaan riskipolitiikan regiimiin. Riskipolitiikan regiimin keskeisiä ilmenemismuotoja ovat esimerkiksi moniammatillisten tiimien "varhainen puuttuminen" ja huolipuhe, erilaiset "koko kylä kasvattaa" -järjestelmät sekä poliisien merkityksen kasvaminen nuoruuden asiantuntijoina. Nuoret nähdään poliittisessa debatissa ja mediassa riskien kautta, jopa tulevana rikoksentekijöinä. Huomio ei ole enää lasten ja nuorten perustarpeiden tyydyttämisessä, vaan tulevien rikosten torjunnassa. (Mt., 256-269.)

Yksintulleiden turvapaikanhakijalasten tilannetta on mediassa käsitelty juuri riskiretorii-kan kautta. Niin sanotussa ankkurilapsikeskustelussa (ks. esim. Horsti & Pellander 2016) riskinä on nähty turvapaikkajärjestelmän väärinkäyttö. On pelätty, että lapsia lähetetään turvapaikanhakijoiksi, jotta heidän vanhempansa ja sisaruksensa voisivat myöhemmin päästä pakolaisen perheen yhdistämisen kautta Suomeen. Taloustutkimuksen toteuttamassa mielipidekyselyssä 43 prosenttia suomalaisista on ilmoittanut olevansa huolissaan siitä, että turvapaikanhakijat lisäävät merkittävästi rikollisuutta Suomessa (Yle 2015). Yksintulleet turvapaikanhakijalapset on siis nähty riskinä suomalaiselle yhteiskunnalle. Osittain juuri tämän keskustelun seurauksena perheen yhdistämiskäytäntöjä on muutettu sellaisiksi, etteivät yksintulleet enää juuri koskaan saa vanhempiaan tai sisaruksiaan Suomeen. Yksintulleet esitetään kertomuksissa usein uhrin roolissa (Simmonds 2007, 2), kuten minäkin tässä tutkimuksessa teen, kun lähestyn yksintulleita heidän haavoittuvan asemansa kautta, mahdollisia riskejä kartoittaen.

Pete Grady (2004) on pohtinut turvapaikanhakijalasten ongelmallista tilannetta. Gradyn ajatukset ovat virinneet yli vuosikymmen sitten Iso-Britanniassa, mutta niiden voidaan katsoa sopivan hyvin tämän päivän Suomeen, sillä maahanmuuttokysymyksissä Suomessa ollaan paljon Britanniaa jäljessä. Gradyn mukaan turvapaikanhakijalapsilla ei ole

samanlaista pääsyä yhteiskunnan palveluihin kuin mulla lapsilla, palvelujen kirjo turvapaikanhakijalapsille on kapeampi (mt., 135-137). Suomessa turvapaikanhakijalapset ovat oikeutettuja saman tasoihin terveystalvaeluihin ja sosiaalihuollon ammattihenkilön arvioinnin perusteella samoihin sosiaalihuoltolain (2014/1301) 14§:n mukaisiin sosiaalipalveluihin sekä lastensuojelun palveluihin kuin kuntalaiset (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 2011/746, §25-26; Maahanmuuttovirasto 2015a, 2-3). Tästä huolimatta yksintulleiden on ollut vaikeaa saada esimerkiksi lastensuojelun palveluita (Lastensuojelun keskusliitto 2014).

Turvapaikanhakijalasten oletetaan usein olevan erityisen sitkeitä ja selvinneen aiemmista koettelemuksistaan sitkeytensä ansioista (Grady 2004, 140). Tämä oletus saattaa pahimmillaan aiheuttaa sen, että turvapaikanhakijalapset jätetään elämään heille haitallisiin olosuhteisiin, koska heidän oletetaan sitkeytensä ansioista selviytyvän. Ei ole kuitenkaan realistista ajatella, että mahdollisesti useita traumaattisia menetyksiä kokeneen ja vieraaseen kulttuuriin päätyneen lapsen käyttäytyminen seuraisi ”normaaleja” kaavoja (mt., 142).

Yksintulleet turvapaikanhakijalapset voivat kärsiä äärimmäisistä psykologisista traumoista kokemustensa takia. Suurin osa yksintulleista turvapaikanhakijalapsista on ollut aseellisen selkkauksen keskellä, kokenut väkivaltaa, nähnyt lähiomaiseen kohdistuvaa väkivaltaa tai lähiomaisen kuoleman (Parsons 2010, 42). Noin kolmasosa Suomeen saapuneista pakolais- ja turvapaikanhakijalapsista on psyykkisesti oireilevia ja traumatisoituneita, mutta vain noin kolmannes traumatisoituneista lapsista on saanut tarvitsemaansa apua (Suikkanen 2010, 78-79). Lähtömaassa, matkalla tai kohdemaassa he ovat saattaneet kokea kuolemantapauksia, raiskauksia, kidutusta, rasismia, yksinäisyyttä, turvattomuutta ja ahdistusta (Fanning 2004, 210-212). Joku on jopa saattanut joutua itse tappamaan toimiessaan lapsisotilaana (Raval 2007, 61). Toisaalta on syytä muistaa, etteivät kaikki turvapaikanhakijalapset ole traumatisoituneita tai halua tulla kohdelluiksi traumatisoituneina. Esimerkiksi Mervi Kaukon (2015, 91-104) tutkimuksessa yksintullei-

den tarinoissa ilmeni yhtäaikaisesti sekä resilienssiä että haavoittuvuutta, eivätkä yksintulleet turvapaikanhakijatytöt halunneet tulla nähdyksi ainoastaan turvapaikanhakijoina ja uhreina.

Monet yksintulleet ovat kotoisin yhteisöllisistä ja patriarkalisista kulttuureista, joissa ilmenee niin sanottua kunniaväkivaltaa. Tuuli Tammisalo-Savolainen (2009) lähestyy kunniaväkivaltaa patriarkalaisen kulttuurin kautta. Patriarkalisessa kulttuurissa miehet ovat sukupuolensa takia etuoikeutettuja. Kunniaväkivallassa on kyse siitä, että henkisen ja fyysisen väkivallan avulla yritetään puolustaa yhteisöllistä kunniaa, kun yksilön katsotaan aiheuttaneen yhteisölle julkista häpeää loukkaamalla patriarkalaisen kulttuurin siiveysmoraalia. Kunniaväkivallassa väkivallan käyttäjä on yleensä uhrin miespuolinen perheenjäsen. Suomalaisen kulttuurin vapaus voi aiheuttaa ristiriitatilanteita perheiden sisällä, kun perheenjäsenten eritahtisen sopeutumisen myötä länsimaiset vaikutteet saattavat muuttaa perheiden valtasuhteita ja uhata miesten valta-asemaa perheessä (Mt.,33-39.) Perheelleen häpeää tuottanut tyttö voidaan esimerkiksi lähettää entiseen kotimaahan, pakottaa avioliittoon tai jopa tappaa, mutta tyttö voi myös itse haluta kadota kunniaväkivallan seurauksena (Holm 2009, 145). Kunniaan liittyviin konfliktitilanteisiin voi kuulua esimerkiksi nuoren totaalista rajoittamista, tämän omien mielipiteiden täydellistä kieltämistä ja ystäväpiiristä eristämistä. Päätäntävalta nuoren tulevaisuudesta voi olla täysin hänen vanhemmillaan. (Mt., 196.)

Yksintulleita turvapaikanhakijalapsia on pidetty myös lapsikaupan riskiryhmänä. Suomi toimii lapsikaupan kauttakulkumaana, ja on mahdollista, että Suomessa lapsiin kohdistuu ihmiskauppana pidettävää seksuaalista hyväksikäyttöä. (Ulkoasiainministeriö 2005, 31.) Alaikäiseen kohdistuvan ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistönä on, että joku järjestää alle 18-vuotiaan henkilön seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön, muutoin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin tai elinkaupan uhriksi (Laki rikoslain muuttamisesta 2004/650, luku 25, §3).

Yksintulleiden elämäntilanteisiin on yhdistetty kirjallisuudessa, tutkimuksessa ja sosiaalityön käytännöissä riskitekijöitä, joita olen edellä esitellyt. Lapset esitetään usein uhreina, joita pitää suojella. Tällaista uhriajattelua on kuitenkin myös kritisoitu. Esimerkiksi Kohlin (2007a, 210-213) tutkimuksessa yksintulleet esiintyvät myös aktiivisina elämänsä uudelleenrakentajina, resilientteinä selviytyjinä, jotka muodostavat ystävyysuhteita, opiskelevat ja asettuvat arkielämän rutiineihin elämäntilanteidensa monimutkaisuudesta ja epävarmuudesta huolimatta. Yksityisesti majoitettuja lapsia ei tulisikaan kohdella ensisijaisesti suojeltavina uhreina, vaan tulevaisuuttaan usein melko haasteellisissa olosuhteissa rakentavina aktiivisina toimijoina.

2.2 Yksityismajoitusjärjestelmä

Suomeen saapuvien yksintulleiden turvapaikanhakijalasten määrä vaihtelee vuosittain hyvin paljon. Vuonna 2014 yksintulleiden määrä oli 198, 2015 yksintulleita oli 3024 ja vuonna 2016 yksin turvapaikkaa haki 401 lasta (Maahanmuuttovirasto 2015b; 2016a; 2017a). Eniten hakijoita vuonna 2016 tuli Afganistanista (109), Syyriasta (97), Irakista (65) ja Somaliasta (41) (Maahanmuuttovirasto 2017a). Yksityismajoitukseen yksintulleista päätyy vain pieni osa. Maahanmuuttovirastosta saadun tiedon mukaan (Uuttu 2016) yksityismajoituksessa oli koko Suomessa turvapaikanhakuvaiheessa olevia lapsia vuoden 2016 toukokuussa yhteensä 77, kesäkuussa 68, elokuussa 57 ja lokakuussa 57. Jo oleskeluluvan saaneiden yksityismajoituksessa olevien lukumäärä ei ole Maahanmuuttoviraston tiedossa (mt). ELY-keskuksenkaan kautta ei ollut mahdollista saada tilastoja oleskeluluvan saaneiden yksityismajoituksessa olevien määrästä. Yksityismajoituksessa olevien kokonaismäärästä ei siis ole olemassa tarkkaa tietoa, mutta todennäköisesti kyse on sadoista lapsista.

Useimmiten ilman huoltajaa turvapaikkaa hakevat lapset sijoitetaan pian maahan saapumisen jälkeen johonkin alaikäisyksikköön, joita ovat turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksen yhteydessä olevat ryhmäkodit tai ryhmäkodin yhteydessä olevat tukiasunnot. Perheryhmäkodit taas on tarkoitettu jo oleskeluluvan saaneille ja kuntaan sijoitetuille yksintulleille. Osa alaikäisistä yksintulleista jatkaa asumista yhdistetyssä

ryhmä- ja perheryhmäkodissa oleskeluluvan saamisen jälkeen. Yksintulleita on majoitettu myös kansanopistoihin, jolloin asuminen ja kansanopisto-opinnot liittyvät kiinteästi toisiinsa. (European Migration Network 2009, 20-23.) Osa lapsista siirtyy asumaan yksityismajoitukseen sukulais- tai tuttavaperheeseen. Tietyissä erityistilanteissa, esimerkiksi jos lapsi ja vanhempi ovat saapuneet eri aikaan maahan, lapsi saattaa asua oman biologisen vanhempansa luona, mutta kyse on virallisesti yksityismajoituksesta. Tässä tutkimuksessa keskitytään niihin yksityismajoituksiin, joissa lapsi asuu jonkun muun kuin biologisen vanhempansa luona.

Pian maahan saapumisen jälkeen lapselle määrätään edustaja, joka hoitaa lapsen virallisia asioita. Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (2011/746) määrittää, että Suomessa ilman huoltajaa tai muuta laillista edustajaa olevalle kansainvälistä suojelua hakevalle, tilapäistä suojelua saavalle ja ihmiskaupan uhriksi joutuneelle lapselle, jolla ei ole oleskelulupaa, tulee määrätä edustaja. Hakemuksen edustajan määräämisestä tekee käräjäoikeudelle vastaanotto- tai järjestelykeskus, jonka asiakkaaksi lapsi on rekisteröity. (Mt., §39.) Edustaja käyttää huoltajalle kuuluvaa puhevaltaa lapsen henkilöä ja varallisuutta koskevilla asioilla sekä hoitaa lapsen varallisuutta, mutta edustajan tehtäviin ei kuulu lapsen päivittäinen hoito, kasvatusta tai muu huolenpito (mt., §41). Laissa kotoutumisen edistämisestä (2010/1386, §56) säädetään edustajan määräämisestä ilman huoltajaa olevalle oleskeluluvan pakolaiskiintiössä saaneelle lapselle ja sellaiselle ihmiskaupan uhriksi joutuneelle lapselle, jolla on jo oleskelulupa.

Yksin maahan tulleet turvapaikanhakijalapsen eivät ole automaattisesti lastensuojelun asiakkaita, vaikka ryhmäkoteissa ja kuntien maahanmuuttajapalveluissa heidän kanssaan tehtävä työ liikkuu jatkuvasti lastensuojelun rajapinnalla. Ryhmäkoteihin tai yksityismajoitukseen sijoittamisesta ei tehdä lastensuojelulain (2007/417) mukaista sijoituspäätöstä. Ryhmäkoteihin sovelletaan kuitenkin lastensuojelulain 59 §:n ja 60 §:n määräyksiä hoidettavien lasten enimmäismäärästä, hoito- ja kasvatustehtävissä työskentelevien vähimmäismäärästä sekä heidän pätevyysvaatimuksistaan (Maahanmuuttovirasto 2015b, 3-4). Yksityismajoitusperheiden asema lastensuojelun sijaishuollon ulkopuolella, ilman sijaishuoltoon liittyvää rahallista korvausta, koulutusta, valmennusta ja

tukea, on hyvin erilainen kuin lastensuojelun sijaisperheillä (Lastensuojelun keskusliitto 2014).

Turvapaikanhakuvaiheessa olevan yksintulleen yksityismajoituksesta säädetään laissa kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta (2011/746). Lain 18§:n mukaan ”*Vastaanottokeskuksen johtaja päättää ilman huoltajaa olevan lapsen siirtymisestä yksityismajoitukseen kuultuaan lasta ja hänen edustajaansa sekä vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijää. Vastaanottokeskus ilmoittaa yksityismajoituksessa asuvan ilman huoltajaa olevan lapsen osoitteen ja tiedot henkilöistä, joiden luona hän asuu, asuinpaikan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle. Ilmoitukseen on liitettävä vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijän ja lapsen edustajan selvitykset yksityismajoituksen olosuhteiden sopivuudesta sekä lapsen luokseen ottavan henkilön tai henkilöiden kyvystä huolehtia lapsesta.*” Ennen lapsen siirtymistä yksityismajoitusperheeseen alaikäisyksikön työntekijä on siis tehnyt selvityksen perheen sopivuudesta lapsen yksityismajoitusperheeksi. Selvityksessä on mukana lapsen edustaja ja perheen asuinpaikan sosiaalityöntekijä, mahdollisesti myös lastensuojelun sosiaalityöntekijä. (European Migration Network 2009, 22.)

Laki kotoutumisen edistämisestä (2010/1386) mahdollistaa tuetun perhesijoituksen oleskeluluvan saaneelle yksintulleelle. Lain 27§:n mukaan ”*Ilman huoltajaa olevan lapsen tai nuoren, jolle on myönnetty oleskelulupa hänen haettuaan Suomessa alaikäisenä kansainvälistä suojelua tai joka on otettu Suomeen ulkomaalaislain 90 §:ssä tarkoitetussa pakolaiskiintiössä, hoiva, huolenpito ja kasvatus järjestetään perheryhmäkodissa tai tuetun perhesijoituksen avulla taikka muuten tarkoituksenmukaisella tavalla. Edellä 1 momentissa tarkoitettu lapsi tai nuori voi olla tukitoimenpiteiden piirissä kunnes hän täyttää 21 vuotta tai kunnes hänellä on huoltaja Suomessa.*”

Turvapaikanhakuvaiheessa yksityisesti majoitettujen lasten sosiaalityön asiakkuus on ryhmäkodeissa. Oleskeluluvan saamisen jälkeen sosiaalityön asiakkuus siirtyy kuntaan, lapsen tilanteesta ja kunnasta riippuen joko tavalliseen aikuissosiaalityön aluetoimistoon tai erilliseen maahanmuuttajapalveluiden toimistoon. Lastensuojeluun asiakkuus

syntyy ainoastaan siinä tapauksessa, että joku tahoo tekee lapsesta lastensuojeluilmoituksen, ja sitä seuraavan lastensuojelutarpeen selvityksen jälkeen todetaan lapsen tarvitsevan lastensuojelua.

Yksintulleiden turvapaikanhakijalasten majoitus-, hoito- ja kasvatusjärjestelyt vaihtelevat eri maissa. Esimerkiksi Norjassa vastuu yksintulleista alaikäisistä turvapaikanhakijalapsista on lastensuojelulla ja Ruotsissa maahanmuuttoviraston sijasta kunnilla (Martiskainen 2009, 51- 52). Suomen, Ruotsin, Norjan ja Tanskan yksintulleiden vastaanottojärjestelmissä yhteistä on, että lapsilla on oikeus nopeutettuun turvapaikkaprosessiin, heille on määrätty huoltajat tai edustajat, heillä on aikuisista erilliset majoitusratkaisut sekä pääsy kunnolliseen terveydenhuoltoon ja koulutukseen (Björklund 2015, 37). Australiassa oleskeluluvan saaneista yksintulleista huolehtii lastensuojelu, turvapaikanhakuvaiheessa olevista taas siihen erikoistunut kansalaisjärjestö (Barrie & Mendes 2011, 488). Yksintulleita turvapaikanhakijalapsia on Australiassa aikuisten tavoin sijoitettu saarilla sijaitseviin säilytysyksiköihin, ja myös Britanniassa alaikäisten lyhytkestoinen säilöönnotto on ollut mahdollista (mt., 491-192). Suomessa esimerkiksi Amnesty on viime vuosina kampanjoinut ulkomaalaislain (2004/301, §121-122) mahdollistaman alaikäisten säilöönnoton kieltämiseksi. Euroopan neuvoston kidutuksen vastainen komitea on suosittanut Suomelle alaikäisten säilöönnoton lopettamista, mutta poliittista tahtoa tähän ei ole löytynyt. (Amnesty 2016.)

Englannissa yksintulleiden majoitus-, hoito- ja kasvatusratkaisuihin sekä sovellettavaan lainsäädäntöön vaikuttaa se, minkälaiseksi lapsen tuen tarve arvioidaan (Barrie & Mendes 2011, 488; Coram Children`s Legal Center 2013). Yksintulleet asuvat joko lastensuojelun sijoituksen kautta heille sopivassa sijaishuoltopaikassa tai tuetussa perhemajoituksessa. Perhemajoituksessa kyse ei ole varsinaisesti lastensuojelun sijoituksesta, vaan tuetusta asumisesta, johon kuuluu majoitus, taloudellinen tuki ja joissain tilanteissa jatkuvaa arviointia. Majoittaja saa rahallista tukea, josta hän maksaa nuorelle viikkorahan. Varsinkin 16-17-vuotiaiden on arvioitu joskus päätyvän tuettuun perhemajoitukseen, vaikka he todellisuudessa tarvitsisivat enemmän tukea. Kumpikin sijoitus on Englannissa

kuntien järjestämää toimintaa. Tuetussa perhemajoituksessa asuinolosuhteet ovat joskus epäsopivat ja nuoret saavat vain minimittuen majoittajaltaan. (Wells & Hoikkala 2004, 185-187.)

Suomessa yksintulleiden turvapaikanhakijalasten vastaanottojärjestelmästä on käyty viime vuosina jonkin verran keskustelua. Työ- ja elinkeinoministeriön (2014a) ALTTI -työryhmä on tehnyt selvityksen ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanotosta ja järjestelmän kehittämistarpeista. Selvityksessä todetaan, että yksintulleiden vastaanotto kuuluu prosessin eri vaiheissa sisäministeriön, Maahanmuuttoviraston, työ- ja elinkeinoministeriön sekä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen tehtäviin. Yksintulleiden kanssa työskentelyä säätelevät laki kansainvälistä suojelua haakevan vastaanotosta, laki kotoutumisen edistämisestä sekä lastensuojelulaki. Selvityksen mukaan varsinkin lastensuojelulain soveltamisesta ryhmä- ja perheryhmäkodeissa asuviin on ollut epäselvyyttä, eikä yhteistyö kunnan lastensuojelun kanssa ole aina sujunut toivotulla tavalla, vaikka kuntien tulisi tarvittaessa tukea yksityismajoitusperheitä lastensuojelun avohuollon tukitoimilla. Yksityismajoituksen osalta työryhmä suosittelee, että yksityismajoitus pyritäisiin muuttamaan perhehoitosopimukseksi oleskeluluvan saamisen jälkeen.

Lastensuojelun keskusliiton (2014) kommentteissa ALTTI-työryhmän selvitykseen todetaan, että lastensuojelun näkemystä ja viranomaisyhteistyötä tulisi vahvistaa yksintulleiden vastaanotossa. Liitto haastaa pohtimaan mahdollisuutta Ruotsin ja Norjan mallin mukaan siirtää alaikäisten ilman huoltajaa tulleiden turvapaikanhakijoiden vastaanotto maahanmuuttoviraston vastuulta kunnille. Keskusliitto muistuttaa, että lastensuojelussa perhehoito on asetettu ensisijaiseksi laitoshoitona nähdessä. Yksintulleiden kohdalla asuminen on kuitenkin järjestetty pääosin laitospöloosuhteissa ryhmä- ja perheryhmäkodeissa. Keskusliitto tukee vahvasti selvityksen näkemystä siitä, että lasten majoitusjärjestelyjä pitäisi tarkastella lapsen oikeuksien, ei järjestelmän näkökulmasta. (Mt.)

Yksintulleiden vastaanottoon liittyvät hallinnolliset järjestelyt ja konkreettiset majoitusratkaisut vaihtelevat huomattavasti eri maissa. Suomessa järjestelmän kehittämistarpeista on keskusteltu paljon. Uuden kotoutumislain luonnoksessa (Työ- ja elinkeinoministeriö 2017) mainitaan erikseen muun muassa yksintulleiden perhehoito ja täysi-ikäisten yksintulleiden tuettu asuminen, jotka toteutuessaan parantaisivat yksintulleiden tilannetta.

2.3 Transnationaalia perhe-elämää muuttuvassa Suomessa

Globalisaatio voidaan ymmärtää maapallon kolonisaatioksi, johon liittyvät yhtä lailla nopeaan voiton maksimoimiseen pyrkivät taloudelliset strategiat, kuin myös ajatus eri maiden kulttuurien ja talousjärjestelmien yhdenmukaistamisesta. Jotkut pitävät globalisaatiota uhkana sosiaalisille oikeuksille, toiset taas näkevät sen erilaisten valtioiden, yritysten, yhteiskunnallisten liikkeiden, ammatillisten ryhmien sekä etnisten taustojen ja uskontojen yhteytenä. (Parodi & Veraldi 2010, 88-90.) Toisiinsa linkittyvien taloudellisten, poliittisten ja kulttuuristen vaikutusten seurauksena valtiollisten rajojen ja kansallisten titeetin merkitys vähenee. Länsimaiden hallitseva asema globaalissa taloudessa vahvistaa postkolonialismia, eli entisten siirtomaavaltojen taloudellista ja kulttuurista valtaa globaalissa etelässä. Maailma jakautuu globalisaation voittajiin ja häviäjiin sen mukaan, pysyykö maa tai alue kehityksessä mukana. Monin paikoin ihmisten elämät ja ympäristöt köyhtyvät. (Payne & Askeland 2008, 10-19.)

Euroopasta yksin turvaa hakevia lapsia voidaan pitää yhtenä globalisaation ilmentymänä. Viime vuosina yksintulleita turvapaikanhakijalapsia on saapunut Suomeen esimerkiksi Afganistanista, Syyriasta, Irakista ja Somaliasta. Ennen turvaa haettiin läheltä, mutta kansallisvaltioiden rajat ylittävien suuryritysten, tietotekniikan ja tiedonvälityksen kehittymisen sekä kehittyvien maiden vaurastumisen myötä lapset päätyvät yhä kauemmas kotimaistaan. Globalisaatiolla on merkittäviä maailmanlaajuisia vaikutuksia hoivan ja huolenpidon käytäntöihin (Parodi & Veraldi 2010, 87).

Yksityismajoituksessa lapsen suhteet omaan kieleen, kulttuuriin ja kotimaahan ovat usein tiiviimpiä kuin ryhmä- tai perheryhmäkodissa asuessa. Lapsen elämä saattaa olla

hyvinkin transnationaalista, sillä nykyään perhe-elämä ei tunne valtioiden eikä edes maanosien rajoja. Sitovia perhesuhteita saatetaan ylläpitää jopa vuosikymmeniä fyysisestä välimatkasta huolimatta (ks. Peltola 2014, 147-148). Lapsen biologiset vanhemmat saattavat olla kotimaassa tai maanpaossa jossakin naapurimaassa. Lapsella voi olla läheisiä perhesuhteita myös muissa Euroopan maissa tai Yhdysvalloissa asuvien sukulaisten kanssa. Esimerkiksi somalialaisten diaspora on levittäytynyt ympäri maailmaa vuonna 1991 alkaneen sisällissodan ja valtion romahtamisen jälkeen (Tiilikainen ym. 2016, 57).

Perhesiteitä on ylläpidettävä, jotta ylijäräinen perhe mahdollistuu. Marja Tiilikainen, Abdirashid Ismail ja Mulki Al-Sharmani (2016) ovat kirjoittaneet yhteisöllisestä somalialaisesta perhe-elämästä. Perheenjäsenet jakavat rahaa, tietoa ja muita voimavaroja keskenään sekä neuvottelevat ja päättävät yhdessä resurssien käytöstä. Sairaista, iäkkäistä ja lapsista pyritään huolehtimaan perhepiirissä, ja kuolemantapausten ja kriisien yhteydessä toisia tuetaan emotionaalisesti ja taloudellisesti. Edesmenneiden perheenjäsenten lasten hoitaminen pyritään myös järjestämään perheverkostossa. Perheenjäsenistä huolehtimista pidetään keskeisenä somalialaisena ja islamilaisena arvona, osana merkitysjärjestelmää, jonka avulla ylläpidetään ja rakennetaan myönteistä itsetuntoa. (Mt., 56-61.) Tietotekniikan kehittyminen ja halventuminen ovat osaltaan helpottaneet transnationaalien perhesuhteiden ylläpitämistä. Nykyään useimmilla myös kehittyvissä maissa on mahdollisuus hankkia jonkinlainen älypuhelin, ja internetin välityksellä yksintulleet lapset voivat helposti pitää yhteyttä ulkomailla oleviin perheenjäseniinsä.

Maailma on siis globalisaation ja tietotekniikan kehityksen myötä muuttunut, mutta niin on myös suomalainen yhteiskunta, johon yksintulleet saapuvat. Pohjoismaisen hyvinvointivaltion on sanottu olevan ideologisessa ja taloudellisessa kriisissä. Poliitikot puhuvat julkisen sektorin kestävyysvajeesta ja yrittävät erilaisten muutosten avulla vähentää julkisen sektorin kuluja. Uusliberalistinen politiikka ja markkinoistuminen on vallannut jalansijaa myös sosiaalityössä (Mänttari-Van Der Kuip 2013), kun yksilön vastuuta korostava tematiikka yleistyy (ks. esim. Julkunen 2008) ja palvelutuotantoa on aiempaa enemmän siirretty yksityisten yritysten hoidettavaksi. Turvapaikanhakijoiden vastaanottotoinnassa tämä näkyy esimerkiksi yksityisinä vastaanottokeskuksina.

(Uus)liberalistisen ajattelutavan vastavoimaksi kehittyi 1970-luvulla kommunitarismi. Kommunitaristit kritisoivat liberalistisen ajattelutavan ihmiskuvaa, jossa yksilön vapautta pidetään perustavana ja lähes rajoittamattomana normatiivisena lähtökohtana. Ihmiskuvaa pidettiin liian subjektivistisena ja relativistisena, koska yksilöidentiteetistä ja hyvän elämän ehdoista suuri osa on luonteeltaan yhteisöllisiä. (Niemi 2008, 85-89.) Kommunitarismissa korostetaan yhteisöllisyyttä, perinteisiä perhearvoja ja hierarkkisia yhteiskuntarakenteita, mikä saattaa johtaa sukupuolten tasa-arvon, vapausarvojen, individualismin ja kriittisen rationalismin hylkäämiseen (Sihvola 1996, 80).

Raija Julkunen (2008) on kirjoittanut vastuunosoittamisen yhteiskunnasta. Hänen mukaansa vastuudiskurssi on ollut painettuna pohjoismaisen hyvinvointivaltioteorian kognitiivisten rakenteiden alle, mutta on 2000-luvulla noussut läpäiseväksi mediassa, yhteiskuntapolitiikassa ja julkisessa hallinnossa. Vastuunosoittamisen yhteiskunnassa omasta ja toisten hyvinvoinnista pyritään tekemään läpinäkyvää, osoitetaan eettisen vastuun paikka ja määritellään, kenellä on velvollisuus kantaa vastuuta mistäkin asiasta. Alun perin, sosiaaliturvan rakentumisen vaiheessa, yhteisvastuulla viitattiin valtiollistumiseen, nykyään taas sosiaalipoliittisten tehtävien siirtämiseen ja siirtymiseen ei-julkisille toimijoille. Yksilön ja perheiden omaan vastuuseen vedotaan aiempaa enemmän. Tässä on taustalla 1990-luvulla tapahtunut yhteiskuntaeetoksen moraalinen käänne, jonka seurauksena valtio asettui ylhäältä alaspäin suuntautuvaksi, ihmisiä näiden omassa elämässä vastuuttavaksi toimijaksi. Julkunen toteaa, että vastuuta voidaan eettiseltä kannalta asettaa niille toimijoille, joilla on valtaa, vapautta ja valinnanmahdollisuuksia. (Mt., 153-156.)

Yhteisöllisyyttä korostavan kommunitarismin ja yksilön ja perheen vastuuta korostavan yhteiskuntapoliittisen keskustelun kanssa samaa ideologista pohjaa edustaa perhemyönteisyyden eetos, jonka Riitta Jallinoja (2006) on nimennyt Helsingin Sanomien perheasiakirjoittelua koskevassa tutkimuksessaan familismiksi. (Uus)familismi kehittyi vastaiskuna individualismille ja markkinataloudelle (mt., 268). Familistista käännettä olivat 2000-luvun alkupuolella tuottamassa mediassa kansalaiset ja erilaiset järjestöt, mutta myös tutkijat, ammattilaiset, poliitikot, virkamiehet ja kirkko (mt., 47-76). Suomalaisen familismin keskeisiä pilareita olivat kotiäitiys ja hyvä vanhemmuus (mt., 97). Korostettiin individualistisesti äitien oikeutta valita lasten hoitaminen kotona ja samaan

aikaan luotiin normatiivista kotiäitiyden ihannetta. ”Lapsen paras”, ”lapsen etu” ja ”lapsen oikeus” olivat käsitteitä, joilla korostettiin kotihoidon paremmuutta aina jonkin asteiseen radikalisoitumiseen saakka (mt., 98-108.) Keskeistä vanhemmuuskeskustelussa oli ajatus siitä, että ”vanhemmuus on hukassa”. Alettiin puhua lasten ja nuorten pahoinvoinnista ja siitä, kuinka kasvatusvastuu oli siirtynyt vanhemmilta liikaa muille tahoille. (Mt.,109-126.) Ratkaisuna lasten pahoinvointiin nähtiin perhesuhteisiin keskittyminen sekä erityisesti se, että vanhemmat viettäisivät enemmän laatuaikaa lasten kanssa (mt., 126-130) ja asettaisivat lapsilleen tiukemmat rajat (mt., 239-253). Nyt kiivain familismi vaikuttaa olevan jo historiaa, mutta viitteitä siitä ilmenee vielä esimerkiksi viimeaikaisessa kotihoidontuen rajoittamiseen liittyvässä keskustelussa (ks. esim. Korkman 2016).

Suomalaisessa perheitä koskevassa yhteiskunnallisessa keskustelussa ja tutkimuksessa uusliberalistiset, kommunitaristiset ja uusfamilistiset aatesuuntaukset ovat taistelleet perheisiin ja lapsiin liittyvästä määrittelyvallasta. Myös suhtautuminen institutionalisoituun hoivaan on muuttunut radikaalisti. Esimerkiksi lastensuojelun ja kehitysvammanhuollon puolella 2000-luvulla on ollut nähtävissä deinstitutionalisoitumiskehitystä, jossa suunta on ollut suurista laitoksista pieniin ja julkisista laitoksista yksityisiin laitoksiin sekä kotiin (Eräsaari 2010, 202).

Antti Teittinen (2010, 40) peräänkuuluttaa erityisryhmien yhteiskuntasuhteen ja yhteiskunnallisten muutosten ideologisten, eetoksellisten ja poliittisten merkitysten tarkastelua. Pyrin osaltani vastaamaan tähän haasteeseen. Yksintulleita turvapaikanhakijalapsia voidaan perustellusti pitää erityisryhmänä, jonka oikeuksiin ja mahdollisuuksiin suomalaisen yhteiskunnan ideologisilla ja poliittisilla virtauksilla on konkreettinen vaikutus. Lapset ovat päätyneet Suomeen osittain globalisaation takia. He ovat täällä ilman biologisia vanhempiaan, mutta transnationaalisissa perhesuhteissa vanhempien merkitys lasten elämässä saattaa silti olla suuri ja yhteydenpito tiivistä. Uusliberalistisen politiikan vanavedessä yhteiskunnassa on alettu painottaa julkisen vastuun sijasta yksilön ja lähiyhteisön vastuuta. Uusfamilistiset äänenpainot ja deinstitutionalisaatiokehitys asettavat osaltaan painetta turvapaikanhakijalasten yksityismajoitukseen. Yksittäisen lapsen etu ja yhteiskunnallinen tahtotila saattavat joskus olla ristiriidassa keskenään. Tällöin sosiaalityössä on oltava erityistä herkkyyttä sille, minkälaisia erilaisia vaikuttimia yksilöä koskevien päätösten taustalta voi löytyä.

3 Lapsen oikeudet yksityismajoitusjärjestelmässä

Suomi on ratifioinut vuonna 1991 Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimuksen, eli sitoutunut muuttamaan lakinsa ja toimintansa sopimusta vastaaviksi. Lapsen oikeuksien sopimuksessa korostetaan lapsen ihmisarvoa ja perusvapauksia sekä lasten yhdenvertaisuutta ja lapsen edun huomioimista kaikilla yhteiskunnallisen toiminnan tasoilla (Mikkola 2004, 62-64). Lasten oikeuksien käsite on tullut lastensuojeluun YK:n lapsen oikeuksien sopimuksesta, mutta se on myös sosiologinen käsite ja lähestymistapa, jossa lasten oikeuksien kiinnittäminen ihmisoikeuksiin voidaan nähdä tämän ajan lapsuuden representaationa (Pösö 2012, 82).

Tässä luvussa käsiteltävien syrjimättömyyden (laajemmin yhdenvertaisuuden), lapsen edun ensisijaisuuden ja erityisen suojelun lisäksi erityisesti yksintulleita koskevia lapsen oikeuksien sopimuksen kohtia ovat valtion velvollisuus käsitellä perheenyhdistämishakemus myönteisesti ja viivyttelämättä (artikla 10), suojella pakolaislapsia ja huolehtia heidän oikeuksistaan (artikla 22) sekä estää lapsikauppa (artikla 35). Lisäksi artiklassa 30 todetaan, että vähemmistöryhmään kuuluvalla lapsella on oikeus ryhmänsä kulttuuriin, uskontoon ja kieleen.

3.1 Yhdenvertaisuus

”Sopimusvaltiot kunnioittavat ja takaavat tässä yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet kaikille niiden lainkäyttövallan alaisille lapsille ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiansa tai muun laillisen huoltajansa rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua.”

”Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarpeellisiin toimiin varmistaakseen, että lasta suojellaan kaikenlaiselta syrjinnältä ja rangaistukselta, jotka perustuvat hänen vanhempiansa, laillisten huoltajiensa tai muiden perheenjäsentensä asemaan, toimintaan, mielipiteisiin tai vakaumuksiin.” (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, artikla 2)

Lapsen oikeuksien sopimuksessa on neljä yleistä periaatetta, jotka ovat syrjimättömyys, lapsen edun huomioiminen, oikeus elämään ja kehittymiseen sekä lapsen näkemysten kunnioittaminen (Unicef 2017). Lapsen oikeuksien komitean 2005 antaman yleiskommentti numero kuuden mukaan syrjimättömyysperiaate kaikkine näkökohtineen koskee kaikkia, myös yksin liikkuvia ja vanhemmistaan eroon joutuneita lapsia (Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja 2011, 30).

Tarkasteltaessa yksityismajoitusta yhdenvertaisuuden näkökulmasta keskeistä on se, onko yksityismajoitusjärjestelmässä olemassa rakenteellisia tai ammattikäytäntöihin liittyviä syrjiviä elementtejä. Martin Scheinin (1996, 18) määrittelyn mukaan *”Syrjintä on ihmisten välisiin eroihin perustuvaa ei-hyväksyttävää erottelua. Syrjintää on myös muu toiminta, jonka vaikutuksesta ihmiset ilman hyväksyttävää perustetta joutuvat eri asemaan”*. Kohtuullinen erottelu voi olla hyväksyttävää, jos sille on olemassa ihmisoikeuksiin liittyvä hyväksyttävä peruste. Tällöin kyse ei ole syrjinnästä. (Mt., 8-10.) Syrjintä on kielletty mm. Suomen perustuslaissa, rikoslaissa ja yhdenvertaisuuslaissa. Yhdenvertaisuuslaissa (2014/1325) kielletään syrjintä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Syrjinnäksi katsotaan välittömän ja välillisen syrjinnän lisäksi häirintä, kohtuullisten mukautusten epääminen sekä ohje tai käsky syrjiä. Välittömällä syrjinnällä tarkoitetaan tilannetta, jossa vertailukelpoisessa tilanteessa jotakin ihmistä kohdellaan henkilöön liittyvän syyn perusteella epäsuotuisammin kuin jotakuta toista. Välillinen syrjintä tarkoittaa sitä, että sääntö, peruste tai käytäntö näyttää yhdenvertaiselta, mutta aiheuttaa ilman hyväksyttävää tavoitetta jollekin muita epäedullisempaan asemaan joutumisen hänen henkilöönsä liittyvän syyn perusteella. (Mt., § 8-13.)

Syrjintää voidaan siis lähestyä rakenteellisesta ja institutionaalisesta viitekehyksestä, jolloin se sisältää syrjivien tekojen lisäksi syrjivän ilmapiirin, syrjivät käytännöt ja syrjivät olosuhteet (Lepola 2007, 10-11). Käsittelen tutkimuksessani sekä välitöntä että välillistä syrjintää. Syrjintäperusteista yksintulleita koskettavat erityisesti etnisyyden, uskonnon, kielen tai kansalaisuuden perusteella tapahtuva syrjintä (vrt. Lepola ym. 2007, 109-112).

Uskonto, kieli ja kansalaisuus ovat melko selkeitä käsitteitä, vaikkakin on olemassa henkilöitä, joilla on useita kieliä ja kansalaisuuksia ja valtavirrasta eroavia uskonnontulkintoja. Etnisyys on vaikeammin määriteltävissä. Sitä voidaan pitää yksilön identiteetin yhtenä, osin yhteisöllisesti rakentuneena ulottuvuutena, jonka keskeisiä ominaisuuksia ovat kansallinen tai maantieteellinen alkuperä, sukujuuret, kieli, kulttuuri, tavat ja arvot (mt.,110).

Perinteinen rasismien määritelmä viittaa ideologiaan, jossa ajatellaan ihmisten syntyperän määrittävän heidän rotunsa. Kullekin rodulle on tyypillistä tietyt biologiset ja sosiaaliset ominaisuudet, ja näillä roduilla perustellaan ryhmien välistä hierarkkista järjestystä. Ihmiskunnan jakamiselle rotuihin ei ole tieteellistä pohjaa, mutta rodun käsite ei silti ole poistunut arkikielestä. Uudempi versio rasisisesta ideologiasta perustuu ajatukselle kulttuurista absoluuttisena ja muuttumattomana tekijänä. Kulttuurieroja korostavassa lähestymistavassa kulttuurien erillään pitäminen nähdään luonnollisena. Kummassakin rasisisen ideologian muodossa ihmiset arvotetaan jonkun ryhmän jäsenenä, ei yksilönä. Rasisisen toiminnan päätyypit ovat ”perinteisessä” rasismissa alistaminen ja kulttuurirasismissa poissulkeminen. Rasismia voidaan tarkastella myös olosuhteena, jolloin joidenkin käytäntöjen, toimintojen ja yhteiskunnallisten rakenteiden tuottaman eriarvoisuuden takia jotkin ryhmät jäävät tiettyjen etujen ulkopuolelle tai muutoin huonompaan asemaan. (Lepola ym. 2007, 111-112.)

Rakenteellisella rasismilla tarkoitetaan lainsäädännön ja eri instituutioiden toiminnan synnyttämää, niihin perustuvaa tai niihin sisältyvää rasismia. Lainsäädäntö ja instituutioiden käytännöt voivat synnyttää rakenteellista rasismia silloin, kun instituutioiden toimintatapojen tuloksena jotkin ryhmät joutuvat toisia heikompaan asemaan. (Puuronen 2011, 58-60.) Institutionaalista diskriminaatiota on usein hyvin vaikea havaita, sillä syrjivät yhteiskuntarakenteisiin ja sosiaalisiin instituutioihin liittyvät säännöt, normit, toimintatavat ja käyttäytymismallit saattavat enemmistöön kuuluville näyttäytyä neutraaleina rutiineina (Saukkonen 2013, 230-232).

Yhdenvertaisuuden tematiikkaan voidaan katsoa liittyvän myös poiskäännittäminen. Sakari Hännisen (2007) mukaan poiskäännittämisellä (diversio) tarkoitetaan sosiaalisen syrjäytymisen aktiivista muotoa, institutionaalisiin käytäntöihin liittyvää toimintaa,

jonka tuloksena itselleen tunnustusta, apua tai palveluja hakeva, haavoittuvassa asemassa oleva henkilö tulee torjutuksi tai ohjatuksi muualle. Poiskäännyttämisessä on kyse poliittisesta käytännöstä, jossa julkinen valta minimoi vastuunsa perustellen toimintansa yksilön henkilökohtaisella vastuulla. Poiskäännyttäminen on yksilötasolla sovellettavaa hallinnan teknologiaa, jossa yksilöä voidaan pallotella instituutioiden välillä ja vastuu voidaan siirtää jonnekin toisaalle tai tulevaisuuteen. (Mt., 5-10.)

Debra Hayes (2005) on kirjoittanut siitä, kuinka osa ihmisistä on Englannissa suljettu kansalaisyhteisöjen ja hyvinvointipalvelujen ulkopuolelle maahanmuuttajataustansa takia. Tämä koskee osin jopa pitkäaikaisesti maassa asuvia maahanmuuttajia. Ei-kansalaisyhteisöön kohdistuu alistavaa maan sisäistä kontrollia, joka perustuu ajatukseen siitä, että turvapaikanhakijat aiheuttavat oikeudetta ylimääräisiä kustannuksia yhteiskunnalle. Hyvinvointipalvelut on alun perin kehitetty oman valtion laadun parantamiseksi verrattuna kilpaileviin valtioihin, joten tästä lähtökohdasta on helppoa perustella se, etteivät maahanmuuttajat ole kaikilta osin oikeutettuja sosiaaliturvaan. Maahanmuuton kontrolloinnilla ja hyvinvointiyhteiskunnan palvelujen jakamisella on vahva keskinäinen yhteys, sillä kumpikin pyrkii kohdentamaan ja rajoittamaan yhteiskunnan sosiaaliturvamenoja. Turvapaikanhakijat on suljettu normaaleista hyvinvointivaltion järjestelyistä ja rakenteista, joten sosiaalityöntekijät toimivat järjestelmässä, joka syrjii, sulkee ulkopuolelle ja luo osaltaan vihamielistä ilmapiiriä maahanmuuttajia kohtaan. Sosiaalityön piirissä on jätetty pitkään huomiotta se, että jopa pitkäaikaisesti maassa asuvilla henkilöillä on rajoitetut oikeudet ja pääsy sosiaaliturvaan. Sosiaalityöntekijät ovat merkittävä osa maahanmuuttoon liittyvää maan sisäistä kontrollia. (Mt., 183-192.)

Yhdenvertaisuuden kysymykset korostuvat usein maahanmuuttajien parissa tehtävässä työssä. Sosiaalityötä pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden tai yleisemmin maahanmuuttajataustaisten ihmisten kanssa voidaan tehdä hyvin erilaisista lähtökohdista. Organisaatio, jossa työtä tehdään, määrittää osaltaan oman perustehtävänsä kautta työn tekemisen tavan ja sen, mitkä seikat työssä korostuvat. Yhteisenä nimittäjänä maahanmuuttajatyössä voidaan pitää ajatusta etnisestä tai kulttuurisesta sensitiivisyydestä sosiaalityötä ohjaavana periaatteena. Etniseen/kulttuuriseen sensitiivisyyteen liittyy keskeisesti kulttuurisen kompetenssin käsite. Sillä tarkoitetaan kulttuurista ja etnis-spesifiä tietoa tietyistä etnisistä ryhmistä, tietoa ja tietoisuutta uskonnollisista ja kulttuurisista

eroista suhtautumisessa esimerkiksi terveystutkimuksiin ja ymmärrystä siitä, minkälaisia asenteita työntekijät tuovat työhönsä (Raval 2007, 65).

Tutkimukseni asemoituu anti-rasistisen ja anti-oppressiivisen sosiaalityön perinteeseen. Anti-rasistinen sosiaalityö kehittyi 1980-luvulla Englannissa vastauksena rasismille, ja sen voidaan katsoa kuuluvan samaan kriittisten lähestymistapojen perheeseen radikaalin, rakenteellisen, feministisen ja kriittisen sosiaalityön kanssa (Dalrymple & Burke 2006, 13-18).

Lena Dominellia (1997, 15-21) mukailleen määrittelen anti-rasistisen sosiaalityön mielen-tilaksi, tunteeksi, poliittiseksi sitoumukseksi ja toiminnaksi, jossa sosiaalityön käytännöissä huomioidaan ihmisten kokemusten rodulliset ulottuvuudet, ihmisryhmien väliset valtasuhteet ja rasismi, ja jonka tavoitteena on ihmisten yhdenvertaisuus. Kyse on aktiivisesta ja tiedostetusta toiminnasta, josta Dominelli käyttää jopa käsitettä anti-rasistinen taistelu. Anti-rasismia on kritisoitu vähemmistöjen kokemusten homogenisoimisesta, eli siitä, ettei se huomioi riittävästi eroja vähemmistöryhmien välillä ja heidän kohtaamassaan sorrossa (Dalrymple & Burke 2006, 17).

Brittiläiseen anti-rasistiseen diskurssiin kuuluva keskustelu rodusta saattaa kuulostaa suomalaisessa viitekehyksessä vieraalta, sillä Suomessa on rodun sijasta perinteisesti lähestytty eriarvoisuuden kysymyksiä kulttuurin, uskonnon ja etnisyyden käsitteiden kautta. Viime vuosina sosiologian ja sukupuolentutkimuksen piirissä käyty rodullistamiseen liittyvä keskustelu (ks. esim. Puuronen 2011; Keskinen ym. 2015) kuitenkin antaa viitteitä siitä, että rodusta saattaa Suomessakin muodostua varteenotettava sosiaalityön kehittämisen ja tutkimuksen käsitteellinen apuväline.

Anti-oppressiivisessa sosiaalityössä fokus on sosiaalityöhön liittyvissä alistavissa identiteetteihin liittyvissä sosiaalisissa suhteissa ja valtarakenteissa. Sosiaalityön työkäytännöt saattavat olla alistavia, mutta yhtä lailla sosiaalityön asiakkaat saattavat alistaa muita. (ks. Dominelli 2002, 1-5.) Yksi keskeinen alistamisen ilmenemismuoto on "toiseuttaminen", jonka kautta yksilö tai ryhmä määrittellään toiseksi ulossulkemalla heidät normaaleista valtahierarkioista, patologisoimalla heitä ja määrittelemällä heidät sitä kautta alempiarvoisiksi. "Toiseuttaminen" rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa

biologian, sosiaalisen, politiikan ja talouden kentillä, ja sen kautta syntyvä me-he-asetelma. (Mt., 16-18.)

”Toiseuttamiseen” liittyy myös se, miten sosiaalityöntekijät ja tutkijat näkevät sosiaalityön asiakkaat ja heidän kanssaan tehtävän työn. Ravi Kohli (2007b) on tutkinut yksintulleiden tilannetta ja heidän kanssaan tehtävää työtä Englannissa. Hänen näkemyksensä mukaan yksintulleet esitetään usein heikkoina ja tarvitsevinä ja heidän kanssaan tehtävä sosiaalityö heikkolaatuisena, sekavana ja defensiivisenä. Tällaisella argumentoinnilla halutaan lisää resursseja ja parempia käytäntöjä hädän lievittämiseksi. (Mt., 32.) Anti-oppressiivisessa sosiaalityössä tulisi patologisoinnin sijasta korostaa asiakkaiden voimavaroja ja oikeutta itsenäiseen päätöksentekoon sekä kohdella asiakkaita pystyvinä, autonomisina yksilöinä (Dominelli 2002, 25). Identiteetin muodostuminen tulisi nähdä dynaamisena prosessina ja sen vaikutukset ihmisen käyttäytymiseen sosiaalityön keskeisenä kysymyksenä. Esimerkiksi etnisyyteen tai rotuun liittyviä oletuksia ja stereotyyppioita tulee välttää, jotta sosiaalityössä ei tuotettaisi rodullistettuja identiteettejä. (Mt., 90-92.) Sosiaalityötä on kritisoitu siitä, että siihen on sisäänrakennettu pyrkimys status quon, olemassa olevan tilanteen ylläpitämiseksi. Sosiaalisen kontrollin välineenä toimii asiakkaiden jakaminen apua ansaitseviin ja ei-ansaitseviin, kunniattomiin ja kunniallisiin köyhiin. (Ks. mt., 28-32.)

Lähestyn yhdenvertaisuutta syrjinnän, rasismien ja poikäännyttämisen teemojen kautta. Etnistä/kulttuurista sensitiivisyyttä ja anti-rasistista/anti-oppressiivista työskentelyorientaatiota taas voidaan pitää keinoina edistää yhdenvertaisuutta. Yhdenvertaisuus on perustavaa laatua oleva ihmisoikeus (ks. YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus), jonka toteutumista yksityismajoituksessa sekä yksilöllisellä että rakenteellisella tasolla tässä tutkimuksessa tarkastelen.

3.2 Lapsen edun ensisijaisuus

”Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.” (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, artikla 3, kohta 1)

Lapsen etu on huomioitava kaikessa lapsen hoitoa, terveyttä, koulutusta tai muita asioita koskevassa päätöksenteossa, on päättäjänä sitten lapsen vanhempi, ammattilainen tai muu lapsesta vastaava henkilö. Lapsen etua koskevan tulkinnan tulee olla linjassa lapsen oikeuksien sopimuksen kokonaishengen kanssa. Valtiot eivät esimerkiksi saa tulkita lapsen etua liian kulttuuris-relativistisesti, jos sen seurauksena lapsen oikeus suojeeluun haitallisilta perinteiltä tai väkivallalta ei toteudu. (Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja 2011, 39.)

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, miten yksityismajoitus yksintulleiden asumisen, hoidon ja kasvatuksen järjestelynä toimii. Tähän liittyy olennaisesti kysymys siitä, onko yksityismajoitus lapsen edun mukainen tapa järjestää yksintulleiden perushoito. Jokaisen lapsen elämäntilanne on omanlaisensa, eikä yksittäistapauksista voi tehdä yleisiä johtopäätöksiä yksityismajoituksen soveltuvuudesta tai lapsen edun mukaisuudesta. Haastateltavien tarinat ovat kuitenkin arvokkaita myös yksittäistapauksina, sillä ne auttavat ymmärtämään suhteellisen tuntematonta ilmiötä, yksintulleita alaikäisiä turvapainkanhakijoita ja yksityismajoitusta palvelujärjestelmän vastauksena heidän hoidon, huolenpidon ja kasvatuksen tarpeilleen.

Seuraavassa avaan lapsen edun käsitettä kahdesta näkökulmasta. Ensin käsitelen sitä, mitä lapsen edulla on suomalaisessa lainsäädännössä ja lastensuojelussa tarkoitettu. Sitteen pohdin lapsen edun käsitettä lapsen tarpeiden tyydyttymisen näkökulmasta.

Tarja Pösö (2012) on pohtinut lapsen edun käsitettä lastensuojelussa. Siitä huolimatta, että lapsen etu on nykyään lastensuojelussa yksi ydinkäsitteistä, ei sillä ole selkeää teoreettista pohjaa, vaan sitä joudutaan aina tulkitsemaan ihmisten yksilöllisissä ja muuttuvissa elämäntilanteissa. Eri tahoilla voi olla toisistaan eriävät käsitykset lapsen edusta. Lapsen edun käsite lanseerattiin lastensuojelukeskusteluun, kun Goldstein, Freud ja Solnit julkaisivat ensimmäisen teoksensa *Beyond the Best Interest of the Child* (1973) kolmiosaisesta lapsen etua käsittelevästä kirjasarjastaan. Tarkoituksena oli kritisoida lastensuojelussa kirjoittajien mukaan vallalla ollutta vanhempien intressien ensisijaisuutta esimerkiksi lapsen sijaishuoltoon liittyvissä kysymyksissä ja kiinnittää huomio lapsen

etuun vanhempien edun sijasta. Lapsen edulla kirjoittajat tarkoittivat sitä, että toimenpiteet ja niiden vaikutukset tulee arvioida lapsen kannalta ja huomio tulee kiinnittää lapsen tarpeisiin. Ensisijaisen tärkeänä nähtiin lapsen mahdollisuus kasvaa pysyvissä ja huolehtivissa olosuhteissa. Myöhemmässä keskustelussa lapsen edun käsitettä on lähestytty kahdesta suunnasta. Tarveteoreettinen koulukunta korostaa lapsen tarpeiden toteutumista, kun taas suhdeteoreettinen koulukunta korostaa lapsen suhteiden ja identiteetin kehittymisen merkitystä. Suomessa lapsen etu vakiintui keskeiseksi lastensuojelua ohjaavaksi käsitteeksi viimeistään vuoden 1983 lastensuojelulain myötä. 1990-luvulla lapsen edun käsitettä alettiin kritisoida voimakkaasti erityisesti siksi, että lapsilla itsellään ei ollut riittävästi mahdollisuuksia osallistua oman etunsa määrittelyyn. Käsitettä on sen yleisyyden ja erottelukyvyn puutteen takia pidetty jopa sopimattomana yksilökohtaisen lastensuojelun ratkaisujen ohjenuoraksi. (Mt., 76-81.)

Lapsen edun ensisijaisuus on siis keskeinen lastensuojelun työskentelyä ohjaava periaate. Lapsen edun tulee kuitenkin ohjata kaikkea yksintulleiden turvapaikanhakijalasten kanssa tehtävää työskentelyä, oli yksintullut lastensuojelun asiakkaana tai ei. Yksintulleiden alaikäisten yksityismajoitusta säätelevä laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta (2011/746, §5) edellyttää, että sovellettaessa lakia alle 18-vuotiaaseen, tulee lapsen etuun kiinnittää erityistä huomiota. Lapsen edun arvioimisessa tulee huomioida se, mitä lastensuojelulaissa säädetään lapsen edun arvioimisesta.

Lastensuojelulain (2007/417) neljännen pykälän mukaan lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle:

- 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;
- 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon;
- 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen;
- 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;
- 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen;
- 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan; sekä
- 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.

Lastensuojelulain määritelmä lapsen etua arvioitaessa huomioitavista asioista perustuu osin lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1983/361). Sen ensimmäisessä pykälässä säädetään siitä, mitkä asiat lapsen vanhemman ja muun huoltajan on huomioitava, jotta hän voi turvata lapsen tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin. Lain mukaan: *”Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä. Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.”*

Lainsäädännössä siis kaksi keskeistä lastensuojeluun liittyvää lakia määrittelevät lapsen edun hyvinkin yhtenevästi. Tutkimusaiheeni kannalta keskeisin ero lakien välillä on se, että vuonna 2008 voimaan tulleessa lastensuojelulaissa on painotettu myös lapsen kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimista.

Toinen tapa hahmottaa lapsen etua on pohtia sitä, miten erilaiset toimenpidevaihtoehdot mahdollistavat lapsen perustarpeiden tyydyttymisen. Erik Allardtin (1976, 21-39) perinteikkään teorian mukaan yksilön hyvinvointia voidaan tarkastella arvioimalla, täyttyvätkö hänen keskeiset tarpeensa kolmen hyvinvoinnin ulottuvuuden alueella. Having – ulottuvuus (elintaso) liittyy fysiologisten tarpeiden tyydyttymiseen. Se sisältää asioita, joita kaikki ihmiset elääkseen tarvitsevat, kuten ravinto, neste, lämpö, ilma ja turvallisuus sekä fysiologisten perustarpeiden tyydyttämiseen tarvittavia resursseja, joita ovat esimerkiksi koulutus, puhdas vesi ja puhdas ilma. Loving – ulottuvuus (yhteisyyssuhteet) sisältää solidaarisuuden, toveruuden, yhteisyyden ja rakkauden tarpeet. Being-ulottuvuudella taas tarkoitetaan itsensä toteuttamisen muotoja; sitä, että yksilöä pidetään persoonana, hän kokee tulleensa arvostetuksi ja hänellä on mahdollisuuksia harrastuksiin, muuhun vapaa-ajan tekemiseen sekä poliittiseen osallistumiseen.

Lapsen edun käsite on hankala määritellä, sillä se määrittyy helposti määrittelijän lähtökohdista ja tarkoituksiperistä käsin. Lastensuojelun viitekehyksessä biologiselle vanhemmalle lapsen etu voi tarkoittaa sitä, että lapsi asuu vanhempansa kanssa, vaikka lapsen kasvu ja kehitys uhkasi vakavasti vaarantua vanhemman hoidossa. Sosiaalityöntekijälle taas lapsen etu voi tarkoittaa sijoitusratkaisua, joka varmistaa juridisesti työntekijän seelustan, mutta jättää lapsen ja perheen yksilölliset erityistilanteet ilman riittävää huomiota. Lapsen edun käsite on siis myös vallankäytön väline, lapsen etuun vedoten eri toimijat pyrkivät hankkimaan legitimitietin toiminnalleen.

3.3 Oikeus erityiseen suojeluun

”Sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelun ja huolenpidon ottaen huomioon hänen vanhempiensa, laillisten huoltajiensa tai muiden hänestä oikeudellisessa vastuussa olevien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet. Tähän pyrkiessään sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarpeellisiin lainsäädäntö- ja hallintotoimiin.” (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, artikla 3, kohta 2)

”Lapselle, joka on tilapäisesti tai pysyvästi vailla perheen turvaa tai jonka edun mukaista ei ole antaa hänen pysyä perhepiirissä, on oikeus valtion antamaan erityiseen suojeluun ja tukeen.” (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, artikla 20, kohta 1)

Vuoden 1986 YK:n julistus sosiaalisista ja oikeudellisista periaatteista lasten huollossa ja suojelussa asettaa lapsen perhepiirissä pysymisen ensisijaiseksi muihin vaihtoehtoihin nähden. Perheen sukulaisten ja myös perheen aikuisten lasten mahdollisuudet huolehtia lapsesta tulee selvittää ennen kuin sijaisperhettä tai adoptiota voidaan harkita. Viimeisenä vaihtoehtona on asianmukainen laitoshoido. (Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja 2011, 212.) Komitean ilman huoltajaa ja vanhemmistaan erossa olevien lasten kohtelua alkuperäismaansa ulkopuolella käsittelevässä kuudennessa yleiskommentissa todetaan, että lapsen, joka saapuu maahan yhdessä aikuisten sukulaistensa kanssa tai jolla on sukulaisia maassa, tulisi saada pysyä heidän luonaan, ellei se ole vastoin lapsen etua. Yleiskommentissa korostetaan sitä, että pätevien henkilöiden on säännöllisesti val-

vottava yksintulleen lapsen tilannetta, suojeltava tätä perheväkivallalta sekä hyväksikäytöltä ja varmistettava muun muassa lapsen koulutusmahdollisuudet. Lapsen oikeuksien komitea on yleiskeskustelussaan syyskuussa 2015 linjannut, että lastensuojelujärjestelmän tulisi huomioida lapsen alkuperäiskulttuuri, sen arvot ja lapsen oikeus alkuperäiskulttuurin identiteettiin. (Mt., 217.)

Lastensuojelu voidaan määritellä joko suppeasti yhdeksi sosiaalityön osa-alueeksi, jonka avulla pyritään tukemaan vaikeaan elämäntilanteeseen ajautuneita lapsia ja heidän perheitään tai laajemmin lasten suojelemisena esimerkiksi ympäristön, tuotannon, vaarallisten aineiden ja liikenteen vaaroilta sekä hyväksikäytöltä, pahoinpitelyiltä ja riistolta (Mikkola 2004, 61). Lasten suojelua on perinteisesti perusteltu kansakunnan edulla, mutta uudessa lapsilähtöisyydessä painotetaan lapsen tarpeita ja intressejä (Forsberg ym. 2006).

Pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden lastensuojelua on kritisoitu siitä, että pyrkimyksissään tukea vanhempia lastensuojelussa on unohdettu lasten suojelu. Lastensuojelussa on jatkuvasti läsnä jännite vanhempien tukemisen ja lasten suojelemisen välillä (esim. Kuronen & Lahtinen 2010, 80), ja joskus lasten tarpeet ja jopa kaltoinkohtelu jäävät huomiotta, kun lasta ei riittävästi kuulla. Esimerkiksi Norjassa lastensuojelussa on vallalla biologista vanhemmuutta korostava lähestymistapa (Folleso & Mevik 2010, 97-112), ja saman tyyppisiä tendenssejä on ollut havaittavissa myös Suomessa esimerkiksi huostaanottoihin liittyvässä vahvassa perheen jälleenyhdistämisen vaatimuksessa.

Lapsuutta on viime aikoina tutkittu sosiologian piirissä melko runsaasti, mutta huomio on ollut paljolti niin sanotussa normaalilapsuudessa. Sosiaalityön piirissä lapsitutkimus on keskittynyt lasten toimijuuteen, osallisuuteen ja asiakkuuteen. Suomalaisessa tutkimuksessa ja ammattikäytännöissä on panostettu paljon työntekijän ja lapsiasiakkaan väliseen kohtaamiseen ja pyritty kehittämään lapsen kohtaamiseen liittyviä sosiaalityön työmalleja psykologisesti ja lääketieteellisesti suuntautuneen ammatillisen tiedon rinnalle. (Forsberg ym. 2006, 9-14.) Järjestelmäkeskeistä, rakenteellista lastensuojelututkimusta on tehty vähemmän.

Lapsilähtöinen lähestymistapa korostaa lapsuuden moninaisuutta ja lapsierityisyyttä. Lasten pahoinvointia koskevassa keskustelussa taas ovat painottuneet aikuisten vastuu, tiukempi kontrolli ja lasten elämän riskien arviointi. Niin sanotussa uudessa suojelupuheessa puhutaan suppean, erityisen tuen tarpeessa olevan lapsiryhmän puolesta. Yhteiskunnallinen konteksti ja lasten elämäntilanteiden moninaisuus jäävät vähemmälle huomiolle. Uusi suojelupuhe liitetään hyvinvointivaltion rapautumiseen, sillä perinteisesti hyvinvointivaltio on pyrkinyt kattavilla peruspalveluillaan turvaamaan kaikkien lasten hyvinvoinnin. (Forsberg ym. 2006, 15.)

Kuten aiemmin olen todennut, yksityismajoitus ei ole lastensuojelulain mukainen sijoitus, vaan sitä säätelevät pääosin laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (2011/746) ja laki kotoutumisen edistämisestä (2010/1386). Lastensuojelulaki koskee myös yksintulleita turvapaikanhakijalapsia, joten heillä tulee olla mahdollisuus lastensuojelun apuun, jos lastensuojelussa arvioidaan, että lapsi on lastensuojelun tarpeessa. Niille yksintulleille turvapaikanhakijalapsille, jotka eivät vielä ole saaneet oleskelulupaa ja kuntapaikkaa, on ammattilaisten kokemusten mukaan kuitenkin ollut vaikeaa saada apua lastensuojelusta (Lepola 2012, 84). Myös eduskunnan oikeusasiamies on ollut vuonna 2010 huolissaan siitä, etteivät yksintulleet välttämättä saa lastensuojelun palveluita eri hallinnonalojen lainsäädännön ja viranomaiskäytäntöjen yhteensovittamisvaikeuksien takia (Lastensuojelun keskusliitto 2014). Se, ettei yksityismajoitus ole lastensuojelun alaista toimintaa, herättää pohittimaan kysymystä lapsen oikeudesta suojeluun. Voidaanko olettaa, että lapsen suojele toteutuu yhtä hyvin missä tahansa sosiaalihuollon organisaatiossa minkä tahansa lain nojalla?

Lapset voivat päätyä pysyväisluonteisesti asumaan muuhun kuin biologisten vanhempiensa perheeseen pääasiassa viittä eri tietä; adoption, yksityisen sijoituksen, huostaanoton, niin sanotun läheisverkostoratkaisun tai yksityismajoituksen seurauksena.

Adoptiossa adoptiovanhemman ja lapsen juridiset suhteet vastaavat biologista vanhemmuutta, eikä lasta enää pidetä aiempien vanhempiensa lapsena (Adoptiolaki 2012/22, §18). Yksityisessä sijoituksessa (Lastensuojelulaki 2007/417, §81) kyse on yleensä lapsen huoltajien ja lapsen luokseen asumaan ottavan henkilön keskinäisestä lapsen asumista

koskevasta järjestelystä. Asianosaisten on ilmoitettava yksityisestä sijoituksesta sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, joka sitten selvittää yksityiskodin soveltuvuuden ja järjestää valvonnan. Yksityisessä sijoituksessa sosiaalitoimi ei ole myötävaikuttanut lapsen sijoitukseen eikä lapsen hoidosta pääsääntöisesti makseta perhehoidon korvauksia (Lastensuojelun käsikirja 2017). Huostaanoton kriteereiden (Lastensuojelulaki 2007/417, §40) täyttyessä lapsi tulee ottaa sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja sijoittaa mahdollisuuksien mukaan perheeseen. Sijaisperheelle maksetaan perhehoidon korvaukset. Niin sanotussa läheisverkostoratkaisussa tai läheisverkostosijoituksessa (Lastensuojelulaki 2007/417, §32, momentit 2 ja 3) lapsi siirtyy lastensuojelun toimesta huoltajuusjärjestelyin asumaan lapsen läheisverkostoon kuuluvaan perheeseen. Järjestely edellyttää lapsen huoltajien suostumusta. Läheisverkostoon kuuluvalle henkilölle haetaan lapsen oheishuoltajuus ja oheishuoltajalle maksetaan samat korvaukset kuin huostaanotetun lapsen sijaisperheelle maksettaisiin (Lastensuojelun käsikirja 2017).

Yksityismajoitus on edellä kuvatuista sijoitustavoista rinnastettu yksityiseen sijoitukseen. Esimerkiksi Kuntaliitto (2014) on kuitenkin kritisoinut tätä rinnastusta sillä perusteella, ettei lastensuojelulain perusteissa mainita, että yksityistä sijoitusta voitaisiin soveltaa yksintulleisiin. Lisäksi yksintulleiden kohdalla yksityismajoituksesta päättävät tosiasiallisesti muut kuin lapsen huoltajat. (Mt.) Läheisverkostoratkaisun ja yksityismajoituksen peruseriaatteen ovat samat siltä osin, että kummassakin tilanteessa lapsi siirtyy läheisverkostoperheeseen asumaan tosiasiallisesti viranomaisten myötävaikutuksella. Erona on se, ettei yksityismajoittajalle välttämättä makseta perhehoidon korvauksia eikä haeta lapsen oheis/sijaishuoltajuutta.

Yksityisesti majoitetuilla lapsilla on sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen että suomalaisen lainsäädännön mukaan yksiselitteisesti oikeus saada erityistä suojelua. Yksintulleille on kehitetty oma erillinen sijoitusjärjestelmänsä, jonka puitteissa lapsen suojelun tulisi toteutua. Turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmän toimijoiden vastuu haavoittuvassa asemassa olevien lasten suojelemisesta on suuri.

4 Tutkimuksen toteutus

Tässä luvussa käsittelen tutkimusprosessin etenemistä käytännössä. Avaan tutkimuksen metodologisia sitoumuksia, kuvaan aineistonhankinnan ja analyysin etenemisen sekä kirjoitan auki tutkimuksen tekemiseen liittynyttä eettistä pohdintaani.

4.1 Laadullisesti ja kriittisesti

Tutkimukseni on laadullinen, kriittisen tutkimuksen perinteeseen nojautuva haastattelututkimus. Matthew Milesin ja Michael Hubermanin (1994) mukaan laadullinen aineisto liittyy usein luonnollisesti ilmeneviin, tavanomaisiin tapahtumiin niiden luontaisissa ympäristöissä, joten laadullisen tutkimuksen avulla on mahdollista tutkia ”oikeaa elämää”. Laadullinen aineisto keskittyy tiettyyn tapaukseen tai ilmiöön ja se on usein muodoltaan rikasta ja kokonaisvaltaista. Laadullinen tutkimus soveltuu hyvin ihmisten erilaisille tapahtumille, prosesseille ja rakenteille antamien merkitysten tutkimiseen sekä sen selvittämiseen, miten ihmiset liittävät nämä merkitykset ympäröivään sosiaaliseen todellisuuteen. (Mt., 10-11.)

Jari Eskolan ja Juha Suorannan (1998) mukaan laadulliselle tutkimukselle ominaisia piirteitä ovat esimerkiksi ilmaisultaan tekstiä oleva aineisto, tutkittavien näkökulman korostuminen, aineistolähtöinen analyysitapa, se, ettei tutkimuksessa esitetä lukkoon lyötyjä hypoteeseja, tutkijan melko vapaa rooli ja erilaisten narratiivisten elementtien huomioiminen (mt., 15-24). Tutkimussuunnitelma muuttuu usein tutkimusprosessin edetessä, ja tutkimustuloksia lähestytään historiallisesti muuttuvina ja paikallisina. Tutkimuksen vaiheet eivät ole tarkkarajaisia, vaan menevät osin limittäin toistensa kanssa. Perinteinen objektiivisuuden vaade ei välttämättä toimi laadullisessa tutkimuksessa. Tutkijan on toki pyrittävä objektiivisuuteen siltä osin, että pyrkii tunnistamaan oman subjektiivisuutensa. (Mt., 15-18.) Laadullisen tutkimuksen objektiivisuus syntyy tämän itsereflektion kautta.

Tutkimuksen tekemisen alkuvaiheessa ajattelin eteneväni tutkimusprosessissani vaihe kerrallaan: ensin tutustun aikaisempaan tutkimukseen ja teen tutkimussuunnitelman valmiiksi, tutkimuslupien hakemisen jälkeen siirryn aineiston hankinnan vaiheeseen ja

lopuksi analyysiin. Tutkimusprosessin aikana olen joutunut vähä vähältä päästämään irti tästä kehittelemästani tutkimuksen etenemisen ideaalimallista. Suunnitelmat muuttuivat matkalla, prosessin vaiheet kietoutuivat toisiinsa ja analyysi jatkui tiivistelmän kirjoittamiseen saakka. Aineiston keräämisen alkuvaiheessa luovuin suunnittelemistani yksityismajoituksessa olleiden haastatteluista. Tämä muutti olennaisesti tutkimukseni lähtökohtia: sensitiivis-narratiivisesta tutkimusotteesta alkoikin muovautua kriittis-rakenteellinen suhtautuminen tutkittavaan ilmiöön.

Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan laadullisessa tutkimuksessa aineiston tapausten lukumäärä ei ole ratkaisevaa, vaan keskeinen tieteellisyyden mitta on usein suhteellisen pienen tapausmäärän mahdollisimman perusteellinen ja kattava analyysi. Aineisto valitaan harkinnanvaraisesti, eli aineistoksi valitaan tapauksia, jotka täyttävät tutkimuksen käsitteenmäärittelyn vaateet. (Mt.,18.) Valitsin haastateltavikseni niitä ammattilaisia, jotka tuntevat yksityismajoitusjärjestelmää. Hyödynsin haastateltavien hankkimisessa niin sanottua lumipallomenetelmää (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 86), eli kyselin haastateltaviltani, keitä muita minun kannattaisi haastatteluun pyytää. Tämä mahdollisti sen, että sain haastatteluihin juuri niitä henkilöitä, jotka todella tuntevat yksityismajoitusjärjestelmää, mutta se myös vaikeutti huomattavasti haastateltavieni anonymiteetin suojaamista, koska haastateltavani tietävät, keitä muita olen saattanut haastatella.

Tutkimukseni nivoutuu kriittisestä teoriasta ammentavaan kriittisen tutkimuksen perinteeseen. Kriittistä teoriaa voidaan pitää perustaltaan yhteiskuntafilosofisena lähestymistapana, jossa tarkastellaan kriittisesti länsimaista kapitalistista elämänmuotoa ja yhteiskunnissa hallitsevia ajattelutapoja. Siinä kyseenalaistetaan ja arvioidaan itsestään selvinä pidettyjä uskomusjärjestelmiä sekä niihin liittyvää valtaa ja vallan ilmenemistapoja. Sitä kautta pyritään luomaan vaihtoehto länsimaiselle materialistiselle ja kapitalistiselle ajattelulle sekä kansallisvaltion ideologioille. Kriittisen teorian kautta pyritään vapauttamaan ihmisiä epäoikeutetusta ja alistavasta vallankäytöstä. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Frankfurtissa toimineen ja myöhemmin Hitlerin valtaa Yhdysvaltoihin paenneen yhteiskuntatutkimuksen instituutin filosofit kehittivät Karl Marxin ja Friedrich Engelsin teorioiden pohjalta filosofiasta yhteiskuntaa muuttavaa voimaa. Tämä niin sanottu Frankfurtin koulukunta halusi kriittisen teorian avulla vapauttaa filosofian Stali-

nin Neuvostoliiton sosialistisesta painolastista. Kriittinen teoria on saanut jalansijaan erityisesti kasvatustieteissä, ja se on liitetty amerikkalaiseen uusvasemmistolaisuuteen ja Paulo Freiren vapautuksen pedagogiikkaan. (Heikkinen ym. 2006, 40-42.) Sosiaalityön kentällä kriittisen tutkimuksen voidaan nähdä liittyvän kriittisen sosiaalityön perinteeseen. Kriittisessä ja progressiivisessa sosiaalityössä työskentely keskittyy toimijuuden ja rakenteiden vuorovaikutukseen ja siinä huomioidaan yhteiskunnassa vallitsevat sosiaalis-taloudelliset ja poliittiset ulottuvuudet sekä epätasa-arvoiset suhteet (Pohjola 2015, 22).

Juha Suoranta ja Sanna Ryyänen (2014) näkevät, että yhteiskuntatieteilijän tehtäväksi on tullut tehdä taistelevaa tutkimusta, eli kantaaottavaa, toimintalähtöistä ja osallistuvaa, yhdenvertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden puolesta kamppailevaa tutkimusta. Suoranta ja Ryyänen määrittelevät taistelevan tutkimuksen olevan ”*tutkimusperinteitä ja –tapoja, joissa sosiaalista todellisuutta ja sen ilmiöitä tarkastellaan ja maailmaa muutetaan yhdessä eri toimintakentillä työskentelevien ihmisten kanssa*”. Taisteleva tutkija liittyy osaksi tutkimaansa ihmisryhmää tai tilannetta ja taistelee tutkimuksen keinoin jonkin yhteiskunnallisesti tai ekologisesti tärkeän asian puolesta. Toiminnasta pyritään oppimaan liittämällä siitä tehdyt havainnot laajempiin historiallisiin, poliittisiin, sosiaaliin ja kulttuurisiin asiayhteyksiin. Tämä mahdollistaa toiminnan kriittisen reflektoinnin. Opittu tehdään julkiseksi opettamalla, kirjoittamalla, keskustelemalla, puhumalla tai vaikka taiteen keinoin. Taistelevaa tutkimusta yhdistäviä tekijöitä ovat esimerkiksi ajatukset radikaalista tasa-arvosta, solidaarisuudesta, konkreettisten tekojen merkityksestä, yhteistyöstä ja yhteistoiminnasta, auttamisesta, ihmisten yhteiskunnallisesta vapaudesta ja sosiaalisen todellisuuden prosessiluonteesta. Taisteleva tutkija voi muuttaa maailmaa pitämällä esillä yhteiskunnallisesti tärkeää ongelmaa, herättelemällä ihmisten kriittistä tietoisuutta, osallistamalla, voimauttamalla ja tukemalla ihmisten yhteiskunnallista toimintaa sekä osallistamalla epäoikeudenmukaisen kapitalistisen maailman kumoamiseen (Mt., 15-39.)

Monet maahanmuuttajien kanssa toimivat ammattilaiset tekevät työtään vahvalla ideologisella painotuksella, jossa korostuvat ihmisarvon, solidaarisuuden ja tasa-arvon kysymykset. Eräs entinen kollegani totesi työyhteisön olevan hänelle ideologinen turvapaikka. Monia maahanmuuttajatyön ammattilaisia voidaan heidän vahvan ”aatteensa”

ja siihen liittyvän toimintansa takia pitää taistelevina toimijoina. Taistelevat toimijat ansaitsevat rinnalleen taistelevan tutkijan.

Paulo Freiren sorrettujen ja vapautuksen pedagogiikka, jossa yhdistyvät kasvatusta, tutkimus ja yhteiskunnallinen aktivismi, vaikuttaa vahvasti taistelevan tutkimuksen taustalla. Vapautuksen pedagogiikassa korostuu dialoginen ja ihmisten välistä kohtaamista korostava tapa toimia. Freire on tunnettu mm. 1960-luvun alussa toteutetusta lukutaitokampanjasta Brasiliassa. Sotilasjunta kuitenkin lopetti kampanjan vasemmistolaisena kansankiihotuksena, ja Freire joutui pakenemaan Chileen. Freire toteutti myöhemmin lukutaitokampanjoita myös mm. vasta itsenäistyneissä Afrikan maissa asettuen aina yhteiskunnan heikompiensa puolelle, heidän kanssaan toimien. Freire uskoi vakaasti sorrettujen kykyihin ja mahdollisuuksiin, ja muun muassa lukutaitokampanjoiden avulla hän vahvisti sorrettujen yhteiskunnallista toimijuutta ja herätteli heidän kriittistä tietoisuuttaan. Keinona tähän oli ihmisten keskinäisen dialogin tukeminen. Taustalla Freiren toiminnassa oli vahva yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden intohimo. (Suoranta & Ryytänen 2014, 115-122.)

Luontevana jatkumona kriittiselle ja taistelevalle tutkimukselle tulee sitoutuminen näkemys todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta. Ian Hackingin (2009) mukaan sosiaalikonstruktivistisen tutkimuksen lähtökohtana voidaan pitää kriittistä suhtautumista vallitseviin asiointeihin. Kun asioiden tai ilmiöiden nähdään rakentuvan sosiaalisten tapahtumien, voimien ja historian kautta, ei niiden olemassaoloa nähdä niiden luonteesta johtuvana väistämättömyytenä. Hacking irvailee sosiaalisen konstruktionismin nimiin vannovien kiihkeälle halulle kritisoida, muuttaa ja tuhota itselleen epämieluisat asiat määrittelemällä ne jo lähtökohtaisesti pahoiksi (Mt., 19-22.) Minunlaiseni ideologisen tutkijan pitää hieman pinnistellä välttääkseen Hackingin kuvailema sosiaalikonstruktivistinen perisynti. Lähtökohtaisesti näen tutkimusaiheeni kuitenkin sosiaalisesti rakentuneena. Esimerkkinä sosiaalisesta rakentumisesta voidaan pitää keskustelua siitä, pitäisikö yksintulleita kohdella ensisijaisesti turvapaikanhakijoina vai lapsina. Rakentuneella konstruktiolla on suuria merkityksiä yksintulleiden elämään, koska konstruktio vaikuttaa suoraan siihen, millä tavalla yksintulleiden hoito ja kasvatusta palvelujärjestelmässä toteutetaan.

4.2 Haastatellen

Tutkimuksen empiirinen aineisto koostuu yksityismajoitusta tuntevien ammattilaisten pari- ja fokusryhmähaastatteluista. Haastattelu on järkevä tapa saada tietoa ihmisten kokemuksista ja siitä, minkälaisia merkityksiä he kokemuksilleen antavat. Kokemuksista voisi saada tietoa myös esimerkiksi pyytämällä ihmisiä kirjoittamaan kokemuksistaan, mutta haastattelu vuorovaikutuksellisenä tapahtumana voi onnistuessaan mahdollistaa ”syvemmälle menemisen”.

Harkitsin aluksi mahdollisuutta haastatella haastatteluhetkellä yksityismajoituksessa olevia lapsia. Hylkäsin kuitenkin tämän vaihtoehdon eettisistä ja käytännöllisistä syistä. Yksityismajoituksessa haastatteluhetkellä olevat lapset voisivat kokea yksityismajoituksen mahdollisista epäkohdista puhumisen liian vaikeana, koska he ovat hyvin riippuvaisia yksityismajoitusperheistään. Lojaliteettiristiriita saattaisi muodostua liian suureksi. Seuraavaksi pohdin mahdollisuutta haastatella nuoria aikuisia, joiden yksityismajoituksesta olisi kulunut jo jonkin verran aikaa. Hylkäsin lopulta tämänkin ajatuksen tehtyäni muutamia fokusryhmähaastatteluja ammattilaisten kanssa. Huomasin, että ammattilaiset pystyvät asiakaskokemustensa valossa hyvin monipuolisesti avaamaan yksityismajoituksen eri puolia. Yksintulleet saattavat myös olla haluttomia esittämään minkäänlaista kritiikkiä Suomea tai palvelujärjestelmää kohtaan, kuten esimerkiksi Krister Björklundin (2014, 19) yksintulleiden kotoutumista käsittelevästä tutkimuksesta käy ilmi. Vaikka autenttiset yksityismajoituksessa olleiden tarinat toisivatkin tutkimukseeni tärkeän, asiakaslähtöisen ulottuvuuden, eivät ne välttämättä auttaisi minua tutkimaan ilmiötä mahdollisimman monipuolisesti. Olisin todennäköisesti tarvinnut enemmän kuin yhden haastattelun jokaisen yksityismajoituksessa olleen kanssa voittaakseni haastattelutavan luottamuksen puolelleni, ja tämä olisi vaatinut paljon aikaa ja resursseja. Päädyin siis sekä tutkimusintressini että tutkimukseen liittyvien taloudellisten ja teknisten kysymysten takia haastattelemaan ainoastaan yksityismajoitusta tuntevia ammattilaisia.

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään usein ilmiön kuvaamiseen, ymmärtämiseen tai teoreettisesti mielekkääseen tulkitsemiseen, joten on tärkeää, että tietoa kerätään henkilöiltä, jotka tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon (Tuomi & Sarajärvi

2009, 85-86). Haastattelemani ammattilaiset olivat yksintulleiden turvapaikanhakijalasten edustajia sekä ryhmäkotien ja maahanmuuttajapalveluiden sosiaalityöntekijöitä ja – ohjaajia. Heidän määrälliset kokemuksensa yksintulleiden yksityismajoituksista vaihtelivat huomattavasti. Neljällä haastateltavalla oli arvionsa mukaan kokemusta alle kymmenestä yksityismajoituksesta, viidellä noin kahdestakymmenestä ja kahdella noin sadasta. Vähiten kokemusta omaavat ammattilaiset osallistuivat eri haastatteluihin, joten kokemukset jakautuivat melko tasaisesti haastattelujen kesken.

Valitsin haastattelumenetelmäksi fokusryhmähaastattelun sen vuorovaikutteisuuden takia. Toivoin, että fokusryhmähaastattelussa lopputulos olisi enemmän kuin osiensa summa. Anu Valtosen (2009) mukaan ryhmäkeskustelulla tarkoitetaan järjestettyä keskustelutilaisuutta, jossa joukko ihmisiä keskustelee tietyistä aiheista fokusoidusti mutta vapaamuotoisesti. Ryhmähaastattelussa haastattelija pitää vuorovaikutuksen kontrollin itsellään ja vuorovaikutus keskittyy haastattelijan ja kunkin osallistujan välille, kun taas ryhmäkeskustelussa haastattelija pyrkii rohkaisemaan keskusteluun osallistujien välistä vuorovaikutusta annetusta aiheesta. Ryhmäkeskustelua käytetään yleisesti, kun halutaan selvittää osallistujien mielipiteitä ja näkemyksiä jostakin spesifistä aiheesta. Mielipiteet nähdään osallistujien henkilökohtaisena omaisuutena, jotka he joko luovuttavat tai ovat luovuttamatta muille, haastattelijan kyvyistä riippuen. (Mt., 223-226.) Tarkoitukseni oli, että fokusryhmähaastattelut olisivat lähempänä ryhmäkeskustelua kuin ryhmähaastattelua, vaikka käytänkin haastattelumenetelmästäni yleisemmin tunnettua käsitettä fokusryhmähaastattelu. Lopulta neljässä haastattelussa paikalla oli vain kaksi haastateltavaa, joten haastattelut olivat oikeastaan yhtä lukuun ottamatta parihaastatteluja. Haastateltavien määrän lisääminen työpaikkakohtaisissa haastatteluissa olisi ollut mahdotonta, koska yksityismajoitusta hyvin tuntevia ammattilaisia on erittäin vähän.

Sain tutkimusluvut kahdesta kunnasta loppuvuonna 2014. Edustajien haastattelua varten en tarvinnut tutkimuslupia, koska he eivät ole työsuhteessa mihinkään kuntaan tai organisaatioon, vaan laskuttavat palkkion joko Maahanmuuttovirastosta tai ELY-keskuksesta (Valtioneuvoston asetus ilman huoltajaa olevan lapsen edustajalle maksettavasta palkkiosta ja kulukorvauksesta 2012/115, §6). Jo tutkimuslupahakemuksia valmistelllessani olin laatinut haastattelujen kysymysrungot (liitteet 1-3), kirjallisen tiedotteen tutkimuksesta (liite 4) sekä suostumuslomakkeet tutkimukseen osallistujille (liitteet 5-6).

Tutkimuslupien saamisen jälkeen lähetin sähköpostilla tiedotteen tutkimuksesta niihin yksiköihin, joiden työntekijöitä halusin haastatella. Yhteyshenkilö oli joissakin yksiköissä esimies, toisissa taas rivityöntekijä. Yhteyshenkilö ilmoitti minulle halukkaiden osallistujien määrän ja sopivan haastatteluajan. Lumipallomenetelmän avulla löytämiäni edustajia lähestyin henkilökohtaisesti sähköpostilla.

Annoin kaikille haastateltaville ennen haastattelua tutkimuksesta kertovan tiedotteen, joko sähköpostitse etukäteen, tai juuri ennen haastattelun alkamista paperiversiona. Tiedotteessa selvensin muun muassa tutkimuksen eettisiä periaatteita: haastatteluissa esille tulleita asioita käytetään ainoastaan tutkimuskäyttöön, haastateltavien henkilöllisyyttä ei paljasteta ulkopuolisille ja haastateltavien on mahdollista ottaa minuun yhteyttä vielä haastattelun jälkeenkin, jos he haluavat tarkentaa jotakin sanomaansa tai peruuttaa osallistumisensa tutkimukseen. Kävin tiedotteen sisällön lävitse haastateltavien kanssa myös suullisesti. Jokainen haastateltava täytti suostumuslomakkeen, jossa antoi luvan käyttää haastatteluaan tutkimuksessa.

Tein viisi erillistä fokusryhmähaastattelua, joihin osallistui yhteensä 11 yksityismajoitusta tuntevaa ammattilaista. Toteutin kaikki haastattelut vuoden 2015 tammi-toukokuussa. Haastattelin kahden kunnan maahanmuuttajapalveluiden työntekijöitä (toisessa työntekijät olivat jälkihuoltoyksiköstä), yhden ryhmäkodin työntekijöitä sekä edustajia kahdessa eri fokusryhmähaastattelussa. Haastattelut kestivät keskimäärin hieman yli tunnin, lyhyin haastattelu kesti 54 minuuttia, pisin yli puolitoista tuntia. Kysyin kaikilta haastateltavilta heidän yksityismajoitukseen liittyviä kokemuksiaan haastattelurunkojen (liitteet 1-3) mukaan. Keskustelun rönsyillessä melko vapaasti käytin haastattelurunkoja lähinnä muistilistana varmistamaan, että kaikki keskeiset aiheet tulivat käsitellyiksi.

Ensimmäisen tutkimushaastatteluni tein kunnan maahanmuuttajapalveluissa. Haastattelu tapahtui haastateltavien työpaikalla työaikana. Haastatteluun osallistui kolme työntekijää (johtava sosiaalityöntekijä ja kaksi sosiaalityöntekijää). Toinen haastattelu oli ryhmäkodissa ja siihen osallistui kaksi työntekijää (sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja). Lisäksi paikalla oli haastateltavien toiveesta ryhmäkodissa työharjoittelua tehnyt sosiaalityön opiskelija, joka ei kuitenkaan osallistunut keskusteluun. Kolmas haastattelu oli

edustajien haastattelu, joka tapahtui kirjaston ryhmätyötilassa ilta-aikaan. Haastatteluun osallistui kaksi edustajaa. Neljänteen haastatteluun, joka toteutettiin päivällä haastateltavan työpaikalla, osallistui myös kaksi edustajaa. Edustajat piti jakaa kahteen eri ryhmään, koska emme löytäneet kaikille sopivaa yhteistä aikaa haastattelua varten. Molemmissa edustajien haastattelussa edustajat tunsivat toisensa etukäteen. Viides haastattelu tehtiin kunnan maahanmuuttajapalveluissa työajalla. Siihen osallistuivat sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja.

Pyrin tutkimuksessani saamaan mahdollisimman kokonaisvaltaisen käsityksen yksityismajoituksesta. Pidän tärkeänä sitä, että ääneen pääsivät ammattilaiset, jotka ovat yksityismajoituksen kanssa tekemisissä prosessin eri vaiheissa. Ryhmäkotien työntekijät selvittävät, voiko lapsi siirtyä yksityismajoitusperheeseen asumaan sekä tukevat yksityismajoituksessa asuvaa lasta ja majoittajaa siinä vaiheessa, kun lapsella ei ole vielä oleskelulupaa. Maahanmuuttajapalveluiden työntekijät ovat mukana siinä vaiheessa, kun lapsi on jo saanut oleskeluluvan. Edustajat taas kulkevat yksityismajoituksessa olevan rinnalla siihen saakka, kunnes hän täysi-ikäistyy tai hänen huoltajansa saapuu Suomeen. Yksityismajoitus näyttäytyy ammattilaisille erilaisena turvapaikkaprosessin eri vaiheissa. Vain moniäänisyyden kautta voi välittyä syvä ja monipuolinen kuva huonosti tunnetusta ja vähän tutkitusta yksityismajoituksesta.

Jaber Gubrium ja James Holstein (2002, 14-15) kutsuvat haastattelua ”vuorovaikutukselliseksi projektiksi”, jossa aktiivinen vastaaja tarjoaa kokemuksiaan haastattelijalle, mutta myös muokkaa tarjoamaansa informaatiota luovasti. Monet haastateltavani muokkasivat tarjoamaansa informaatiota kertomalla vain yksittäisiä episodeja. He saattoivat myös jättää esimerkiksi lapsen sukupuolen tai iän tarkoituksella mainitsematta. Tulkintani mukaan tällaisella toimintatavalla he pyrkivät suojelemaan asiakkaitaan tai edustettaviaan.

Haastatteluissa oli mukana paljon vuorovaikutuksellisia elementtejä, jotka varmasti vaikuttivat haastattelujen sujumiseen. Pyrin erilaisin kysymyksiin ja elein rohkaisemaan haastateltaviani keskustelemaan keskenään. Osallistuin myös itse keskusteluun, ja varsinkin työntekijöiden haastatteluja tehdessäni minun oli ajoittain hieman vaikea pysyä

haastattelijan roolissa. Hetkittäin koin olevani kuin uusi työntekijä pohtimassa kokoneiden kollegojen kanssa sitä, mistä tässä työssä oikein on kyse. Gubrium ja Holsteinin (2000) mukaan yleisesti ajatellaan, että haastattelijan tulisi pyrkiä neutraaliuteen ja pitää ”itsensä” erossa haastatteluprosessista, mutta se ei ole välttämätöntä, jos myös haastattelijaa ymmärretään aktiiviseksi toimijaksi haastattelussa tapahtuvassa tiedonmuodostusprosessissa. ”Jaetussa merkityksenmuodostuksessa” haastattelijan ja haastateltavan välillä voi olla huomattavaa kommunikatiivista tasa-arvoisuutta ja keskinäistä riippuvuutta. (Mt., 14-17.)

Minun olisi ollut mahdotonta täysin sulkea itseni tai oma ammatillinen tietoni haastattelujen ulkopuolelle, joten olin aktiivisesti vuorovaikutuksessa haastateltavien kanssa. Käytin ammatillista tietoa keskustelun virittelemiseen esittämällä kysymyksiä, mutta vältin omien näkemysten painokasta ilmaisemista. Olin haastatteluissa ihmettelijän roolissa. Muodostin työntekijöiden haastatteluryhmät työpaikkakohtaisesti, joten samassa fokusryhmässä saattoi olla eri ammattiryhmien edustajia. Yhdessä haastattelussa mukana oli työntekijöiden lähiesimies, eräässä haastattelussa paikalla oli työyhteisössä harjoitteluaan tekevä opiskelija, ja toisessa edustajien haastattelussa toinen haastateltava olikin sen hetkessä roolissaan toisen haastateltavan yhteistyökumppani. Nämä seikat vaikuttivat varmasti myös siihen, mistä asioita haastatteluissa puhuttiin ja millä tavalla.

4.3 Kehyksiä etsien

Tutkin sitä, minkälaisia yksityismajoituksen tulkintakehyksiä ammattilaisten näkemyksissä on tunnistettavissa, joten jo tutkimuskysymys sitoo tutkimuksen kehysanalyysin perinteeseen. Kehysanalyysin pääperiaatteet eivät useinkaan toimi systemaattisena analyysin viitekehyksenä, vaan ennemminkin tulkintaa inspiroivina apuvälineinä, kuten tässäkin tutkimuksessa (ks. Puroila 2010). Määrittelen lähestymistapani kehysanalyytiseksi ajatteluksi, jolla tarkoitan sitä, että tulkintakehys toimii analyysissä käsitteellisenä apuvälineenä, ikään kuin silmälaseina, joiden lävitse aineistoa luin. Aineiston jäsentäminen tapahtui kuitenkin teemoittelun avulla (ks. Tuomi & Sarajarvi. 2009).

Kehysanalyysia on aiemminkin käytetty tutkittaessa ammattilaisten työtä. Esimerkiksi Anssi Peräkylä (1990) tutki kehysanalyysin avulla sairaalahenkilökunnan suhdetta kuoleviin potilaisiin erittelemällä sitä, miten ihmiset kuolemaan liittyen toimivat ja puhuvat arkisissa tilanteissa (mt., 12) ja Anna-Maija Puroila (2002) on käyttänyt kehysanalyysia tutkiessaan päiväkodin työntekijöiden työtä koskevia vakiintuneita ajattelu- ja toimintatapoja.

Pyrin selvittämään yksityismajoituksen luonnetta, sitä, mistä yksityismajoituksessa oikein on kyse, joten tulkintakehyksen käsite sopii hyvin analyysia ja tulkintaa ohjailevaksi apuvälineeksi. Erving Goffman (1974) kehitti kehysanalyysin mm. William Jamesin (1869) ja tämän ajatuksia muokanneen Alfred Schutzin (1945) tekstien pohjalta. Jamesin ja Schutzin teksteissä keskeistä oli ajatus ihmisten erilaisista elämismaailmoista, monista eri todellisuuksista. (Goffman 1974, 2-6.) Goffmanin näkökulma on situationaalinen. Kun ihminen saapuu johonkin tilanteeseen, hän esittää enemmän tai vähemmän tiedostetusti kysymyksen: Mitä täällä oikein on tapahtumassa ("What is it that's going on here")? Toimintaan osallisten roolit ja perspektiivit voivat olla erilaisia, ja sen myötä myös heidän näkemyksensä siitä, mistä tapahtumassa on kyse, eroavat toisistaan. Tapahtumia hallinnoivan organisaation toimintaperiaatteet ja yksilön sitoutuminen niihin vaikuttavat siihen, minkälaiseksi yksilö tilanteen määrittelee. (Mt., 8-11.) Peräkylän (1990, 156-158) näkemyksen mukaan kehys tarkoittaa sitä, *"mitä osapuolet tekevät ja miten he tekemiseensä liittyen ja sen tuloksena tilannettaan määrittelevät"*. Hän näkee kehysten välisen dynamiikan erittelyn olevan kehysanalyysin varsinainen tehtävä.

Ihmiset yrittävät tulkita tilanteita ja ilmiöitä erilaisten kehysten avulla, ja nämä kehykset myös määrittelevät, miten tilanteessa tulisi toimia. Kehykset voidaan jakaa luonnollisiin ja sosiaalisiin kehyksiin sen mukaan, minkälaista tietoa ihmiset tarvitsevat ymmärtääkseen tapahtumia ja toimiakseen niissä oikein. Luonnolliset kehykset liittyvät ympäröivän luonnon ja ihmiskehon fysikaalisiin tapahtumiin. Sosiaaliset kehykset taas liittyvät sosiaalisiin tilanteisiin, joissa tahto ja valinnat ovat ratkaisevassa asemassa. Siihen, ovatko valitut toimintatavat tilanteeseen sopivia, vaikuttaa yksilön oman päätöksen lisäksi myös muiden läsnäolijoiden tekemä sosiaalinen arviointi, joka perustuu sosiaaliselle yhteisölle tyypillisille kriteereille. Yhteisön kulttuurinen, sosiaalisesti jaettu pääoma luo pe-

rustan sille, minkälaisia kehyksiä sosiaalisessa yhteisössä, esimerkiksi työyhteisössä kehittyy. Sosiaaliset kehykset liittyvät esimerkiksi työpaikan ammatilliseen kulttuuriin, eli tapaan tulkita työtilanteita ja toimia niissä. (Goffman 1974, Puroilan 2010, 137-139 muukaan.)

Kehysanalyysissa keskeisiä käsitteitä ovat sävy (alkup. key) ja virittäminen (keying). Goffman viittaa konventioihin, joiden perusteella jo ensisijaisessa kehyksessään merkityksellinen toiminta muunnetaan alkuperäisen toiminnan perusteella mallinnetuksi, mutta osallistujien näkökulmasta joksikin toiseksi. Tätä transkriptioprosessia Goffman kutsuu virittämiseksi (keying). (Goffman 2012, 117-118.) Toiminnan sävy siis muuttuu virittämisen kautta joksikin muuksi, mitä se alkuperäisessä kehyksessään oli. Virittämistä tapahtuu esimerkiksi esittämisen, kilpailujen, seremonioiden, teknisen toistamisen ja uudelleenistuttamisen kautta (mt., 122). Jännitteitä saattaa ilmetä silloin, kun asiaan on olemassa kaksi eri näkökulmaa, mutta vain toista on tarkoitus soveltaa (mt., 159). Kyse on siis siitä, mitä toimintatapaa noudatetaan, jos henkilöiden tulkintakehykset toiminnasta ovat erilaiset. Päämääränä on usein selvittää, miten kaksi erilaista toimintajaksoa ovat saman mallin mukaan tuotettuja, mutta keskenään erilaisia (mt., 160-161). Yksityismajoituksen viitekehyksessä kyse voi olla esimerkiksi siitä, mistä tekijöistä johtuen toinen yksityismajoitus onnistuu ja toinen epäonnistuu, vaikka kummassakin yksityismajoituksessa lähtökohtana on ollut sama yksityismajoituksen malli, eli ratkaisuja ovat ohjanneet samat lait, ohjeet ja normit.

Ihmisten kognitiiviset käsitykset siitä, mitä oikeastaan tapahtuu, ovat haavoittuvia. Tulkinnallisten kehysten voidaan olettaa olevan suunnilleen oikeita, mutta tietyt ilmiöt voivat saada eri tilanteissa eri merkityksiä. Myös tapahtumien väliset kytkennät; illuusiot, harhaluulot ja harhautukset vaikuttavat tulkintoihimme sosiaalisesta todellisuudesta. (Goffman 2012, 167-173.) Kehystämiseen liittyy erityistä valtaa ja väärinkehystämisen vaara tilanteissa, jotka mahdollistavat yksilön vastalauseen ignoroimisen, ja joissa yksilön kohtelu riippuu siitä, millaiseksi hänen pätevyytensä arvioidaan (mt.,175). Väärinkehystämisen todennäköisyys kasvaa, jos tilanteessa joudutaan toimimaan vähäisen tiedon valossa, asia on tapahtunut kaukana menneisyydessä tai tieto tapahtumasta perustuu kokonaan yhden yksilön kertomukseen tai dokumentoimaan materiaaliin (mt., 179-185). Ihminen voi puheessaan siirtyä joustavasti erilaisiin ”jalansijoihin”, eli ottaa

hetkellisesti eri kannan aiheeseen. Tällöin puhuja ikään kuin asemoituu väliaikaisesti eri tavoin palatakseen hetken kuluttua takaisin alkuperäiseen näkemykseensä. Tämä refleksiivisyys synnyttää puheeseen kerroksellisuutta. (Goffman 2012, 293-296.)

Tässä tutkimuksessa esitettävät yksityismajoituksen tulkintakehykset ovat syntyneet kerrostuneesti, kun olen tutkijana tulkinut haastatteluihin osallistuneiden haastateltavien tulkintoja yksityismajoituksesta. Erittelen analyysissä ammattilaisten puheessa havaittavissa olevia tulkintakehyksiä, mutta toimin myös itse tulkintojeni kautta aktiivisena toimijana, tulkintakehysten määrittelijänä. Kehystän kehyksiä. Pyrin vähentämään väärinkehystämisen riskiä haastatteleamalla ammattilaisia, joilla on paljon kokemusta yksityismajoituksesta ja jotka tarkastelevat yksityismajoitusta erilaisista ammattilaispositioista käsin. Silti väärinkehystämisen riski on olemassa yhtä lailla ammattilaisten omissa yksityismajoitukseen liittyvissä tulkinnoissa, jotka ohjaavat heidän ammatillista toimintaansa, kuin myös niissä tulkintakehyksissä, joita olen tässä tutkimuksessa ammattilaisten tulkintojen perusteella luonut. Ajattelen tulkintakehyksen olevan yksilön subjektiivinen, tiettyyn aikaan ja paikkaan sidottu näkemys siitä, mistä ilmiössä on kysymys. Tällöin ajatus tulkintakehyksen vääryydestä tai oikeellisuudesta asettuu erilaiseen valoon. Samaa ilmiötä koskevien erilaisten tulkintakehysten voidaan ajatella olevan toisiaan täydentäviä ja päällekkäisiä, ei niinkään oikeita tai väriä tapoja tulkita sosiaalisesti rakentunutta todellisuutta. Todellisuutta koskevat kokemukset ja tulkinnat voivat olla erilaisia, joten ei ehkä ole järkevää käyttää käsitteitä oikea tai väärä, kun puhutaan tulkintojen suhteesta ”totuuteen” (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 136-137).

Olisin voinut valita tutkimuksen keskeiseksi analyttiseksi käsitteeksi myös esimerkiksi teeman tai diskurssin. Päädyin kuitenkin tulkintakehykseen, koska se kuvaa muita vaihtoehtoja paremmin tekstin tai puheen tuottajan aktiivista roolia tilanteen määrittelijänä, tulkitsijana. Perustan analyysin puheen sisältöön eli siihen, mitä haastateltavat sanovat. Sanomisen tapa jää vähemmälle huomiolle. Haastateltavien tulkintoihin yksityismajoituksesta ovat vaikuttaneet monet seikat alkaen heidän ammatillisista kokemuksistaan ja koulutuksistaan aina heidän henkilöhistorioihinsa ja arvomaailmoihinsa saakka. Tulkinnat ovat arvolatautuneita, tilannesidonnaisia ja häilyviä, mutta juuri epävarmuuden ja tulkinnanvaraisuuden kautta ne voivat auttaa meitä ymmärtämään sitä, mistä yksi-

tyismajoituksessa oikein on kyse. Haastateltavien puhetapa, vuorovaikutuksen rakentuminen haastattelutilanteissa ja haastateltavien ammattilaisroolit ovat toki vaikuttaneet siihen, miten olen haastateltavien puhetta tulkinut, mutta lähtökohta analyysissa on ollut keskittyminen keskustelun asiasisältöön.

Goffman pitää tärkeänä analyysin tuottamista institutionaalisten auktoriteettien sosiaalisista järjestelyistä, koska näillä auktoriteeteilla on mahdollisuus antaa siunauksensa tietyille versioille todellisuudesta. Hän listaa institutionaalisiksi auktoriteeteiksi papit, psykiatrit opettajat, poliisit, kenraalit, valtiojohdon, vanhemmat, miehet, valkoiset, kansalaiset, media-alan ja muut hyvälle paikoille päässeet (Goffman 2012, 346-347). Ajattelen sosiaalityöntekijöiden joiltain osin kuuluvan kohtaan ”muut hyvälle paikoille päässeet”. Sosiaalityöntekijöillä on institutionaalisen asemansa takia paljon vaikutusvaltaa yksittäisten ihmisten ja ihmisryhmien tilanteisiin. Näin ollen heillä on myös valtaa määrittää, mistä tilanteesta oikein on kysymys, minkälaisena versiona todellisuudesta ilmiötä käsitellään. Sosiaalityöntekijöiden voidaan ajatella, Goffmanin sanoin, ”nauttivan” tietyistä sosiaalisista järjestelyistä (tässä tutkimuksessa yksityismajoitusjärjestelmästä, mutta yhtä lailla mistä tahansa sosiaalityön ammatillisesta toimintajärjestelmästä tai käytännöstä), sillä sosiaalityön institutionaalisten järjestelmien kautta sosiaalityöntekijät oikeuttavat ja uusintavat omaa institutionaalista asemaansa.

4.4 Teemoitellen

Laadullinen analyysi voidaan jakaa aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan ja teorialähtöiseen analyysiin sen mukaan, miten teoria ohjaa aineiston hankintaa, analyysia ja raportointia. Aineistolähtöisessä analyysissa analyysiyksiköt eivät ole etukäteen päätettyjä, vaan ne valitaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen mukaisesti. Aiheesta aiemmin tiedetyn ei pitäisi vaikuttaa analyysin etenemiseen tai lopputulokseen, ja päättely tapahtuu usein induktiivisesti. Teoriaohjaavassa analyysissa teoria voi olla apuna analyysissa, mutta tutkimus ei testaa aikaisempaa teoriaa, vaan aiempi tieto ennemminkin avaa uusia ajatussuuntia. Päättelyn logiikka on usein abduktiivista, kun aineistolähtöisyys ja valmiit mallit vaihtelevat tutkijan ajattelussa. Teorialähtöisessä analyysissa jokin

aiempi teoria tai malli ohjaa deduktiivisen päättelyn avulla etenevää tutkimusprosessia. Siinä keskeiset käsitteet määritellään aiemman tutkimuksen pohjalta ja kategoriat, joihin aineistoa peilataan, on määritelty jo tutkimuksen teoriaosuudessa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95-99.)

Tässä tutkimuksessa aineiston analyysi tapahtui teoriaohjaavasti, abduktiiviseen päätelyyn nojaavan teemoittelun avulla. Aiempi tutkimus ja oma aiheeseen liittyvä esiymmärrykseni ovat vaikuttaneet analyysin etenemiseen, mutta esimerkiksi tulkintakehyyksiä muodostaessani analyysissä on ollut vahvasti mukana myös aineistolähtöisyyden elementtejä. Analyysin myöhemmässä vaiheessa, käsitellessäni lapsen oikeuksia yksityismajoitusjärjestelmässä, pakotin aineiston etukäteen päättämäni käsitejärjestelmään.

Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2009) ovat muokanneet Timo Laineen laadullisen tutkimuksen analyysirungon perusteella oman näkemyksensä laadullisen analyysin etenemisestä. Olennaista on keskittyä tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimusongelmien kannalta keskeisiin aineiston kohtiin, erottaa ne muusta aineistosta ja luokitella, teemoittaa tai tyypitellä aineisto yhteenvedon kirjoittamisen pohjaksi. Luokittelulla tarkoitetaan yksinkertaisimmillaan luokkien määrittelyä ja laskemista. Teemoittelu voi olla melko saman tyyppistä kuin luokittelu, mutta siinä huomio kohdistuu teemojen sisältöön, ja se mahdollistaa teemojen esiintymisen vertailun aineistossa. Lukumäärillä ei välttämättä ole merkitystä teemoittelussa. Tyypittelyn kautta taas on mahdollista luoda aineistossa esiintyvien näkemysten yhteisten ominaisuuksien perusteella tyyppi-esimerkkejä tiivistämällä teemaa koskevia näkemyksiä yleistyksiksi. (Mt., 91-94.)

Konkreettisesti aineiston jäsentäminen ja analyysi alkoivat, kun litteroin haastattelut. Litteroitua tekstiä kertyi yhteensä 77 sivua (Calibri 11, riviväli 1). Litteroimisen jälkeen etenin analyysissä seuraavalla tavalla:

1. Luin kaikki litteroidut ja tulostetut haastattelut lävitse ja alleviivasin kohdat, joissa vaihtuivat mitään tutkimuskysymysteni kannalta relevanttia.

2. Kävin jokaisen litteroidun haastattelun yksitellen lävitse niin, että luin ainoastaan alleviivaamiani kohtia. Kysyin aineistolta kaksi kysymystä: 1. Mistä haastateltavat keskustelufragmentissa puhuvat (asiasisältö)? 2. Esitetäänkö yksityismajoitus keskustelufragmentissa positiivisena vai negatiivisena asiana (sävy)? Keskustelufragmentilla tarkoitan aineistosta irrotettua katkelmaa, jossa voi olla useita puhujia. Käytän käsitettä keskustelufragmentti, koska se korostaa aineisto- tai haastattelufragmenttia (vrt. Granfelt 1998) paremmin ryhmähaastattelun sosiaalista luonnetta.
3. Lähdin muodostamaan tulkintakehyksiä ryhmittelemällä sisällöltään ja sävyiltään toisensa kaltaiset keskustelufragmentit yhteen. Hain siis aineistosta samanlaisuutta (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 93). Aineistosta oli erotettavissa kolme erilaista tapaa tarkastella yksityismajoitusta, eli kolme erilaista tulkintakehystä.
4. Nimesin tulkintakehykset ja merkitsin litterointitulosten marginaaliin, mihin tulkintakehykseen mikäkin fragmentti kuului. Tulkintakehysten nimeäminen tapahtui niin, että määrittelin eri ryhmiin jakamieni fragmenttien yhdistävät tekijät, joita olivat yleisesti perheessä asumisen priorisoiminen, kieli- ja kulttuuriseikkojen korostaminen sekä erilaiset kaltoinkohteluun liittyvät sisällöt. Kaltoinkohtelufragmentteja oli määrällisesti huomattavasti enemmän kuin kahteen muuhun ryhmään kuuluvia fragmentteja yhteensä.
5. Etsin alleviivauksista kaikki kohdat, jotka liittyivät jotenkin valitsemini lapsen oikeuksiin ja merkitsin litterointitulosten marginaaliin, mihin lapsen oikeuteen mikäkin fragmentti kuului. Fragmentit saattoivat liittyä sekä johonkin tulkintakehykseen että yhteen tai useampaan lapsen oikeuteen.
6. Käytyäni jokaisen haastattelun litterointitulosten edellä kuvatulla tavalla lävitse ryhmittelin koko alleviivaamani ”merkityksellisen” aineiston kaikista haastattelulitteroinneista seuraavien teemojen alle: 1.tulkintakehykset: a) Parempi perheessä kuin laitoksessa, b) Parempi omiansa parissa, c). Heitteillä sekä 2. lapsen oikeudet: a) syrjimättömyys, b) lapsen edun ensisijaisuus, c) oikeus erityiseen suojeluun. Käytännössä toteutin tämän vaiheen kopioimalla Word-tekstinkäsittelyohjelmalla litterointitekstistä valitsemani keskustelufragmentit edellä mainittujen kuuden teeman alle.
7. Luin vielä lävitse kaikki kaltoinkohtelufragmentit ja jaottelin ne sillä perusteella, minkä tahon toiminnan tai toimimattomuuden seurauksena kaltoinkohtelun voi katsoa tapahtuneen. Näitä tahoja olivat perhe, ammattilaiset ja yhteiskunta.

8. Yhä tässä vaiheessa jokin kommentti saattoi olla useamman teeman alla. Havaitsin, että alun perin suunnittelemani lapsen oikeuksiin liittyvien fragmenttien sijoittaminen tulkintakehysten sisälle oli mahdotonta aiheiden päällekkäisyyden vuoksi. Päätin käsitellä lasten oikeudet tulkintakehysten sisältöjä kokoavasti johtopäätöksissä.
9. Fragmenttien karsiminen sekä lopullinen sijoittelu eri tulkintakehyksiin ja lapsen oikeuksiin tapahtui tuloslukujen kirjoittamisen yhteydessä.

4.5 Etiikkaa pohtien

Pirkko-Liisa Rauhalan ja Elina Vironkankaan (2011) mukaan tutkimusetiikan lähtökohta on tutkittavan ihmisen itsemääräämisoikeuden ja loukkaamattomuuden kunnioittaminen koko tutkimusprosessin ajan niin, ettei tutkittava millään tavalla tule vahingoitetuksi. Mahdollisia harmeja, riskejä ja vahinkoja tulee ennakoida. Tutkittavien yksityisyyden suojasta on huolehdittava ja tutkimuseettiset periaatteet tulee raportoida. (Mt., 251.)

Pyrin tutkimusotteessani sensitiivisyyteen, koska tutkimani asiat ovat arkaluonteisia. Yritin säilyttää herkkyyteni ymmärtää erilaisia tekijöitä, jotka raamittavat haastateltavieni työtä ja yksityisesti majoitettujen ja majoittajien elämäntilanteita. Pyrin lähestymään yksityismajoitusta nöyränä ja avoimin mielin sekä kohtaamaan haastateltavani mahdollisimman tasa-arvoisesti. Tutkin järjestelmää, mutta järjestelmää ei ole olemassa ilman yksilöitä: yksityisesti majoitettuja, majoittajia ja järjestelmän ammattilaisia. Sensitiivisessä haastattelussa haastattelutilanne voi parhaimmillaan muodostua avoimeksi kahden subjektin väliseksi kohtaamiseksi, jonka avulla haastateltavan ääni pääsee kuuluville (ks. esim. Laitinen & Uusitalo 2007; Väyrynen 2007, 54-57). Lähes kaikissa haastatelussa ammattilaiset toivat esille olevansa tyytyväisiä siihen, että joku on kiinnostunut heidän työstään ja asiakkaistaan tai edustettavistaan. Eräät haastateltavat sanoivat, että ovat jo pitkään pohtineet joitakin yksityismajoitukseen liittyviä kysymyksiä, joista pääsivät nyt keskustelemaan. Yksi haastateltava koki tekevänsä vaikuttamistyötä haastateluun osallistumisen kautta.

Tässä tutkimuksessa korostuvat esimerkiksi etnisen, kulttuurisen ja poliittisen sensitiivisyyden vaateet. Etnisyys ja kulttuurinen kasvu- ja elinympäristö vaikuttavat kaikkien ihmisten identiteetin rakentumiseen, mutta vieraassa maassa ollessa niiden merkitys usein korostuu. Samanlaisuuden ja erilaisuuden kysymykset saattavat muuttua aiempaa merkityksellisemmiksi. Maahanmuuttokysymykset taas ovat viime vuosina nousseet vahvasti poliittisen ja ideologisen keskustelun ytimeen. Poliittiset päätökset vaikuttavat paljon siihen, minkälaiseksi yksintulleiden elämä Suomessa muodostuu. Tutkijana minun on oltava valmis huomioimaan etnisten, kulttuuristen ja poliittisten ilmiöiden merkitys haastateltavieni ja heidän asiakkaittensa tai edustettaviensa tilanteissa. Eettiset ja sensitiiviset kysymykset ovat olleet läsnä jokaisessa tutkimuksen tekemisen vaiheessa.

En olisi todennäköisesti koskaan hakeutunut jatko-opiskelemaan, ellei sosiaalityö olisi tuonut tutkimusaihetta eteeni. Työskennellessäni vuosia sitten sosiaalityöntekijänä pakolaistaustaisten asiakkaiden parissa törmäsin ensimmäistä kertaa yksintulleiden turvapaikanhakijalasten yksityismajoitukseen. Silloisten havaintojeni mukaan kyseessä oli huonosti tunnettu, lastensuojelun työskentelystä erillinen ja melko heikosti tuettu tapa sijoittaa lapsia asumaan perheisiin. Halusin lähteä selvittämään, mistä tällaisessa erillisjärjestelmässä oikein on kyse.

Tutkimusprosessin aikana pohdin paljon sitä, pystynkö olemaan riittävän objektiivinen tutkimusaiheeni suhteen. Pelkäsin, että esiymmärrykseni vaikuttaa liikaa tutkimusprosessin etenemiseen ja tutkimustuloksiin. Laadullisessa tutkimuksessa samasta aineistosta voi samalla tutkimusmenetelmällä saada melko erilaisia tuloksia. Mannheimilaiseen relativismiin tukeutuen (ks. Berger & Luckman 1994) olen oppinut hyväksymään sen, että tieto on aina tavalla tai toisella ideologisesti väritynyttä ja sidoksissa näkökulmaan. Ideologista vaikutusta on mahdollista kuitenkin minimoida mahdollisimman monen erilaisen yhteiskunnallisesti määräytyneen näkökulman analysoimisella. (Mt., 19-20.) Tutkimusprosessiin on varmasti vaikuttanut myös se, että olen henkilökohtaisessa elämässäni monikulttuurisessa perheessä vahvasti sitoutunut multikulturalismiin. Pasi Saukkosen (2007, 123-127; 2013, 115-116) mukaan multikulturalistisen politiikan tai ideologian keskeisenä tavoitteena on assimilaation, kulttuurisen sulauttamisen sijasta se, että kult-

tuurisesti monimuotoisessa yhteiskunnassa kaikille luodaan yhdenvertaiset mahdollisuudet, myös etnisen identiteetin ylläpitämiseen. Yhteiskunnan etninen ja kulttuurinen monimuotoisuus tunnustetaan, sitä arvostetaan ja sen säilyttämistä tuetaan.

Omien ennako-oletusteni ja sitoumusteni lisäksi tutkimuksen luotettavuutta saattaa heikentää haastateltavien suhteellisen vähäinen määrä. Pienessä haastateltavien joukossa yksittäinen kommentti voi saada suhteellisesti liian suuren merkityksen. Pyrin parantamaan tutkimuksen luotettavuutta tutkimusprosessin yksityiskohtaisen raportoinnin (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 142) ja tuloslukuihin liittämieni sitaattien eli haastatelluissa käytettyjen alkuperäisilmaisujen kautta. Sitaattien avulla lukija voi arvioida käyttämäni analyysin logiikkaa (mt., 22).

Käytin ammatillista taustaani luottamuksen rakentamisen keinona haastattelutilanteissa. Kerroin ammatillisen taustani kaikille haastateltaville jo etukäteen ja käytin sosiaalityössä harjaantuneita haastattelutaitojani luontevan keskusteluilmapiirin luomiseksi. Ammatillaiset puhuivatkin haastatelluissa muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta hyvin avoimesti.

Yhdessä haastattelussa haastateltava kertoi tutkimukseni kannalta erittäin tärkeän seikan sen jälkeen, kun olin lopettanut nauhoituksen. Kun ymmärsin, kuinka merkityksellisestä asiasta oli kyse, kysyin lupaa aloittaa nauhoitus uudestaan. Haastateltavani ei kuitenkaan antanut lupaa nauhoitukseen, enkä ymmärtänyt selkeästi siinä tilanteessa kysyä, voisinko kuitenkin käyttää hänen kertomaansa tutkimuksessani. Joudun siis jättämään tämän asian tutkimukseni ulkopuolelle. Ongelmallisen tilanteesta tekee se, että tämä tieto, jota en voi käyttää, tosiasiaalisesti kuitenkin vaikuttaa taustalla analyysiini ja johtopäätöksiini. En voi poistaa sitä mielestäni, vaikka tietoisesti yrittäisinkin. Haastateltava halusi tuoda tietonsa minulle, mutta hän ei ollut halukas kertomaan asiaansa nauhurille. Kyse saattoi olla siitä, että myös tutkittavalle oli siinä hetkessä hämartynt roolini tutkijana. Haastattelutilanteeseen oli tullut mukaan elementtejä, jotka autoivat haastateltavia luottamaan minuun, mutta toisaalta aiheuttivat kuvaamani tutkimuseettisesti hankalan tilanteen. En ymmärtänyt myöskään kysyä syytä nauhoituksen kieltämiseen. Suomalaisen sosiaalityön suhdetta rakenteisiin voidaan Anneli Pohjolan, Merja

Laitisen ja Marjaana Seppäsen (2015, 10-11) mukaan pitää paradoksaalisena, kun tiukasti palvelujärjestelmään sidoksissa olevat sosiaalityöntekijät pystyisivät mitä parhaiten toteuttamaan rakenteellista sosiaalityötä, mutta tiukan sidoksen kautta järjestelmä myös vaientaa kritiikkiä. Kuvaamassani haastattelutilanteessa kyse voi hyvinkin olla juuri siitä, ettei haastateltava uskaltanut purra ruokkivaa kättä.

Aineistoa analysoidessani mielsin selkeästi, minkälaista vallankäyttöä analyysiin liittyy. Saman kommentin voi tulkita monin eri tavoin, ja minä tutkijana yksin määritin sen, mihin suuntaan lähdin ajatusta kehittämään. Tuntui, kuin olisin varastanut kommentin haastateltavaltani, kun irrotin kommentin aiemmasta asiayhteydestään ja liitin uuteen keskusteluun. En voi tarkasti tietää, miten haastateltava on mielessään kommenttinsa tarkoittanut. Olemme sanojen vankeja, ajatuksemme välittyvät sanojen kautta, ja väärin ymmärtämisen vaara on todellinen. Tutkija osallistuu omalta osaltaan sosiaalisesti rakentuneen todellisuuden muovaamiseen. ”Totuudenjälkeisessä” vaihtoehdoisen informaation maailmassa tutkijan valistuneiden arvausten on siis todella syytä olla valistuneita.

Tuloslukuja kirjoittaessani olin taas keskellä vaivaannuttavaa eettistä pohdintaa. Olin pitänyt tutkimustani rakenteellisena, en niinkään kivuliasta eettistä pohdintaa aiheuttavana sensitiivisenä tutkimuksena. Sosiaalityön tutkimuksen kentällä sensitiivisiä aiheita on usein lähestytty asiakkaan kokemusten kautta. Olin ajatellut, että oma rakenteellinen ja ammattilaisten kokemuksista ammentava lähestymistapani mahdollistaisi tutkimuksen tekemisen ilman suurta aiheen sensitiivisyyteen liittyvään tunnekuormitusta. Huomasin olevani väärässä.

Ammattilaisten kertomukset yksintulleiden elämäntilanteista eivät niinkään aiheuttaneet tutkimusprosessissani tunnekuormitusta. Kuormitusta sen sijaan aiheutti se, että pelkäsin loukkaavani tutkittaviani niillä asioilla, joita tuon tutkimuksessani esille. Tutkimuksessa tuotettu tieto saattaa joissain tilanteissa olla tutkittavia leimaavaa tai loukkaavaa (Rauhala & Vironkangas 2011, 236). Tutkimuksestani oli muodostunut kriittinen, epäkohtia esille nostava tutkimus. Olin ajatellut, että järjestelmään kohdistuva kritiikki ei aiheuttaisi kenellekään kokemusta siitä, että arvostelisin juuri hänen työtään. Saatoin

kuitenkin olla oletuksessani väärässä. Yksityismajoituksen parissa työskentelevien ammattilaisten vähäisen määrän takia järjestelmään kohdistuva kritiikki on varsin helposti mahdollista tulkita myös työntekijöiden työhön kohdistuvaksi kritiikiksi. Monet haastateltavistani ovat työskennelleet yksityismajoitukseen liittyvien kysymysten parissa erilaisissa rooleissa vuosikausia. He ovat kehittäneet työtään ja järjestelmää parhaansa mukaan ja pyrkineet tekemään siitä mahdollisimman hyvin lapsen edun huomioivan. Sitten ulkopuolinen tutkija tulee nostamaan esille järjestelmän epäkohtia. Onko minulla oikeutta toimia näin? Arvostan todella paljon haastattelemani ammattilaisia. He työskentelevät etulinjassa; puolustavat ja auttavat niitä, joita nykyisessä yhteiskunnallisessa ilmapiirissä monet katsovat oikeudekseen herjata ja katsoa alaspäin. En missään tilanteessa haluaisi loukata henkilöitä, joiden tekemää työtä arvostan paljon, ja jotka ovat rohkeasti antaneet minulle aineistoni osallistumalla haastatteluihin.

Tutkimusraportin kirjoittaminen eettisesti kestäväällä tavalla oli haastavampaa, kuin etukäteen oletin. Harkitsin hetken jopa asioiden kaunistelua ja joidenkin seikkojen kirjoittamatta jättämistä, jotta en loukkaisi haastateltaviani tai antaisi yksityismajoituksesta liian ongelmakeskeistä kuvaa. Ei ole harvinaista, että tutkija pelkää tutkimuksessa esille tuomiensa asioiden lopulta kääntyvän tutkimukseen osallistuneita työntekijöitä ja heidän asiakkaitaan vastaan (ks. esim. Vanhala 2005, 59). Lopulta pyrin kirjoittamaan asiat niin, etten tahallani kaunistellut tai peitellyt. Analysoidessani ja kirjoittaessani ymmärätävä työote, sama jota sosiaalityössä käytetään, mahdollisti eettisesti kestävimmän lopputuloksen.

Lumipallomenetelmän ja ryhmähaastattelujen takia haastateltavien anonymiteetin suojaaminen on hankalaa. Tunnistettavuuden vähentämiseksi en ilmaise sitaattien yhteydessä ammattilaisten ammattinimikkeitä tai sukupuolia, erottelen ainoastaan eri työpaikkojen työntekijät ja edustajat. Tutkimuksen seurattavuuden takia olen kuitenkin antanut jokaiselle työntekijälle ja edustajalle järjestysnumeron. Yksityismajoitusperheiden anonymiteetin suojaamiseksi olen poistanut haastattelusitaateista maiden ja kaupunkien nimet sekä sukulaisuusnimikkeet ja yhden harrastuksen, joiden perusteella henkilöiden tunnistaminen olisi saattanut olla mahdollista.

Yksityismajoitus on tutkimusprosessini aikana näyttäytynyt hyvin ristiriitaisena ilmiönä, johon liittyen ammattilaisilla on varsin toisistaan eriäviä näkemyksiä. Tutkijan (ja sosiaalityöntekijän) etiikka vaatii minua tuomaan esille juuri tämän ristiriitaisuuden, mutta asioiden esille nostaminen saattaa aiheuttaa jännitteitä kentän toimijoiden kesken. Moniäänisyyttä lähdin hakemaan, ja sitä myös sain. Tutkijan positiossa kohtaan saman dilemman, jonka sosiaalityöntekijät kohtaavat arkityössään lähes päivittäin; vaikea asia on otettava puheeksi, vaikka se on epämukavaa ja saattaa johtaa ennalta-arvaamattomiin ja jopa ei-toivottuihin seurauksiin. Tutkijan työssä on varsinkin eettisten kysymysten osalta paljon samoja elementtejä kuin sosiaalityössä. Minulle tutkimus onkin ennen kaikkea tapa tehdä rakenteellista sosiaalityötä.

5 Yksityismajoituspalvelus

Aloitin tutkimuksen empiirisen osion kuvaamalla yksityismajoituspalveluksen etenemistä. Sen jälkeen siirryn käsittelemään aineistosta löytyneet kolme yksityismajoituksen tulkintakehystä. Lopuksi pohdin lapsen oikeuksien toteutumista yksityismajoituksessa sekä esitän kootusti tekijöitä, jotka edesauttavat yksityismajoituksen onnistumista. Jokaisen luvun keskeisimmät tulokset esittelen luvun loppupuolella olevassa kuviossa.

Ensimmäisessä tulosluvussa kuvaan siis sitä, miten yksityismajoituspalvelus käytännössä etenee ja minkälaiset tekijät arviointiin vaikuttavat. Yksityismajoituksen prosessi alkaa useimmiten siitä, että lapsi tai majoittajakandidaatti ilmoittaa edustajalle tai ryhmäkodille toivovansa, että lapsi voisi muuttaa majoittajaperheeseen. Usein taustalla on lapsen ulkomailla olevien vanhempien toive siitä, että lapsi voisi asua sukulaisten luona.

-Niin jos on ihan pieni lapsi kyseessä, joskus on hyvinkin pieniä, niin kyllä silloin se perhe ilmoittautuu. Ja siihen kytkeytyy sitten, jos on niitä pienempiä, tää sukulaisperhe Suomessa on ollut kuitenkin kontaktissa lapsen vanhempiin ja on tullut toive, että eikö tää lapsi voisi muuttaa tänne sukulaisten luo. (edustaja 1)

Kahdesta kolmeen kuukautta kestävästä yksityismajoituspalveluksen aikana arvioidaan, onko siirtyminen asumaan yksityismajoittajan luokse lapsen edun mukainen ratkaisu. Selvityksen tekee alaikäisyksikön sosiaalityöntekijä yhteistyössä lapsen edustajan kanssa. (Lepola 2012, 56.) Mukana selvityksessä tulisi olla yksityismajoitusperheen tunteva työntekijä esimerkiksi lastensuojelusta, aikuissosiaalityöstä tai neuvolasta.

- On yks kotikäynti, jossa on joko alueen sosiaalityöntekijä tai alueen lastensuojelun sosiaalityöntekijä. Ja jos perheellä nyt on oma sosiaalityöntekijä, niin se on. Tai sosiaaliohjaaja tai joku niitten työntekijä. Joskus on ollut neuvolantätiä ja kaikkee. Et hyvin, mitä nyt vaan saadaan ja mikä on se tilanne, niin siihen. (ryhmäkoti, työntekijä 1)

-Eli joskus se saattaa olla vaikka aikuissosiaalityön puolelta se sosiaalityöntekijä, joka sieltä alueelta tulee? (Elina)

-Joo, aika useinkin, aika monella on se toimeentulotukiasiakkuus. (ryhmäkoti, työntekijä 2)

Yksityismajoituspalveluksen toteuttamistapa tutkimukseni ryhmäkodissa on edustajien mukaan vaihdellut ryhmäkodin sosiaalityöntekijän mukaan. Joskus aiemmin yksityismajoituspalvelus saattoi jäädä yhteen kotikäyntiin, jonka aikana tarkastettiin asunto ja käytiin yksityismajoituksen perusasiat lävitse. Lastensuojelussa aiemmin työskennelleen sosiaalityöntekijän myötä yksityismajoituspalvelusta oli kehitetty ”vankempaan ja perustelumpaan” suuntaan. Edustajien näkemyksen mukaan yksityismajoituspalvelusta oli haastatteluhetkellä kuitenkin taas kevennetty niin, että esimerkiksi kasvatusasioita ei käsitelty yhtä perusteellisesti kuin aiemmin. Edustajat pitivät selvityksen keventymisen syynä työntekijän vaihtumista.

-Mikä on... Milloin tää on niinkun muuttunut taas vähän kevyemmäksi? (Elina)

-On tämä sosiaalityöntekijä lähtenyt... (edustaja 3)

- Niin tää on henkilöstä kiinni. (edustaja 4)

Edustajat pitivät kattavampaa selvitystä hyvänä, mutta järjestelmälle liian raskaana, kalliina ja aikaa vievänä. Maahanmuuttajapalveluiden työntekijä pitää haastatteluhetkellä käytössä ollutta yksityismajoituspalvelusta ”kevennettynä versiona”, koska lastensuojelun työntekijä ei ohjeistuksesta huolimatta ole aina ollut mukana selvityksessä.

-Sekin on niinku varmaan vähän muuttunut. Sillon kun se alko, niin sillonhan se oli, siel oli aika hyväkin malli. Nyt tuntuu, että on niinku tehty jotenkin kevennettynyä versiota.

Kyllähän meillä varmaan niinku edelleen niissä virallisissa papereissa lukee, et se toinen osapuoli pitäisi olla lastensuojelun työntekijä, joka olis siellä. Eikä se niinku läheskään joka keississä ole ollut. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 3)

Englantilaisissa tutkimuksissa on havaittu, että yksintulleiden tarpeiden arvioinnin laadussa on ollut huomattavaa aluekohtaista vaihtelua (Mitchell 2007, 48-49). Saman tyyppisiä havaintoja esitettiin myös tämän tutkimuksen haastatteluissa. Sosiaalityöntekijän työtavan ja työtilanteen vaikutus selvitykseen on merkittävä.

-Jokaisella sosiaalityöntekijällä on vähän oma tapansa (tehdä yksityismajoituspalvelusta), et joku käy tosi monta kertaa ja toiselle riittää se yks kerta. Vähän kiirekin vaikuttaa, et jos on paljon töitä. (edustaja 3)

Ryhmäkodin työntekijöiden ja edustajan hyvä vuoropuhelu selvityksessä on tärkeää. Seuraavassa sitaatissa edustaja kuvaa tunteiden ja tulkintojen yhteisen peilaamisen merkitystä lapsen edun arvioimisessa.

-Ryhmäkodissa on kuitenkin se sosiaaliohjaaja tai sosiaalityöntekijä, joka on siinä mukana, niin myös semmoista yhteistä pohdintaa aina. Katsotaan, että miltäs tää tuntu. Kyl sen huomaa, että se herättää kaikenlaisia erilaisia tunteita niin edustajassa kuin työntekijässä. Mitähän se tarkoitti perheen äiti tai isä, kun se sanoi näin? Tai muuta vastaavaa ja vähän niinkun semmosia, aistia sieltä, että mistä tässä on niin kuin kyse. (edustaja 1)

”Miltäs tää tuntu” ja ”aistia sieltä, että mistä tässä on niin kuin kyse” viittaavat hiljaiseen tietoon yhtenä arviointiin yksityismajoituspalveluksessa vaikuttavana tekijänä. Sirpa Kuisisto-Niemi ja Aino Kääriäinen (2005) kritisoivat sitä, että sosiaalityössä hiljaisella tiedolla, joka on sanatonta, implisiittistä ja intuitiivista, puolustellaan dokumentoimatonta työtä ja eksplisiittisten perusteluiden puutetta. Hiljainen tieto voi aiheuttaa hallitsemattomuutta ja ennakoimattomuutta työskentelyyn, joten työ pitäisi aina perustella näkyvästi ja jäsentyneesti, ja hiljaisen tiedon vaikutusta työhön tulisi tarkastella reflektiivisesti. (Mt., 452-458.) Olennaista onkin siis se, miten ammattilaiset pystyvät arvioimaan hiljaisen tiedon vaikutusta yksityismajoituksen arviointiprosesseissa.

Joskus lapsi menee asumaan yksityismajoitusperheeseen niin sanotusti koeajalle, jos yksityismajoituspalveluksen aikana ammattilaisille ei ole syntynyt selvyttä siitä, voiko lapsi

siirtyä yksityismajoitukseen vai ei. Mahdollisina ammattilaisissa epävarmuutta aiheuttavina tekijöinä mainitaan perheen pärjääminen taloudellisesti sekä majoittajien kyky kasvatua lasta ja tukea tämän kotoutumista. Majoittajat eivät aina suhtaudu yksityismajoitukseen realistisesti, joten lapsen pidempi ”lomailu” perheessä mahdollistaa majoittajille tiedon ja kokemuksen karttumisen ennen lopullisen päätöksen tekemistä.

-Ja sitten joskus on jäänyt vähän sellanen, se selvitystyö ei yksinkertaisesti anna vielä sitä varmuutta, että mitä tässä nyt tulis tehdä. Se on musta yks hyvä, että tota laitetaan se lapsi sitten lomalle sinne perheeseen, pitempiä pätkiä, kesälomalla. Annetaan niille, että tossa on se raha, jota saatte yksityismajotuksessakin. Jos on esimerkiksi vähän huoli siitä, ymmärtääkö ne, mihin taloudelliseen tilanteeseen ne lähtee sen lapsen kanssa. Lapsi tarvitsee kuitenkin, kaikki ne on kasvavassa iässä. Vaatteita pitää ostaa ja harrastuksiin pitää olla ja harrastusvälineitä ynnä muuta, niin ihan tällasta reaali-terapiaa tavallaan. Että jos siinä on joku muu huoli, niinkun että onkohan siellä riittävästi sitä kasvatuksellista tukea tai pystyykö ne sitä lapsen kotoutumista tukemaan, niin se on hyvä, että sellasia lomakausia lapsi viettää ensi siellä ja katotaan tässä nyt vähän, miten tää niinkun toimii. Ja sitten saa ehkä varmuutta tehdä se lopullinen päätös. Ja varsinkin, jos tuntuu, että se yksityismajoitusperhe ei oo ihan realiteeteissa, niin se on tietysti niille tärkeää tietoa ja kokemusta. (edustaja 1)

Myös kielteisiä päätöksiä tehdään, mikä kertoo siitä, että yksityismajoituspalvelus ei toimi kumileimasimen lailla, vaan lapsen etua arvioidaan yksilöllisesti. Kielteisen yksityismajoituspäätöksen jälkeen pyritään mahdollistamaan lapsen ja perheen yhteydenpito ja sopimaan siihen liittyvistä käytännöistä, esimerkiksi viikonloppuvierailuista. Joskus perheeseen on ensimmäisen kielteisen yksityismajoituspalveluksen jälkeen tehty myöhemmin uusi selvitys, koska perheen tilanne on muuttunut.

Kielteisten päätösten perusteina mainittiin seuraavia seikkoja: yksityismajoitusperheeksi haluavasta perheestä on juuri otettu lapsia huostaan, perheen raha-asiat ovat täysin sekaisin, perheellä on vuokratilastoja, perheessä on lähisuhdeväkivaltaa ja perheen kodissa ei ole riittävästi tilaa. Yksityismajoituksia on joskus jouduttu purkamaan sen takia, että perhe on menettänyt asuntonsa vuokratilaston takia, joten vuokranmaksun tilanne tarkistetaan selvityksen yhteydessä aina. Lastensuojelun asiakkuus ei ole välttämättä estänyt yksityismajoitussijoituksen tekemistä perheeseen. Yksityismajoituspalveluksessa on arvioitu lastensuojelun asiakkuuden syitä, ja jos asiakkuus on johtunut esimerkiksi jo ohitetusta akuutista kriisistä, esimerkiksi erosta, ei lastensuojelun asiakkuus

välttämättä ole estänyt lapsen majoittamista perheeseen. Perheen voimavarat huolehtia lapsesta on nähty lastensuojelun asiakkuutta tärkeämpänä arvioinnin kriteerinä yksityismajoituspalveluissa.

-Lastensuojeluasiakkuus sinällään ei estä sitä yksityismajoitusta? (Elina)

-Ei. (ryhmäkoti, työntekijä 1 ja työntekijä 2 yhtä aikaa)

-Se riippuu monesta syystä sitten se asia. (ryhmäkoti, työntekijä 2)

-Niin, se pitää sitten puhua, että onko perheellä voimavaroja siihen, ei tää oo mikään helppo nakki. Mut se on voinut johtua se asiakkuus vaikka jostain erotilanteesta, ja sit se on se ero tehty ja sovittu, mut sit se asiakkuus on jäänyt vaan. Esimerkiksi silloin se ei haittaa. Mutta tietenkin, jos on jotain tällasia perheväkivaltajuttuja, isompia. Mitäs muuta? (ryhmäkoti, työntekijä 1)

Ryhmäkodin työntekijä kuvaa yllä tilannetta, jossa lastensuojelun asiakkuus on ”jäänyt vaan”, vaikka varsinaista syytä lastensuojelun asiakkuudelle ei enää olekaan.

Tällaisia ”varmuuden vuoksi” asiakkuuksia on lastensuojelussa aiemmin ollut jonkun verran, mutta viime vuosien lastensuojelulain uudistusten ja lastensuojelun toimintakäytänteiden muuttumisen myötä lastensuojelun asiakkuuden ei pitäisi enää olla mahdollista, jos asiakkuuden syy on poistunut. Myös edustaja korostaa, ettei lastensuojelun asiakkuus ole este lapsen majoittamiselle perheeseen, vaan arvio on tehtävä tilanteen mukaan.

-Mitäs, jos siellä käy ilmi, että se lastensuojeluasiakkuus on siellä alueella perheellä, niin onko se niinkun este, vai onko se hidaste, vai vaikuttaako se mitään? (Elina)

-Niin ei se niinkun automaattisesti oo mikään este tietenkään, et katsotaan tilanteen mukaan. Mut ei se mikään automaatio saa olla. (edustaja 2)

Nykytilanteessa lastensuojelun asiakkuuden pitäisi lähtökohtaisesti estää yksintulleen lapsen majoittaminen perheeseen, sillä lastensuojelun asiakkaana oleminen tarkoittaa sitä, että perheen omien lasten terveys tai kehitys on jollakin tavalla vaarassa. Tällaisessa tilanteessa perheeseen ei pitäisi enää majoittaa ulkopuolista lasta. Tältä osin yksityismajoituspalveluun liittyvässä lapsen edun arvioimisessa on syytä tehdä selkeä menettelytapoihin liittyvä muutos.

Yksityismajoituspalveluun liittyvässä lapsen edun arvioimisessa keskeisiksi arvioitaviksi tekijöiksi mainitaan lapsen ja majoittajan suhde ja majoittajan halu ottaa lapsi luokseen. Joskus lapsi ei tunne yksityismajoittaja etukäteen ollenkaan. Tällaisissa tilanteissa

lapsi on saattanut kuulla biologisilta vanhemmiltaan, että joku sukulainen on Suomessa. Lapsella ei aina ole yhteystietoja sukulaiselle, joten ryhmäkodin työntekijät saattavat joutua selvittämään Suomessa asuvan sukulaisen olinpaikan.

-Onks usein semmonen tilanne, et se lapsi ei tuntis sitä yksityismajoitusperhettä ollenkaan sieltä kotimaasta, et ne olis täällä tavannu, onks se kuin yleistä? (Elina)

-On, on. (ryhmäkoti, työntekijä 1 ja työntekijä 2 yhtä aikaa)

-Miten semmoseen tilanteeseen niinkun päädytään, tai jotenkin, kuinka se menee niin se asia? (Elina)

-Niin, niin se ainakin meille näyttäytyy, me ei tiedetä... (ryhmäkoti, työntekijä 1)

-Niil on varmaan valmiina se, et ne kertoo, et mul on niinku täällä se eno tai... Ehkä niil ei oo ees yhteystietoja, et sit pitää lähtee selvittää. Sit varmaan ne tulee käymään heti kun ne kuulee. Et ensin ehkä viikonloppuvierailulle sinne. Et varmaan ne alkaa siinä sitten luomaan sitä suhdetta. Mut niin, se näyttäytyy meille näin. (ryhmäkoti, työntekijä 2)

Tilanteessa, jossa lapsi ja majoittajaksi haluava henkilö eivät tunne toisiaan etukäteen tai heidän suhteensa ei ole läheinen, alkaa työskentely sillä, että lapsi ja majoittajakandidaatti alkavat luoda suhdetta toisiinsa esimerkiksi viikonloppuvierailujen avulla. Tällaisessa tilanteessa kyse ei ole enää yksityisestä sijoituksesta tai läheisverkostosijoituksesta siinä mielessä, kun niistä lastensuojelussa puhutaan, vaan yksityismajoitus muisuttua vieraaseen sijaisperheeseen tehtävää lapsen sijoitusta. Varsinkin tällaisissa tilanteissa yksityismajoituspalveluksen pitäisi olla erittäin huolellisesti tehty ja perheen tulisi saada vastaavanlaista valmennusta, jota lastensuojelun sijaisperheet saavat. Yksityismajoitustilanteessa, jossa lapsi ja perhe ovat toisilleen etukäteen melko vieraita, ei ole olemassa perusteita tehdä niin sanottua kevennettyä yksityismajoituspalvelusta.

Lapsen ja majoittajan suhteen ja majoittajan motivaation lisäksi muina arvioitavina seikkoina mainittiin majoittajan asunnon tilat, majoittajan taloudellinen tilanne, majoittajan kotoutumisen vaihe, majoittajan mahdollisuudet vastata kasvatuksellisiin haasteisiin sekä majoittajan mahdollisuudet tukea lasta kotoutumisessa ja koulunkäynnissä. Majoitettavan lapsen ominaisuuksiin tai tarpeisiin liittyviä yksityismajoituspalveluksessa arvioitavia tekijöitä ei haastatteluissa juurikaan mainittu lapsen itsenäistymisvaiheen kehitystehtäviä lukuun ottamatta; aikuistumisvaiheessa olevan nuoren ei välttämättä kannata siirtyä asumaan perheeseen, jos luonnollinen suunta lapsen ikä- ja kehitysvaihe huomioiden olisi kohti itsenäistä asumista.

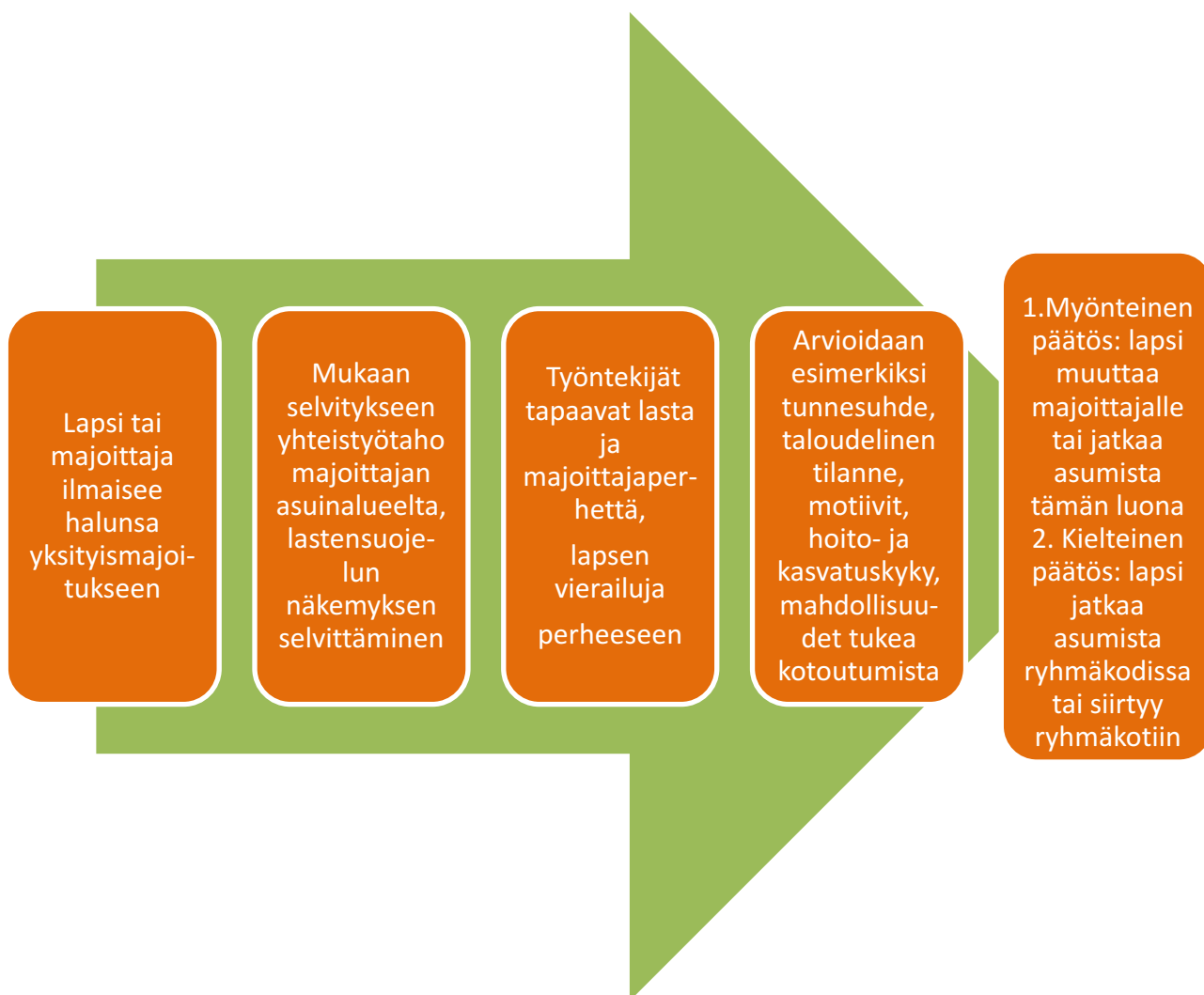
Majoittajien on tärkeää yksityismajoituspalveluksen aikana ymmärtää, minkälainen taloudellinen vastuu majoitettavasta seuraa, varsinkin, jos majoittajat eivät ole työelämässä.

-Tai taloudellinen tilanne on, niil on, saattaa olla usein, että ei välttämättä kumpikaan puolisoista oo tai ovat itse vasta ehkä kotoutumassa juuri ja näin. Ja se että tota, tää ei oo tehty kauheen hyvin taloudellisesti kannattavaks tätä. Siis ei lainkaan. Niin tota perhe esimerkiksi ymmärtää sen, minkälaisen taloudellisen vastuun he tulevat ottamaan siinä. (edustaja 1)

Perheen taloudellinen tilanne mainittiin monissa haastatteluissa yksityismajoituspalveluksessa arvioitavana ja sitä kautta lapsen edun arviointiin vaikuttavana asiana. Haastattelujen perusteella jää kuitenkin hieman epäselväksi, missä määrin taloudellisen tilanteen arviointi lopulta vaikuttaa varsinaiseen yksityismajoituspäätökseen, sillä yksityismajoitusperheiden taloudelliseen tilanteeseen liittyvien kommenttien perusteella lapsia kuitenkin on majoitettu perheisiin, joiden taloudellinen tilanne on huono. Edustajan edellisessä sitaatissa käyttämä taloudellisen vastuun käsite kiinnittää huomion, sillä juridisesti majoittajat eivät ole majoitetun lapsen suhteen elatusvelvollisia. Yksityismajoituksen lähtökohtana ei tämän kommentin valossa kuitenkaan vaikuta olevan se, että lapsen vastaanottoraha tai toimeentulotuen perusosa kattaisi lapsesta aiheutuvat kulut, vaan majoittajan oletetaan ainakin jossain määrin kustantavan omista varoistaan lapsesta aiheutuvia kustannuksia.

Kuviossa 1. esitän yksinkertaistetun mallinnuksen yksityismajoituspalveluksen etenemisestä. Useimmiten prosessi lähtee liikkeelle lapsen tai majoittajakandidaatin toiveesta. Selvitykseen pyydetään mukaan majoittajan tunteva yhteistyötaho ja selvitetään lastensuojelun näkemys henkilön soveltuvuudesta majoittajaksi. Ryhmäkodin työntekijät tapaavat lasta ja majoittajaksi haluavaa henkilöä eri kokoonpanoissa, tapaamisten määrä vaihtelee. Lapsi saattaa myös vierailla majoittajan luona koeluonteisesti. Selvitysprosessin aikana arvioidaan esimerkiksi lapsen ja majoittajan tunnesuhdetta sekä majoittajan taloudellista tilannetta, motiiveja, hoito- ja kasvatustaitoja ja mahdollisuuksia tukea lapsen kotoutumista. Selvityksen jälkeen tehdään joko myönteinen tai kielteinen yksityismajoituspäätös, jonka seurauksena lapsi joko siirtyy asumaan majoittajan luokse tai jat-

kaa asumista ryhmäkodissa. Jos lapsi on jo selvityksen aikana tosiasiallisesti asunut majoittajan luona, pitää hänen mahdollisen kielteisen päätöksen seurauksena siirtyä asumaan ryhmäkotiin.

Kuvio 4. Yksityismajoitus selvityksen prosessi

Fiona Mitchell (2007) on tutkinut sosiaalityön arviointikäytänteitä yksintulleiden turvapaikanhakijalasten parissa Britanniassa ja löytänyt useita tekijöitä, jotka yhdistävät laadukasta arviointia tekeviä yksiköitä. Yksiköissä on erillinen lapsikeskeisesti toimiva ”lapsitiimi”, joka oli erikoistunut turvapaikanhakijoihin. Tiimin vetäjänä toimii kokenut ja pätevä sosiaalityöntekijä, kaksi muuta työntekijää työskentelevät käytännön työtehtävissä. Suurin osa työntekijöistä on sosiaalityöntekijöitä, joiden työkokemus koostuu erilaisista lapsi- ja perhesosiaalityön tehtävistä, kuten lasten- tai aikuispsykiatriasta, las-

tensuojelusta tai erilaisesta perhesosiaalityöstä. Tällaisissa tiimeissä oli vähemmän risti-riitaisia näkökulmia kuin muissa tiimeissä ja niiden arvopohja oli muita tiimejä yhtenäisempi. Muut tiimit olivat yleisiä turvapaikanhakijatiimejä tai sosiaalitoimen ulkopuolella toimivia tiimejä. Lapsen oikeuksien sopimuksen tunteminen ja lapsen edun pohdinta ajoivat laadukasta arviointia tekevät lapsitiimit kyseenalaistamaan mm. resurssipulasta johtuvia työskentelyn rajoituksia. (Mt.,55-58.)

Olennaista vaikuttaisi siis olevan se, että yksintulleiden tilanteita arvioivissa tiimeissä olisi sekä turvapaikanhakijoihin että lastensuojeluun liittyvää osaamista, ja tiimit toimivat lapsikeskeisesti ja lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteet huomioiden. Suomalainen nykymalli, jossa vastuu yksityismajoituspalveluksista on turvapaikanhakijoiden vastaanottopalveluiden alaikäisyksikössä, sitoo yksityismajoituspalvelukseen liittyvän arviointityön vahvasti turvapaikanhakijoiden vastaanottotyön kontekstiin. Lastensuojelullisen osaamisen määrä yksityismajoituspalveluksen arviointityössä riippuu vahvasti siitä, onko ryhmäkodin sosiaalityöntekijällä aiempaa lastensuojelutyön kokemusta. Ryhmäkodin sosiaalityöntekijän lastensuojelullinen osaaminen korostuu erityisesti silloin, jos kunnan lapsi- ja perhekohtaisesta lastensuojelusta ei ole saatu sosiaalityöntekijää mukaan yksityismajoituspalvelukseen.

Maura Kearney (2007) on tarkastellut erityisesti yksityismajoitukseen liittyviä arviointikäytänteitä Englannissa. Hänen tutkimassaan yksikössä arviointi aloitetaan selvittämällä, ovatko lapsi ja majoittajaksi haluava todella he, joiksi he itseään väittävät, ja onko heidän välillään todella biologinen tai joku muu yhteys. Sen jälkeen aletaan selvittää perheen mahdollisuuksia huolehtia lapsesta. Informaatio kootaan, ja sen perusteella laaditaan kirjallinen arvio. Raporttiin sisällytetään sekä lapsen että majoittajakandidaatin elämäkerrallista tietoa, tietoa perhekoonpanosta (esimerkiksi piirretty sukupuu) ja se-
lostus lapsen ja majoittajan olosuhteista. Olosuhteita arvioitaessa korostuvat terveys, koulutus ja oleskeluluvan status. Ratkaisevassa asemassa selvityksessä on riskiarviointi, jossa identifioidaan sekä positiiviset että negatiiviset tekijät. Arvioinnissa otetaan kantaa myös siihen, mitä resursseja tarvitaan sijoituksen tueksi ja mitä asioita pitää hoitaa ennen sijoitusta. Tällaisia asioita voivat olla esimerkiksi juristin tai lääkärin tapaamiset. Arviointi tehdään moniammatillisesti, mutta viimesijassa päätöksen tekee sosiaalityöntekijä.

kijä esimiehensä kanssa. Päätös perustuu lapsen tarpeisiin ja siihen, onko lapsen mahdollista saada riittävästi tukea perheeltä ja sosiaalitoimelta. Arvioinnin tarkoituksena on selvittää, voidaanko läheisverkostosijoitus toteuttaa turvallisesti. (Mt., 103-104.)

Omassa aineistossani riskien arvioinnin rooli yksityismajoituspalveluksessa ei noussut samalla tavalla ratkaisevaksi kuin Kearneyn kuvaamassa selvitysmallissa. Aineistoni perusteella sen sijaan vaikuttaa siltä, että lapsen ja majoittajan kiintymyssuhteeseen liittyvät tekijät ovat yksityismajoituspalveluksessa hyvin tärkeitä. Työntekijät kuvaavat, kuinka yksityismajoituspalvelusta tehtäessä lapsen maahantuloon liittyvä tarina on toissijainen. Lapsen edun arvioimisen kannalta merkityksellistä on se, minkälaiselta lapsen ja majoittajan vuorovaikutus- ja tunnesuhde vaikuttaa.

-Niin jos aattelee näitä meidän pikkutirppanoita, viisvuotias lapsi, josta sanotaan, et se on niinku eilen tullu siihen perheeseen, eikä oo nähny niitä koskaan aikasemmin. Ja se laps roikkuu siinä aikuisessa ja pussailee sitä. Niin sit sullei, et okei, et eilen tuli, mut jos te haluatte, et me niin aatellaan, niin se ei liity siihen meidän yksityismajoituspaikoihin, jos te haluatte valehdella, koska siihen on joku syy. Et se, mimmonen suhde teillä on, se on kuitenkin tärkeempi, et muut ihmiset hoitaa nämä muut asiat. (ryhmäkoti, työntekijä 1)

-Niin ei varmaan hirveesti kyseenalaisteta sitä, mitä ne kertoo. (ryhmäkoti, työntekijä 2)

Riskien arviointia yksityismajoituspalveluksissa kuitenkin tapahtuu, siitä kertovat haastattelussa esille tulleet syyt, joiden perusteella on tehty kielteisiä yksityismajoituspäätöksiä. Toisaalta puutteisiin riskienarvioinnissa viittaa esimerkiksi se, että lapsia on majoitettu perheisiin, joissa on lastensuojelun asiakkuuksia.

6 Tulkintakehykset

Seuraavaksi esittelen kolme erilaista aineistosta löydettävissä olevaa yksityismajoituksen tulkintakehystä. Yksikään tulkintakehys yksinään ei kuvaa ilmiötä kokonaisvaltaisesti, vaan kyseessä on aina tietty versio todellisuudesta (ks. Goffman 2012, 347). Monet haastateltavat liikkuvat puheessaan tulkintakehyksestä toiseen sen mukaan, miten keskustelu eteni. Sama ammattilainen saattoi siis yhden keskusteluaiheen yhteydessä esittää yhteen tulkintakehykseen sopivia näkemyksiä, toisen aiheen yhteydessä taas toiseen

kehykseen sopivia. Puhe oli reflektovaa ja sen avulla tuotettiin kuvaa moniulotteisesta yksityismajoitusjärjestelmästä, joka voi tuottaa paljon hyvää yksityisesti majoitettujen lasten elämään, mutta joka epäonnistuessaan saattaa asettaa lapset alttiiksi lapsen terveyttä ja kehitystä vaarantaville tekijöille.

6.1 Parempi perheessä kuin laitoksessa

Haastatteluissa yleisimmin mainittu yksityismajoitusta puoltava näkökulma oli se, että lasten tulisi saada elää perheissä laitoksen sijasta. Perheessä asumista pidettiin luonnollisena ja kategorisesti parempana ratkaisuna kuin laitoksessa asumista.

-Mut et lähtökohtasesti mun mielestä se olis niinkun ihanaa, et kaikki lapset sais asua perheissä. Ne ansaitsis sen. (ryhmäkoti, työntekijä 1)

Suomessa yksintulleita ei juurikaan majoiteta kantasuomalaisiin, lapsen kanssa eri kulttuuritaustasta oleviin perheisiin. Esimerkiksi Britanniassa ja Australiassa tällaiset sijaisperhesijoitukset ovat kuitenkin melko yleisiä erityisesti alle 16-vuotiaiden kohdalla (Barrie & Mendes 2011, 486). Tällaisen perhesijoituksen etuina ryhmäkotiin verrattuna voidaan pitää esimerkiksi mahdollisuutta yksilölliseen tukeen, nopeampaa sopeutumista uuteen kieleen ja kulttuuriin sekä hoidon pysyvyyttä ja sitä kautta mahdollisesti saatavaa tukea täysi-ikäistymisen tai biologisten vanhempien saapumisen jälkeen (Hek 2007, 112). Monet näistä perhesijoituksen eduista ryhmäkotiin verrattuna toteutuvat myös lapsen läheisverkostossa tapahtuvissa yksityismajoituksissa.

Toinen selkeästi esitetty perhemajoitusta puoltava seikka oli lapsen halu kuulua perheeseen.

-Se perhe on kuitenkin se perusyksikkö ja se ryhmä, mihinkä se lapsi haluaa kuulua. (edustaja 4)

Yhteisyysuhteita, eli kokemusta siitä, että kuuluu johonkin, pidetään yhtenä ihmisen perustarpeista (ks. Allardt 1976). Yhteisyyden kokemukset mahdollistuvat usein perheessä laitosta paremmin. Tutkimusasetelmaltaan mielenkiintoisessa yhdysvaltalais-

kimuksessa vertailtiin sadan sukulaisperheeseen, sadan muuhun sijaisperheeseen ja sadan ryhmäkotiin tai lastensuojelulaitokseen sijoitetun lapsen tyytyväisyyttä sijaishuollossa. Tutkimuksen mukaan sukulaisperheeseen sijoitetuista 94 prosenttia koki tulensa rakastetuksi, kun vastaava luku muuhun sijaisperheeseen sijoitetuilla oli 82 prosenttia ja ryhmä- tai lastenkoteihin sijoitetuilla 46 prosenttia. Turvassa koki olevansa 92 prosenttia sekä sukulaisperheeseen että muuhun sijaisperheeseen sijoitetuista ja 64 prosenttia ryhmä- tai lastenkoteihin sijoitetuista. (Wilson & Conroy 1999, 60-62.) Sijaisperheisiin ja erityisesti sukulaissijaisperheisiin sijoitetut lapset kokivat siis selvästi enemmän rakastetuksi tulemisen ja turvallisuuden tunteita kuin laitoksissa asuvat lapset. On kuitenkin olemassa myös tutkimuksia, joiden perusteella ei ole löydettävissä eroja sukulaissijaisperheiden ja muiden sijaisperheiden välillä (Valkonen 2008, 109).

Perheessä asuminen ei aina kuitenkaan ole laitosta parempi asumismuoto yksintulleelle. Perheessä asumista ensisijaisena pitävien kommenttien välittömässä yhteydessä mainittiin useammassakin kommentissa se, ettei perhemajoitus aina onnistu. Yksityismajoituksen kompleksisuudesta kertoo edustajan kommentti siitä, että yksityismajoitus on tuottanut paljon erikoisia tilanteita.

...Et aina kuitenkin ihmisen paikka on perheessä ja sellanen mahdollisuus pitää olla. Mut tämmösenäänkään se ei voi kauheen kauan, tai se on nyt jo tuottanut aika paljon erilaista semmosta, hyvin erikoisia tilanteita. (edustaja 2)

Rachel Hekin (2007) mukaan kokemus siitä, että joutuu yllättäen keskelle toista perhettä, voi joskus olla yksintulleelle ylivoimainen, vaikka lapsi ja perhe olisivatkin samantaisista taustoista. Tämä voi johtaa vaikeuksiin sopeutua uuteen kulttuuriin ja järjestelmään. Perheessä asuminen saattaa olla myös eristävää, eikä nuori saa mahdollisuuksia vertaistukeen samalla tavalla kuin ryhmäkodissa. Perheessä ei välttämättä ole samaa ammatillista erityisosaamista kuin ryhmäkodissa. Lisäksi lapsen tuntema lojaliteettiristiiriita sijaisperheen ja biologisen perheen välillä voi hankaloittaa lapsen tilannetta. (Mt., 112.)

Kummassakin edustajien haastattelussa tuotiin esille, että asuminen perheessä on erityisesti pienten lasten kohdalla laitosta parempi vaihtoehto. Perheessä asumisen luonnollisuutta kuvattiin toteamalla pienten lasten ”kuuluvan perheeseen”.

-Enemmänkin varmaan tulee mieleen se, et pienet lapset kuuluu perheeseen, et ne me haluttais. Et ihan puhtaasti siitä, et sit jos joutuu olemaan tämmösessä niinkun laitospaailmassa, oli ne sitten kuinka kodinomaisii hyvänsä, niin sit niinkun pitkiä aikoja, ihan siitä jo puhtaasti. (edustaja 2)

Perheessä asumisen vastinparina keskusteluissa esiintyivät käsitteet laitospaailma, laitokset, ryhmäkodit ja vastaanottokeskukset. Yksityismajoitus näyttäytyykin haastattelujen valossa tapana välttää laitos lapsen kasvuypäristönä.

-Mut toisaalta aattelee, et tällaisista pienistä vauvoistakin, niin onhan se tietysti aina parempi, tai ajattelee, että on aina parempi kotiasuminen, kun että laitoksessa. Ja yleensähän niin pieniä ei varmaan pidetäkään laitoksessa. (edustaja 3)

Pienten lasten kohdalla yksityismajoituksen hyötyjen lisäksi myös yksityismajoituksen riskit korostuvat. Eräs edustaja pitää yksityismajoituksessa olevan edustamista raskaampana ja vastuuta lapsesta suurempana verrattuna ryhmäkodissa asuvan edustamiseen. Edustaja kertoo suhtautuneensa aiemmin yksityismajoitukseen positiivisesti, mutta muuttaneensa näkemystään lukuisten yksityismajoitukseen liittyvien huonojen kokemustensa takia. Edustaja saattaa ajatella, että hänen näkemyksensä ei välttämättä edusta yleisesti hyväksyttyä linjaa, koska hän korostaa kommenttinsa lopuksi, että kyseessä on hänen henkilökohtainen mielipiteensä.

-Mitä ne keskeiset erot (yksityismajoituksessa olevan ja ryhmäkodissa asuvan edustamisen välillä) on? (Elina)

-No mulle se on raskaampaa. Mä itse koen sen niin, että mulla on hirveen iso vastuu, varsinkin, kun mä en tiedä, et missä lapsi on, onko hän edes Suomessa. Välillä ei kuulu mitään pitkään aikaan, eikä saa yhteyttä tai puhelimiin ei vastata. Ja nykyään, mitä nuorempi lapsi, mä koen sen aika negatiivisesti. Et mul on asenne jo, et jos aletaan tekeen yksityismajoituspalvelusta. Se on ikävää, et näin on käynyt. Silloin alussa mä olin aina positiivinen, et tottakai perheen luokse, tosi kiva, et on perhe. Nyt on mennyt näin, että just näitten kokemusten takia. Että välillä tuntuu, että sydän särky, että ei taas näitä ikäviä. Että voi sitä pientä. Tää on tietysti mun henkilökohtainen mielipide. (edustaja 3)

Laitoksessa asumista pidettiin varsinkin edustajien ja ryhmäkodin haastatteluissa yleisellä tasolla perheessä asumiseen nähden huonompana vaihtoehtona, mutta syitä tälle näkökannalle ei esitetty, eikä haastatteluissa noussut juurikaan esille konkreettista ryhmä- tai perheryhmäkotien käytäntöihin liittyvää kritiikkiä. Maritta Törrösen (1999,

127) tutkimuksessa lasten laitotarjen negatiivisina piirteinä mainitaan esimerkiksi vaihtuvat, toistensa kanssa eri tavoin toimivat aikuiset ja laitomainen lasten toiminnan, kuten ajan- ja rahankäytön kontrolli. Selkein alaikäisten vastaanottotoiminnan laitoksiin liittyvä kritiikki haastatteluissani liittyi siihen, ettei perheryhmäkoteja ole alun perin tarkoitettu erittäin pitkäaikaiseen asumiseen, eivätkä ne tasoltaan vastaa lastensuojelun sijaishuollon laitoksia.

Laitosmaailmasta keskusteltaessa esille nostettiin myös lasten kohtaama rasismi. Alla olevassa sitaatissa edustaja kertoo erään edustamansa nuoren kokemasta rasismista tilanteesta, jossa nuori oli sijoitettu tavalliseen lastensuojelun perhekotiin. Edustajien keskustelussa pohditaan myös sitä, kuinka turvapaikanhakijalapsen, jotka eivät pääsääntöisesti oireile perinteisen epäsosiaalisesti esimerkiksi päihteillä, saattavat tavallisessa lastensuojelun sijaishuoltopaikassa altistua muiden nuorten erityyppiselle oireilulle. Toisella edustajalla on kuitenkin positiivinen kokemus yksintulleen sijoittamisesta nuorisokotiin, jossa kaikki muut olivat kantasuomalaisia.

-Siinä oli asioita, jotka toimi, mutta sitten taas, kun siellä oli tällasia suomalaisia huostaanotettuja nuoria, niin niin tota, jollain oli päihdetaustaa, mielenterveysongelmia, sit siellä tuli rasismia, niin siellä oli kyllä monenlaista ongelmaa. Ja sit oli rahankäyttö taas, et mitä se lapsi saa ja mitä ei, ja tiedonkulku, et siellä oli kyllä ihan omat ongelmansa. Että se jäi ainoaksi kokeiluksi sitten, et siit päätettiin luopua. En mä pitäisi sitä välttämättä parempana. Tosiaan oli nää nuorten vertaissuhteet ja sitten tota jossain määrin ehkä sellasta niinkun... Se ei ehkä ollut niin luontevaa se monikulttuurisen nuoren kasvattaminen tässä perhekodissa. Se vaatii kuitenkin omanlaisensa osaamisen. Silloin mietittiin myös tavallista suomalaista perhettä, joka ois ottanut sijoitukseen, mut se ei sitten kans toiminut. (edustaja 4)

-Mul on itseasiassa (eräessä kunnassa) yks poika, joka meni isosiskonsa perheeseen, mutta isosisko ei halunnutkaan ottaa häntä siihen perheeseen. Ja se on nyt tällaisessa nuorisokodissa, asuu. Hän on ainoana maahanmuuttajana, muut on suomalaisia lapsia ja tota... No, siellä yhteistyö on toiminut heidän kanssa tosi hyvin. Mun mielestä ei oo kokenut rasismia. Mä luulen, että näitten nuorten taustat ei oo niin pahoja, että... (edustaja 3)

-Tuolla oli ihan semmosia hakaristejä ja... (edustaja 4)

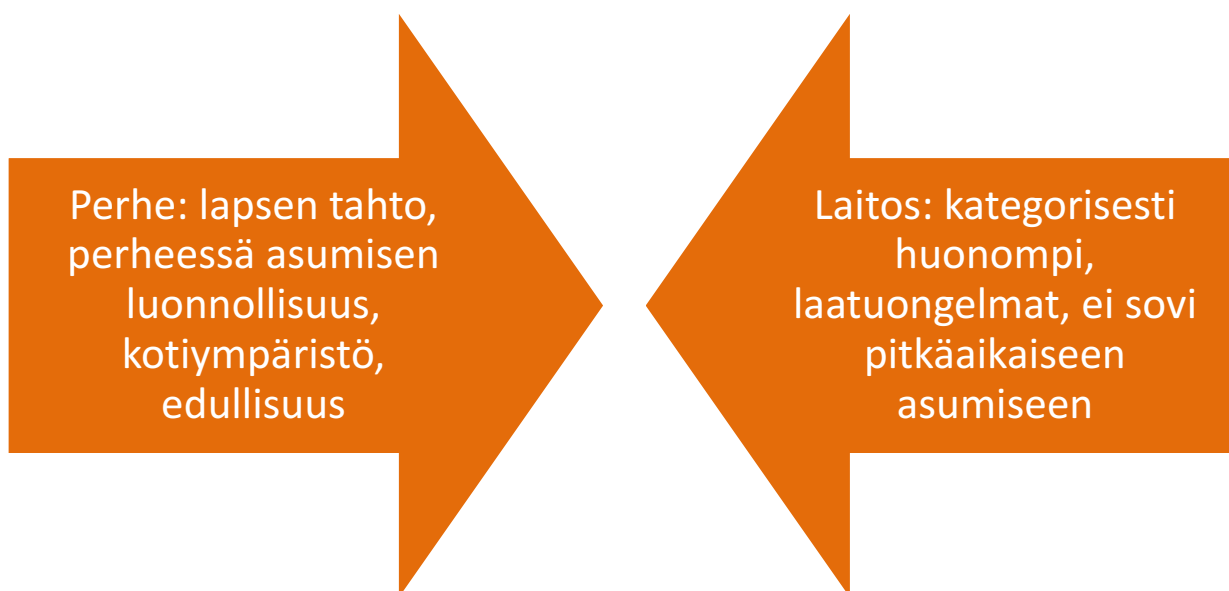
Haastatteluissa esille nousseen yksintulleiden perhehoitoa laitoshoidon sijasta korostavan lähestymistavan voidaan ajatella heijastelevan länsimaissa 1900-luvun jälkipuolella alkanutta deinstitutionaalista kehitystä (ks. Teittinen & Kuusterä 2010, 12). Yhteiskuntatieteissä laitoshoidon kritiikki on alkanut jo 1970-luvulla anti-institutionalisteiksikin ni-

mettyjen Erving Goffmanin ja Michel Foucault'n sekä lukuisten muiden kriittisten yhteiskuntatieteilijöiden ajattelun myötä (Eräsaari 2010, 201-202). Suomessa 1969 perustettu Marraskuun liike oli aikanaan keskeinen laitoshoidon kritisoija (mt., 199-201). Deinstitutionalisaatio liittyy sekä uusliberalistiseen että inkluusiota korostavaan ajatteluun, sillä siinä siirrytään hoivan ja huolenpidon normiohjauksesta yksilön oman vastuun, mutta myös osallisuuden korostamiseen (Teittinen & Kuusterä 2010, 15-16). Esimerkiksi kehitysvammaisten laitoshoidon on Suomessa 2000-luvulla tasaisesti vähentynyt (mt., 17). Lastensuojelun puolella vuonna 2012 tuli voimaan lastensuojelulain muutos, joka edellyttää, että sijaishuoltoa järjestettäessä lapset sijoitetaan ensisijaisesti perhehoitoon (Ahlgren-Leinvuo 2016, 27). Sijoitusta valmisteltaessa on selvitettävä lapsen läheisverkostoon kuuluvien henkilöiden mahdollisuudet ottaa lapsi hoidettavakseen (mt., 28) ja sijaishuoltopaikkaa valitessa on huomioitava lapsen kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta (Lastensuojelulaki 417/2007, §50). Turvapaikanhakijalasten yksityismajoituksen kanssa toimivien ammattilaisten näkemykset yksityismajoitusperheiden tarjoaman perhehoidon ensisijaisuudesta ovat siis myös lastensuojelulain hengen mukaisia.

Yhteiskunnallisella tasolla perhemajoitusta puoltaa myös sen taloudellisuus. Kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun kustannuksia vertailtaessa vuonna 2015 kunnan oman laitoshoidon hoitovuorokausikustannukset olivat keskimäärin 332 euroa, ostopalvelulaitoksissa 289 euroa ja perhehoidossa 167 euroa (Ahlgren-Leinvuo 2016, 30-31). Lastensuojelun perhehoidon lapsikohtaiset kustannukset ovat siis olleet vain noin puolet laitoshoidon kustannuksista. Yksintulleiden turvapaikanhakijalasten yksityismajoituksessa hoitopalkkiota ei makseta ollenkaan, joten kustannuksiksi jää ainoastaan lapsen kuukausittainen vastaanottoraha tai toimeentulotuen perusosa. Yksityismajoituksessa asuvalle turvapaikanhakijalapselle maksetaan aikuisen yksinasuvan vastaanottoraha, joka vuonna 2016 oli 314,91 euroa kuukaudessa (Maahanmuuttovirasto 2016, vastaanottoraha), joten turvapaikanhakuvaiheessa olevan lapsen yksityismajoituksen vuosikustannukset jäävät erittäin alhaisiksi. Tämän lisäksi esimerkiksi harrastusmenoista saattaa aiheutua jonkin verran harkinnanvaraisia lisäkustannuksia.

Ajan henkeen sopiva taustaideologia ja taloudellisuus eivät kuitenkaan pelkästään riitä tekemään perhehoidosta lapsen kannalta laitosasumiseen verrattuna parempaa ratkaisua. Leena Eräsaari (2010) muistuttaa, että muun muassa hallitsematon deinstitutionalisaatio johti brittiläisen lastensuojelun 1980-luvulla kaaokseen. Sijaisperheille tulee tarjota jatkuvaa asiantuntija-apua, eikä laitoksia voida ajaa kokonaan alas, sillä esimerkiksi erilaisissa siirtymätilanteissa ne ovat yhä välttämättömiä. (Mt., 202.)

Kuviossa 2 kuvaan syitä, joiden vuoksi perhettä voidaan pitää laitosta parempana kasvuympäristönä yksintulleille turvapaikanhakijalapsille.

Kuvio 2. Perhe ja laitos kasvuympäristöinä

Perheessä asumisen ensisijaisuutta perusteltiin muun muassa lapsen tahdolla ja perheessä asumisen luonnollisuudella. Käytetyt ilmaisut, esimerkiksi "lapset ansaitsevat saada asua perheessä", "ihmisen paikka on perheessä" ja "pienet lapset kuuluvat perheeseen" kuvaavat ajatusta perheestä luonnollisena ja kyseenalaistamattomana lapsen kasvuympäristönä. Laitoksessa asumista kategorisesti perhemajoitusta huonompana pitäviä kommentteja esiintyi ainoastaan edustajien haastatteluissa. Laitosasumiseen kohdistuva kritiikki koski sitä, etteivät ryhmä- ja perheryhmäkodit laadultaan vastaan lastensuojelun laitoksia, eikä niitä ole alun perin tarkoitettu pitkäaikaiseen asumiseen.

6.2 Parempi omiensa parissa

Parempi omiensa parissa –tulkintakehys sisältää kaksi ulottuvuutta: toisaalta ajatuksen siitä, että yksityismajoituksen katsotaan mahdollistavan lapsen eläminen omassa kieli- ja kulttuuripiirissään ja toisaalta ajatuksen siitä, että sukulaisilla on velvollisuus huolehtia ”omistaan”. Ammatillaiset esittävät yksityismajoituksen keskeiseksi perusteeksi lapsen oman tahdon olla omiensa keskellä, aivan kuten aiemmassa tulkintakehyksessä lapsen majoittamista yleisesti perheeseen perusteltiin lapsen tahdolla. Tutut tuoksut ja ruoat luovat kodikkuutta.

-Sit toisaalta taas niinkun kysytään, mitä lapsi tai nuori haluaa. No sehän haluaa tietysti olla mieluummin siellä sukulaisten luona, kun asua ryhmäkodissa, laitoksessa. Et se kumminkin niinkun tuntuu kodikkaammalta. Ja olla omien keskellä. (edustaja 4)

-Ne tuoksut ja ruoat ja kaikki. (edustaja 3)

Petra Kopran pro gradu –tutkielman (2013) tulokset tukevat näkemystä siitä, että monet yksintulleet haluavat asua sukulaisperheessä. Yksityismajoituksessa olleet pitivät yksityismajoitusta hyvänä asiana, eivätkä he olleet kokeneet yksityismajoituksessa mitään mielestään huonoa. Majoittajaperhe merkitsi yksityisesti majoitetuille pysyvyyttä ja jonkin kuulamista, ja perheen ja sukulaisten neuvoja pidettiin selviytymisen kannalta merkityksellisinä. (Mt., 53-57.) Lapsen oma tahto vaikuttaa olevan merkityksellinen yksityismajoituspäätöstä tehtäessä. Lapsen oman mielipiteen kuuleminen ja korostaminen heijastelevat uutta lapsilähtöisyyttä, jossa korostetaan lapsen tarpeita ja intressejä (ks. esim. Forsberg ym. 2006). Myös nykyinen lastensuojelulaki (2007/417, §20) lähtee siitä, että lastensuojelua toteutettaessa kaiken ikäisten lasten mielipide ja toivomukset tulee selvittää.

Yksityismajoituksessa, jossa majoittaja on lapsen sukulainen, lapsi ei todennäköisesti joudu kohtaamaan yhtä paljon kieleen ja etnisyyteen liittyviä kuormitustekijöitä kuin ryhmäkodissa tai kantasuomalaisessa sijaisperheessä asuessaan. Lapsi saattaa kohdata Suomessa hyvin erilaisen kielen, kulttuurin ja jopa ihmisten ulkonäön verrattuna siihen, mihin hän on kotimaassaan tottunut. Kaiken vieraus ja se, ettei lapsi ymmärrä kunnolla, mitä on tapahtumassa, saattaa aiheuttaa lapsessa pelkoa.

-Jos aattelee, et on vaikka semmonen seittemän vanha laps, joka ei oo kauheesti nähny ehkä valkoihosia. Ja sit se tulee niinku Suomeen, ja sit se käytännössä on jo vähän aikaa asunu siellä perheessä, ja se on kiintynyt siihen, ja se on ehkä kotoa tullut tämän ihmisen mukana, kenen luona se nyt on. Niin sit jos me nyt otettais täällä, et sanottais, et sun pitää nyt jäädä tänne. Voi olla, et kukaan ei puhu sen kieltä. Me ollaan tosi pelottavan näkösiä ja sit se seittemänvuotias huutaa suoraa huutoa. Muistan kun joku on pitäny patterista kiinni, niinkun kakstoista tuntia. (ryhmäkoti, työntekijä 1)

-Se on tosi pelottava kokemus, kun se joutuu ihan yksin tänne. (ryhmäkoti, työntekijä 2)

-Tärisee ja huutaa niin kauan, et se oksentaa, se ei suostu syömään eikä juomaan mitään, niin sit me mietittiin, et onks tää oikein. Et onks tää oikeesti... Et mitä sille voi tapahtua siellä sen yhen yön aikana siellä kodissa, missä se kuitenkin on ollu. Että pitääkseen oikeesti huutaa täällä kakstoista tuntia putkeen. Et must se oli ihan hirveetä. (ryhmäkoti, työntekijä 1)

Yllä olevassa sitaatissa ryhmäkodin työntekijä perustelee ratkaisua jättää lapsi ilman selvitystä perheeseen sillä, että lapsen siirtäminen pakolla vieraan näköisten ja tuntemattomien kieltä puhuvien ihmisten pariin ryhmäkotiin olisi haitallisempaa kuin jättää lapsi yhdeksi yöksi perheeseen, jossa hän on jo tosiasiallisesti asunut.

Ammattilaiset pohtivat mahdollisuutta rekrytoida lapsen oman läheisverkoston ulkopuolisia, mutta lapsen omasta kieli- ja kulttuuritaustasta olevia yksityismajoitusperheitä. Tällaiset yksityismajoitusperheet mahdollistaisivat sen, että myös ne lapset, joilla ei ole sukulaisia Suomessa, voisivat asua ryhmäkodin sijasta oman kulttuurin perheessä.

-Et mä kannatan tällasta järjestelmää, jossa olisi tietyistä etnisistä ryhmistä rekrytoidut sijaisperheet, ois ihan varmasti valtavasti siihen sopivia kandidaatteja. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 2)

Sijoitettaessa lapsia heidän kanssaan eri etnisestä taustasta oleviin sijaisperheisiin lasten uskonnollisia ja kulttuurisia tarpeita ei välttämättä voida tukea samalla tavalla, kuin ryhmäkoteissa (Zulfacar 1987, Hekin 2007, 111-112 mukaan). Tämä tukee osaltaan ajatusta lapsen kanssa samasta etnisestä ja kulttuurisesta taustasta rekrytoitavista sijais- tai yksityismajoitusperheistä sen sijaan, että perheet olisivat kantasuomalaisia. Monet tämänhetkiset yksityismajoitukseen liittyvät ongelmat, esimerkiksi vähäinen tuki lapsen kotoutumiseen ja perheen taloudellisesti heikko asema, olisivat osin vältettävissä rekrytoimalla yksityismajoitusperheiksi Suomessa jo pidempään olleita ja hyvin kotoutuneita maahanmuuttajataustaisia perheitä. Näin yksintulleiden hoito- ja kasvatustehtävissä

voitaisiin hyödyntää myös sosiaali- ja terveysalalle Suomessa koulutettujen maahanmuuttajien ammatillista osaamistaan ja kulttuurista kompetenssia. Läheisverkoston ulkopuolisten majoittajaperheiden löytämistä saattaa kuitenkin hankaloittaa se, ettei turvapaikanhakuvaiheessa olevan yksityisesti majoitetun lapsen hoitamisesta makseta majoittajalle mitään.

Englannissa on käytetty turvapaikanhakijalasten kanssa tehtävässä terapeutisessa työskentelyssä mallia, jossa ammattilaisen rinnalla lapsen kanssa on työskennellyt tulkki, jonka työnkuvaa on laajennettu kielen kääntämisestä rinnakkaistyöntekijän suuntaan (bilingual co-worker). Tulkillla ei ole välttämättä ollut terapeutista koulutusta, mutta hänen ymmärryksensä terapeutisesta työskentelystä on kasvanut työntekijän kanssa yhdessä toteutetun lapsen tapaamisten suunnittelun ja tapaamisten jälkikäteispurkujen avulla. (Raval 2007, 61-76.) Toimintatapa lähestyy Suomessakin käytettyä kulttuuritulkkauksen ajatusta (ks. Heikkilä-Daskapoulos 2008, 16-17), tosin kulttuuritulkit ovat Suomessa usein maahanmuuttajataustaisia sosiaali- tai terveysalan koulutuksen suorittaneita ammattilaisia, eivät tulkkeja. Kulttuurin tulkkaminen kielen lisäksi saattaisi helpottaa kieli- ja kulttuurieroista johtuvia vaikeuksia yksityisesti majoitettujen ja majoittajaperheiden kanssa työskennellessä, vaikkakin toimintatapaan liittyy useita eettistä pohdintaa edellyttäviä kysymyksiä. Saman kulttuurin sisällä eri henkilöillä saattaa esimerkiksi olla hyvinkin erilaisia käsityksiä siitä, mikä on kulttuurisesti tavanomaista tai hyväksyttävää toimintaa.

Itsekin vieraaseen maahan muuttanut majoittaja saattaa pystyä kokemustensa perusteella ymmärtämään lapsen menetykseen liittyviä tunteita ja auttamaan niiden käsittelyssä (Kearney 2007, 96). Lapsen sijoittaminen samasta etnisestä taustasta olevaan perheeseen vaikuttaa tutkimusten mukaan mahdollistavan lapselle myönteisempiä tunnekokemuksia verrattuna siihen, että lapsi sijoitettaisiin eri taustasta olevaan perheeseen. Saman taustaiseen perheeseen sijoitetuilla myös masennus on ollut vähäisempää. Tosin pakolaistaustaisissa perheissä lapsen sopeutuminen uuteen tilanteeseen saattaa myös hidastua siitä syystä, ettei perheellä välttämättä ole samanlaista ymmärrystä erilaisista yhteiskunnallisista järjestelmistä ja pääsyä niihin kuin valtaväestöön kuuluvalla perheellä. (Linowitz & Boothby 1988, Hekin 2007, 113-114 mukaan.)

Yksityismajoitusperheen ja yksintulleen lapsen sukulaisuussuhdetta tai samaa kieli-, uskonto- tai kulttuuritaustaa ei kuitenkaan nähty välttämättömänä. Riittää, että perhe pystyy huomioimaan lapsen taustan.

-Onko olennaista, et se on niinkun oma sukulaisperhe tai omasta kulttuuritaustasta, vai onks se perhe yleensä? (Elina)

-No mun mielestä se, et se on perhe. Mut tietenkin, jos siin on joku linkki siihen omaan, edes joku, ruoka vaikka, se tuntuu olevan tosi tärkeä, tai kieli, tai uskonto tai... Mut ei se mun mielestä ois mitenkään mahdotonta, et ois kokonaan suomalainen perhe, kunhan ne sitten vaan ottaa huomioon sen lapsenkin oman taustan. (ryhmäkoti, työntekijä 1)

Ryhmäkodin työntekijä nostaa esille erityisesti tutun ruoan merkityksen lapsille. Tuttu ruoka voi auttaa yksintulleita uuteen elämään asettumisessa ja toimia sillanrakentajana menneisyyden ja tulevaisuuden välillä (Kohli 2010, 241-242). Haastateltavien puhe liikkui paljon perheiden kieli- ja kulttuuritaustassa, mutta uskontoa ei kovin montaa kertaa mainittu. Tämä saattaa johtua esimerkiksi siitä, että uskontoa ei nähdä tarpeelliseksi erottaa kulttuuritaustasta tai uskontoa ei pidetä yhtä merkityksellisenä tekijänä kielen ja kulttuurin rinnalla lasten elämässä. Krister Björklundin (2014, 79) tutkimuksessa yksintulleet eivät maininneet haastatteluissa uskontoa tärkeänä ennen kuin siitä kysyttiin, mutta lopulta ilmeni, että lähes kaikki pitivät uskontoa tavalla tai toisella merkityksellisenä elämässään. Myös Petra Kopran (2013, 48) pro gradu-tutkielmassa yksityismajoituksessa olleet nuoret aikuiset pitivät uskonnon tuomaa turvaa yhtenä selviytymisensä kannalta merkityksellisenä tekijänä. Yksityismajoitus voikin mahdollistaa lapsille oman kielen ja kulttuurin lisäksi oman uskonnon vaikutuspiirissä elämisen ja uskonnon harjoittamisen.

Haastatteluissa pohdittiin paljon majoittajaperheiden motiiveja ottaa lapsi luokseen asumaan. Useimmat perheet haluavat pyyteettömästi auttaa sukulaislasta ottamalla tämän luokseen asumaan.

- Monessa tilanteessa varmaan tahto on hyvä, mut kuitenkin koska näiden perheiden oma kotoutumisprosessi on kesken, et siin on niinkun niin paljon asioita... (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 4)

Monissa yhteisöllisissä kulttuureissa perheenjäsenistä huolehtimista pidetään yhtenä keskeisenä kulttuurisena tai uskonnollisena arvona, jonka mukaan halutaan elää (ks.

esim. Tiilikainen 2016, 59). Majoittajien motiivina ottaa lapsi yksityismajoitukseen mainittiinkin haastattelussa usein lapsen ulkomailla olevien biologisten vanhempien toive.

-Mutta, oon joissakin tapauksissa niinkun huomannut, että sieltä biologisesta perheestä tulee aika paljon paineita ja tulee sitten mieleen just että osaako ne ihmiset siellä arvioida, täällä sitä tilannetta. (edustaja 1)

Joskus tilanne on näyttäytynyt ammattilaisille siltä, että Suomessa asuvat lapsen sukulaiset ovat joutuneet ulkomailla olevien biologisten vanhempien painostuksen kohteeksi. Kielteisestä yksityismajoituspäätöksestä on saattanut seurata suvun sisällä vakavia ristiriitoja. Ryhmäkodin työntekijät ovat joissain tilanteissa ottaneet syyt yksityismajoituksen kariutumisesta niskoilleen, vaikka todellisuudessa kyse on ollut majoittajaperheen haluttomuudesta ottaa lapsi luokseen.

-Ja sehän se sit on se hankaluus siinä, että kun, miten me, kun me tehdään niitä kotikäyntejä, niin miten me nähdään se, et haluuko tää perhe oikeesti ottaa tän. Vai tekeekö ne sen vaan sen takia, että se suku siellä soittaa ja sanoo, että mikä tässä nyt mättää, miks se on vieläkin siellä ryhmäkodissa. Ja on ollut tosi monta sellasta tapausta, et se suku, et se joka hakee siks yksityismajoittajaks, niin ei ne voi sanoo sinne kotimaahan, et se lapsi ei asu niitten kans. Et se on niinku. Ja sitten me on tultu siihen väliin ja otettu syy niskoillemme. Ja selitetty sinne. (ryhmäkoti, työntekijä 1)

Tulkitsen kommentin tarkoittavan sitä, että ryhmäkodin työntekijät ovat yrittäneet selittää asian parhain päin ulkomailla oleville lapsen biologisille vanhemmille ja mahdollisesti kertoneet kielteisen yksityismajoitusselvityksen syyksi jonkin muun syyn, kuin majoittajaperheen haluttomuuden ottaa lapsi luokseen asumaan.

Yksittäisinä yksityismajoituksen motiiveina haastatteluissa mainittiin myös liian suuri asunto, jonka pitämiseksi yksi lisäasukas on taloudellisesti tarpeen, majoittajien mahdollisuus hyötyä taloudellisesti lapsesta esimerkiksi täydentävän toimeentulotuen kautta sekä se, että majoittajat käyttävät lasta kotiapulaisena.

Useissa tutkimuksissa on todettu, että uudessa maassa yksilön tietoisuus omasta kulttuurisesta ja uskonnollisesta perinteestä saattaa lisääntyä, ja perinteet voivat muodostua tärkeäksi etnistä identiteettiä säilyttäväksi ja tuottavaksi tekijäksi (Peltola 2014, 37).

Toisinaan yksityismajoituksen taustalla onkin sukulaisten huoli siitä, että lapsi kadottaa oman kulttuurin ja uskonnon, jos ei pääse asumaan omien sukulaistensa luokse.

-Tietysti semmonen tunneside tai sitten niillä on mahdollisesti joku tämmönen kulttuurillinen puoli, että lapsi kadottaa oman kulttuurin ja oman uskonnon, jos ne ei pääse sinne omien sukulaisten luo. (edustaja 1)

Perinteiden ylläpitämisen mahdollisuus yksityismajoituksessa voi olla tärkeää lapsen identiteetin ylläpitämisen ja kehittymisen kannalta ja muodostaa ”turvaverkon” lapselle. Tiiviiseen yhteisöön voi tuen lisäksi liittyä kuitenkin myös sosiaalista kontrollia ja ulkoisia uhkakuvia korostavia piirteitä, joka voivat aiheuttaa perheen sisäisiä sukupolvi- ja sukupuolikonflikteja (Peltola 2014, 172-174). Näitä käsittelen Heitteillä -tulkintakehyksen yhteydessä.

Maahanmuuttajapalveluiden työntekijä nostaa esille sen, että yksityismajoituksessa kyse on myös siitä, että pakolaistaustaiset perheet huolehtivat perheenjäsenistään.

-Niin siis varmaan on, mikä liittyy varmaan myös siihen, et ne on ne, ne huolehtii niinkun toisistaan, niistä. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 4)

Joskus ammattilaiset toimivat aktiivisesti yksityismajoituksen mahdollistamiseksi. Edustajan mainitsema toimintatapa, joka edellyttää lasten ja heidän läheistensä yhdistämistä koko Euroopan laajuudessa viittaa siihen, että myös yhteiskunnallisella tasolla katsotaan omien sukulaisten luona asumisen olevan lapselle paras ratkaisu. Lapsi saatetaan siirtää ulkomaille, jos käy ilmi, että hänellä on siellä sukulaisia.

-Et yks semmosista vakiokysymyksistä on, onko Suomessa sukulaisia, Euroopassa sukulaisia. (edustaja 4)

-Ja nythän se on se uus laki, et jos Euroopassa on sukulaisia, niin niit yritetään saada yhteen. Et tota, mulla on just yks keissi menossa, jossa yritetään saada (erääseen Euroopan maahan) sukulaisten luo ihan pientä poikaa. (edustaja 3)

Lähiyhteisön ja perheen vastuuta korostava diskurssin taustalla olevina ideologisina juonteina voidaan pitää mm. kommunitarismia ja (uus)familismia. Ulkomaalaispolitiikka

on vahvasti ”ajan virrassa” tempoilevaa toimintaa; aatteet, ismit ja kansallinen mielenmaisema vaikuttavat paljon siihen, minkälaisiksi maahanmuuttoa ohjaavat lait sorvataan ja minkälaista käytännön työtä maahanmuuttajien kanssa tehdään.

Joihinkin perheisiin on aiemmin majoitettu muitakin turvapaikanhakijalapsia. Maahanmuuttajapalveluiden työntekijä epäilee, että kyse saattaa olla järjestelmän väärinkäytöstä.

- Tokihan siellä on, niinku joka systeemissä on, näitä systeemin hyväksikäyttäjiä. Että näitä lapsia tuodaan ja samaan perheeseen sijoitetaan. Joskus ainakin alkuvuosina oli muutama osoite sellainen, että tiedettiin, ettei missään nimessä tohon enää yhtään. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 3)

Myös edustajan kommentti siitä, että lapsen biologisilla vanhemmilla on ollut selkeä ajatus lähettää lapsi kohdemaahan sukulaisten luokse, kertoo siitä, että joskus vanhemmat lähettävät lapsiaan turvapaikanhakijoiksi maihin, joissa perheellä on sukulaisia.

-He (biologiset vanhemmat) on usein melko kärsimättömiä ja ihmettelee, että miksi lapsi ei voikaan muuttaa. Että heillä on ollut ihan selkeä ajatus, että kun pääsee sinne kohdemaahan, niin se muuttaa sinne sukulaisten luo. (edustaja 1)

Tilannetta on mahdollista lähestyä eri suunnista. Voidaan ajatella, että lapsen biologiset vanhemmat ovat pyrkineet turvaamaan lapsen hyvinvoinnin lähettämällä hänet ulkomaille sukulaisten hoiviin ja se, että he vaativat lapsen viivytyksetöntä pääsyä sukulaisperheen luokse on luonnollinen osa transnationaalista vanhemmuutta ja perhe-elämää. Lapsen turvaamispyrkimysten lisäksi sitaatit (erityisesti maahanmuuttajapalveluiden työntekijän käyttämä käsite ”systeemin hyväksikäyttäjä”) saattavat heijastella niin sanottua ankkurilapsi-ilmiötä. Ankkurilapsella on julkisuudessa viitattu yksintulleisiin alaikäisiin turvapaikanhakijoihin, jotka hakevat myöhemmin perheenyhdistämistä (Horsti & Pellander 2016, 173). Muun perheen pääseminen maahan perheenyhdistämisen kautta on siis esitetty keskeisenä syynä sille, että lapsi on lähetetty hakemaan turvaa ulkomaille. Kielteisesti latautunutta termiä alettiin käyttää mediassa kymmenisen vuotta sitten, ja se sisältää ajatuksen vanhempien moraalittomuudesta tai pahuudesta, koska vanhempi on antanut lapsensa salakuljettajien armoille (mt., 173-175). Aiemmin

lapset saivatkin lähes säännönmukaisesti perheensä Suomeen, mutta viime vuosien perheenyhdistämiskäytänteiden tiukennukset ovat muuttaneet tilannetta radikaalisti. Maahanmuuttoviraston ankkurilapseksi tulkitsema lapsi saa usein kielteisen perheenyhdistämispäätöksen (Kuusisto-Arponen 2016, 103).

Syyt lapsen yksityismajoitukselle ovat moninaisia. Usein majoittajat haluavat yksinkertaisesti auttaa sukulaislasta, sillä yhteisöllisissä kulttuureissa sukulaisista huolehtimista pidetään usein vahvana moraalisen veloitteenä. Joskus majoittajat eivät todellisuudessa haluaisi tai voisi ottaa lasta luokseen, mutta ryhtyvät siihen lasten biologisten vanhempien painostuksen vuoksi. Yksityismajoituksen motivaatiotekijöinä mainittiin lisäksi majoittajan liian suuri asunto, lapsen käyttäminen kotiapulaisena ja taloudelliset tekijät. Myös ammattilaiset saattavat toimia aktiivisesti yksityismajoituksen mahdollistamiseksi esimerkiksi selvittämällä lapsen sukulaisten olinpaikan. Yksityismajoituksen taustalla saattaa toisinaan olla myös lapsen biologisten vanhempien ja majoittajien pyrkimys yksityismajoituksen avulla estää lasta altistumasta liikaa kulttuurisesti tai uskonnollisesti vieraille vaikutteille.

Elämä yksityismajoituksessa on hyvin erilaista kuin elämä ryhmä- tai perheryhmäkodissa esimerkiksi lasten koulunkäyntiin ja kotoutumiseen saaman tuen osalta. Oppivelvollisuus koskee myös yksintulleita, ja he aloittavat koulunkäynnin mahdollisimman pian maahan saapumisen jälkeen (Björklund 2014, 25). Oppivelvollisuusiän ylittäneiden kohdalla koulutuspolku vaihtelee yksilö- ja kuntakohtaisesti (mt., 35-43). Majoittajaperheiden kyky ja mahdollisuudet tukea lapsia kotoutumisessa, harrastuksissa ja koulunkäynnissä herättivät paljon keskustelua. Lapsen kotoutumisen ja koulunkäynnin tukeminen voi olla hyvin vaikeaa, jos yksityismajoittajan oma kotoutuminen on vielä pahasti kesken, hän on luku- ja kirjoitustaidoton tai hänen suomen kielen taitonsa on heikko.

-Yks niinkun aika selkeä asia on, että nää perheet ei pysty niinkun siinä kotoutumisessa tukemaan. Et jos niinkun ajatellaan, mitä perheryhmäkodissa olevat lapset saa kotoutumiseen tukea, niin eihän näillä perheillä useinkaan oo semmosii mahdollisuuksia. Monella on se oma kotoutuminen vielä kesken, eikä ne välttämättä... tarvitsee itse vielä tulkkia, saattaa olla luku- ja kirjoitustaidottomia vanhempia. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 4)

Kotoutuminen ja suomen kielen oppiminen saattavat sujua nopeammin ryhmä- tai perheryhmäkodissa kuin yksityismajoituksessa, jossa perheenjäsenet puhuvat keskenään omaa äidinkieltään.

-Että on hyvinkin mennyt, vaikka on asunut perheissä, paremminkin vielä, ja se suomen kielen taso on noussut vauhdilla siellä perheessä. Näitä on. Mut sit on näitä toisinkin. (edustaja 3)

-Usein se on este, että sä olet siellä sukulaistes kanssa ja puhut omaa kieltä koko ajan. Ryhmäkodissa saattaa oppia nopeammin sen kielen. (edustaja 4)

Ryhmä- ja perheryhmäkotien työntekijät ovat pääosin kantasuomalaisia tai hyvin integroituneita maahanmuuttajia, joiden tekemän hoito- ja kasvatustyön kautta lasten suomenkielentaito karttuu. Suomalainen kulttuuri ja yhteiskunta ovat usein perheryhmäkodin arjessa voimakkaammin läsnä kuin yksityismajoitusperheessä, joten esimerkiksi suomalaiset tavat saattavat tulla lapselle perheryhmäkodissa tutummiksi kuin yksityismajoitusperheessä. Mahdollisesti nopeampi kotoutuminen ei kuitenkaan ole sellaisenaan hyväksyttävä peruste sijoittaa lapsia laitoksiin sukulaisperheiden sijasta. Ajatus siitä, että vähemmistökulttuurin lapsia tulisi integroida valtakulttuuriin sijoittamalla heitä kasvatettaviksi laitoksiin tai valtakulttuurin sijaisperheisiin on pohjavireeltään rasistinen ja ilmentää pyrkimystä assimilaatioon. Suomenkin lähihistoriasta löytyy surullinen esimerkki lapsiin kohdistuneesta integraatio-ohjelmasta: aina 1960-luvulle jatkunut romanilasten systemaattinen sijoittaminen valtakulttuurin lastenkoteihin (ks. esim. Förbom 2014; Kortteinen 1996).

Harrastuksia pidetään tärkeänä syrjäytymisen ehkäisemisen keinona. Edustajien kokemusten mukaan ryhmäkodissa nuoret harrastavat enemmän kuin yksityismajoituksessa. Keskeistä tässä on ryhmäkodin työntekijöiden panos harrastusten järjestämisessä.

-Mä aattelen, et ne on tämmösiä ennaltaehkäiseviä, et niitten avulla pystytään syrjäytymistä ehkäisemään kuitenkin. Et ne olis niinkun tärkeitä. Vähän ne on jäänyt aina vähän vaiheeseen. Tuntuu, että ne ei harrasta samalla tavalla kuin ryhmäkodeissa nuoret. (edustaja 4)

-Se on totta, joo. Ryhmäkodeissa on sitä henkilökuntaa, joka istuu alas ja... (edustaja 3)

-Se on jotenkin luontevampaa siellä. (edustaja 4)

-Ja kaikki käy yhdessä, tai ainakin, et kaikki tekee jotain. (edustaja 3)

Monissa yksintulleiden kotimaissa harrastuksen käsitettä ei välttämättä juuri tunneta. Elämä, myös lasten elämä, saattaa pyöriä päivittäisen selviytymisen ympärillä, eikä ohjattua ja säännöllistä harrastamista nähdä samalla tavalla tärkeänä osana lapsuutta kuin Suomessa. Harrastusten suhteen yksityisesti majoitetun sukupuoli saattaa joissain tilanteissa olla ratkaisevassa osassa. Tytöt eivät harrasta toivotulla tavalla joko siksi, etteivät he itse halua tai siksi, etteivät heidän yksityismajoitusperheensä halua heidän harrastavan. Majoittaja saattaa pitää harrastusten kieltämistä keinona suojella hänen vastuulleen annettua tyttöä.

-Ja sit semmonen, mihin mä oon itte kiinnittänyt huomiota aika usein, että harrastukset tuppaa niinkun jäämään vähän vähemmälle. Ei ymmärretä sitä, että tyttöjenkin, muslimityttöjenkin on ihan hyvä harrastaa jotakin. Ja sit se perustelu on se, että vastuu tästä nuorest on niin kova, pitää se nuori sitten siellä kodin seinien sisällä, että pysyy sitten...
(edustaja 4)

-Kaidalla tiellä... (Elina)

-Hyvänä tyttönä. (edustaja 3)

Monet ryhmäkodissa asuvat tytöt ovat Mervi Kaukon väitöstutkimuksessa (2015) kertooneet, että heidän valinnanvapauttaan on menneisyydessä rajoitettu heidän sukupuolensa takia. Jotkut tytöt eivät halunneet olla missään tekemisissä poikien tai miesten kanssa tai osallistua vastaanottokeskuksen aktiviteetteihin, joissa mukana oli poikia. Muslimitytöt halusivat noudattaa uskontonsa sääntöjä eri sukupuolten kanssakäymisestä, mutta joidenkin tyttöjen oli myös vaikea luottaa miehiin, koska he olivat kokeneet aiemmin hyväksikäyttöä ja väkivaltaa miesten taholta. (Mt., 93-94.) Joidenkin tyttöjen harrastusmahdollisuuksia on siis yksityismajoituksessa rajoitettu, mutta myös jotkut vastaanottokeskuksessa asuvista tytöistä ovat kokeneet, etteivät he voi osallistua tiettyihin toimintoihin erilaisten kulttuuristen, uskonnollisten ja henkilöhistoriaansa liittyvien syiden takia. Kysymys tyttöjen harrastus- ja osallistumismahdollisuuksista tuo sukupuolten rooleihin liittyvät kulttuurierot selvästi näkyville.

Joskus perimmäinen syy harrastamattomuuteen jää ammattilaisille hämärän peittoon. Edustaja kertoo esimerkin siitä, kuinka yksityismajoittajien omat lapset, myös tytöt, ovat olleet aktiivisia harrastuksissa, mutta yksityisesti majoitettu tyttö ei ole tarjotusta avusta huolimatta halunnut harrastaa.

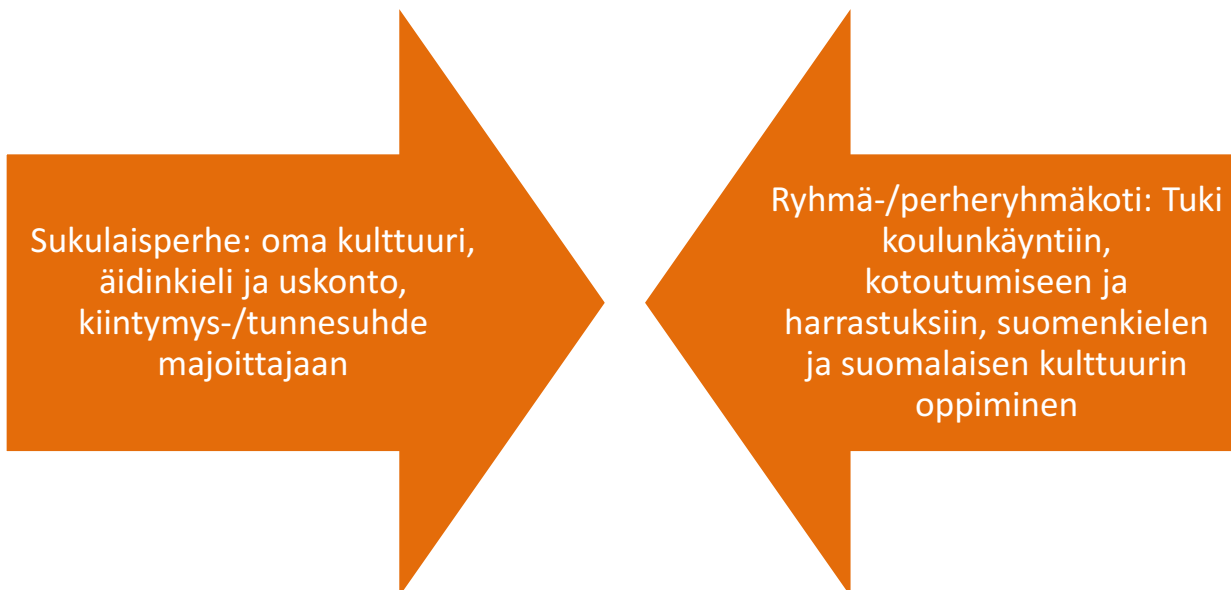
-Mäkin mietin yhtä perhettä, jossa tyttäret harrasti (erästä joukkuelajia), ja ne oli, ne vanhemmat oli valmentajiaakin. (erästä maasta oleva) perhe, et huivit päässä siellä mentiin, ne oli kovia... Et kuitenkin tää yksityismajoituksessa ollut tyttö ei lähtenyt sitä (joukkuelajia) harrastamaan, vaikka hänelle luvattiin kaikki... Ja nyt on uudelleen käyty nämä keskustelut, että maksetaan ja hoidetaan ja autetaan... (edustaja 3)

Syy siihen, miksi tyttö ei halunnut harrastaa voi olla aivan mitä tahansa tytön omista mielenkiinnon kohteista fyysisiin kipuihin asti ja kaikkea siltä väliltä. Monet avoimeksi jäävät kysymykset saattaisivat selvitä, jos yksintulleiden kohtaamiseen ja luottamuksellisen suhteen luomiseen panostettaisiin nykyistä enemmän kaikissa yksityismajoituksen vaiheissa.

Ammattilaiset saattavat pitää ryhmä- tai perheryhmäkodin mahdollistamaa suomen kielen ja suomalaisen kulttuurin "kylpyä" kotoutumisen kannalta positiivisena asiana, mutta joillekin perheille samat asiat näyttävät epätoivottavina tekijöinä: lapsen pelättään suomalaistuvan liikaa. Tällöin yksityismajoitus näyttää turvallisempaan vaihtoehtona.

-Tietysti täs (yksityismajoituksessa) on tää, et tärkeää on se niinku oman kulttuurin ja oman kielen säilyminen, mut tota, jotkut niinkun painottaa hirveesti vaan sitä, että tää lapsi voi saada liikaa suomalaisia vaikutteita. (edustaja 1)

Kuvio 3 kuvaa sukulaisperheessä asumisen ja ryhmä- tai perheryhmäkodissa asumisen erilaisia hyötyjä lapselle.

Kuvio 3. Sukulaisperheen ja ryhmä-/perheryhmäkodin edut

Lasten saama tuki kotoutumiseen, koulunkäyntiin ja harrastuksiin saattaa joissain tilanteissa olla ryhmäkodissa tai perheryhmäkodissa parempaa kuin yksityismajoituksessa, mutta yksityismajoituksessa mahdollisuudet tukea lapsen äidinkielen kehitystä sekä oman kulttuurin ja uskonnon tuntemusta ovat vastaavasti paremmat. Lisäksi yksityismajoituksessa lapsen mahdollisuudet saada osakseen rakkautta ja hellyyttä ovat usein paremmat kuin laitosolosuhteissa. Majoitusratkaisuna yksityismajoitus ja ryhmä/perheryhmäkoti ovat erilaiset, ja niiden erot luovat eriarvoisuutta yksintulleiden välille. Lapsen edun näkökulmasta on kuitenkin aina pohdittava tietyn ratkaisun soveltuvuutta juuri tietylle lapselle, joten perhe- ja laitostamajoituksen yleinen vertailu on erittäin vaikeaa. Lapsen sukulaisperheeseen tehtyä yksityismajoitusta voidaan kuitenkin pitää ryhmä- tai perheryhmäkotia paremmin lapsen kielelliset, kulttuuriset ja uskonnolliset tarpeet huomioivana majoitusratkaisuna.

6.3 Heitteillä

Kielitoimiston sanakirja (2017) määrittelee sanan ”heitteillä” tarkoittavan hylättynä, avuttomana tai oman onnensa nojassa olemista. Yksityismajoituksessa olevien lasten voidaan tulkita olevan heitteillä yksityismajoitusperheissään erilaisten majoittajien, am-

mattilaisten ja yhteiskunnan toimintaan liittyvien syiden takia. Aineistosta oli löydettävissä huomattavan paljon lasten yksityismajoituksessa kohtaamaa kaltoinkohtelua kuvaavia kommentteja. Lasten kaltoinkohtelulla voidaan tarkoittaa esimerkiksi lapsen fyysistä, seksuaalista, verbaalista tai psykologista pahoinpitelyä tai sitä, ettei lasta onnistuta suojelemaan merkittävälle haitalle altistumiselta (Thoburn ym. 2005, 71). Ammatillaiset käyttivät myös suoraan heitteillejätön käsitettä kahdessa eri haastattelussa kuvatessaan yksityismajoitusjärjestelmää.

Kaltoinkohtelusta kertovien kommenttien suureen määrään on voinut vaikuttaa se, että ammatillaiset ovat kertoneet havaintojaan koko työuransa ajalta, eri ammatillaiset ovat saattaneet puhua samasta kaltoinkohtelutilanteesta ja sama lapsi on saattanut kokea monen tyyppistä kaltoinkohtelua samassa majoittajaperheessä. Kaltoinkohtelua käsittelevien kommenttien lukumäärästä ei siis juurikaan voi tehdä päätelmiä lasten kaltoinkohtelun yleisyydestä yksityismajoituksessa.

6.3.1 Perheessä

Sillä, että perhe jättää heitteille, on tutkimuksessani kaksoismerkitys. Toisaalta viittaan siihen, että lapsen biologinen perhe on saattanut joissain tilanteissa aktiivisesti jättää lapsen heitteille lähettämällä tämän Eurooppaan hakemaan turvaa (ks. ankkurilapset edellisessä tulkintakehyksessä ja hylkääminen tässä tulkintakehyksessä), toisaalta taas tarkoitan tilannetta, jossa lapsi joutuu yksityismajoitusperheessä tapahtuvien asioiden vuoksi heitteille.

Monissa haastatteluissa oltiin huolissaan yksityismajoitusperheiden perhedynamiikasta. Yksityismajoituksessa olleita lapsia on saatettu esimerkiksi kohdella eri tavoin kuin perheen muita lapsia.

-Tämmönen tilannekin oli, että perheen äiti, ne lapset oli saman ikäisiä pirpanoita, kävivät päiväkotia ja äiti kävi hakeen omansa päiväkodista ja jätti tän toisen sinne. Ehkä hän kävi hakeen sen siinä vaiheessa, kun päiväkoti oli menossa kiinni, tai joku muu tati kävi hakeen. Tää oli niinkun ihan kauheeta kuulla muutaman vuoden päästä vasta, kun päiväkoti sen kertoi. Et ei sitä tiedä, edustaja ei tiedä näitä asioita. (edustaja 3)

Yksityismajoitukseen saattaa liittyä myös vanhemman ja lapsen roolien löytämisen vaikeuksia ja kokemuksia siitä, että lapsi ei kuulu yksityismajoitusperheeseen.

-No kyllähän ne (pienet lapset) paremmin tulee osaks sitä perhettä. Se on ihan, se näyttää erilaiselta. Et ne ei mee sinne vieraiksi, mitä sit taas joku 16 vuotias poika, miehen veli, joka ihan lähtökohtaisesti on siellä vieraana ja... Ei aina, mutta hyvin usein, niin se on sitten hyvin vaikeeta niille muille perheenjäsenille, kun ne ei koskaan tunne, et se on siinä perheenjäsenenä, vaan niinku joku semmonen, jota pitää kunnioittaa. Niin mun mielestä ne on hankalimpia näistä ja niitä on osittain jouduttu sitten ihan purkamaankin niitä. (ryhmäkoti, työntekijä 1)

Yllä olevassa sitaatissa haastateltava kertoo näkemyksensä, että usein pienet lapset tulevat paremmin osaksi perhettä kuin teini-ikäiset. Haastateltava viittaa tilanteeseen, jossa tulkintani mukaan kulttuurisiin sukupuolirooleihin liittyen perheen muiden jäsenen on kunnioitettava 16-vuotiasta poikaa, joka on yksityismajoituksessa veljensä luona. Joskus majoittajat huomaavat itsekin, että kiintymyssuhteen rakentuminen yksityisesti majoitetun kanssa on vaikeaa. Ryhmäkodin työntekijä esimerkiksi kertoi tilanteesta, jossa yksityismajoittaja oli itse hakenut aktiivisesti apua, koska oli kokenut, ettei hänellä ollut yhtäläistä kiintymyssuhdetta yksityisesti majoitettuun kuin omiin biologisiin lapsiinsa. Useammassakin haastattelussa keskusteltiin siitä, miten yksityisesti majoitettu lapsi tai nuori saattaa kokea hyvin voimakkaasti, ettei kuulu perheeseen.

-Jotenkin sielä juurettomuudesta kumpuava yksinäisyys, että mä en niinku kuulu tähän porukkaan, tähän perheeseen missä mä oon. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 2)

Lapsi saattaa kokea, että hänen pitäisi olla kiitollinen siitä, että saa asua yksityismajoitusperheessä. Maahanmuuttajapalveluiden työntekijän näkemyksen mukaan yksityisesti majoitetun ja majoittajan etäinen sukulaissuhde lisää riskiä siihen, että lapsi kokee olevansa kiitollisuudenvelassa majoittajaperhettä kohtaan, kun taas esimerkiksi siskon kanssa suhde on ”erilainen”. Tilanteessa, jossa lapsi kokee olevansa kiitollisuudenvelassa, hän saattaa kokea velvollisuudekseen esimerkiksi kotitöiden tekemisen tai perheen muiden lasten hoitamisen (ks. kotiapulaiseksi ottaminen majoittamisen motiivina).

Petra Kopran (2013, 57) haastatteleminen yksityismajoituksessa olleiden nuorten aikuisien oli ollut hyvin vaikea sanoa mitään negatiivista yksityismajoituksesta. Ainoana negatiivisena asiana oli mainittu se, että yksityisesti majoitettu oli ajatellut ehkä häiritsevänä

majoittajaperhettä, mikä saattaa viitata ulkopuolisuuden kokemuksiin. Monien tutkimusten mukaan osa lastensuojelun sijaisperheissäkin kasvaneista lapsista kokee jääneensä ilman omaa perhettä ja todellisia vanhempia (Valkonen 2008, 114), joten lapsen erillisyyden ja eriarvoisuuden kokemukset eivät ole ainoastaan yksityismajoitukseen liittyvä ilmiö.

Se, että lapsi ei ole kokenut olevansa yksityismajoitusperheessä tasa-arvoinen perheenjäsen, on käynyt ammattilaisille ilmi usein vasta siinä vaiheessa, kun täysi-ikäistynyt nuori on ollut muuttamassa pois yksityismajoitusperheestään. Nämä tilanteet näkyvät erityisesti maahanmuuttajapalveluissa, koska useimmat yksityisesti majoitetut ovat maahanmuuttajapalveluiden asiakkaina täysi-ikäistymisensä aikoihin.

-Et koska, mä kerroin, et mä oon tavannut näitä nuoria, jotka on jo ollut täysi-ikäisiä, niin sitten he niinkun kertoo, et heil ei oo ollut helppoa. Et he ei oo niinkun yks perheen lapsista, ja, et kyllä minun täytyi muuttaa pois, koska, kyllähän sinä ymmärrät, enhän minä ollut siellä niinkun perheen lapsi, et jotenkin... Heidän on vaikee tuottaa sitä et heit ois kohdeltu jotenkin huonosti, mut se on mun mielestä niinkun tosi helposti luettavissa siitä, et on kokenut olevansa niinku ylimääräisiä ja vaiva. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 4)

Yksityisesti majoitetulla nuorella voi olla ongelmia asettua kaiken kokemansa jälkeen lapsen asemaan yksityismajoitusperheessä. Myös se, minkä-ikäistä henkilöä pidetään lapsena ja miten lapsen oletetaan toimivan, vaihtelee paljon kulttuureittain. Suomen lainsäädännön mukaan kaikkia alle 18-vuotiaita pidetään lapsina, mutta monissa muissa maissa kuusitoista-seitsemäntoistavuotiaan pitää jo kyetä huolehtimaan itsestään.

-Ja onks seitsemäntoistavuotias sitten niin, joka on niin erilainen kuin meidän 17-vuotaat. Ehkä hän on jo asunut yksinään ja... (ryhmäkoti, työntekijä 1)

-Ehkä on töissä ja... (ryhmäkoti, työntekijä 2)

-Niin, sit se ei oo enää... (ryhmäkoti, työntekijä 1)

-Lapsen asemassa enää siinä perheessä. (ryhmäkoti, työntekijä 2)

-Niin, joo. Eikä halua olla enää mikään lapsi. Että miten niin mulle sanotaan, että paljonko mä käytän rahaa tai koska mä tuun kotiin tai... (ryhmäkoti, työntekijä 1)

Nuori on saattanut joutua esimerkiksi turvapaikanhakumatkalla tekemään itse itseään koskevat päätökset ja kantamaan yksin vastuun itsestään (ks. Kaukko 2015, 90), eikä hänen vuoksi asetu majoittajien asettamiin rajoihin. Ongelmia saattaa aiheuttaa myös se,

että perheen nuoremmat lapset omaksuvat yksityisesti majoitetulta murrosikäiseltä huonoja käytöstapoja.

-Ja sitten, jos perheen rajat on tiukemmat kun mihin se lapsi, joka on jo tottunut pitämään huolta itsestään, on tottunut. Ja varsinkin, jos siellä on pieniä lapsia, niinkun ne ei halua, että se opettaa niille pahoja tapoja. (ryhmäkoti, työntekijä 1)

Joissain tilanteissa yksityisesti majoitetun lapsen oma käyttäytyminen on aiheuttanut suuria ongelmia perheessä. Alla olevassa sitaatissa edustaja kertoo tilanteesta, jossa sukulaisensa luokse yksityisesti majoitettu nuori on jollakin tavalla häirinnyt sukulaisensa vaimoa, minkä vuoksi nuori jouduttiin siirtämään pois perheestä.

-Se päätty kumminkin niin, että nuori sai muuttaa sinne (erään sukulaisen ja sukulaisen vaimon) kanssa asumaan ja jossain vaiheessa se (sukulaisen) vaimo oli meihin yhteydessä, et tääl on nyt ollut sellasta, jotain tietty häirintää häntä kohtaan. Useampi kerta oli. Ja sit siin oli jo sellasii juridisia kysymyksiä, et se jouduttiin aika raa álla tavalla lopuks hoitamaan. (edustaja 2)

Yksityismajoitusperheeseen asettumista voi siis haitata se, että nuoren, joka on jo tottunut hoitamaan itse omat asiansa, oletetaankin luopuvan vastuusta ja käyttäytyvän lapsen lailla. Lapsi on saattanut joutua lähtömaan sekavissa olosuhteissa tai turvapainehakumatkalla pakon edessä kantamaan aikuiselle kuuluvaa vastuuta. Tämän jälkeen voi olla vaikea taas asettua lapsen asemaan perheessä.

Lasten ja perheiden traumatisoitumista pidettiin yhtenä yksityismajoituksia hankaloittavana tekijänä. Psykkinen oireilu menneisyyden traumaattisten tapahtumien takia on yleistä pakolaislasten keskuudessa (ks. esim. Suikkanen 2010; Parsons 2010). Mielenterveyteen liittyvä oireilu voi liittyä esimerkiksi post-traumaattiseen stressiin, masennukseen tai ahdistukseen (Hodes 2000). Useammassakin haastattelussa pohdittiin sitä, pystyvätkö yksityismajoitusperheet ja yhteiskunnan palvelujärjestelmä tarjoamaan riittävästi ja oikeanlaista tukea traumatisoituneille lapsille.

-Tietysti se lähtökohta, varmaan koskee kaikkia lapsia, jotka tulee tuolta maailmalta, niin heidän traumaattiset kokemukset ja vanhemmista erosta olemiset, niin kyllähän se ennemmin tai myöhemmin alkaa näkyyn. Miten niinkun perhe pystyy siinä oleen tukena

ja että löydetään myös sieltä, mihin se lapsi nyt sitten sijottuukin, millä paikkakunnalla se on, niin siellä on sitten riittävää tukea, tukea sitä perhettä ja sitä lasta. (edustaja 1)

Kaikissa haastatteluissa kerrottiin esimerkkejä yksityisesti majoitettujen lasten oireilusta. Lasten pahoinvointi voi ilmetä moni eri tavoin. Esimerkkeinä mainittiin univaikeudet, patjan syöminen, yökastelu, tappelut, yöpoissaolot, kotoa karkaaminen, masennus ja koulupoissaolot. Lasten yksinäisyyden kokemukset lisäävät osaltaan heidän pahaa oloaan (ks. Kauko 2015). Yksityismajoitusperheissä ei välttämättä osata käsitellä lasten traumoja tai niiden vaikutuksia lapsen arkielämään. Monissa kulttuureissa mielenterveyden ongelmat koetaan häpeällisinä, eikä kaikissa kielissä mielenterveyden ongelmille ole välttämättä olemassa sanoja. Majoittajaperheitä ei ole koulutettu traumojen käsittelyyn. Lapsen perushoidosta huolehditaan, mutta pyykkisen pahoinvoinnin käsittely ei onnistu.

-Eihän niitä oo tuettu ja koulutettu niinkun siihen, että he... Niin mut et... En mä nyt sitä epäile, etteikö he... Etteikö perheissä myös olisi hyvää tahtoa huolehtia myös näistä lapsista niin kuin muistakin lapsista, mut onhan se, omienkin lasten kohdalla, et se tapa suhtautua niihin lasten traumoihin on kuitenkin erilainen kuin meidän kaltaisissa niinkun maissa, joissa on erilaiset perinteet näille asioille. Et lapsillahan on kaikki hyvin, ne saa ruokaa ja käy koulussa. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 4)

Lasten traumatisoitumisen lisäksi yksityismajoitusperheissä myös aikuiset voivat olla esim. sota- tai kidutuskokemustensa takia traumatisoituneita. Lisäksi perheissä voi olla tavanomaisia perhe-elämän kriisejä, jotka heikentävät aikuisten kykyä huolehtia lapsista. Yksityisesti majoitetun lapsen kaikkia ongelmia ei kuitenkaan voi selittää traumataustalla tai biologisista vanhemmista erossa olemisella. Yksityismajoitusperheissä on myös tavanomaisia lasten murrosiän mukanaan tuomia haasteita, jotka eivät liity traumataustaan mitenkään.

Rahaan liittyvät kysymykset mainittiin useassa haastattelussa yksityismajoituksessa ongelmia aiheuttavana tekijänä. Maahanmuuttajien työttömyysaste on kantaväestöä korkeampi, ja erityisesti naisten ja nuorten tilanne työmarkkinoilla on vaikea (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014b, 16-18). Majoittajaperheen taloudellinen tilanne voi olla jo valmiiksi työttömyyden takia heikko, jonka lisäksi yksityisesti majoitetusta lapsesta saattaa

aiheutua perheelle ylimääräisiä kustannuksia. Majoittajaperheet eivät saa heille sijoitetun yksintulleen lapsen hoitamisesta mitään rahallista korvausta. Lapselle myönnetään joko vastaanottoraha tai itsenäinen toimeentulotuen perusosa, joka usein maksetaan yksityismajoitusperheen vanhemman tilille. Sen lisäksi lapselle voidaan myöntää täydentävää toimeentulotukea tai vastaanottorahaa esimerkiksi harrastusmenoihin.

Jossain tilanteissa lapsen menoihin tarkoitettu lapsen vastaanottoraha tai toimeentulotuki ei ole päätynt lapsen menoihin, vaan esimerkiksi biologisille vanhemmille ulkomaille. Joillekin yksityisesti majoitetuille lapsille ei hankita ehjiä vaatteita, kun taas toisissa perheissä yksityisesti majoitettu saa käyttää koko vastaanottorahansa tai toimeentulotukensa omiin menoihinsa.

-Ja sit tosiaan tää, mitä (edustaja 4) sano, tää rahankäyttö. Yleensä se raha menee aikuiselle, ja miten se antaa lapselle. On tällasia negatiivisiakin esimerkkejä, että rahat on kaikki lähetetty sinne perheelle, (erääseen maahan) tai jonnekin. Tai sitten että se lapsi ei saa mitään, kävelee tosi kauheissa vaatteissa, vanhois, rikkinäisissä. Ja sitten tää toinen ääripää, että lapsi saa kaiken. Nää on näitä onnellisia yksityismajoituksia, että ei tarvi maksaa mitään kotiin, ja shoppailee, tytöt varsinkin käy shoppailemassa vaatteita, käsilaukkuja kenkiä koko rahalla. Ja se noin kolmesataa euroa on nuorelle aika paljon, kuukaudessa. (edustaja 3)

Monet perheet eivät aluksi pidä ongelmana, ettei yksityisesti majoitetun lapsen hoidosta makseta mitään korvausta, mutta alkavat myöhemmin nähdä asian toisin ja hakea täydentävää toimeentulotukea tai vastaanottorahaa erilaisiin kuluihin.

-No must rahasta, rahasta on tullu niinkun ongelma. Et niinkun eihän se haittaa, et tästä ei makseta mitään, kun tää on meidän sukulainen, mut sit kuitenkin tuntuu, et se alkaa hiertää jossain vaiheessa se, et tähän menee rahaa ja silleen. Tai etteikö tähän voi nyt antaa enempää. Tai siellä seuraavassa paikassa kun ne on saanu oleskeluluvan, niin sitten sanotaan, et vuokra on kallis ja tää on kallista. Vaikka me on keskustelut niistä just niistä samoista asioista siinä selvityksen aikana, niin se tulee silti siellä, ehkä siellä maahanmuuttopalveluissa jotenkin, että tää on näin kallista. (ryhmäkoti, työntekijä 2)

Lapsen tarpeiden lisäksi harkinnanvaraisen taloudellisen tuen pyytämisen taustalla saattaa joskus olla myös ajatus siitä, että majoittaja voisi itse hyötyä taloudellisesti yksityismajoituksesta.

-Niin mä varmaan komppaan sua, et kyllä ne useimmiten on niinkun talouteen liittynyt, että tota, just että riittääkö rahat. Joskus on ollut, et voisiko siitä hyötyäkin loppupeleissä itse. (edustaja 4)

Vanhempien koulutuksella ja taloudellisella tilanteella on merkittäviä vaikutuksia lasten hyvinvointiin, ja erityisesti lapsuudenperheen taloudelliset ongelmat heikentävät nuorten aikuisten mahdollisuuksia taloudellisesti itsenäiseen elämään. Lasten todennäköisyys saada toimeentulotukea kasvaa, kuten myös muiden syrjäytymisen riskitekijöiden esiintyvyys, jos heidän vanhempansa ovat saaneet pitkäaikaisesti toimeentulotukea. (Ristikari ym. 2016, 97-98.) Yksityismajoitusperheissä on melko paljon taloudellisia ongelmia ja toimeentulotukiasiakkuutta, mikä varmasti vaikuttaa yksityismajoituksessa olevien lasten elämään perheissä. Onnistunut yksityismajoitus -luvussa esitettävä näkemys siitä, että perheen taloudellinen riippumattomuus on merkityksellistä yksityismajoituksen onnistumisen kannalta, saattaa heijastella sitä, että taloudellisilla ongelmilla ja lasten kasvatukseen liittyvillä vaikeuksilla on yhteys keskenään. Toisaalta kyse voi olla myös siitä, että ammatillaiset kokevat rasittavina taloudellisesti heikossa asemassa olevien majoittajien toistuvat pyynnöt saada täydentävää taloudellista tukea yksityisesti majoitetun lapsen erilaisiin kustannuksiin.

Haastattelussa nostettiin esille selkeitä lasten perushoitoon ja kasvatukseen liittyviä epäkohtia, esimerkiksi pienen lapsen jättämistä toisten hoidettavaksi pitkiksi ajoiksi, nuoren jättämistä yksin kotiin majoittajan matkan ajaksi ja jopa ravinnon saamiseen liittyviä ongelmia.

-Et mul on nyt tällä hetkellä sellanen tapaus, että sukulaisrouva, kova matkusteleen ja todennäköisesti puolet ajasta on jossain ulkomailla ja pikkupirpana, joka on nyt neljävuotias, on heitelty minne vaan. Ja tota hän oli siitä kovin vihainen, että ei järjestetä tällaista hoitoa ja hänelle ei makseta sitä. Hän ei ymmärtänyt sitä vastuuta, et mitä se on, kun on se aikuinen, jonka pitäis huolehtia lapsesta. (edustaja 3)

Edellä olevassa kommentissa edustaja kertoo yksityismajoittajan jättäneen neljävuotiaan lapsen Suomeen omien lukuisten ulkomaanmatkojensa ajaksi. Yksityismajoittaja olisi halunnut, että lapselle järjestettäisiin yhteiskunnan taholta hoito hänen matkojensa ajaksi ja ollut tyytymätön, kun tämä ei ollut onnistunut. Edustajan mukaan kyse oli siitä,

ettei majoittaja ymmärtänyt vastuutaan luokseen majoitetusta lapsesta. Lasten yksinjäntämisestä kertovia kommentteja esiintyi aineistossa useita. Nuori on esimerkiksi jätetty ”oman onnensa nojaan” yksityismajoittajan matkan ajaksi, koska majoittaja oli pitänyt 15-vuotiasta kykenevänä huolehtimaan itsestään. Yksityismajoittajan olinpaikasta tai aikomuksesta palata ulkomaanmatkalta Suomeen ole aina ollut tietoa. Tällainen epävarmuus voi olla hyvin tuhoisaa lapselle, joka on jo kerran joutunut eroon biologisista vanhemmistaan.

-Mm... No tää yksityismajoittaja ei ole fyysisestä läsnä. Niin et hän on pitkiä aikoja josakin pois ja tää lapsi on sitten niinku jonkun muun hoidossa ollut. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 1)

-Niin yksityismajottaja on ulkomailla, ja joskus paikassa x, jota kukaan muukaan ei oikein tiedä. Ja se luo sellasta tiettyä epävarmuutta, et tuleeko hän takaisin vai ei. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 2)

Ravinnon saaminen on ihmisen fysiologinen perustarve, olennainen hyvinvoinnin edellytys (Allardt 1976, 39-42). Ruoka on merkityksellistä muutoinkin kuin ravitsemuksen kannalta. Ruoka voi luoda yksintulleelle perhemajoituksessa kokemuksen siitä, että hän on tervetullut perheeseen, mutta yhtä lailla lapsi voidaan ulossulkea perheestä ruoan avulla, esimerkiksi ruoan saamista rajoittamalla tai sulkemalla lapsi erilleen yhteisistä ruokailutilanteista. Ruoka kuvastaa toisaalta lapsen oikeutta turvaan ja hoivaan, toisaalta lapsen riippuvaista asemaan suhteessa majoittajaperheeseen. (Kohli ym. 2010.) Ruoan voidaankin katsoa liittyvän elintason (having) lisäksi muihinkin hyvinvoinnin ulottuvuuksiin (ks. Allardt 1976, 39-49). Yhdessä ruokaileminen voi olla yhteisyyssuhteita (loving) vahvistavaa toimintaa, mutta ruoan laittamisessa ja muille tarjoamisessa voi olla myös itsensä toteuttamisen (being) piirteitä. Alla oleva esimerkki ruoan puutteesta voi kuvata konkreettisesti tilannetta, jossa lapsi ei saa riittävästi ravintoa. Toisaalta kyse voi olla myös perheen pelisääntöjen epäselvyydestä: milloin syödään, pitääkö olla ruokailuun paikalla, onko kaikki ruoka perheessä yhteistä vai onko joillakin omia ruokatarpeita? Oli syy mikä tahansa, nuoret ovat ilmaisseet, että ruokailuun liittyvät asiat ovat yksi tekijä, jonka takia he halusivat muuttaa pois yksityismajoitusperheestä.

-Ja että ei oo välttämättä ruokaa sitten ja et he näkee, että siellä on kyllä tehty ruokaa, että on syöty, kattila on tyhjä, kun he tulee. Jos he ostaa jotain, niin heidän ruoka syödään sit jääkaapista pois. Et se on kertynyt nyt liian isoks tää heille, et he sen takia ei

enää halua jatkaa asumista vaan halua löytää mahdollisimman nopeasti oman kämpän. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 2)

Edustaja pohtii kulttuurierojen merkitystä siinä, minkä missäkin tulkitaan olevan riittävä perushoitoa lapselle. Hän uumoilee, että lapsen kokemus omasta tilanteestaan saattaa jäädä liian vähälle huomiolle.

-Varmaan vähän semmosii kulttuurikohtasiikin eroja, että milloin lapsen on hyvä olla. Jotkut ajattelee, että kun on asunto ja ruokaa ja vähän ihmisiä ympärillä, niin se on, se niinkun riittää siinä, ja niinkun ei huoltajien tarvi siinä olla välttämättä joka päivä. Ja sekin, kun näistä ongelmista puhutaan, se mikä jää katveeseen, on ehkä se, miten se lapsi kokee sen. Että lapsi on vähän niinkun siinä kahden tulen välissä, eikä ehkä osaa-kaan siinä vaiheessa sitä paha oloa eritellä. (edustaja 4)

Yksi haastateltava kertoi yksityismajoituksessa olleen lapsen kadonneen.

-Mä mietin vastuuta vielä, kun te äsken kerroitte, minkälaista on edustaa yksityismajoituksessa olevaa. Koetteks te, että teillä on silloin edustajina enemmän vastuuta, vaikke teillä oikeesti ookkaan? (Elina)

-Kyllä, ihan järkyttävä vastuu. Että kyl se huoli on ihan hirvee. Et jos sille käykin jotain sille lapselle sitten. Entäs jos se onkin viety pois maasta, niinkun mulla on ollut kateissa. Kellä se on se vastuu? (edustaja 3)

Yksintulleita turvapaikanhakijalapsia katoaa vuositasolla Suomessa kymmenestä kahteenkymmeneen (Viranomaisten yhteistyö... 2006, 2-3). Katoamisen syyt voivat olla moninaiset. Kyse voi olla siitä, että lapsi on siirtynyt ulkomaille omien sukulaistensa luokse tai palannut kotimaahansa. Joskus lapsia ja nuoria lähetetään kotimaahan kasvatustarkoituksissa tai kontrollikeinona (ks. esim. Peltola 182-185). Ihmisoikeusliiton (2010) selvityksen mukaan suurin osa ulkomaille lähetettävistä lapsista on yläkoululaisia. Syitä ulkomaille lähtemiseen tai lähettämiseen voivat olla esimerkiksi vanhempien kotimaan kulttuuriin tutustuminen, ympärileikkaus ulkomailta, koulunkäynti- ja elämänhallinnan ongelmista kärsivän nuoren määräaikainen ”jäähdytys” tai nuorelle järjestetty avioliitto. Ulkomaille lähetettyjen nuorten määrästä on mahdotonta saada tarkkaa tietoa. Selvityksessä haastatellut 60 toimijaa pystyivät nimeämään 40 yksilöityä tapausta, jossa lapsi oli joko yksin, sisaruksensa kanssa tai toisen vanhempansa kanssa poistunut Suomesta ja vaikuttimena tiedettiin olevan joko merkittävät nuoren kasvatusvaikeudet tai avioliiton järjestäminen. (Mt.,3-6; ks. myös työministeriö 2006, 5-6.)

Ääritapauksessa kyse saattaa olla myös siitä, että lapsi on päätynt ihmiskaupan uhriksi. Alaikäisiä yksintulleita on pidetty riskiryhmänä niin ihmiskaupan (ks. ulkoasiainministeriö 2005) kuin myös terroristisen radikalisoitumisen (ks. Kuusisto-Arponen 2016) osalta. On erittäin huolestuttavaa, jos uhriutuminen tai terroristiseen toimintaan lähteminen tapahtuu silloin, kun lapsi on suomalaisessa turvapaikanhakijalasten vastaanottojärjestelmässä, jonka pitäisi tarjota lapselle tukea ja erityistä suojelua.

Lapset saattavat kohdata yksityismajoitusperheissään myös väkivaltaa. Yksityismajoituksia on jouduttu keskeyttämään ja lapsia on jouduttu ottamaan huostaan yksityismajoitusperheissä lapsiin kohdistuneen väkivallan takia. Edustaja kertoo tilanteesta, jossa yksityismajoitusperheen isä oli kohdistanut perheeseen majoitettuun lapseen henkistä ja fyysistä väkivaltaa, ja tämän seurauksena yksityismajoitus oli purettu.

-Mulle tulee ainakin yks keissi mieleen, missä tota oli väkivaltaa, ja se purettiin sitten, kun nuori otti yhteyttä. Ja se kohdistu tähän nuoreen, joka oli sijoitettu perheeseen. (edustaja 4)

-Kuka sitä väkivaltaa käytti? (Elina)

-Perheen isä. Ja se oli ollut silleen henkistä ja se oli muuttunut sitten fyysiseksi. (edustaja 4)

Samassa keskustelussa toinen edustaja nostaa esille, että hänenkin edustettavansa kohdalla yksityismajoitus oli jouduttu purkamaan väkivallan takia. Lisäksi edustaja kertoo tilanteesta, jossa yksityismajoituksessa oleva lapsi oli yöllä soittanut hänelle ja kertonut yksityismajoitusperheessä kohtaamastaan kaltoinkohtelusta, jonka seurauksena edustaja oli vienyt lapsen ryhmäkotiin.

-Viiden aikaan, silloin vielä, kun mä pidin puhelinta auki, enää en mielellään pidä yöllä. Viiden aikaan soitti poika, et mä seison täällä ulkona, et tuu hakeen mut pois. Sit mä oon, et mitä on tapahtunut, ja silloin se niinkun selvis. Se oli mun ensimmäisiä edustettava, joka oli siirtynyt toiselta edustajalta, ja mäkin olin jo siinä ollut, ehkä jo vuoden edustajana tai yli. Ja sit mä herätin mun miehen ja lähettiin hakeen poika ja siinä vaiheessa mä en tiennyt mihin mä vien, mä vein sen ryhmäkotiin yöks, että aamulla saavat selvittää sen tilanteen. Ja näitä on nyt jonkun verran. (edustaja 3)

Esimerkki kertoo paljon edustajien merkityksestä yksityismajoituksessa oleville lapsille. Puutteellinen suomenkielentaito sekä palvelujärjestelmän ja kulttuurin tuntemus heikentävät lasten mahdollisuuksia tuoda ulkopuolisten tietoon heihin mahdollisesti kohdistunutta kaltoinkohtelua. Tällaisessa tilanteessa edustaja saattaa olla ainut henkilö, jolle lapsen on mahdollista kertoa ongelmistaan. Edustajan tehtäviin ei kuitenkaan kuulu olla ympärivuorokautisesti tavoitettavissa edustettavien kriisitilanteiden takia, eivätkä edustajat välttämättä tapaa yksityisesti majoitettuja kovinkaan usein.

Lapsi saattaa siis jäädä vakavissakin väkivalta- tai muissa kaltoinkohtelutilanteissa yksin, koska yksityisesti majoitettujen kohdalla ei ole olemassa yhtenäisiä ja velvoittavia viranomaiskäytäntöjä lapsen tukemiseksi ja suojelemiseksi. Yksintulleet saattavat myös kohdata ammattilaisten taholta rasistisia tai tietämättömyyteen perustuvia oletuksia, jotka saattavat lapset äärimmillään hengenvaaraan.

Afrikkalaistaustainen Viktoria Climbie kuoli vuonna 2000 Britanniassa hänestä huolehtineen tädin ja tämän miesystävän väkivallan uhrina. Hänen kaltoinkohteluun ei kyetty havaitsemaan sosiaali- ja terveyspalveluissa muun muassa hänen taustaansa liitettyjen oletusten takia. Häntä tutkinut hoitohenkilökunta oli useamman kerran havainnut jälkiä hänen kehossaan, mutta tulkinnut, että Afrikassa kasvaneella lapsella voi olla enemmän jälkiä kehossaan kuin Euroopassa kasvaneella. Työntekijät olivat myös ajatelleet kurinpidon olevan erilaista afrikkalaistaustaisissa perheissä ja pelänneet joutuvansa syytteen rasismista, jos puuttuvat tilanteeseen. Erityisesti vähemmistöryhmiin kuuluvat voivat olla vaarassa joutua tällaisen institutionaalisen heitteillejätön uhreiksi esimerkiksi lastensuojelussa. (Fanning 2004, 205-208.; ks. myös Simmonds 2007, 3.)

Ammattilaiset ovat pohtineet myös sitä, onko lapsi otettu perheeseen kotiapulaisen tehtäviin.

-Mutta kyllä tässä vuosien varrella muistaa, että sitäkin pohdintaa aina käytiin, että oliko se nuori murrosikäinen tyttö otettu sinne hoitamaan kotitöitä ja lapsia. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 3)

Edustajan mukaan kodinhoitajana saatetaan käyttää melko nuoriakin lapsia, eikä ongelma liity ainoastaan tyttöihin, vaan poika saattaa yhtä lailla olla majoittajaperheessä kotiapulaisen roolissa.

-Ja että lapsia käytetään niinkun kodinhoitajina tai apulaisina huolimatta siitä, et minkä ikäinen se lapsi on, aika nuorikin, eikä oo merkitystä, onko poika vai tyttö. Et niitä on jonkun verran. (edustaja 3)

Maissa, joissa yhteiskunnan järjestämä lastensuojelu on heikosti kehittyntä, saattaa orvoksi jäänyt lapsi asua sukulaisperheessä ja tehdä siellä mahdollisesti enemmän kotitöitä kuin perheen biologiset lapset. Monissa kulttuureissa lasten kuuluu ylipäänsä tehdä enemmän kotitöitä kuin Suomessa on viime vuosina ollut tapana. On mahdollista, että lapsia on todella otettu yksityismajoitusperheisiin kotiapulaisen tehtäviin, jolloin kyseeseen saattaisi tulla jopa ihmiskauppaepäily (ks. laki rikoslain muuttamisesta 2004/650, luku 25, §3; Sisäministeriö 2016, 8), mutta kyse voi olla myös siitä, että kulttuuriset erot ilmenevät selvästi suhteessa lasten tekemiin kotitöihin.

Näyttää siltä, että yksityismajoitusjärjestelmässä lapset saattavat altistua toistuville hylkäämiskokemuksille. Lapsi voi olla hämmentynyt ja kokea ristiriitaisia tunteita pohtiesaan, miksi omat vanhemmat ovat lähettäneet hänet pois. Hänelle on saatettu sanoa, että näin on tehty hänen oman turvallisuutensa takia, mutta hän voi silti kokea toiminnan hylkäämisenä tai torjuntana. (Simmonds 2004, Hekin 2007, 118 mukaan.) Lapselle on kenties jäänyt hyvinkin epäselväksi, miksi perheen lapsista juuri hänet on lähetetty hakemaan turvapaikkaa ulkomailta.

-Et jos ajattelee lastakin, et varmaan ihan hirveesti ei aina oo selitetty, et miksi juuri minut sieltä lähetetään. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 3)

Lapsi saattaa mielessään keksiä monenlaisia syitä sille, miksi juuri hänet on lähetetty pois biologisen perheen luota. Hän saattaa uskoa käyttäytyneensä jollakin tavalla huonosti tai olleensa rasite perheelleen. Lapsi saattaa myös ajatella, että hän ei ole ollut vanhemmilleen yhtä rakas kuin muut lapset. Yksityismajoituksessa on paljon lapsia, jotka oma perhe on tieteen tahtoen lähettänyt ulkomaille, sillä ajatuksella, että lapsi menee kohdemaassa sukulaisten luokse asumaan. Lapsi saattaa kokea tällaisen harkitun

poislähtämisen hylkäämisenä, vaikka hän päätyisikin lopulta sukulais- tai tuttavaperheeseen asumaan. On eri asia joutua sattumanvaraisesti sekavissa olosuhteissa eroon perheestä kuin tulla suunnitelmallisesti vanhempien poislähtämäksi. Tunne hylätyksi tulemisesta voi olla musertava, ja pahimmillaan ongelmat yksityismajoitusperheessä aiheuttavat lapselle toisen massiivisen hylkäämiskokemuksen. Lapsi, joka on jo kerran joutunut eroon biologisista vanhemmistaan, saattaa joutua kohtaamaan sen, ettei suunniteltu yksityismajoitusperhe haluaakaan häntä.

-Niin yks semmonen esimerkki pojasta joka tuli ryhmäkotiin. Hän hirveesti halus mennä niitten luokse, sil oli iso suku, mut ne ei halunneet sitä poikaa. Et se oli hirmu kova kolaus tälle pojalle, et kukaan ei kutsunut häntä kylään, tai... Siin oli joku tämmönen toinen vaimo juttu, et jotain kateutta, jotain sotkua. Äiti oli lähettänyt hänet Suomeen ja sukulaiset ei halunneet häntä. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 5)

Yksityismajoituksessa ollessaan lapsi saattaa joutua pelkäämään, palaako yksityismajoittaja ollenkaan ulkomailta, kuten tässä tutkimuksessa perushoidon puutteita kuvaavasta osiosta ilmenee. Majoittaja saattaa myös yksinkertaisesti päättää, että ei halua lapsen enää asuvan luonaan.

-Tai että lapsi heitetään vain ulos. He tulee sanoon sosiaalityöntekijälle, että nyt tämä ei enää asu meillä. (edustaja 3)

Niina Pietilä (2017, käsikirjoitusluonnos) on tutkinut 17-vuotiaiden nuorten sijoituksia. Lastensuojelun asiakirjoista on löytynyt merkintöjä tilanteista, joissa sukulaistensa luona asuvat nuoret, jotka eivät pysty hoitamaan asioitaan suomen kielellä, ovat hakeutuneet viranomaisten luokse sen takia, että sukulaiset ovat ajaneet nuoren pois kotoa. Lastensuojelun asiakirjoissa sukulaisia kuvataan välinpitämättömiksi ja huolehtijan roolista irrottautuneiksi.

Yksityismajoituksessa oleville ja olleille pitäisikin mahdollistaa hylkäyskokemusten käsittely ammattilaisten kanssa, sillä yksityismajoitusperheen jäsenillä ei välttämättä ole riittävästi osaamista asian käsittelyyn lapsen kanssa. Sosiaalityöntekijä voi yhdessä perheen kanssa auttaa lasta uudelleenrakentamaan turvallisuudentunnetta sekä tarvittaessa itseluottamusta ja itsearvostusta (Hek 2007, 121).

Ääriliikkeet ovat yrittäneet rekrytoida yksintulleita jäsenikseen (Kuusisto-Arponen 2016, 108-109). Seuraavassa sitaatissa haastateltava kertoo, kuinka 18-vuotiaana yksityismajoittajan luota lähtemään joutunut nuori koki itsensä hylätyksi ja täysin ulkopuoliseksi suomalaisessa yhteiskunnassa. Yksityismajoitus oli päättynyt siihen, että nuori oli joutunut täysi-ikäistyttyään asunnottomaksi, koska majoittaja oli edellyttänyt nuoren muuttavan pois. Haastateltavan näkemyksen mukaan tällaiset nuoret saattavat olla riskiryhmässä terrorismin pariin ajautumisen suhteen.

-Joo, hän on niinku tyyppiesimerkki, mä niinku ajattelin. Hän edustaa ehkä suurempaakin joukkoa. Nuori mies. Siinä oli kaikki ainekset, et kaikki voi mennä pieleen. Hän niinku kokee, et hän ei täs yhteiskunnassa... Hän osas tosi hienosti itse verbalisoida sen, et kukaan ei tässä yhteiskunnassa häntä halua. Mä aattelin itse silloin mielessäni, mä en tiedä sanoinks mä silloin (toiselle työntekijälle). Nää on niitä, jotka saattaa sitten terrorisoitua ja lähtee jonnekin. Koska hän on ihan juureton ja hän kokee täysin, että hän on niinku hylätty. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 2)

-Ja hän koki sitä ollessaan siellä yksityismajoittajan luona? (Elina)

-Siinä vaiheessa, kun hän täytti 18 ja tää nuori (sukulainen) ilmoitti, että on aika lähtee, ja hän sit kierteli ensin onnettomana kavereillaan siellä täällä ja tuolla. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 2)

Työntekijän näkemys siitä, että itsensä juurettomaksi ja hylätyksi tuntevalla nuorella on erityinen radikalisoitumisriski saa tukea tutkimuksista, joissa syrjäytymistä ja marginalisoitumista on pidetty erityisesti manner-Euroopassa keskeisenä väkivaltaisen radikalisoitumien syynä. Suomessa kerätyssä aineistossa syrjäytyminen ei kuitenkaan näyttäytynyt samalla tavalla keskeisenä tekijänä, vaan esimerkiksi Syyrian konfliktialueille matkustaneiden taustaa on leimannut pikemminkin aktiivisuus työelämässä, opinnoissa ja kansalaisyhteiskunnassa. (Juntunen ym. 2016, 36-37.)

Monissa haastatteluissa keskusteltiin siitä, että yksityismajoituksessa olevat nuoret muuttavat usein omilleen heti täytettyään 18-vuotta. Nuoret voivat itse haluta itsenäistyä, mutta yksityismajoitusperhe saattaa myös tehdä eri tavoin hyvinkin selväksi, että nuoren on aika lähteä. Yksityismajoitustilanteessa nuori voi kokea majoittajan pyynnön asumiskustannuksiin osallistumisesta merkiksi siitä, että hänen halutaan muuttavan pois, vaikka majoittaja ei olisi tätä tarkoittanutkaan. Toisaalta majoittaja voi myös vaatiuksillaan nimenomaan haluta osoittaa nuorelle, ettei hänen enää toivota asuvan majoittajan luona.

-Kyllä, ja sitten on niinku huomattavissa se, et aika äkkiä sitten, kun se nuori täyttää 18, niin ollaan joko niinkun laittamassa pois sieltä perheestä, tai sitten että pitää, mä sanon nyt, tai miten mä niinku sanoisin, sit vaaditaan taloudellista osallistumista vuokraan ja asumiskuluihin tai näin et se tota. En mä nyt osaa niinku sanoa millä mä sitä kuvaisin, mut vähän semmonen niinku, et se ei oo sellasta sit kuitenkaan niinku pyyteetöntä sulkulaisrakkautta. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 1)

Raha-asioiden lisäksi myös tilakysymykset ovat olleet perusteena sille, että täysi-ikäistyneen yksityismajoitettavan on haluttu mahdollisimman pian muuttavan omaan asuntoon. Tällaisten tilanteiden välttämiseksi lapsia ei pitäisikään majoittaa perhekokoon nähden liian pienissä asunnoissa asuviin perheisiin.

-Yksittäisiä tapauksia muistan, et on kymmenhenkinen perhe, jossa sitten on se teini-ikäinen yksityismajoitettava. Ja kyllä sitä on kieltämättä sitä perheen kokoa ja asunnon pienuutta käytetty siinä vaiheessa ikään kuin argumenttina, kun nuori on täyttänyt 18 ja hänet on saman tien sitten haluttu sieltä pois. Että kun tilaa ei riitä. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 2)

Monissa turvapaikanhakijoiden lähtömaissa sukupuolten välinen kanssakäyminen on uskonnon tai kulttuurin takia tarkoin säädeltyä. Tästä saattaa seurata haasteita aikuisuneen yksityisesti majoitetun nuoren ja majoittajaperheen vastakkaisen sukupuolen edustajien yhteiseloon, jos yksityisesti majoitettu ja majoittajat eivät ole samasta lähtödynperheestä.

...Se pulmavaihe tulee siin vaiheessa, kun he täyttää kaheksantoista ja sitten tää yksityismajoittajaperhe, tavallaan se suhde siihen perheeseen ei kuitenkaan oo sellanen, et ois sitä niinkun sitä heidän omaa lähtödynperhettä tai sen jäseniä, ja sit tavallaan se täysikäsen nuoren naisen tai miehen asuminen siinä asunnossa niin aiheuttaa tiettyjä niinkun... (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 1)

-Jännitteitä... (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 2)

-Joo. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 1)

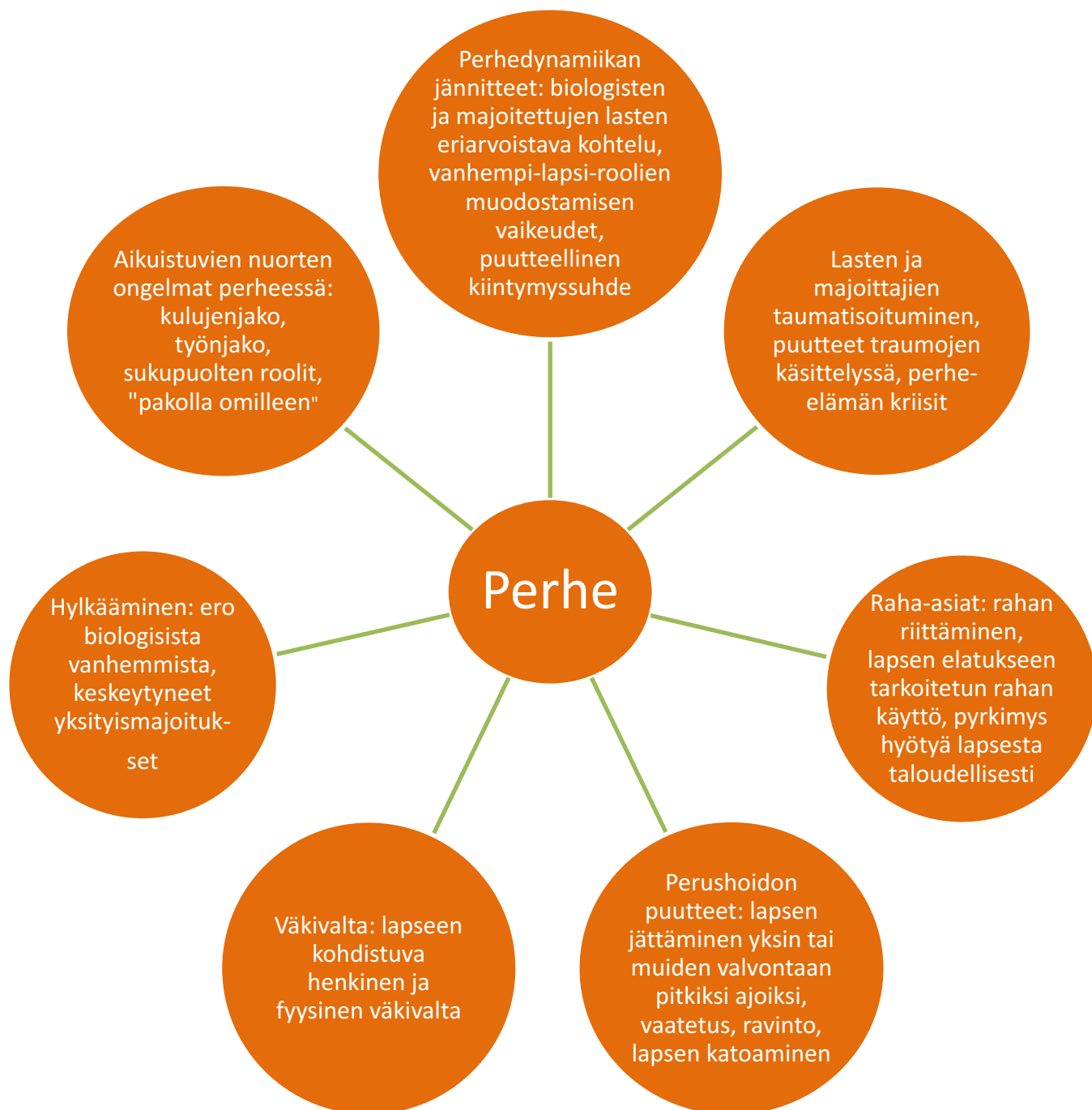
Jännitteet voivat liittyä sukupuolten välisiin rooleihin ja kanssakäymiseen, mutta yhtä lailla esimerkiksi perheenjäsenten työnjako- tai kulujenjakokysymyksiin. Keskeistä on se, että aikuistumisen myötä yksityisesti majoitetun käyttäytymiseen liittyvät odotukset saattavat muuttua, ja tämä aiheuttaa jännitteitä perheenjäsenten välille. Täysi-ikäisen nuoren kohdalla majoittajaperheen kynnys ehdottaa nuorelle omilleen muuttamista

saattaa olla melko matala, jos yksityisesti majoitettu nuori ei ole koskaan ollut tasa-arvoisen perheenjäsenen asemassa tai tunnesuhde yksityisesti majoitetun ja majoittajien välillä ei ole ollut läheinen. Kummassakin maahanmuuttajapalveluiden työntekijöiden haastattelussa keskusteltiin siitä, etteivät lapset välttämättä uskalla tuoda esille mahdollisia yksityismajoitukseen liittyviä epäkohtia ennen täysi-ikäistymistään, koska ovat monin tavoin niin riippuvaisia majoittajistaan.

-Siin on se kohta, en mä tiedä, liittyys se näihinkin tyttöihin, et siinä vaiheessa, kun ne rupee lähestyyn sitä kaheksaatoista, niin se on se kohta, mis ne uskaltaa sitten sanoo, et asiat ei ookaan hyvin. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 4)

Nuoren itsenäistyminen heti täysi-ikäistymisen jälkeen ei välttämättä kuitenkaan kerro siitä, että nuori olisi joutunut kaltoinkohdeksi yksityismajoitusperheessään. Omilleen muuttamisen taustalla voi myös olla esimerkiksi perheenjäsenten tavanomaiset erimielisyydet tai nuoren kokemus siitä, että hän on valmis itsenäistymään.

Kuvioon 4 olen koonnut majoittajien toimintaan liittyviä yksityismajoituksen ongelmia, joiden perusteella joidenkin yksityisesti majoitettujen voidaan katsoa olevan heitteillä yksityismajoitusperheissään.

Kuvio 4. Ongelmia yksityismajoitusperheissä

Lapsia on yksityismajoituksessa muun muassa kohdeltu eriarvoisesti perheen muihin lapsiin nähden, lasten perushoidossa on ollut puutteita ja lapsiin on kohdistettu fyysistä väkivaltaa yksityismajoitusperheen taholta. Lisäksi lapset ovat joutuneet kokemaan vahvoja hylkäämisen kokemuksia, kun yksityismajoituksia on jouduttu erilaisista syistä keskeyttämään tai majoittaja on halunnut täysi-ikäistyneen nuoren muuttavan mahdollisimman nopeasti omilleen. Traumatisoituneet lapset on jätetty yksin traumatisoituneisiin ja kotoutumisensa kanssa taisteleviin perheisiin, jolloin tilanteet ovat äärimmillään päätyneet lasten huostaanottoihin.

6.3.2 Ammattilaisten käsissä

Aineistosta oli löydettävissä tiettyjä ammatillisia toimintatapoja, jotka vaikeuttavat lapsen suojelemista ja saattavat joissain tilanteissa altistaa lapsen kaltoinkohtelulle yksityismajoitusperheessään. Näkemys ammattilaisista heitteillejättäjinä on kuitenkin hyvin kompleksinen, sillä heitteille jättävien ammattikäytäntöjen kuvauksen lisäksi aineistosta löytyi esimerkkejä myös siitä, kuinka ammattilaiset erilaisin ammatillisin toimintatavoin tukevat yksityismajoitusta.

Lapsen saatetaan antaa mennä yksityismajoitusperheeseen jo ennen yksityismajoitus selvityksen tekemistä esimerkiksi sukulaisten vaatimusten tai lapsen nuoren iän takia. Tällöin kotikäynti tehdään mahdollisimman pian.

-Niin, joskus käy niin, että kun laps tulee poliisilta, niin tulee tosi vihaset sukulaiset mukaan, et tää laps ei tänne jää. Ja tota tietenkkin siit tilanteesta riippuen, ja tota nää kuitenkin on turvapaikanhakijoita, nää ei oo lastensuojelulain alasia, niin sitten me, joskus me sanotaan, että me tullaan tänään tai huomenna käymään. Silloin me annetaan tommonen lappu mukaan ja pyydetään henkkarit ja käydään sitten ihan samana päivänä tai sitten seuraavana aamuna kotikäynnillä. Jos käy niin. (ryhmäkoti, työntekijä 1)

-Niin näiden ihan pienten kans on myös ollu silleen, et on parempi olla niitten, et sit esimerkiks kun tuli nää pienet, niin ollaan käyty silloin samana päivänä heti. (ryhmäkoti, työntekijä 2)

Joskus yksityismajoittajaksi haluava perhe väittää lapsen vasta saapuneen maahan, mutta lapsen käyttäytymisestä on selvästi havaittavissa, että lapsi on ollut perheessä jo pidempään. Parempi omiensa parissa –tulkintakehyksen yhteydessä olevassa sitaatissa

ryhmäkodin työntekijät kuvaavat tilannetta, jossa valkoisia ihmisiä pelkäävän pienen lapsen annetaan jäädä ilman yksityismajoituspalvelusta perheeseen, koska lapsi on todella kauhuissaan siitä, että joutuisi jäämään ryhmäkodille.

Joissain tilanteissa lapsia on siirretty ryhmäkodilta yksityismajoitukseen ilman selvitystä niin, ettei lapsen edustaja ole tiennyt asiasta tai lapselle ei ole vielä ehditty määrätä edustajaa. Edustaja epäilee käytännön johtuvan ryhmäkodin ruuhkautuneesta tilanteesta. Kuvatun kaltainen tilanne oli sattunut kummallekin haastattelussa olleelle edustajalle, joten kyse ei vaikuta olevan yksittäistapauksesta.

-Että tota tällä hetkellä mulla on tällainen nuori, joka oli sijoitettu jo sinne perheeseen ennen kun mulle hirveästi asiasta edes kerrotaankaan. (edustaja 4)

-Joo, sama tilanne on nyt mulla tällä hetkellä. Laps on siirtynyt heti kun on tullut Suomeen, en tiedä onko ehtinyt olla yhtään yötä ryhmäkodilla. On käynyt ryhmäkodilla ja sit siirretty perheisiin, tän tilanteen takia, kun ei oo tilaa. (edustaja 3)

-Eli tämmönen olosuhteista johtuva pakko? (Elina)

-Ensin siirretään, ja sit tehdään se selvitys. (edustaja 3)

Tilanteessa, jossa lapsi on jo tosiasiallisesti asunut yksityismajoitusperheessä ennen kuin lapselle on haettu turvapaikkaa, vaikuttaa lapsen etu olevan tärkein peruste sille, että lapsi jätetään yksityismajoitukseen ilman selvitystä. Tämä kuvaa hyvin yksityismajoituspalveluksen kompleksisuutta: teko, joka vaikuttaa lapsen edun mukaiselta voidaan tulkita myös heitteillejätöksi, kun lapsi jätetään ilman kunnollista selvitystä asumaan perheeseen, jonka vanhemmilla ei ole huoltajuuden mukanaan tuomia vastuita ja velvollisuuksia lasta kohtaan. Mitä pidempään lapsen asuminen yksityismajoitusperheessä on kestänyt, sitä vaikeampaa hänet on siirtää sieltä pois, jos myöhemmin alkavassa yksityismajoituspalveluksessa käy ilmi seikkoja, joiden vuoksi lapsi ei voi kyseisessä perheessä asua. Sukulaistensa luona asuvat yksintulleet ovat haavoittuvassa asemassa erityisesti silloin, jos majoittajien soveltuvuutta ei ole riittävän huolellisesti arvioitu tai tukea ei ole majoituksen aikana tarjolla (Stanley 2001, 35-36).

Vaikuttaa siltä, että yksityisesti majoitettujen lasten biologiset vanhemmat ohitetaan työskentelyssä. Kukaan haastattelemistani vastaanottojärjestelmän toimijoista ei kertonut, että biologisiin vanhempiin otettaisiin säännönmukaisesti yhteyttä työskentelypro-

sessin aikana. Biologisten vanhempien kuulumisia on selvitetty lasten ja yksityismajoitusperheiden kautta, mutta ammattilaiset eivät ole juurikaan esimerkiksi soittaneet biologisille vanhemmille. Tämä saattaa kertoa siitä, ettei lapsen transnationaalisten perhesuhteiden merkitystä riittävästi huomioida työskentelyssä.

-Joo, lapset on heihin (biologisiin vanhempiin) kyl lähes päivittäin, viikoittain yhteydessä, tuota, mutta tota niinku me ei niinku täältä työntekijöinä olla heihin yhteydessä. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 1)

Aikaisemmassa tutkimuksessa on ilmennyt, että myös lastensuojelulain mukaisesti huostaanotettujen lasten vanhemmilla on kokemuksia siitä, etteivät he ole tulleet kunnolla kuulluiksi omissa asioissaan (ks. esim. Alhanen 2014, 57-58). Se, että työntekijät tapaavat vanhemmat, mutta ohittavat heidän näkemyksensä ja se, ettei vanhempiin edes oteta yhteyttä ovat toki kaksi eri asiaa. Kummassakin on kuitenkin kyse siitä, että lapsen elämään ratkaisevasti vaikuttavaa päätöstä valmisteltaessa ohitetaan lapsen vanhempien mielipide asiassa.

-Mun mielestä me ollaan ainakin siinä haastatteluvaiheessa kysytty, et mitä he on mieltä, tää biologinen perhe, siis tältä yksityismajoittajalta. Onko keskusteltu. Ei mun aikana oo ainakaan soitettu mihinkään. (ryhmäkoti, työntekijä 2)

-Ollaan me puhuttu vanhempienkin kanssa, mut ehkä harvemmin. Siin on sit ehkä joku syy. Mut edustajat tiedän, et jotkut on soittanut. (ryhmäkoti, työntekijä 1)

Biologiset vanhemmat on ohitettu työskentelyssä, vaikka ammattilaiset uskovat vanhempien joissain tilanteissa jopa painostavan Suomessa asuvia sukulaisperheitä ottamaan lapsensa luokseen yksityismajoitukseen (ks. Parempi omiensa parissa -tulkintakehys). Yllä olevassa sitaatissa ryhmäkodin työntekijä kertoo, että vaikka ryhmäkodin työskentelyyn biologisten vanhempien kuuleminen ei automaattisesti kuulukaan, on edustaja jossain tilanteessa ollut puhelimitse yhteydessä lapsen biologisiin vanhempiin. Haastattelemani edustajat ja maahanmuuttajapalveluiden työntekijät eivät hekään silti kertoneet olevansa säännönmukaisesti yhteydessä lapsen vanhempiin. Kaikissa haastatteluissa keskusteltiin siitä, että biologisten vanhempien mielipidettä yksityismajoitukseen kysytään useimmiten välillisesti, joko lapsen tai yksityismajoittajaksi haluavan sukulaisperheen kautta.

Haastateltavat toivat esille erilaisia syitä siihen, miksi biologisiin vanhempiin ei ole voitu ottaa yhteyttä. Lapsella ei välttämättä ole yhteyttä vanhempiinsa, tai lapsi on syystä tai toisesta haluton kertomaan viranomaisille, että hänellä on yhteys perheeseensä. Tietoteknisten edellytysten puolesta yhteydenpito biologisiin vanhempiin olisi kuitenkin nykyään aiempaa helpompaa.

-Onks teillä tässä ollut sellaisia tilanteita, et olisitte ollut näihin biologisiin vanhempiin yhteydessä sinne kotimaahan tai muualle. (Elina)

-Toisen kohdalla ne on kateissa, ei sit voikaan. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 4)

-Ei oo täältä, et ryhmäkodista voi olla sitten enemmän. Et sieltä, jos vaan on joku puhelinnumero, niin kyl ne niinku aina, jos tulee uus nuori, soitetaan, tai yritetään soittaa. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 5)

Ryhmäkodin haastattelussa todettiin, että edustajat ovat joskus soittaneet biologisille vanhemmille suoraan, edustajien haastattelussa taas kerrottiin sosiaalityöntekijän soittavan joskus tulkin välityksellä vanhemmille ulkomaille ja toisessa maahanmuuttajapalveluiden haastattelussa sanottiin, että ryhmäkodilta ollaan enemmän yhteydessä biologisiin vanhempiin. Vaikuttaa siltä, että kaikki toimijat ajattelevat toisten toimijoiden olevan itseään enemmän yhteydessä lapsen vanhempiin. Todellisuudessa juuri kukaan ei ilmeisesti selvitä vanhempien mielipidettä suoraan heidän kanssaan kuin poikkeustilanteissa.

Lapsen vanhempaan on saatettu olla yhteydessä esimerkiksi silloin, jos tämä on Suomessa turvapaikanhakijana. Toisena tilanteena, jossa vanhempia on selkeästi kuultu, mainitaan lastensuojelulain mukainen huostaanoton valmistelu. Huostaanoton valmistelussa prosessin haltija on lastensuojelun sosiaalityöntekijä, joten huostaanottoon liittyvä kuuleminen on eri asia, kuin yksityismajoitukseen liittyvä vanhempien mielipiteen selvittäminen. Sinällään laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta (2011/746, §18) ei edellytä lapsen biologisten vanhempien kuulemista ennen yksityismajoituspäätöstä. Vastaanottokeskuksen johtaja tekee yksityismajoituspäätöksen kuultuaan lasta, hänen edustajaansa ja vastaanottokeskuksen työntekijää.

Yksityismajoituksessa on joitakin päätöksentekoon liittyviä lasten ja perheiden oikeusturvaan liittyviä ongelmia. Oikeusturvan ongelmat eivät ole suomalainen erikoisuus.

Pete Grady (2004) mukaan lapset saattavat Iso-Britanniassa elää perheissä, joissa perheen vanhemmilla ei ole juridisesti vanhemman vastuuta, sillä juridisesti vastuu säilyy jossakin ulkomailla olevilla biologisilla vanhemmilla. Grady mukaan tämä johtaa tilanteeseen, jossa aikuiset eivät esimerkiksi voi haastaa yhteiskunnan päätöksiä, jotka lapsille on sosiaalisin perustein tehty. (Mt.,133-134.)

Aiemmin tässä luvussa esitetty toimintapa, jossa lapsi siirtyy tai saa jäädä ilman selviytystä perheeseen, eikä edustaja ole tietoinen asiasta, on ongelmallinen lapsen oikeusturvan kannalta. Edustaja ei voi käyttää huoltajalle kuuluvaa puhevaltaa lapsen asiassa, jos hän ei ole tietoinen lapsen asumiseen liittyvästä ratkaisusta tai sen perusteista.

Yksityismajoituspäätöksestä voi nykyisin valittaa hallinto-oikeuteen. Valitusoikeutta pidetään ryhmäkodissa erittäin tärkeänä laillisuusvalvonnan välineenä, jonka kautta on mahdollista peilata ratkaisujen oikeellisuutta.

-Miten se sit menee, jos on kielteinen päätös, niin pystyykö siitä valittamaan jonnekin? Vai onko se semmonen, et tästä ei pysty? (Elina)

-Pystyy. (ryhmäkoti, työntekijä 1)

-Mikä se taho sit on, mihin se valitus menee? (Elina)

-Se on... (ryhmäkoti, työntekijä 1)

-Onks se sitten niinku hallinto-oikeuteen? (Elina)

-On. Me annetaan siinä, jos tulee kielteinen päätös, niin meil on siinä semmonen paperi, päätöksen mukana. Aikasemmin ei pystynyt, ja se oli... Täs on tietysti monta semmosta asiaa, mitä on täs vuosien varrella ihmetelty, mut se oli yks. Että kaikista virkamiespäätöksistä pitäis olla oikeus valittaa, ja sitä ei ollut, koska se päätös oli ennen merkitty lakiin, et se on edustajan. Mut nyt kun tuli uus laki, niin sitten me runtattiin se vähän, no, tota ei saa sanoa... No, kyllä mun mielestä, ja tän talon mielestä yks tärkeimmistä jutuista. Et jos me tehdään jotain väärin, on hirveetä, että kukaan ei voi tulla sanomaan, että se on väärin. Niinkun ihan oman ittensäkin kannalta, et ihmisiä me kaikki ollaan. (ryhmäkoti, työntekijä 1)

Perheitä on ryhmäkodilta ohjeistettu valituksen tekemisessä ja tarvittaessa tarjouduttu auttamaan siinä. Haastatteluhetkellä kyseisen ryhmäkodin päätöksistä ei kuitenkaan vielä ollut valitettu kertaakaan, työntekijän näkemyksen mukaan siksi, että kirjallisten päätösten perustelut ovat olleet hyviä. Päätöksentekoon liittyviä oikeusturvan ongelmia on kuitenkin olemassa vielä siinä tilanteessa, jos yksityismajoitus pitää syystä tai toisesta lopettaa. Työntekijät kertovat tuovansa lapsen akuutissa tilanteessa ilman byrokratiaa takaisin ryhmäkodille.

-Mitä sit, jos niitä mutkia matkaan tulee? Mitä tapahtuu? Yritätteks te järkätä jotain jeesiä sinne perheeseen? (Elina)

-Joo. Kaikki mahdolliset, mitä nyt keksitään. Mut jos on joku akuutti juttu, niin sit me oteetaan lasta kädestä kiinni ja sanotaan, et nyt me mentiin. Ei me sit ootella, ja meidän ei onneks ees tarvi ootella. Tuodaan sit tänne. (ryhmäkoti, työntekijä 1)

-Sen voi sit tuoda tänne, et siin ei oo enää semmosta viranomaisbyrokratiaa siihen. (ryhmäkoti, työntekijä 2)

Yksityismajoituksen lopettamisesta ei ole ryhmäkodissa tehty erillisiä päätöksiä. Lapsi siirretään siis ilman valituskelpoista päätöstä ja siihen liittyvää asianosaisten kuulemista tai mielipiteiden selvittämistä yksityismajoitusperheestä takaisin ryhmäkotiin. Lapsen ja majoittajien mielipiteet siirrosta ovat kuitenkin yleensä ryhmäkodin työntekijöiden tiedossa.

-Yleensä se perhe on kans sitä mieltä, et ei he, et viekää pois toi täältä. Ja sitten on jo lapskin sitä mieltä, et en mä tänne jää. Et se on niin oikeestaan helpompaa. (ryhmäkoti, työntekijä 1)

Edustaja kertoo tilanteesta, jossa lapselle ei ole suoraan kerrottu syytä siihen, miksi hän on joutunut siirtymään pois yksityismajoitusperheestään. Tilanteeseen oli haettu juridista konsultaatiota.

-Niin, ei voinut oikeen sanoo niitä faktoja, se oli silleen haastava, monta kertaa konsultoitiiin lakimiestä, että mitä tässä nyt oikeen voi sanoo, niin kuin perusteluks. Sit me sanottiin vaan, että meidän mielestä se ei niinkun toimi se. En muista sitä enää tarkemmin, ei mitään yksityiskohtia. (edustaja 2)

-Perheelle? (Elina)

-Eikun sille lapselle. Ja sama sit kerrottiin sille lapsen (sukulaiselle), oliko se (sukulainen)? Jotain ympäröpyöreetä. Että miks ei voi enää asuu siellä. Ja tota se sijoitettiin siten vielä vähän pidemmälle, ei saanut pysyä samalla alueella. ... (edustaja 2)

On melko poikkeuksellista ja oikeusturvan kannalta ongelmallista, jos päätöksen perusteluja ei avata kokonaisuudessaan asianosaisille. Asianosaiset eivät silloin voi kyseenalaistaa päätöksen perusteluja. Toimintatapa on myös omiaan luomaan epäluottamusta viranomaistoimintaa kohtaan. Toiminta saattaa näyttäytyä lapselle tai majoittajalle mielivaltaisena, jos he eivät ymmärrä ratkaisun todellisia perusteita.

Asianosaisten yksityismajoitukseen liittyvä oikeusturva parantui, kun laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta (2011/746) siirsi yksityismajoituspäätöksen edustajalta vastaanottokeskuksen johtajalle. Päätös muuttui viranomaispäätökseksi, joten siihen on nyt mahdollista hakea muutosta. Yhtään ennakkotapausta siitä, miten yksityismajoituspäätökset pitävät oikeudessa, ei kuitenkaan vielä haastatteluhetkellä ryhmäkodin tiedossa ollut. Turvapaikanhakijalapsen siirtäminen yksityismajoituksesta ryhmäkotiin tapahtuu kuitenkin yhä ilman viranomaispäätöstä. Tämä asia tulee lainsäädännöllisesti ja työskentelytapojen osalta korjata ensi tilassa. Tällä hetkellä laissa ei ole olemassa erillisiä säädöksiä yksityismajoituksen lopettamisesta. Lisäksi lasten, majoittajien, biologisten vanhempien ja edustajien kuulemisiin ja mielipiteiden selvittämisiin olisi oikeusturvan kannalta syytä kiinnittää erityistä huomiota yksityismajoitukseen liittyviä päätöksiä tehtäessä.

Erilaiset yhteistyön vaikeudet eri viranomaistoimijoiden kesken voivat hankaloittaa yksityisesti majoitetun asioiden hoitamista. Suurin osa yhteistyövaikeuksia kuvaavista kommentteista liittyy yksityismajoitus selvityksen vaiheeseen. Yhteistyövaikeuksia on ollut vastaanottojärjestelmän sisällä, mutta myös vastaanottojärjestelmän toimijoiden ja muiden viranomaistahojen keskinäisessä työskentelyssä. Erityisen vaikeana on näyttäytynyt yhteistyö lastensuojelun kanssa.

Asiantuntijoiden kamppailu asiakkaan tilanteen määrittämisoikeudesta saattaa pahimmillaan johtaa siihen, että tärkeät päätökset tehdään ulkokohtaisesti ja autoritäärisesti (Alhanen 2014, 59-60). Usein määrittämisoikeudesta kamppailevat eri ammatti- tai asiantuntijaryhmät, mutta kamppailua voidaan käydä myös saman ammattiryhmän välillä esimerkiksi työskentelysektoriin perustuen. Maahanmuuttajapalveluiden työntekijä kuvaa alla olevassa sitaatissa yhteistyön vaikeuksia tilanteessa, jossa yksityismajoitus selvityksen tehneellä taholla ja maahanmuuttajapalveluilla oli ollut selvästi eriävät näkemykset yksityismajoituksen soveltuvuudesta kyseiselle lapselle. Maahanmuuttajapalveluissa yksityismajoitusperheen ”levotonta tilannetta” ja perheen omien lasten lastensuojelun asiakkuuksia pidettiin yksityismajoituksen esteenä, mutta lapsi oli siitä huolimatta päätetty majoittaa perheeseen.

-Mut hän on kuitenkin se henkilö, joka on selvitetty, ja sinne on päätetty sijoittaa? (Elina)

- *Se päätös on tehty niinku, et yksityismajoitukseen tälle henkilölle, mut et meidän yksikkö ei oo sitä puoltanut.* (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 1)

-*Niin ei oo, kun siinä oli alusta asti tiedossa olevia ongelmia.* (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 3)

-*Me tehtiin siinä aikanaan ikäänkuin steitmenti, et me emme puolla tätä. Toki ne tulee, me ei sille mitään voida, mut siin oli sillon jo selvittelyssä mukana, et tällä yksityismajoittajaperheellä oli lastensuojelun asiakkuus heidän omista lapsistaan johtuen. Ja hieman niinku sellanen levoton tilanne siinä perheessä. Et sillon jo tuntu, ettei siinä ole kauheen hyvä tilanne silloin kaksivuotiaan lapsen sinne sit tulla. Ja näinpä se piti paikkansa.* (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 2)

Ryhmäkodin omat työntekijät eivät aina ole samaa mieltä yksityismajoituspalvelusta tehtäessä, ja joskus erimielisyyttä syntyy myös lapsen edustajan ja ryhmäkodin työntekijän välille. Selvityksiä saatetaan tehdä yhteistyössä toisen ryhmäkodin kanssa, mikä taas asettaa omat haasteensa yhteistyölle. Erilaiset näkemykset sinänsä ovat luonnollinen osa kaikkea verkostotyötä ja moniammatillista työskentelyä. Keskeistä on, miten eri toimijat pystyvät erimielisyyttä käsittelemään. Yksityismajoituspalvelus tulee tavoitteiltaan ja sisällöiltään hyvin lähelle lastensuojelussa tehtävää lapsen edun mukaisen sijaishuoltopaikan valitsemiseen liittyvää arviointityötä. Lastensuojelua on kuvattu jännitteisten näkemysten kentäksi, jossa työntekijöiden on vaikea toimia lapsen edun mukaisesti, koska taitoa käydä dialogia erilaisten näkemysten välillä ei välttämättä ole riittävästi (Alhanen 2014, 56). Moniammatilliseen yhteistyöhön liittyvässä päätöksenteossa haasteena on usein myös se, miten hajallaan oleva tieto saadaan esille niin, että kaikkien arviointiin osallisten tieto ja näkemykset tulevat kuulluiksi ja huomioituiksi (Isoherranen 2012, 45-48).

Edellinen haastattelusitaatti kertoo tilanteesta, jossa maahanmuuttajapalvelut olivat osallistuneet jollakin tavalla yksityismajoituspalveluksen tekemiseen. Työntekijän kommentti kuvastaa tyytymättömyyttä siihen, ettei maahanmuuttajapalveluiden näkemystä ollut kuultu, ja lapsi oli majoitettu perheeseen ”alusta asti tiedossa olevista ongelmista” huolimatta. Kyseisessä tapauksessa eri toimijoiden erilaisia kantoja ei selvästikään ollut pystytty yhdistämään, vaan maahanmuuttajapalveluiden työntekijälle oli jäänyt kokemus siitä, että yksityismajoituspäätös tehtiin heidän vastustuksestaan huolimatta. Toinen maahanmuuttajapalveluiden työntekijä olisi halunnut olla enemmän mukana yksityismajoituspalveluksissa luodakseen suhteen lapseen ja yksityismajoitusperheeseen jo

ennen lapsen siirtymistä maahanmuuttajapalveluiden asiakkaaksi, ja hän kertoo yrittäneensä viestittää asiaa myös ryhmäkodille päin.

Eräs maahanmuuttajapalveluiden työntekijä ihmetteli sitä, että ryhmäkodin työntekijät olivat luottaneet toisen kaupungin sosiaalityöntekijöiden arvioon yksityismajoituspalveluksessa niin paljon, että olivat siirtäneet lapsen yksityismajoitukseen käymättä itse kyseisessä kaupungissa ollenkaan. Työntekijän kuvauksen perusteella kyseessä vaikutti olevan tavanomainen virka-aputilanne, jossa toisen kunnan työntekijät tekevät osan työskentelystä, esimerkiksi kauemmaksi suuntautuvat kotikäynnit. Monissa tutkimuksissa on todettu luottamuksen olevan keskeistä ammatillisen yhteistyön onnistumisen kannalta (Isoherranen 2012, 54-57). Myös virka-apuna tehtävän työn yhtenä edellytyksenä on se, että työntekijöillä on riittävä luottamus toisiaan kohtaan. Aineistoni esimerkiksi maahanmuuttajapalveluiden työntekijälle oli jostain syystä syntynyt mielikuva siitä, ettei selvitystä ehkä ollut tehty asianmukaisesti, joten hän kyseenalaisti ryhmäkodin päätöksen luottaa toisen kaupungin sosiaalityöntekijöiden arvioon.

Lastensuojelusta on ollut vaikea saada työntekijöitä mukaan selvityksiin, ryhmäkodin työntekijän näkemyksen mukaan lastensuojelun ajanpuutteen takia. Tästä syystä ryhmäkodilta ei enää edes pyydetä lastensuojelun työntekijää mukaan kotikäynneille, vaan lastensuojelun näkemys pyydetään kirjallisena.

-Eli jos on lastensuojelun asiakkuus, niin silloin on sit se lastensuojelun työntekijä mukana, muutoin ei? (Elina)

-Me yritetään kyllä, mutta niil ei oo aikaa. (ryhmäkoti, työntekijä 1)

-Onks se niinku silleen, et te aina kysytte, voisko lastensuojelusta tulla joku mukaan, ja jos ne sanoo, että ei, niin sitten ei? Vai onko siihen mitään sääntöä. (Elina)

-Ollaanks me nykyään kysytty edes? Musta tuntuu, että me ollaan yritetty ja yritetty, ja ikinä ei kukaan ehtiny, niin sitten se niinkun lopetettiin. (ryhmäkoti, työntekijä 1)

-Sit ehkä enemmän kysytty sitä mielipidettä vaan. Ja heidän niinku näkemystä siitä. Kirjallisena. (ryhmäkoti, työntekijä 2)

Lastensuojelussa jatkuva kiire saattaa aiheuttaa sen, etteivät työntekijät ehdi tavata asiakkaita riittävästi, eivätkä olla tarpeeksi yhteydessä yhteistyökumppaneihin (Alhanen 2014, 43-44). Sitaatista ei käy ilmi, tapaavatko lastensuojelun sosiaalityöntekijät lasta tai

yksityismajoitusperhettä muutoin, jos eivät osallistu kotikäynnille. Lastensuojelun näkemysten painoarvoa yksityismajoituspalveluissa vähentää se, jos kirjallinen kannanotto todella on laadittu lasta tapaamatta.

Yhtenä syynä lastensuojelun hitaaseen reagointiin mainitaan se, ettei perhe ole lastensuojelun asiakkaana, joten lastensuojelussa ei ole mitään annettavaa tietoa. Lastensuojelua on ollut joskus jopa täysin mahdotonta saada mukaan yksityismajoituspalveluun, jolloin yksityismajoituspäätös on tehty kokonaan ilman lastensuojelun näkemystä.

-Ja sit se, että joku perhe ei edes ole minkään sosiaalitoimiston asiakkaana. Silloinkin sitä toivois, että se vastaus tulis nopeasti, että ei oo meidän asiakkaana, et ei oo mitään lastensuojelujuttuja. (edustaja 3)

-En mä muista mitään semmosta keissin, että mitään tietoa ei olis saatu alueelta. Sitä voi tihkua vähän hitaasti, mutta kyllä sitä sitten tulee. Selvitetään vanhoja asiakkuuksia, jos sit nykyistä ei ole, ja silleen. (edustaja 4)

-Itse asiassa mulla on sellanen tilanne, ettei oo vastannut koskaan. Et siin päätöksessään lukee, että on yritetty, mutta ei oo saatu yhteyttä. Että ollaan tehty päätös ilman. Koska ryhmäkodinhan sosiaalityöntekijät ei näe, jos on jotain. (edustaja 3)

Viimeisessä lauseessa edustaja toteaa, etteivät ryhmäkodin sosiaalityöntekijät näe, ”jos on jotain”. Tulkitsen tämän viittaavan siihen, ettei ryhmäkodin työntekijöillä ole pääsyä lastensuojelun asiakastietojärjestelmään. Sekin tieto, ettei perheellä ole koskaan ollut lastensuojelun asiakkuutta, on erittäin tärkeä yksityismajoituspalveluissa, eikä sitä tietoa voida saada varmasti mistään muualta kuin lastensuojelusta. Syitä siihen, ettei yksityismajoituspalveluun ole saatu mitään tietoa lastensuojelusta voi olla monia. Kyse voi olla inhimillisestä erehdyksestä tai kiireestä, mutta myös esimerkiksi siitä, että yksityismajoitusta tuntemattomat lastensuojelun työntekijät ovat saattaneet tulkita salassapitovelvollisuuden estävän tietojen antamisen (ks. Alhanen 2014, 54). Edustajien mukaan yksityismajoituspalveluun liittyen lastensuojelun toiminnassa on selkeitä aluekohtaisia eroja, ja joltain ruuhkaiseltakin vaikuttavalta alueelta on mahdollista saada tarvittavat tiedot ja lausunnot nopeasti.

Lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöitä tutkittaessa on havaittu, etteivät viranomaiset tunne oman sektorinsa ulkopuolisia palveluita. Päivähoito, koulutoimi ja psykiatria eivät tunne sitä, miten lastensuojelu toimii, eikä lastensuojelussa tiedetä riittävästi siitä, mitä koulutoimen, päihdehuollon ja psykiatrian palvelut käytännössä tarkoittavat (Alhanen

2014, 34). Vastaanottojärjestelmän toimijat kokivat, ettei lastensuojelussa usein tiedetä riittävästi pakolaisuuteen ja vastaanottojärjestelmään liittyvistä asioista.

-Varsinkin kun yleisellä tasolla lastensuojelussa tiedetään äärimmäisen vähän näistä. Voin sanoa meidän omasta (kunnasta) silleen, et ei siellä tiedetä mitään näistä meidän jutuista, vaik ollaan ihan siinä kollegoita melkeen. Et varmaan sekin on yks syy, et ihan mielellään, et hoitakaa te, ketkä osaatte. (edustaja 2)

Edellisen sitaatin lopussa edustaja kuvaa lastensuojelun asennetta ”hoitakaa te, ketkä osaatte”. Alemmassa sitaatissa sama edustaja toteaa lastensuojelun juoksevan karkuun. Nämä kommentit kuvaavat lastensuojelun työskentelystä edustajalle välittyntä asennetta. Lastensuojelun työntekijät eivät ole olleet halukkaita tulemaan työskentelyyn mukaan yksityismajoitukseen liittyvissä asioissa. Edustajalle on jopa näyttäytynyt, että lastensuojelussa on oltu tyytyväisiä siihen, että joku muu, eli turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmä hoitaa asian. Lastensuojelun voidaan tulkita joissain tilanteissa poiskäännyttävän yksityismajoituksessa olevat muiden toimijoiden vastuulle.

-Mä vielä vähän tosta lastensuojelusta kyselen, kun se on mulla itellä siellä taustalla, niin onks teillä ollut joskus sellasia tilanteita, et lastensuojelu ois jotenkin joskus harannut vastaan reippahamminkin, et ois oltu napit vastakkain, et teil ois ollut erimielisyys siitä, pitääkö lapsen mennä sinne perheeseen? (Elina)

-No lastensuojelu juoksee kyl karkuun ja lujaa... (edustaja 2)

-Ei mul oo kyl ollu sellasii. Mulla on kyllä ollu tapauksii, joissa perheillä on ollut lastensuojeluasiakkuus, joskus jossain vaiheessa esimerkiksi, mutta ei ne oo kyllä johtaneet siihen, et ne ois kieltäneet tai lähteneet sanomaan kovin vahvasti vastaan. (edustaja 1)

Toinen edustaja vastaa kysymykseeni kertomalla, että perheissä on ollut lastensuojeluasiakkuuksia, eikä niissä tilanteissa lastensuojelu ole ollut yksityismajoitusta vastaan. On melko erikoista, jos lastensuojelusta on puollettu lapsen majoittamista perheeseen, jonka omat lapset ovat lastensuojelun asiakkaina yksityismajoituspalveluksen aikana. Toisaalta voi olla, että edustaja puhuu aikaisemmista, jo päättyneistä lastensuojelun asiakkuuksista. Eräs edustaja näkee lastensuojelun työntekijöiden asennoitumisen riippuvan kaupungista ja alueesta. Hän epäilee, ettei lastensuojelussa haluta ”laittaa nimiä papereihin”, koska luullaan yksityismajoituspäätöksen olevan silloin lastensuojelun vastuulla. Tämä kuvastaa hyvin sitä, miten vastuupuhe on lastensuojelussa hyvin vahvassa roolissa.

Yhteistyötahojen tiedonpuute ja lastensuojelun asennoituminen vaikuttavat siis olevan yhteistyötä vaikeuttavia tekijöitä. Varsinkin kunnissa, joissa ei ole alaikäisyksikköä, ei aikuissosiaalityön tai lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä välttämättä ole mitään käsitystä siitä, mitä yksityismajoitus ja yksityismajoituspalvelus tarkoittavat. Toisaalta myöskään vastaanottojärjestelmän toimijoilla ei aina ole riittävästi tietoa lastensuojelusta. Edustajan kommentti viittaa siihen, ettei hän välttämättä ymmärrä perhehoidon olevan osa lastensuojelua.

-Et siinä vois ajatella, että se (yksityismajoitus) on osa perhehoitoa, nyt kun on nää sosiaalihuoltolaki ja nämä uudistukset, niin lastensuojelutyö työnnetään oikeesti sinne, mihin se kuuluu, sinne viimeseks, niin tää vois olla niin kuin perhehoidon yhteydessä olevaa toimintaa. (edustaja 2)

Kunnan sosiaalityön ja erityisesti lastensuojelun kautta saatavaa tietoa arvostetaan paljon yksityismajoituspalveluksen vaiheessa. Lastensuojelulliset asiat mainitaan sellaisina, jotka saattavat estää yksityismajoituksen, ja lastensuojelun työntekijän mukanaoloa selvitykseen liittyvällä kotikäynnillä on pidetty hyvänä toimintatapana. Toisaalta haastattelussa myös todettiin, ettei majoittajaperheen lastensuojelun asiakkuus välttämättä estä yksityismajoitusta. Yksityismajoituspäätöstä tehtäessä on joskus jääty odottamaan lastensuojelutarpeen selvityksen valmistumista. Tällaisessa tilanteessa yhteistyötä lastensuojelun kanssa on enemmän kuin yleensä.

Lasten ja majoittajien kuulemisen ja kohtaamisen vaikeudet vaikuttavat haastattelujen perusteella olevan melko yleisiä. Lasten ja perheiden kohtaamiseen ja luottamuksen rakentamiseen heidän kanssaan liittyy usein tiettyjä yksintulleiden erityislaatuiseen elämäntilanteeseensa liittyviä haasteita. Yksintulleet eivät välttämättä ole halukkaita jakamaan kokemuksiaan ja tuntemuksiaan, he saattavat vaikuttaa salamyhkäisiltä, hiljaisilta ja epäluuloisilta ja heidän voi olla vaikea puhua menneisyydestä (Hek 2007, 118).

Ammattilaiset olivat melko itsekriittisiä kohtaamisen kysymyksiin liittyen. He kertoivat joistakin työskentelykäytännöistä, jotka eivät parhaalla mahdollisella tavalla tue lapsen

kohtaamista ja kuulemista. Uusi maahanmuuttajapalveluiden työntekijä saattaa esimerkiksi tavata lapsen ensimmäisen kerran ison neuvottelun yhteydessä, kun lapsi on siirtymässä maahanmuuttajapalveluiden asiakkaaksi.

Seuraavassa sitaatissa edustaja pohtii epäonnistunutta yksityismajoitusta. Hänen olisi mielestään pitänyt haastatella selvityksen yhteydessä enemmän sekä lasta että vanhempaa ja esittää kyseenalaistavampia kysymyksiä. Edustaja kuvaa sitä, kuinka perheen ja lapsen voimakkaat vaatimukset saada lapsi yksityismajoitukseen saattoivat vaikuttaa selvitysprosessiin.

-Tulee mieleen, että voin syyttävän sormen kohdistaa niinkun itseeni, että tota ehkä ei kuitenkaan tullut tarpeeksi tehtyä sitä selvitystyötä sillai. Jotenkin haastattelua lisää, sitä lasta ja sitä vanhempaa. Oli esimerkiksi, oli sellanen kuustoistavuotias poika ja jo vähän vanhempi (eräästä maasta oleva) rouva, jolla oli jo omat lapset pihalla suurimmaks osaks. Yks nuorempi poika sillä oli vielä kotona. Mut että oli jo ihan vanhempi rouva, joka oli tän pojan täti muistaakseni. Ja muistan vaan, hirveä, hirveä hinku niillä oli ja kauhean kova tahto. Me halutaan, me halutaan sitä, ne toisti ja toisti. En mä tiedä, mentiinkö me siinä vaan lankaan, että me ei osattu sitten oikeita kysymyksiä ja niinkun semmosta kyseenalaistamistakin täytyy siinä tehdä. Että mitä sitten, jos tulee ongelmia. Se on ihan yks kysymys, jota kysytään. Että mitä sit, jos tulee ongelmia, jos vaikka tää lapsi ei usko. No, kyllä mä uskon. Tähän tyyliin. Että sitä ois pitänyt varmaan saada avattua. (edustaja 1)

Systemaattista järjestelmää yksityismajoituksessa olevien valvontaan esimerkiksi lapsen säännöllisten tapaamisten kautta ei vaikuta olevan enää sitten, kun lapsi on saanut oleskeluluvan. Edustaja kertoo, etteivät edustajat joskus tiedä juuri mitään yksityismajoitusperheen tilanteesta. Edustajan kommentista saa sen mielikuvan, että edustaja olettaa sosiaalityöntekijän tietävän joskus enemmän lapsen ja perheen tilanteesta, mutta jättävän asian kertomatta edustajalle.

-Ja edustajahan ei välillä tiedä mitään siitä perheestä. Että jos sieltä ei kukaan soita, tai jos soittaa, että kaikki on hyvin. Ei edustaja tiedä, jos sosiaalityöntekijäkään ei kerro. Välillä tapaa sosiaalityöntekijä ilman edustajaa. (edustaja 3)

Toimiva yhteydenpito lapsen, edustajan ja sosiaalityöntekijän välillä vähentää yksityismajoituksen riskejä. Eräs edustaja korostaa myös lapsen omaa vastuuta mahdollisten

ongelmien esille tuomisessa. Lapsen ja ammattilaisten yhteydenpitoa hankaloittaa kuitenkin se, että alkuvaiheessa lapsella ei ole suomenkielentaitoa, joka mahdollistaisi asioiden esille tuomisen itsenäisesti.

Yhteistyön sujuminen ja yksityismajoituksen valvonta edellyttävät luottamuksellisen suhteen rakentamista lapsen, perheen ja työntekijän kesken. Ongelmista kertominen voi olla vaikeaa heikon kielitaidon lisäksi esimerkiksi siksi, että perheet pelkäävät yksityismajoituksen purkamista tai huostaanottoa. Monet lapset kertovat melko samanlaisen tarinan saapumisestaan Suomeen, jolloin ammattilaisista saattaa vaikuttaa siltä, ettei tarina aina ole totta tai siitä on jätetty kertomatta osia. Nuoren turvapaikanhakumatka on saattanut kestää vuosia, ja sen aikana on voinut tapahtua asioita, jotka vaikuttavat selvästi nuoren nykytilanteeseen. Tapahtumista ei vain uskalleta syystä tai toisesta kertoa ammattilaisille.

-Tai just tosta, että mitenkä paljon me saadaan ne oikeesti viranomaisille puhumaan. Sitä tuntuu, että sitä pysty kirjoittamaan sen perheenyhdistämislausunnon ihan näkemättä sitä lasta. Se oli aina joku tuntematon setä, joka sitten toi. Et miten ne ihan oikeesti sitten kertovat. Ja sitten nääkin, nää jotka tulee oikeesti sitten kuustoista, seittemäntoistavuotiaana. Siellähän on saatettu pyöriä pitkin maailmaa jo kaks-kolme vuotta. Niin tokihan se heissä näkyy. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 3)

Lasta on saatettu kieltää puhumasta iästään, perheestään tai siitä, kuka hän oikeasti on, koska tieto saattaisi vaarantaa lapsen itsensä tai hänen perheensä, tai sillä voisi olla vaikutusta siihen, mitä hänelle tapahtuu (Kidane & Amarena 2004, Hekin 2007, 118 mukaan). Lapsi on saatettu aikuisten toimesta ohjeistaa kertomaan tietty tarina turvapaikanhakumatkasta, jotta lapsi saisi oleskeluluvan. On myös mahdollista, että lapsen kotimaassa viranomaiset ovat olleet korruptoituneita ja epäluotettavia, jonka takia lapsi tai yksityismajoitusperhe ei luota viranomaisiin Suomessakaan. Lasten vaikenemisen taustalla voi olla vaikeiden elämänkokemusten lisäksi tai sijasta myös se, että tietty sulkeutuneisuus kuuluu usein nuoruuteen (Björklund 2014, 57). Lapset eivät välttämättä puhu ammattilaisille ongelmistaan, vaikka luottamusta yritettäisiin suunnitelmallisesti rakentaa säännöllisten kotikäyntien ja lapsen kahdenkeskisten tapaamisten avulla.

-.... Ja sieltä ei oikeen saanut mitään ulos, vaikka yritettiin sitä, että tavataan, käytiin kotona ja jatkuvasti tavattiin ilman vanhempia. ... (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 4)

Ammattilaiset kokevat usein keinottomuutta luottamuskysymysten äärellä. Edustajan mukaan lapset puhuvat kyllä helposti vanhempien ikävästä, mutta eivät siitä, miltä tuntuu olla yksityismajoitusperheessä. Lapsen riippuvuussuhde yksityismajoitusperheestä ja lojaalisuus perhettä kohtaan saattaa haitata todellisten tuntemusten kertomista.

-Ikävästä, niinkun vanhempien ikävästä on ehkä lasten helppo puhua, mutta ei siitä, miten hän kokee sen perheen. Ja edustajakaan kun sit ei oo siellä arjessa, niin mun mielestä se jää usein ohueksi se, et mitä ne kertoo. (edustaja 4)

Lastensuojelun sijoituksessa olleet nuoret ovat kertoneet tilanteista, joissa heidän kokemuksensa ja käsityksensä on ohitettu. Ammatilaiset eivät ole suhtautuneet vakavasti lasten omaa elämäntilannetta ja avuntarvetta koskeviin näkemyksiin. (Alhanen 2014, 57.) Yksityismajoitukseen liittyen ammattilaisten puheesta välittyy kuitenkin lasten näkemysten ohittamisen sijasta huoli siitä, ettei lapsia saada avautumaan tilanteistaan ammattilaisille. Keinot luottamuksellisen suhteen luomiseksi vaikuttavat puuttuvan.

Mervi Kaukon (2015) yksintulleiden tyttöjen osallisuutta käsittelevän väitöstutkimuksen yhtenä tuloksena on, että tytöt kokivat oikeuden päättää olla hiljaa yhdeksi osallisuuden merkitykselliseksi muodoksi. Hiljaisuus oli joskus välttämätöntä tyttöjen selviytymisen kannalta, koska se suojeli heitä epämuikavilta keskusteluilta ja kivuliailta aiheilta. Monissa afrikkalaisissa kulttuureissa lapsilta vaaditaan kuuliaisuutta, ja lasten omien mielipiteiden ilmaisemista saatetaan pitää epäkunnioittavana käyttäytymisenä. Tytöt kokivat, etteivät voi aina vapaasti ilmaista itseään tai kertoa taustastaan. He olivat epävarmoja siitä, mitä asioita voi kertoa millekin taholle ja mitä seurauksia kertomisella mahdollisesti olisi heidän uskottavuudelleen, hyvinvoinnilleen ja tulevaisuudelleen. Tyttöjen itsevarmuus ja halukkuus puhua lisääntyi sitä mukaa, kun he alkoivat luottaa ihmisiin ympärillään ja tulivat tietoisemmiksi tilanteestaan ja turvapaikkaprosessin käytännöistä. Tytöt olivat varovaisia erityisesti sanomaan mitään negatiivista. Tämä saattoi johtua heidän hyviin tapoihin liittyvistä käsityksistään tai siitä, että he halusivat osoittaa kiitollisuuttaan olemalla kritisoimatta asioita. Tytöt saattoivat ”kertoa puhumatta”, eli antaa

vihjeitä ja antaa aikuisten täyttää kertomuksen tyhjät kohdat, arvata sanomattomat asiat. (Mt., 77-82.)

Lasten ja yksityismajoitusperheiden osallisuudessa, kohtaamisessa ja kuulemisessa on siis tiettyjä kulttuuri- ja tilannesidonnaisia tekijöitä, jotka ammattilaisten on hyvä ottaa huomioon yksityismajoituksessa olevien kanssa työskennellessään. Yksityismajoituksessa olevan lapsen säännöllinen ja riittävän usein tapahtuva kahdenkeskinen tapaaminen, tulkin käyttäminen tarvittaessa myös muissa kuin viranomaisasioissa ja lapsen rohkaiseminen puhumaan ja informoiminen esimerkiksi lapsen oikeuksiin liittyen ovat keinoja, joiden avulla ammattilaiset voivat yrittää parantaa lapsen kohtaamiseen ja kuulemiseen liittyviä toimintakäytäntöjä. Ravi Kohli (2007b, 46) on havainnut, että sosiaalityöntekijät pystyvät kertomaan vahvoja tarinoita yksintulleiden elämäntilanteista, vaikka lapset itse ovat päättäneet pysyä vaii. Sosiaalityöntekijöillä on siis mahdollisuudet ymmärtää lasten elämäntilanteita myös muun kuin suoran puheen kautta.

Kuvioon 5 olen koonnut erilaisia ammattilaisten toimintaan ja ammattikäytäntöihin liittyviä ongelmia, joiden takia ammattilaisten voidaan tulkita joissain tilanteissa mahdollistavan lasten joutuminen kaltoinkohdelluiksi yksityismajoitusperheissään.

Kuvio 5. Ongelmia ammattilaisten työskentelyssä

Näkemyks ammattilaisista heitteillejättäjänä ei kuitenkaan ole alkuunkaan yksiselitteinen. Haastattelujen perusteella ammattilaisten toimintaan vaikuttaa liittyvän lapsen edun arvioimista ja lapsen suojelua vaikeuttavia tekijöitä, jotka saattavat äärimmillään saattaa lapsen vaaraan yksityismajoitusperheessä. Näitä tekijöitä ovat esimerkiksi lapsen jättäminen tai siirtäminen yksityismajoitusperheeseen jo ennen yksityismajoitus selvityksen tekemistä, lapsen majoittaminen perheeseen, jonka omat lapset ovat lastensuojelun asiakkaana, ammattilaisten keskinäiset yhteistyövaikeudet, jotka liittyvät erityisesti lastensuojelun kanssa tehtävään yhteistyöhön, puutteet lapsen ja perheen kohtaamisessa sekä lapsen biologisten vanhempien ohittaminen työskentelyssä. Lisäksi yksityismajoitusprosessiin liittyy tiettyjä lapsen ja perheen oikeusturvaan liittyviä ongelmia.

Ammattilaiset eivät kuitenkaan tahallisesti tai huolimattomuuttaan pyri vaarantamaan lapsia, vaan toimintatapojen taustalla vaikuttaa usein olevan toisistaan poikkeavia tulkintoja siitä, mikä näissä monimutkaisissa ja ristiriitaisissa tilanteissa on lapsen edun mukaista toimintaa. Lastensuojelun juridisoituneeseen viitekehykseen (ks. esim. Sinko 2004) verrattuna yksityismajoitukseen liittyvät toimintatavat vaikuttavat kuitenkin sääntelemättömiltä ja sattumanvaraisilta.

6.3.3 Yhteiskunnassa

Yksityismajoituksessa olevien lasten voidaan tulkita olevan heitteillä myös yhteiskunnan taholta. Maahanmuuttajapalveluiden työntekijän näkemyksen mukaan heitteillä ovat yksityisesti majoitettujen lasten lisäksi myös majoittajaperheet.

-Parhaimmillaankin nää lapset jää niinkun aika heitteille tämän niin kuin yhteiskunnan taholta. Et heille ei tarjota sitä tukea, mitä perheryhmäkodeissa asuville lapsille. Ja samoin nää yksityismajoittajaperheetkin jää heitteille. Miks ei heille tarjota sitä tukea, mitä perhehoito. Et heidät omassa vaikeessa tilanteessa jätetään vaikeaan tilanteeseen. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 4)

Lapset jäävät heitteille palvelujärjestelmään liittyvien puutteiden takia, mutta myös Suomen ulkomaalaispolitiikan seurauksena. Nykyinen lainsäädäntö ja sen tulkinta mahdollistavat yksintulleiden turvapaikanhakijalasten sijoittamisen asumaan melko vähän

säädelyyn ja valvottuun yksityismajoitukseen. Lisäksi perheenyhdistämisten vaikeutuminen on aiheuttanut sen, että yksintulleet asuvat yksityismajoituksessa aiempaa pidempään.

Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijalasten perheenyhdistämiset ovat vähentyneet huomattavasti vuonna 2010 perheenyhdistämiskäytäntöihin tehtyjen muutosten takia. Perheenyhdistämällä tarkoitetaan tilannetta, jossa Suomessa asuva henkilö hakee oleskelulupaa perheenjäsenelleen (Fingerroos ym. 2016, 7). Vuonna 2010 ulkomalaislaissa alettiin vaatia, että perheenkokoajan on oltava alaikäinen vielä päätöksentekohetkellä sen sijaan, että alaikäisyys hakemusta jätettäessä riittäisi, lakiin lisättiin lääketieteellinen ikäarviointi, kasvattilapsia koskevia kriteereitä tarkennettiin ja maahanmuuttosäännösten kiertäminen säädettiin rangaistavaksi. Lisäksi laissa kotoutumisen edistämisestä perheenyhdistämistä vaikeutettiin niin, ettei perheenkokoaja enää voinut jättää perhesidehakemusta perheensä puolesta Suomessa, vaan perheen on matkustettava lähimpään ulkomaanlähetystöön laittamaan hakemus vireille. (Mt., 9-10.) Vuonna 2013 alaikäisten huoltajien 157:stä perheenyhdistämishakemuksesta myönteisiä oli yksi, 2014 hakemuksia oli 43 ja myönteisiä päätöksiä kymmenen ja vuonna 2015 kahdestakymmenestä hakemuksesta myönteisten päätösten määrä oli viisi (Kuusisto-Arponen 2016, 95).

Alaikäisten yksintulleiden yksityismajoitus on kehittynyt tilanteessa, jossa lapset usein saivat vanhempansa myöhemmin Suomeen. Yksityismajoitus on siis aiemmin ollut melko lyhytaikainen järjestely, sillä monet lapset pääsivät muuttamaan biologisten vanhempiensa luokse sen jälkeen, kun vanhemmat olivat myönteisen oleskelulupapäätöksen jälkeen saapuneet Suomeen. Perheenyhdistämiskäytänteiden muututtua yksityismajoituksen luonne on muuttunut olennaisesti, koska yksityismajoitus kestää nykyään lähes aina lapsen täysi-ikäistymiseen saakka.

-Ja se, mitä mä haluaisin viel sanoo, että nythän on se, että meillä ei tuu perheenyhdistämisiä käytännössä lainkaan. Se, mikä nyt tässä muuttuneessa tilanteessa herättää huomioita on, et jos se on kovin pieni se lapsi, näille tulee ihan valtavan pitkä kasvatusvastuu näille. Et ennenhän se oli niin, että se saattoi olla... (edustaja 4)

- Muutama vuosi. (edustaja 3)

-Niin. Et mul on niinkun tällasia monessa tapauksessa, et se on niinkun päättynyt onnellisesti, et se perhe on tullut, mut nää on jäänyt käytännössä pois. Ihan ani harva voi saada enää perheensä. (edustaja 4)

Erityisesti se, ettei perheenkokoaja voi enää jättää hakemusta Suomessa perheenjäsenensä puolesta (ks. Fingerroos 2016, 69, 82-83) on aiheuttanut sen, etteivät lasten biologiset perheet välttämättä voi edes laittaa oleskelulupahakemusta vireille, koska eivät pääse laillisesti matkustamaan Suomen ulkomaan suurlähetystöön. Usein myös perheenyhdistämishakemukseen vaadittavien asiakirjojen hankkiminen, käännökset ja lailistamiset, perhesidehaastatteluun matkustaminen ja siihen liittyvät ylläpitokustannukset sekä passi-, viisumi- ja tulkkauskulut (mt., 66-73) tekevät alaikäisen yksintulleen perheenyhdistämisestä lähes mahdotonta.

Heti perheenyhdistämiskäytänteiden tiukentumisen jälkeen on ollut tilanteita, joissa majoittaja ei ole lapsen luokseen ottaessaan voinut tietää, että linjausten muuttumisen takia lapsen biologiset vanhemmat eivät koskaan tulekaan saapumaan Suomeen. Tieto kielteisestä perheenyhdistämispäätöksestä on näissä tilanteissa voinut olla kaikille erittäin musertava, sillä usko perheenyhdistämiseen on saattanut olla vahva. Yksityismajoitusperhe on joutunut yllättäen tukemaan lasta erittäin vaikeassa tilanteessa, kun toivo biologisen perheen saapumisesta on menetetty. Nyt, kun tiukemmat perheenyhdistämiskäytännöt ovat olleet voimassa jo useamman vuoden, osaavat yksityismajoituspalvelusta tekevät ammattilaisetkin jo selvitysvaiheessa paremmin valmistella lapsia ja majoittajia siihen, että todennäköisyys biologisten vanhempien saapumiselle on hyvin pieni.

Lapsi saattaa kohdata ylitsepääsemättömän emotionaalisen ristiriidan, kun hän tiedostaa uuden maan mahdollisuudet, mutta samaan aikaan haluaisi palata perheen luokse kotimaahan (Raval 2007, 62). Myös majoittajat saattavat joskus pohtia lapsen lähettämistä takaisin kotimaahan. Maahanmuuttajapalvelujen työntekijä kertoo esimerkin siitä, mitä yllätyksenä lapselle ja perheelle tullut kielteinen perheenyhdistämispäätös on konkreettisesti tarkoittanut. Perhe on ollut täysin valmistautumaton huolehtimaan kymmenvuotiaasta lapsesta aikuisuuteen saakka, ja yllättävässä tilanteessa yksityismajoittaja on nähnyt mahdollisena toimintavaihtoehtona jopa lapsen lähettämisen takaisin kotimaahan.

-Ja sit tosta kun sä kysyit sitä mieleenpainuvinta keissiä, niin mulla niinku piirtyy oikeen poltettuna se kuva mieleen, kun vuonna 2012 alkoi tulla näitä ensimmäisiä kielteisiä perheenyhdistämispäätöksiä. Että mulla istuu se kymmenenvuotias tyttö siellä huoneessa sen yksityismajoittajaperheen kanssa, ja ne kuulee siinä, että se on kielteinen, että äiti ei pääse (eräästä maasta) Suomeen. Ja niinku miten se tyttö itkee ja miten siellä sitten tati sanoo siinä vähän hölmistyneenä, että mitä nyt, että lähetämmekö me sinut sitten takaisin (erääseen maahan). Ja sitten niinku se valtava hämmennys, kun tähän asti oltiin ehkä aina ajateltu, että vanhemmat pääsee tänne. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 2)

Se, etteivät lapset enää juurikaan saa biologisia perheitään Suomeen on asettanut uusia haasteita yksityismajoituspalveluksille.

-Nythän me ollaan ensimmäistä kertaa niinku tän miettimisessä, et meil on joku vaikka tullu kaksivuotiaana, jolle ei ikinä tule perhettä. Et mikä hänen sijotuksensa nyt todella tulee olemaan. Nythän sitä joutuu eri näkökulmasta sitä perhettä, niiden perheiden voimavarojakin tutkailemaan. Et mihin sijotetaan. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 3)

Ajatus siitä, että pidempikestoiset yksityismajoitukset asettavat uusia haasteita yksityismajoituspalvelukselle saattaa heijastella sitä, ettei yksityismajoitusta perinteisesti ole pidetty lastensuojelun sijoitukseen verrattavana toimenpiteenä. Aiemminkin lasten asuminen yksityismajoitusperheessä on kestänyt useita vuosia. Muutama vuosi on lapsen elämässä pitkä aika, joten periaatteessa selvitykset olisi pitänyt aiemmin tehdä aivan yhtä huolellisesti kuin nyt, perheen voimavarat huomioiden.

Perheenyhdistämiskäytäntöjen muutoksiin on kohdistunut viime vuosina paljon kritiikkiä. Jussi Förbom on käynyt pamfletinomaisessa tietokirjassa Väki, valta ja virasto (2014a) lävitse Maahanmuuttoviraston turvapaikka- ja perheenyhdistämiskäytäntöjä sekä haastatellut Maahanmuuttoviraston työntekijöitä ja turvapaikka-asioihin perehtyneitä muita toimijoita. Förbom kritisoi vahvasti viime vuosina ulkomaalaislakiin tehtyjä perheenyhdistämisen säännöksiin ja käytäntöihin tehtyjä muutoksia, joiden seurauksena alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden perheenyhdistäminen on vaikeutunut merkittävästi (mt.,153-155). Monet kansalaisjärjestöt, muun muassa Suomen Punainen Risti, Suomen Pakolaisapu ja Pakolaisneuvonta, ovat myös tuoneet esille huoltaan perheenyhdistämisten merkittävästä vaikeutumisesta (Fingerroos 2016, 82). Yh-

teiskunnan taholta tapahtuvaa yksityisesti majoitettujen lasten heitteillejättöä voidaan-kin pitää nyt aiempaa vakavampana, koska lapset saattavat perheenyhdistämismahdoluksien heikentymisen takia elää heikosti resurssoidussa, heikosti tuetussa ja heikosti valvotussa yksityismajoituksessa aiempaa pidempään. Sijoituksen lyhyellä kestolla ei enää nykytilanteessa voi perustella yksintulleiden sijoittamista huomattavasti lastensuojelun perhehoitoa heikommin säädeltyyn ja valvottuun järjestelmään.

Yksintulleiden perheenyhdistämisistä ei juuri voi puhua ilman, että mieleen nousee joi-takin vuosia sitten kiivaana käynyt ”ankkurilapsikeskustelu”. Yksintulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita on käsitelty mediassa ankkurilapsikeskustelun yhteydessä usein perheidensä uhreina (Horsti & Pellander 2016, 173). Alla olevassa sitaatissa maahanmuuttajapalveluiden työntekijä pohtii yhteiskunnan kahtiajakautunutta suhtautumista yksintulleisiin.

-Et siinä kohtaa aletaan sitten aina puolustella, muuten puhutaan ankkurilapsista ja aika rumastikin, mut sit siinä kohtaan, että nää on niinkun lähetetty hädänlaisina ja perhe huolehtii ja se on niinkun kaunista ja eihän tässä tarvi huostaan ottaa... Et siinä se käänetään vähän niinkun, et se yleinen puhe täs kohtaa on vähän niin kuin toisin päin. Et jos nyt niin kuin puhutaan, et on lähetetty niin kuin ankkurilapsiksi, on niin kuin vaaralliset matkat ja kaikki, niin eikö todella pitäisi, vanhemmat, jotka silleen riskeeraa lapsen turvallisuuden, niin eiks ne pitäis sitten huostaanottaa. Ja vanhempikin, jos nyt sitten vaikka joskus Suomeen pääsis, niin hänen pitäis sitten osottaa, et vaik hän on tällasen riskin ottanut, niin hän sitten voi kuitenkin osoittaa olevansa hoitaja, joka huolehtii... (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 4)

Mediassa on ankkurilapsista puhuttu hyvinkin kriittiseen sävyyn, lapset Suomeen lähettäneitä vanhempia syyllistäen. Toisaalta taas sosiaalipalvelujärjestelmässä sitä, että vanhemmat ovat lähettäneet lapsensa vaaralliselle turvapaikanhakumatkalle yksin, ei nähdä lastensuojelullisena kysymyksenä. Yksityismajoitusta pidetään kauniina asiana, kun perhe huolehtii hädänalaisista. Biologisten vanhempien saapuessa Suomeen lapsi voi siirtyä ilman sen suurempia selvittelyjä asumaan vanhempiensa kanssa, vaikka vanhemmat ovat saattaneet jopa riskeerata lapsensa hengen lähettämällä tämän vaaralliselle turvapaikanhakumatkalle.

Yksityismajoitukseen liittyvä tuki ja valmennus ovat riittämättömiä. Puutteita on niin palveluvalikossa kuin palveluohjauksessakin. Haastatteluissa nousi esille huoli siitä, että yksityismajoitusperheet eivät saa riittävästi valmennusta tehtäväänsä.

-Kaiken kaikkiaan tällä järjestelmällä ois varmaan paljon opittavaa suomalaisesta perhehoitomallista. Mutta useinhan nää perheet hyppää tähän vähän niinkun yllättäen tähän tehtävään, ilman mitään suurempia valmennuksia. (edustaja 4)

Lastensuojelun perhehoidossa on sijaisperheiden etukäteisvalmennuksessa käytössä niin sanottu PRIDE-ohjelma, jonka osa-alueet ovat lasten suojeleminen ja hoito, lasten kehityksellisten tarpeiden kohtaaminen, lasten ja biologisten perheiden välisten suhteiden tukeminen, lasten elinikäisten, turvallisten ja hoitavien suhteiden vahvistaminen sekä työskentely ammatillisen tiimin jäsenenä (Valkonen & Janhunen 2016, 27-28). Yksityismajoituksen yhteydessä PRIDE-valmennusta ei käytetä, mutta yksityismajoitussektin yhteydessä ryhmäkodin työntekijät käyvät majoittajaperheen kanssa lävitse yksityismajoituksen kannalta keskeisiä asioita.

Etukäteisvalmennuksen lisäksi yksityisesti majoitetut lapset ja yksityismajoitusperheet tarvitsevat tukea yksityismajoituksen aikana. Yksintulleiden sijaisperheet voivat tarvita tukea esimerkiksi siinä, että he jaksaisivat kuunnella lapsen kertomuksia väkivallasta ja traumaista, osaisivat auttaa lasta pärjäämään menetyksen ja hylkäämisen kokemusten kanssa ja ymmärtäisivät, että lapsen käyttäytyminen voi johtua menneisyyden tapahtumista (Kidane & Amarena 2004, Hekin 2007, 115 mukaan). Yksityismajoitukseen liittyvä tuen tarve voi olla nykyään jopa aiempaa suurempaa, kun vastuu lapsesta saattaa perheenyhdistämisten vähentymisen myötä kestää erittäin pitkän aikaa.

-Siellä monesti tulee pieniä lapsia, lapset saattaa asua kymmenenkin vuotta perheessä, niin se on aika iso satsaus perheelle tai perheeltä. Ja tota kyl ne vaan vaatii tukea ja apua. (edustaja 1)

Ryhmäkodin työntekijät ovat tavanneet turvapaikanhakuvaiheessa olevia yksityisesti majoitettuja vähintään kuukausittain, joitakin jopa viikoittain. Tapaamiset voivat olla eri paikoissa. Lasta ja majoittajaa tavataan myös erikseen, jotta kumpikin voisi helpommin kertoa mahdollisista yksityismajoitukseen liittyvistä ongelmista. Tapaamisten lisäksi on

yhteydenpitoa esimerkiksi puhelimitse. Ryhmäkodin työskentelyn aikana yksityismajoitusperheessä saatetaan tehdä melko tiivistäkin toiminnallisia elementtejä sisältävää perhetyötä. Ryhmäkodin työntekijä näkee toiminnallisuuden väylänä vuorovaikutussuhteen luomiseen.

-Minkä tyyppistä se teidän oma työskentely sitten on, jos tulee mutkia matkaan? Voiks se olla niinkun... Onks se sitten ihan mitä vaan, vaikka tiskausapua? (Elina)

-Joo, koska mun mielestä se, että tekee yhdessä, niin ne rupee puhumaankin. Ja lasten kans voi mennä ulos harjoittelemaan polkupyörällä ajoa ja sit ne saattaa siinä sanoo jotain. Et se voi olla ihan mitä vaan. Koska sitten loppuvaiheessa ne pärjää vähän edes ilman tulkkiakin. Et sitten ei tarvi sitäkään enää välttämättä. Leirejä, rekiä, ollaan me joskus käyty ihan kahestaankin retkellä jossain. (ryhmäkoti, työntekijä 1)

Ammattilaisten näkemykset lastensuojelun palvelujen saatavuudesta yksityismajoituksessa oleville lapsille vaihtelivat. Edustajan kokemus oli, että turvapaikanhakuvaiheessa lastensuojelun palvelujen saaminen on hankalampaa verrattuna siihen tilanteeseen, kun lapsi on jo saanut oleskeluluvan.

-No onks ne lastensuojelun jutut saatavilla? Et silloin kun tarvitaan apua, niin onko sitä mahdollista lastensuojelun kautta saada? (Elina)

-Kyl mä uskon, et oleskeluluvan saaneiden osalta. Luulisin, että toimii. Toi on sitten eri juttu noi, joil ei oo vielä oleskelulupaa, et siel on enemmän ongelmia. (edustaja 2)

Maahanmuuttajalapsia koskevat jo ennen oleskeluluvan ja kuntapaikan saamista lastensuojelulaissa täysin samat säädökset kuin muitakin lapsia, mutta kuntien voimavarat saattavat rajoittaa heidän pääsyään lastensuojelun asiakkaiksi (Taskinen 2011, 47). Suomessa ja useissa muissa maissa tehtyjen tutkimusten mukaan maahanmuuttajataustaiset lapset ovat lastensuojelussa yliedustettuina kantaväestöön verrattuna (Anis 2008, 47). Toisaalta lastensuojelussa ei erilaisten etnisten ja kulttuuristen stereotyyppien takia välttämättä ymmärretä tai uskalleta puuttua ajoissa maahanmuuttajaperheen tilanteeseen (ks. Thoburn ym. 2005, 19-21). Ihmisiin voidaan liittää heidän taustansa takia tiettyjä ominaisuuksia tai tiettyjen asioiden oletetaan liittyvän yhteisön kulttuuriin, jonka seurauksena työntekijät eivät joko osaa tai uskalla suojella lasta perhepiirissä tapahtuvalta kaltoinkohtelulta.

Monet ammattilaiset kokivat, että yksityismajoituksessa oleville lapsille ja yksityismajoittajille ei ole saatavilla sellaisia palveluita, joista perheet hyötyisivät tai palveluita,

joita perheet haluaisivat. Yksityismajoitusperheitä on ollut vaikea saada mukaan valmennukseen ja vertaistukiryhmiin, joita on yritetty järjestää. Majoittajien palvelutoiveet saattavat myös joskus olla luonteeltaan mahdottomia toteuttaa, kuten esimerkiksi toive saada lapselle hoitaja majoittajan ulkomaanmatkan ajaksi (ks. Heitteillä perheessä).

Ryhmäkodilta on mahdollista tehdä perhetyötä yksityismajoitusperheeseen lapsen ollessa vielä turvapaikanhakija. Sen sijaan oleskeluluvan saamisen jälkeen, kun lapsi on maahanmuuttajapalvelujen asiakkaana, ei yksityismajoitusperheille näytetä tarjoavan perhetyötä juuri ollenkaan, ellei joku perheen lapsista ole lastensuojelun asiakkaana.

-Saattaks te perhetyötä niihin yksityismajoitusperheisiin jotain kautta? (Elina)

-Ei, onko meillä ollu yhdessäkään. Mut et jos lastensuojelu on mukana, niin sitten. Ei meillä varmaan silleen oo tarvinnut aikuiset. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 3)

-Mä en muista, että olisi ollut. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 1)

Ryhmäkodin perhetyö on koettu yksityismajoitusperheissä luontevana, sen sijaan lapsiperheiden kotipalvelu tai lastensuojelun perhetyö ”eivät ole menestyneet”. Ryhmäkodin perhetyössä saattaa olla joitakin mahdollisesti kulttuurisensitiivisyyteen liittyviä elementtejä, joita muusta perhetyöstä puuttuu. Työskentelyn onnistumiseen voivat kuitenkin vaikuttaa monenlaiset tekijät, joten ilman perhetyöhön kohdistuvaa lisätutkimusta on mahdotonta sanoa, mihin ryhmäkodin työntekijöiden tekemän perhetyön toimivuus perustuu.

-Mun kokemuksen mukaan ne ei oo oikeen menestyneet nää (lapsiperheiden kotipalvelu ja lastensuojelun perhetyö). (edustaja 3)

-No mäkin ajattelen, et mul on ollut vähän vanhempia nää lapset silleen, että ne kaikki varmaan olleet plus kaheksan, kaheksanvuotias on varmaan ollut nuorin. Niin ei siellä kyllä hirveesti mitään ulkopuolista lisääpua oo tullut, sen takia että se on sijoitettu sinne. Ryhmäkodin perhetyö on ollut se, mikä on ollut luontevin, jotenkin kantanut siinä. Mut sitten, mitään muuta apua, niin hirveen vähän. (edustaja 4)

Uudessa sosiaalihuoltolaissa (2014/1341) edellytetään, että perhetyötä on oltava saatavilla myös ilman lastensuojelun asiakkuutta. Perhetyön saatavuuden osalta tilanteen pitäisi siis olla parantunut, kunhan yksityismajoituksen ammattilaiset vain osaavat ohjata yksityismajoitusperheitä perhetyön palvelujen piiriin. Yksittäisinä yksityisesti majoitetuille järjestettyinä palveluina mainittiin perhetyön lisäksi Diakonissalaitoksen Kidutettujen kuntoutuskeskuksen palvelut, lastensuojelun sijoittamalle nuorelle järjestetyt

nuorisopsykiatrian poliklinikan käynnit, fyysiseen kuntoutumiseen liittyvä sopeutumismennusleiri, järjestöjen leiritoiminta oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseksi, koulussa järjestettävä kotikielen opetus ja koulukuraattorin palvelut, kerran toteutettu maahanmuuttajapalveluiden oma vertaisryhmätoiminta yksintulleille ja perheterapia yhdelle yksityismajoitusperheelle.

Haastattelujen perusteella vaikuttaa, että yksityismajoituksessa oleville järjestettävät palvelut ovat pitkälle eriytyneitä, esimerkiksi kidutus- ja traumataustaan liittyviä palveluita ja järjestöjen erilaisiin projekteihin liittyviä maahanmuuttajien erityispalveluita. Koulun kautta saatavia palveluita lukuun ottamatta yleispalveluita ei yksityismajoitusperheiden tukemiseksi juurikaan ole hyödynnetty. Lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöitä tutkittaessa (Alhanen 2014) palvelujen pirstaleisuus on nähty suurena ongelmana. Haastatellut lastensuojelun työnohjaajat ja asiakkaat toivat esille, etteivät viranomaiset vaikuta tuntevan oman sektorinsa ulkopuolisia palveluita riittävästi. (Mt., 34.) Sama ilmiö saattaa olla taustalla siinä, ettei tiettyjä yleispalveluita juurikaan käytetä yksityismajoitusperheiden kohdalla. Palvelutarjonta ja maahanmuuttajatyön osaaminen vaihtelevat myös paikkakuntakohtaisesti. Eräs edustaja pohti sitä, ettei maahanmuuttajatyön ammattitaitoa välttämättä ole riittävästi joka puolella Suomea. Hän epäili, etteivät tavalliset psykiatrian palvelut toimisi maahanmuuttajataustaisten lasten ja perheiden kanssa.

Ching-Shuan Lin (2014, 40) korostaa sukulaissijaisvanhemmuuden tukimuotoja käsittelevässä systemaattisessa tutkimuskatsauksessaan kulttuurisensitiivisten tukipalvelujen merkitystä. Kokemus siitä, ettei peruspalveluissa osata kohdata maahanmuuttajataustaisia asiakkaita saattaa olla taustalla siinä, että yksintulleille ja majoittajille järjestetyt palvelut ovat melko pitkälle eriytyneitä maahanmuuttajapalveluita. Huomio tulisikin kiinnittää siihen, että yksintulleita ja yksityismajoitusperheitä ohjattaisiin jatkossa enemmän yleispalveluiden, esimerkiksi perheneuvolan, lapsiperheiden kotipalvelun, sosiaalihuoltolain mukaisen perhetyön sekä tukiperhe- ja tukihenkilötoiminnan piiriin. Peruspalveluissa osaaminen maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden kohtaamiseen voi kehittyä ainoastaan, jos työntekijät saavat kokemusta heidän kanssaan työskentelystä. Edellä mainitut lapsiperheiden palvelut on tarkoitettu käytettäväksi varhaisessa vaiheessa, joten niiden avulla on mahdollista ehkäistä suurempien ongelmien syntymistä.

Kansainvälisten tutkimusten perusteella (Lin 2014) on todettu sukulaissijaisvanhempien hyötyvän erityisesti vertaistuesta ja oikeudellisesta neuvonnasta. Muita sukulaissijaisvanhemmille järjestettyjä tukimuotoja ovat olleet esimerkiksi koulutus ja ohjaus, erilaiset kirjalliset materiaalit, mentorointi ja tuutorointi, ”hengähdystauon” mahdollistava lastenhoito, palveluohjaus, lasten ryhmät ja leirit, yksilöllinen ohjaus, taloudellinen tuki ja neuvonta, moniammatilliset kotikäynnit, lomapalvelut, ravinto- ja liikuntaneuvonta sekä tietotekniikkakoulutus. (Mt., 34-38.)

Yksityismajoituksessa olleita lapsia on jonkin verran päätyneet huostaanoton kautta lastensuojelun sijaishuoltoon myös lapsen oman oireilun vuoksi.

-Tää mitä mä puhuin, että oli tuota, et oli sitä viiltelyä ja yöpoissaoloja ja tota, mitä sainoin siitä, niin se päättyi sijoitukseen. Ja tota sit myöskin sijoituksessa ollessa on nyt ollut väkivaltasta käyttäytymistä, mistä mahdollisesti on tullu rikossyyte. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 1)

Ryhmäkodin työntekijä sen sijaan kertoo, ettei yksityismajoituksesta ole hänen tietojensa mukaan jouduttu tekemään huostaanottoa sinä aikana, kun lapset ovat vielä olleet ryhmäkodin asiakkaina. Se, ettei lapsia ole jouduttu turvapaikanhakuvaiheessa sijoittamaan pois yksityismajoituksesta lastensuojelun toimesta saattaa liittyä siihen, että ongelmat ilmenevät myöhemmin, kun lapset ovat jo saaneet oleskeluluvan ja siirtyneet kunnan maahanmuuttajapalveluiden asiakkaiksi. Selityksenä voi olla myös se, että turvapaikanhakuvaiheessa lapsi on mahdollista siirtää yksityismajoituksesta takaisin ryhmäkotiin ilman lastensuojelun mukanaoloa, joten huostaanottoa ei tarvitse tehdä.

Yksityismajoitukseen liittyvä tuki ja valvonta vaikuttavat heikentyvän siinä vaiheessa, kun lapsi saa oleskeluluvan ja siirtyy ryhmäkodin asiakkuudesta kunnan maahanmuuttajapalveluiden asiakkaaksi. Huoli yksityismajoitusten valvonnasta kunnassa nousi esille kummassakin maahanmuuttajapalveluiden haastattelussa sekä toisessa edustajien haastattelussa. Resurssikysymykset saattavat osaltaan selittää työskentelyn intensiteetin eroa ryhmäkodin ja maahanmuuttajapalveluiden välillä. Haastatteluhetkellä ryhmäkodin asiakasmäärä oli melko alhainen, mikä osaltaan mahdollisti hyvinkin tiiviin työskentelyn ja erilaiset joustavat toimintatavat käytännön työskentelyssä.

-Niin muuten, piti sanoa et siinä selvitysvaiheessa, niin mitä pienempi laps on kysymyksessä, niin meil on sellanen seurantaviikko -systeemi, et mä käyn siellä joka päivä, istumassa, kaks-kolme-, joskus koko päivän. Ihan seuraan, miten se arki menee siellä lapsen kanssa. Varsinkin, jos se lapsi ei oo käynyt siellä. Jos se on asunut jossain muualla, vaikka (tietyissä kunnassa), ja se rupee käymään kylässä, niin me ihan oikeesti katotaan, et se menee hyvin se yhteiselo. Et me mun mielestä pystytään tekeen kyl ihan mitä me parhaaks nähdään. Et varsinkin tällä asiakasmäärällä tällä hetkellä. (ryhmäkoti, työntekijä 1)

Yksintulleiden määrä lisääntyi merkittävästi tekemieni tutkimushaastattelujen jälkeen. Asiakasmäärän lisääntyminen saattaa olla uhka vuosia kehitetyille hyvälle työkäytännöille, jos asiakasmäärän lisääntyminen ei vastaavasti kasvata resursseja. Resurssien merkitys korostui varsinkin maahanmuuttajapalveluiden haastatteluissa, joissa työntekijät kertoivat kokevansa, etteivät pysty tekemään riittävästi töitä suoraan lasten kanssa. Myös yhteistyökumppaneiden resursseista ja mahdollisuuksista tehdä töitä yksityismajoituksessa olevien kanssa käytiin keskustelua.

Maahanmuuttajapalvelujen työntekijä on huolissaan yksityismajoitusten seurannasta yksityismajoituspalveluksen jälkeen. Hän ei selkeästi ilmaise, tarkoittaako ryhmäkodin vai maahanmuuttajapalveluiden työskentelyä puhuessaan seurannan puuttumisesta. Todennäköisesti maahanmuuttajapalveluiden työntekijä kuitenkin puhuu seurannan puuttumisesta maahanmuuttajapalveluissa.

...Et jotenkin, et ihmisillä on jotenkin sellanen käsitys, et nää perheet on jotain ihan muuta kuin mitä ne on. Et (ryhmäkodissa) on varmaan ihan hyvä malli tähän yksityismajoituspalvelukseen, mut se on aika lyhyt periodi ja joitain muutamia käyntejä, jota siinä selvityksessä tehdään, mutta sen jälkeen, se seuranta, ei oo mitään. Se on edustajan varassa. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 4)

Kummassakin maahanmuuttajapalveluiden haastattelussa todettiin yksityismajoituksen seurannan olevan edustajan varassa, joka tapaa yksityisesti majoitettuja useimmiten enemmän kuin maahanmuuttajapalveluiden työntekijä. Edustajat hoitavat lähinnä perheenyhdistämishakemukseen liittyviä asioita siinä vaiheessa, kun lapsi on jo saanut oleskeluluvan, joten edustajankaan tapaamisia ei todennäköisesti ole tässä vaiheessa enää kovin tiiviisti. Maahanmuuttajapalveluiden työntekijöiden lisäksi myös edustaja on havainnut työskentelyn yksityisesti majoitetun kanssa jääneen liian kevyeksi oleskeluluvan saamisen jälkeen.

-Sen jälkeen, kun se asiakkuus siirtyy mamuyksikköön tai alueen sosiaalityöntekijälle, niin sit se ei... Sit se on silleen, et tavataan kaks kertaa vuodessa ja kukaan ei tiedä enää mistään mitään. Ja mulla ainakin edustajana, mä en tykkää siitä, et mä tapaan lasta kaks kertaa vuodessa. Ja se, et käynkö mä sitten yksin heidän kotonaan, kun me nähdään, et sekin on vähän sellasta... Niinkun tämmösiä toimintatapoja. Et olisko nää jotenkin... No (erään kunnan) mamuyksikössä nähdään enemmän, kuin kaks kertaa vuodessa, mutta en tiedä sitten, miten noissa muissa kunnissa. Ja se että, kun lapsi osaa jo puhua suomea ja on vähän isompi, niin lapsen kans voi soitella keskenään. Mut sit kun se on niin pieni eikä osaa puhua ja... Eikä se oikeen tiedä, kuka on edustaja, ei se muista ja se on niinkun hankalaa. (edustaja 3)

Edustaja kuvaa työskentelyä maahanmuuttajapalveluissa ja alueen sosiaalityössä ”et tavataan kaks kertaa vuodessa ja kukaan ei tiedä enää mistään mitään”. Tämä haittaa edustajankin työskentelyä lapsen kanssa, koska tällöin edustaja joutuu menemään esimerkiksi kotikäynneille yksin. Tapaamisten merkitys korostuu erityisesti pienempien ja vasta maahan tulleiden lasten kohdalla, koska he eivät esimerkiksi kieliongelmiensa takia pysty ottamaan itsenäisesti yhteyttä edustajaan tai työntekijään.

Joskus on mahdollista, että aikuissosiaalityö on ainut sosiaalityön yksikkö, joka on yksityisesti majoitetun lapsen kanssa missään tekemisissä. Tämä voi tulla kyseeseen tilanteissa, jossa lapsen kotoutumisaika on jo loppunut, kukaan yksityismajoitusperheessä ei kuulu enää kotoutumispalvelujen piiriin, eikä perheessä ole lastensuojelun asiakkuutta. Maahanmuuttajapalvelujen työntekijän mukaan tällaisessa tilanteessa yksityismajoituksen valvonnassa on ongelmia, koska aikuissosiaalityössä ei tunneta yksityismajoitusta, resurssipulan vuoksi mahdollisuudet työskennellä laadukkaasti esimerkiksi perhe- tai verkostotyön menetelmiä käyttäen ovat heikot, eikä aikuissosiaalityöstä aina suostuta tilaamaan edustajalle tulkkia mukaan tapaamisille.

... Et on ollut monia syitä, miks mä oon ollut kriittinen tän yksityismajoituksen... Et vaikka se toimis, se seuranta on niin huonoa. Et he ei oo perhehoidon tai lastensuojelun tai jonkun tahon asiakkaita, niinkun tässä pysyvällä tavalla, ja sitten, vaikka edustajakin ois aktiivinen, niin mitä mä oon kuullu, niin heidän on sit usein hyvin vaikea toimia perheen kanssa, kun he ei tilaa tulkkeja, jos perhe on vaikka aikuissosiaalityön asiakas, tai ei oo sit ehkä minkään sosiaalitoimen asiakkaita. Jos nää perheet sit vaikka on aikuissosiaalityön asiakkaita, niin ei siellä kukaan tunne tätä kenttää. Heil on niinkun niin valtavat nää asiakasmäärät, et heidän mahdollisuutensa olla tällasissa mukana tai he on ihan hämmentyneitä, jos ne sit on ollut. On tämmösiä tapauksia, että tästä lapsesta on soitettu aikuissosiaalityöhön sosiaalityöntekijälle, että nyt se ei käy koulussa. Et mitä tekee niinkun aikuissosiaalityön työntekijä, eihän ne toimi niinkun tällasissa asioissa ollenkaan, et

hänen mahdollisuutensa on sit ehkä tehdä lastensuojeluilmoitus. Et resurssit lähtee tekeen sellasta perhetyötä, että kootaan verkostoa, on varmaan ihan olemattomat. Eikä sellaista käytäntöä oo. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 4)

Edustaja pohtii mahdollisuutta hakea yksityismajoittajalle lapsen huoltajuutta, jos yksityismajoitus sujuu hyvin.

-Et siinä vaiheessa, jos se menee hyvin se yksityismajoitus, niin voi miettiä, et siitä tulee sijaishuoltaja tästä. (edustaja 3)

Joissakin kunnissa yksityismajoittajille on haettu sijaishuoltajuuksia käräjäoikeudesta. Tuomioistuin voi määrätä lapsen huoltajuuden vanhempien ohessa tai sijasta yhdelle tai useammalle henkilölle, joka on antanut tähän suostumuksensa (laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1983/361, §9). Sijaishuoltajalla on huoltajan oikeudet ja velvollisuudet lukuun ottamatta elatusvelvollisuutta, joten sijaishuoltajuuden saamisen myötä lapsi ei enää tarvitse edustajaa. Sijaishuoltajuuksien hakeminen ratkaisee nopeasti ajateltuna monta ongelmaa, kun lapsi ei enää tarvitse edustajaa, ja majoittaja pystyy sijaishuoltajuuden turvin hoitamaan lapsen asioita sujuvammin. Toisaalta sijaishuoltajuuden hakeminen voidaan tulkita myös poiskäännyttämisenä, kun järjestelmä pesee kätensä kokonaan yksityisesti majoitetun yksintulleen tilanteesta. Sijaishuoltajuutta ei tulisiakaan hakea liian pian, sillä mahdolliset yksityismajoitukseen liittyvät ongelmat eivät välttämättä tule esille kovin nopeasti.

Asiakkaiden kohtuuton määrä ja työntekijöiden jatkuva kiire voi johtaa siihen, etteivät työntekijät pysty kunnolla paneutumaan asiakkaiden tilanteisiin, toimimaan suunnitelmallisesti asiakasprosesseissa, järjestämään oikeanlaisia palveluita tai tapaamaan riittävästi asiakkaita ja yhteistyökumppaneita (Alhanen 2014, 65). Kunnissa onkin syytä kiinnittää erityistä huomiota siihen, että aikuissosiaalityöhön painottuvissa maahanmuuttajapalveluissa on riittävästi resursseja yksityismajoituksessa olevien lasten asioiden hoitamiseen. Yksityisesti majoitetun lapsen ja yksityismajoitusperheen kanssa on oltava mahdollista tehdä laadukasta sosiaalityötä myös aikuissosiaalityössä.

Laki kotoutumisen edistämisestä (2010/1386, §26) mahdollistaa jälkihuollon toimenpiteiden ja palvelujen järjestämisen oleskeluluvan saaneille yksintulleille, mutta ei velvoita

siihen. Käytännössä kotoutumislain mukainen jälkihuolto on ollut hajanaista ja sen saatavuus on vaihdellut paljon paikkakuntaakohtaisesti (ks. Berschewsky 2016). Yksityismajoituksessa olleiden tilanne on hyvin eriarvoinen verrattuna lastensuojelun sijoittamiin lapsiin jälkihuollon saatavuuden ja sisällön osalta. Yksintulleiden jälkihuollossa voitaisiin ottaa oppia lastensuojelun sijaishuollon jälkihuollosta (Dixon & Wade 2007, 137-138).

Jotkut yksityisesti majoitetut päätyvät asunnottomiksi täysi-ikäistyessään. Maahanmuuttajapalvelujen työntekijä kuvaa täysi-ikäistyvien nuorten kohtelua yksityismajoitusjärjestelmässä heitteillejätöksi, koska heille ei ole olemassa mitään järjestelmällistä tukea asumiseen. Resurssipulan takia nuoren tilannetta vain seurataan vierestä.

-Mul on tapana käyttää värikästä kieltä, mun mielestä tää on aivan järjestelmän kannalta heitteillejätö, miten teini-ikäisiä lapsia täällä kohdellaan. Mitään niinkun järjestelmällistä tukea siihen asumiseen 18 ikävuoden jälkeen. Mun mielestä se on järkyttävää, että me nähdään ne vaaran merkit vuoskausia etukäteen, ja sit se tapahtuu, ja me vaan seurataan sitä siit vierestä. Resursseja ei ole. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 2)

Joidenkin alaikäisten yksintulleiden koko kotoutumisaika kuluu heidän ollessaan alaikäisiä, jos he ovat saapuneet Suomeen hyvin nuorina. Tällöin he eivät välttämättä saa peruskoulun jälkeen tarvitsemiaan kotoutumispalveluita TE-toimiston kautta.

-Jos nuorisosta sanotaan, niin seitsemäntoista vuotiaille merkittävä palvelu on... TE-toimiston kautta tehdään kotoutumissuunnitelma ja näin niin tota... Työllistymispalvelut ja kotoutumisraha. Josta osa nuorista pääsee nauttimaan. Kaikki ei, osa tota on niitä valittavia väliinputoajia, jotka on tulleet Suomeen sen verran nuorena ja ne on asuneet yli kolme vuotta oleskeluvalla Suomessa ennen kuin ne täyttää seitsemäntoista, joten niiltä sulkeutuu sitten se ovi. Voi olla, että ne ei pääse niihin kotoutumispalveluihin. (edustaja 1)

Nuoren suomen kielen taito ei välttämättä ole vielä kovin hyvä ja itsenäistymiseen ja kotoutumiseen tarvittaisiin juuri täysi-ikäistymisen kynnyksellä tukea, mutta kotoutumispalveluiden muodossa sitä ei aina ole saatavilla. Eräs edustaja kritisoi sitä tapaa, miten kotoutumissuunnitelmat joillakin alueilla tehdään kutsuen sitä ”kumileimasin -meiningiksi.” Edustajan mukaan suunnitelmia ei välttämättä tehdä kunnolla, vaan ne laaditaan ainoastaan kotoutumisrahan saamiseksi.

Yksintulleiden jälkihuollon lanseeraus on edustajan mukaan kärsinyt keskitetyn ohjauksen puuttumisesta, jolloin jälkihuolto on muodostunut eri kunnissa hyvin erilaiseksi. Hän mainitsee kuntien lisäksi Ehjä ry:n jälkihuoltoa tuottavana tahona.

-Siinäkin (jälkihuollossa) on taas älyttömän paljon eroja. Tietysti kun tää on tälle tullu, eikä sitä oo mitenkään keskitetysti ohjattu. Tähän on ihan täysin tehty alueellisesti niin-kun silleen, miten on innovatiivisesti haluttu ja näin, hoksattu. Joo, mut kyl mä uskoisin, että siellä missä esimerkiks Ehjä ry. tai kunnan omat systeemit pyörittää jälkihuoltoa, niin, ainakin Ehjä erityisesti. (edustaja 2)

Yksintulleiden itsenäistymisvaiheen tuki on jäänyt muuallakin maailmassa liian vähälle huomiolle. Jälkihuollon organisoimisessa on havaittu puutteita myös esimerkiksi Britanniassa ja Australiassa (Barrie & Mendes 2011, 496-499). Suomessa varsinkin tukiasumisen saatavuutta tulisi kehittää, jotta yksityisesti majoitetut tai muutkaan yksintulleet eivät koskaan joutuisi itsenäistymään kadulle, kavereiden nurkkiin tai asuntolaan.

Edustajien toimenkuva on jossain määrin epäselvä. Outi Lepolan (2012) edustajajärjestelmää koskevassa selvityksessä useimmat edustajat kokivat, etteivät he tarkasti tienneet, mitkä kaikki tehtävät edustajalle kuuluvat. Selkeää sekä edustajille että sosiaalityöntekijöille oli, että turvapaikkaprosessin eteenpäin vieminen ja lapsen tukeminen siinä sekä oleskeluluvan saamisen jälkeiset kotikunta- ja sosiaaliturvahakemukset, pankkitilin avaaminen lapselle ja perheenyhdistämishakemuksen vireille laittaminen kuuluvat edustajien tehtäviin. Epäselvyyttä sen sijaan oli siinä, missä määrin edustajan kuuluu osallistua lapsen kouluasioihin, sairauksien hoitoon, rahankäyttöön ja arkielämän asioihin. (Mt., 62-65.) Epäselvä toimenkuva mahdollistaa sen, että jotkut edustajat hoitavat ainoastaan niin sanotut paperiasiat, kun taas toiset suhtautuvat tehtäväänsä henkilökohtaisemmin ja toimivat jopa tukihenkilön tapaan edustaessaan lasta. Se, sattuuko lapsen edustaja olemaan virkamies- vai tukihenkilöorientoitunut, vaikuttaa suoraan lapsen saaman palvelun laatuun. Muiden ammattilaisten lisäksi myös lapset huomaavat erot edustajien työskentelytyylissä ja saattavat vertailla oman edustajansa toimintaa muiden edustajien toimintaan (ks. Lepola 2012, 66).

-Jotkut käy enemmän niitten kanssa vaikka kahvilla tai jossain, jotkut ei sitten missään tapauksessa. (ryhmäkoti, työntekijä 1)

-Niin että ne on vaan viranomais... Tiukasti viranomaisasioissa. Niis on eroja niinkun persoonissa, miten ne ottaa sen. (ryhmäkoti, työntekijä 2)

-Niin, mut lapsetkin on erilaisia. Mä en oo ikinä ollut sitä mieltä, et pitäisi tasapäistää, et kaikki saa saman verran. Joku toinen tarvii mua enemmän nyt. Kunhan kaikki saa jonkun, mutta kyllä se, joka tarvii mua nyt enemmän, niin kyllä siihen pitää keskittyä. Että se ehkä on tää meidän filosofia tässä. (ryhmäkoti, työntekijä 1)

-Joskus saattaa olla, että lapset vertailee keskenään. Et sun edustaja teki noin ja mun edustaja teki noin. Jos joku on vaikka vienyt johonkin. (ryhmäkoti, työntekijä 2)

Sitaatin loppupuolella toinen työntekijä esittää kantanaan, ettei pitäisi tasapäistää niin, että kaikki saavat saman verran, vaan enemmän tarvitsevaan pitäisi keskittyä. Ajattelu-tapa viittaa positiiviseen diskriminaatioon; lähtökohdiltaan heikommalle voidaan tarjota enemmän apua ja tukea kuin muille. Edustajat eivät välttämättä kuitenkaan eriytä omaa työskentelyään edustettaviensa mukaan niin, että enemmän tarvitseva edustettava saisi enemmän aikaa, vaan kyse on siitä, että toiset edustajat tarjoavat paljon aikaansa kaikille edustettavilleen ja toiset pidättäytyvät virallisten asioiden hoitamisessa. Tällöin kyse ei ole positiivisesta diskriminaatiosta, vaan yksinkertaisesti siitä, että lapset saavat erilaista palvelua sen perusteella, kuka heidän edustajansa sattuu olemaan.

Maahanmuuttoviraston ja ELY-keskuksen palkkionmaksuperusteet vaikuttavat siihen, mitä asioita edustajat lasten kanssa tekevät. Linjaus on ollut, että edustaja voi käyttää 1-2 tuntia kuukaudessa lapsen kanssa tutustumiseen (Lepola 2012, 38). Edustajilta ei ole tähän mennessä vaadittu erityistä koulutusta (mt., 25-26), vaikkakin joitakin valtakunnallisia edustajakoulutuksia on järjestetty. Useimmat edustajat ovat saaneet tehtävänsä vain sosiaalityöntekijän pitämän muutaman tunnin perehdytyksen (mt., 28-29). Edustajien erilaiset pohjakoulutukset ja ”edustajakouluttamattomuus” ovat varmasti vaikuttaneet siihen, että eri edustajien tapa toimia on muodostunut keskenään erilaiseksi.

Edustajien rekrytoimiseen liittyy tiettyjä kyseenalaisia piirteitä. Käräjäoikeus nimittää lapselle vastaanottoyksikön ehdottaman edustajan, ja useimmiten edustajat löytyvät ryhmäkodin sosiaalityöntekijän tai muiden edustajina jo toimivien henkilöiden verkostoista (Lepola 2012, 16-18). Näin ollen edustajien on ollut välttämätöntä olla hyvissä väleissä ryhmäkotien työntekijöiden kanssa, jos he ovat halunneet saada töitä itselleen. On mahdollista, että pienissä piireissä muodostuu niin sanottuja hyvä veli-verkostoja,

eikä edustajilla ole henkilösuhteisiin perustuvan rekrytointitavan takia todellista mahdollisuutta kritisoida esimerkiksi ryhmäkotien tekemiä yksityismajoituspäätöksiä. Alla olevassa sitaatissa maahanmuuttajapalveluiden työntekijä kertoo, että joissain tilanteissa myös maahanmuuttajapalveluiden työntekijät ovat vaikuttaneet uuden edustajan rekrytointiin.

- Mehän ollaan joskus oltu mukana siinä uuden edustajan rekrytoinnissa, kun vanha edustaja tuolta jostakin (toiselta paikkakunnalta) ei oo voinu enää jatkaa. Kyl mä itse katsosin, et ne on aika selkeet ne edustajan minimitehtävät. Jotkut pitäytyy niissä, mut osa lähtee ihan sellaseen kasvatukselliseen tai niinku ohjaukselliseen lisään. Mikä nyt on niinku lapselle aivan valtavan ihanaa, et he on olemassa, et he tapaa vapaa-ajalla, tekee kevätretkiä Linnanmäelle ja omien suhteittensa kanssa niinku hankkivat nuorelle asunon ja näin. Onhan se mahtavaa. Et on niitä onnekkaita nuoria. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 2)

Maahanmuuttajapalveluiden työntekijä toteaa myös, miten ihanaa lapselle on, jos hänen edustajansa toimii yli edustajan tehtävien vaatimusten. Tämän tyyppiset asenteet saattavat osaltaan ohjata edustajia toimimaan ohjeistusten vastaisesti tukihenkilön tavoin.

Edustajajärjestelmän kehittämisen paikat tulevat hyvin selkeästi esille Lepolan (2012, 2-3) selvityksessä, jota varten hän haastatteli edustajia, edustettavia sekä yksintulleiden sosiaalityöntekijöitä ja lakimiehiä. Edustajakoulutuksen puuttuminen, edustajien riippumattomuuden vaarantuminen edustajien rekrytointitavan ja palkkionmaksajatahon vuoksi sekä edustajan vaihtuminen, kun lapsia siirrellään turvapaikkaprosessin vaiheen mukaan yksiköstä toiseen ovat Lepolan mukaan keskeisiä järjestelmän ongelmakotia. Samat asiat nousivat esille myös tässä tutkimuksessa yksintulleiden kohdalla. Edustajajärjestelmän ongelmat koskettavat erityisesti yksityismajoituksessa olevia lapsia ja nuoria, sillä heillä ei ole tukenaan muita ammattilaisia samalla tavalla, kuin ryhmäkodissa asuvilla yksintulleilla.

Ammattilaiset pohtivat myös yksityismajoituksessa olevan katkonaista polkua järjestelmässä. Yksintulleisiin turvapaikanhakijalapsiin liittyvien asioiden organisointi kansallisesti on eriytetty niin, että oleskelulupaa edeltävässä tilanteessa hallinnosta ja kuluista vastaa Maahanmuuttovirasto ja oleskeluluvan saamisen jälkeen ELY-keskukset (Lepola

2012, 82). Suomen järjestelmä on Pohjoismaisista järjestelmistä monimutkaisin, ja hallinnon polarisoituminen onkin aiheuttanut haasteita alaikäisyksiköiden valtakunnalliselle koordinoinnille ja lapsen edun huomioimiselle (Björklund 2015, 37-38). Palvelujärjestelmässä yksityisesti majoitettu lapsi on ensin turvapaikanhakijana ollessaan ryhmäkodin sosiaalityön asiakkaana ja oleskeluluvan saamisen jälkeen hän siirtyy kunnan maahanmuuttajapalveluiden asiakkaaksi. Mukana saattaa olla myös lastensuojelu, mutta erillisenä toimijana edellisten lisäksi. Edustaja kulkee mukana niin kauan, kun lapsi on alaikäinen, mutta jää pois nuoren täytettyä 18-vuotta. Nuori voi saada jälkihuolto, mutta monissa kunnissa yksintulleille turvapaikanhakijanuorille järjestettävä jälkihuolto on kehittämätöntä ja vakiintumatonta. Tässä pirstaleisessa järjestelmässä ei ole yhtään ammattilaista, joka olisi nuoren rinnalla koko matkan aikuisuuteen saakka. Edustaja kuvaa nuoren täysi-ikäistymiseen liittyvää edustajan ja lapsen suhteen katkeamista rankaksi, kuin veitsellä leikaten tapahtuvaksi asiaksi.

-On niin rankka, kun viilletään kuin veitsellä leikaten toi edustajan ja lapsen suhde siinä, kun lapsi täyttää 18. Että jotkut nuoret pitää yhteyttä ja kyllä mä sanon, että voi soitella ja autan ja jeesaan mitä mä pystyn. Mutta kyl siin sillä lailla tipahtaa aika lailla siitä lapsen elämästä, mä en oikeen osaa tohon sanoa, mitä se on sitten se tuki mitä ne saa. (edustaja 1)

Jotkut yksityismajoituksessa olleet ovatkin toivoneet, että edustajasuhde voisi jatkua jossakin muodossa vielä täysi-ikäistymisen jälkeen (Kopra 2013, 52). Yksintulleiden kanssa työskentelevien ammattilaisten vaihtuminen moneen otteeseen lapsen turvapaikkaprosessin edetessä aiheuttaa sen, ettei yksittäisillä ammattilaisilla välttämättä ole näkemystä yksityismajoituksen kokonaisuuden toimivuudesta. Koko järjestelmään liittyvä arviointiprosessi on vaikeaa, koska useimmat ammattilaiset, joilta esimerkiksi kehittämisen- ja lainsäädäntöhankkeisiin pyydetään lausuntoja, tuntevat juuri oman lokensa, mutta eivät välttämättä sitä, mitä yksintulleelle seuraavassa vaiheessa saattaa tapahtua. Myös viranomaisten vastuu asiakkaasta saattaa kadota järjestelmässä, jonka sektorit ovat etääntyneet kauaksi toisistaan (ks. Alhanen 2014, 35).

Maahanmuuttajapalveluiden työntekijä pohtii sitä, että epäonnistuneiden yksityismajoituskokeiluiden kautta pienelle lapselle saattaa tulla monta sijoitusta elämänsä aikana.

-Et siinä pitää tämmösen lapsen näkökulmasta aikamoinen kokeilu, et se sijoitetaan jonnekin perheeseen ja se meneekin pieleen ja sille lähetään ettiin jotakin sijoituspaikkaa. Jos ajatellaan tätä meidän kaksivuotiaana tullutta, niin nyt hänet sijoitetaan sit jonnekin, viisvuotias on kuitenkin aika pieni, joten se sijoitetaan perheeseen. Et montako sijoitusta niille sit niinkun tulee? (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 3)

Problematiikka on osin samaa kuin lastensuojelun sijaishuollossa, jossa lapsen sijaishuoltopaikkaa saatetaan joutua muuttamaan useita kertoja ennen lapsen täysi-ikäistymistä. Leena Valkonen ja Tarja Janhunen (2016, 55) toteavat lastensuojelun perhehoitoa käsittelevässä tutkimuskatsauksessaan nykyisen lastensuojelujärjestelmän tuottavan lapsille useita sijoituksia ja ihmisten vaihtumisia. Sijaishuoltopaikan muutosten on monissa tutkimuksissa todettu lisäävän lasten kiintymyssuhdeongelmia, mielenterveyden häiriöitä, käytös- ja itsesäätelyongelmia sekä muita sopeutumisvaikeuksia ja vaikeuttavan paluuta biologisten vanhempien luokse (Kim ym. 2012).

Katkonainen asumis- ja asiakkuuspolku ei liity ainoastaan yksityismajoituksessa olevien tilanteeseen, vaan kaikkiin yksintulleisiin yleisemminkin. Turvapaikanhakuvaiheessa olevia yksintulleita voidaan siirtää paikkatilanteen mukaan tai kurinpidollisista syistä eri puolilla Suomea oleviin ryhmäkoteihin, ja monille oleskelulupa tarkoittaa siirtymistä ryhmäkodista muualla sijaitsevaan perheryhmäkotiin (Lepola 2012, 82-84). Samalla kaikki ympärillä olevat aikuiset vaihtuvat. Joissain tilanteissa myös edustaja vaihtuu, jos edustajan elämäntilanne ei enää mahdollista edustajana toimimista tai fyysinen välimatka lapsen ja edustajan asuinpaikkojen välillä muuttuu liian pitkäksi (Lepola 2012, 80). Yksityisesti majoitetun kohdalla edustajan vaihtuminen saattaa tapahtua esimerkiksi lapsen siirtyessä yksityismajoitukseen paikkakunnalle, joka sijaitsee kaukana siitä ryhmäkodista, jossa lapsi on aiemmin asunut.

Työntekijöiden vaihtuminen voi vaikeuttaa asiakkaan asioiden hoitamista, lisätä tietokatkoksia, heikentää asiakkaiden luottamusta työntekijöihin ja aiheuttaa vastakkainasettelua erityisesti sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden välillä. Työntekijöiden vaihtumisen taustalla voi olla esimerkiksi työn kuormittavuudesta johtuvat henkilövaihdokset, mutta myös se, että organisatoristen ratkaisujen seurauksena työ on päätetty jakaa vaiheisiin, joissa on eri työntekijät. (Alhanen 2014, 50-53.) Yksityismajoitusjärjestelmässä

yksi keskeinen työntekijöiden vaihtumista aiheuttava tekijä liittyy organisatorisiin ratkaisuihin. Lapsen sosiaalityöntekijän vaihtuminen olisi vältettävissä, jos vastuu yksintul-leista olisi koko ajan yhdessä paikassa sen sijaan, että lapset ovat ensin turvapaikanha-kijoiden vastaanottojärjestelmässä alaikäisyksikön asiakkaina ja siirtyvät oleskeluluvan saamisen jälkeen kunnan sosiaalityön asiakkaiksi. Asiakkuuden pysyminen yhdessä pai-kassa mahdollistaisi nykyjärjestelmää paremmin myös hankalaksi koetun lapsen ja sosi-aalityöntekijän välisen luottamuksen rakentumisen.

Kuvio 6 kuvaa yksityisesti majoitettujen lasten elämää vaikeuttavia yhteiskunnallisia te-koja ja tekemättä jättämissä, joiden vuoksi yksityisesti majoitettuja lapsia voidaan pitää yhteiskunnan taholta heitteille jätettyinä.

Kuvio 6. Rakenteellisia ongelmia

Perheenyhdistämisten lainsäädännöllinen vaikeuttaminen on johtanut siihen, että lapset eivät saa vanhempiaan Suomeen, joten he ovat usein täysi-ikäiseksi saakka puutteellisesti tuetussa ja valvotussa yksityismajoituksessa. Lapsen edustajaltaan saama tuki riippuu siitä, minkälaisella orientaatiolla edustaja tehtävänsä hoitaa. Lapsen rinnalla kulkeva sosiaalityöntekijä vaihtuu matkan varrella, koska lapsen sosiaalityön asiakkuus siirtyy ryhmäkodista kuntaan oleskeluluvan saamisen myötä. Kuntaan siirtymisen seurauksena yksityismajoituksen tuki saattaa myös heikentyä. Itsenäistymisvaiheessa olevan nuoren mahdollisuudet saada jälkihuoltoa vaihtelevat erittäin paljon kuntakohtaisesti. Yksityismajoituksessa on siis paljon sellaisia rakenteellisia epäkohtia, jotka olisivat yhteiskunnallisen päätöksenteon kautta poistettavissa, jos poliittista tahtoa ja toimintaedellytyksiä vain olisi riittävästi.

7 Onnistunut yksityismajoitus

Yksityismajoituksen onnistumisen taustalla nähtiin olevan erilaisia perheenjäsenten suhteisiin sekä majoittajien kotoutumiseen ja taloudelliseen asemaan liittyviä tekijöitä. Yhtenä yksityismajoituksen onnistumisen kannalta olennaisimpana asiana mainittiin se, että majoittajat kohtelevat yksityismajoituksessa olevaa lasta perheenjäsenenä, kuin hän olisi heidän oma lapsensa.

- Ja mä aattelin, että siinä, semmosia tekijöitä, jotka edisti ja autto sitä, et se onnistu se kotimajoitus on varmaan se, että tota... Ensinnäkin tää tyttö halus asua sukulaistensa kanssa, ja sit sukulaiset, myös koko perhe sillä lailla niinkun oli valmiita siihen. Ja tää tyttö ei kokenut olevansa ylimääräinen siellä tai joku taakka, vaan välitty niinkun semmonen tunne, et he on niinkun aidosti mukana tässä, et he halua pitää tätä tyttöä. Synty vaikutelma, et se tyttö oli niinkun perheenjäsen siellä. (edustaja 4)

Tärkeänä pidettiin myös sitä, että lapsi on jo ennen Suomeen tuloa tuntenut yksityismajoittajaperheen ja mielellään ollut läheinen perheenjäsenten kanssa. Maahanmuuttajapalveluiden työntekijän kokemuksen mukaan niiden yksityismajoitusten määrä on lisääntynyt, joissa lapsi ja yksityismajoittaja ovat tutustuneet vasta Suomessa. Lasten ja nuorten lähtökohdista tehdyissä sijaisperhehoitoa koskevissa tutkimuksissa on todettu, että sijoitetut lapset haluavat tulla arvostetuiksi, tuetuiksi ja hoidetuiksi samalla tavalla

kuin perheen muutkin lapset. He ovat kuitenkin kokeneet, etteivät kuulu perheeseen tai ovat erilaisia. (Hek 2007, 110.)

Majoittajaperheen aikuisten tulisi pystyä tukemaan lapsen koulunkäyntiä ja kotoutumista. Tätä edesauttaa se, jos majoittajat ovat itse koulutettuja.

-Ehkä nää jotkut, jotka esimerkiksi valtavan hyvin koulumaailmassa pärjää, ja joilla on sen tyyppinen yksityismajoittajaperhe, et he pystyy jotenkin niinku tukemaan, ehkä koulutettuja ihmisiä, selkeet päämäärät, mitä minä haluan. Ja sit semmonen yksityismajoittajaperhe, jotka osaa tukea heitä siinä, miten oot Suomessa ja miten pystyt sun elämän rakentamaan täällä. Niin niillä nuorilla menee hyvin. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 2)

Monessa kommentissa mainittiin myös se, että yksityismajoituksen onnistumisen kannalta on hyvä, jos majoittajaperhe on kokonaisuutenaan hyvin integroitunut suomalaiseen yhteiskuntaan. Pasi Saukkosen (2007) mukaan integraatiolla on maahanmuuttajapolitiikan variaationa tarkoitettu prosessia, jossa sekä maahanmuuttajat että valtaväestö sopeutuvat toisiinsa. Suomessa integraation käsitettä on kuitenkin jossain määrin käytetty myös kotoutumisen ja kotouttamisen synonyymina. Kotoutumisen tavoitteena on maahanmuuttajan osallistuminen työelämään ja yhteiskunnan toimintoihin oman kielensä ja kulttuurinsa säilyttäen. (Mt., 208-213.) Integroitumisesta puhuttiin haastatteluissa käsitteen kotoutumis-merkityksessä. Integroitumisella tarkoitettiin muun muassa sitä, että perheenjäsenet ovat löytäneet paikkansa suomalaisessa työ- ja opiskelumaailmassa ja puhuvat suomea kohtuullisesti.

-Mä mietin edelleenkin, et miten se on noin hyvin onnistunut. (Toinen vanhempi) on kyllä integroitunut ja käy töissä, ja tää tytär, naisen tytär käy lukiota ja, no, heillä on suomalainen (toinen vanhempi), joka, he ovat eronneet kuitenkin, he eivät asu yhdessä. Puhuvat suomen kieltä. (edustaja 3)

Integroitumiseen liittyy edustajan puheessa ajatus siitä, ettei perheessä noudateta ehdottomasti kaikkia omia uskonnollisia ja kulttuurisia perinteitä, ja asioista keskustellaan avoimesti perheen sisällä.

-Siellä perheessä oli samanikäisiä nuoria, jotka tota oli silleen mun mielestä hyvin integroituneita. Siellä oli jotenkin sellanen avoin ja keskusteleva ilmapiiri. Ei ollut ihan sellanen perinteinen (eräästä maasta oleva) perhe, vaan siellä niinkun keskusteltiin asioista. Ja ne

tytöt sai päättää, käyttikö ne huntua vai ei. Ja kannustettiin opiskelemaan. Oli aika tämän integroitunut perhe. (edustaja 4)

Perheenjäsenten eritahtista kotoutumista on pidetty sukupolvikonflikteille altistavana tekijänä (Peltola 2014, 28). Eritahtisella kotoutumisella tarkoitetaan tilannetta, jossa lapset ja nuoret omaksuvat perheen aikuisia nopeammin uuden kotimaan kielen ja kulttuurin. Vanhemmat saattavat sitä kautta tulla riippuvaiseksi lastensa tiedoista ja lapset irrottautua vanhempiensa kontrollista. (Portes & Rumbault 2001, 51-54.) Marja Peltola (2014) kuitenkin muistuttaa, että eritahtiseen kotoutumiseen liittyvän keskustelun yhteydessä on olemassa riski, että esimerkiksi valtakysymyksiin ja sukupuolirooleihin suhtaudutaan yleistäen kulttuurieroihin palautuvina asioina, kun käsitellään muutoksia maahanmuuttajataustaisissa perheissä. Tausta-ajatuksena on helposti hierarkkinen vastakkainasettelu länsimaalaisuuden ja ei-länsimaalaisuuden välillä. (Mt.,28.) Sanna Heikkilä-Daskapoulos (2008) on selvittänyt maahanmuuttajataustaisten lasten ja perheiden tilannetta palvelujärjestelmässä. Hänen mukaansa eritahtinen kotoutuminen voi aiheuttaa mm. vanhempien neuvottomuutta suomalaistuvan nuoren kasvattamisessa. Nuoren häiriökäyttäytymisen takana saattavat joissain tapauksissa olla perheen eritahtiseen kotoutumiseen liittyvät ongelmat. (Mt., 27-28.) Eritahtinen akkulturaatio ei kuitenkaan automaattisesti aiheuta sukupolvien välisiä konflikteja tai heikennä nuorten hyvinvointia (Peltola 2014, 274-275).

Yksityismajoitusperheiden kohdalla vaikuttaa siltä, että majoittajat pystyvät paremmin tukemaan yksityismajoituksessa olevan lapsen kotoutumista, jos eivät samaan aikaan joudu kamppailemaan oman kotoutumisensa kanssa. Se, että yksityismajoitusperhe on hyvin kotoutunut helpottaa ammattilaisten työtä ja mahdollistaa usein paremman yhteistyön ammattilaisten ja perheen kesken. On siis myös mahdollista, että paremmin integroituneet perheet saavat parempaa palvelua ammattilaisilta, mikä voi ennaltaehkäistä yksityismajoitukseen liittyviä ongelmia. Tätä näkemystä tukee edustajan kommentti, jossa hän peilaa eroja yksityismajoituksessa ja ryhmäkodissa asuvan lapsen edustamisen välillä.

-Onhan se ihan erilaista, kun ajattelee, et nää lapset on ryhmäkodeissa. Siellä on sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset, me puhutaan ikään kuin sitä samaa kieltä ja useimmiten meil ei ole muutenkaan ihan kielellisiä ongelmia. Kun mennään perheeseen, niin siellä

joutuu jotenkin niinkun ottamaan ihan erilaisen taajuuden. Siellä tulee kaikki tämmöset kielelliset asiat ja kulttuuriset asiat, monenlaiset asiat jotuu huomioimaan. Et kyl se on tavallaan niinkun vaativampi tilanne. Et musta tuntuu, et vähän se on huolettomampaa kyllä. Et kun mä tiedän, et se on nyt siellä ryhmäkodissa tai perheryhmäkodissa, ja siel on ne ihmiset. Mä saan ne kaksikymmentä tuntia vuorokaudessa kiinni, ja ne osaa vastata mun kysymyksiin kumminkin aika hyvin. (edustaja 4)

Kaikki ammattilaiset eivät kuitenkaan pitäneet majoittajaperheen hyvää kotoutumista välttämättömänä yksityismajoituksen onnistumisen kannalta.

-Jotenkin mä aattelen, et se ei oo välttämätön edellytys, et se toinen on ollut hyvin pitkään täällä. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 1)

-Ei tokikaan. Mut ehkä siin on se, et jos oot itsekin hiljattain tullut, sä oot täysin kielitaidoton, sul on kymmenen lasta ja rankka elämäntilanne itselläsi niinku vanhempana, niin ne resurssit sinne sukulaispojalle tai –tytölle on paljon vähäisemmät. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 2)

Ongelmia voi aiheuttaa myös nuoren ja majoittajan eroavat käsitykset esimerkiksi sukupuolten tasa-arvoon liittyvistä kysymyksistä. Esimerkiksi Marja Peltolan (2014) maahanmuuttajaperheiden perhesuhteita käsittelevässä tutkimuksessa lasten kasvatus perheissä näyttäytyi osin sukupuolittuneena. Tytöiltä ja pojilta odotettiin tiettyjä asioita, kuten kouluttautumista, perheen arvostamista ja vanhempien kunnioittamista, mutta tyttöjä ohjattiin sen lisäksi suuntautumaan hoivaan ja kotiin päin, ja tyttöjen seksuaalisuus ja seksuaalinen maine esitettiin kontrolloivan huolen kohteena eri tavoin kuin poikien kohdalla. (Mt., 275.) Tutkimukseen osallistuneista perheistä suurimmalla osalla oli pakolais- tai turvapaikanhakijatausta (mt., 47-48).

Ryhmäkodin työntekijä kertoo tilanteesta, jossa majoittajaperheessä on Suomessa asuessa omaksuttu lähtömaan kulttuurista eroavia asenteita. Perheenjäsenten välille saattaa syntyä konflikteja, koska yksityisesti majoitettu olettaa perheessä toimittavan samalla tavalla kuin lähtömaassa on toimittu. (Perhe)kulttuuristen tapojen muuttuminen tulee esille helposti juuri sukupuolten rooleihin liittyvissä kysymyksissä.

-Mun mielestä noi... Mitä vanhempi lapsi otetaan, sitä tärkeempää on, et se olis ensiksi täällä (ryhmäkodissa). Et se näkis, millasta on Suomessa. Koska jos perhe on asunut Suomessa kauan, ne on vähän suomettunut. Siellä ehkä on vähän enemmän tasa-arvoa, jos on nuoret vanhemmat tai on ollut ihan lapsesta asti. Molemmat tekee töitä, niin kuin meillä nyt yleensä tekee, on sellanen suomalainen ulkomaalainen perhe. Niin sitten, kun

sinne laitetaan se lähes aikuinen lapsi, joka on suoraan tullu ulkomailta, niin se sekottaa sen koko systeemin. Että se olettaa, että sen perheen pitäisi toimia, niin kuin siellä kotimaassa toimitaan, koska se on hänen maalaisensa perhe. Siitä tulee ihan hirveästi ongelmia. Että olettaa, että vaimo palvelee, siis tää perheen äiti palvelee häntä ja niin. (ryhmäkoti, työntekijä 1)

Majoittajilla on enemmän osaamista tukea lapsen kotoutumista ja koulunkäyntiä, jos he ovat itse pitkällä omassa kotoutumisessaan. Toisaalta majoittajaperheen ”suomalaistuminen” saattaa aiheuttaa myös kulttuurisia törmäyksiä vasta kotimaasta saapuneen yksityisesti majoitetun ja majoittajien välillä. Tärkeintä on, että perhe ja lapsi sopeutuvat toisiinsa ja yksityismajoitusperheen aikuiset pystyvät tukemaan lapsen koulunkäyntiä. Suomen kieltä ja kulttuuria lapsen on mahdollista oppia myös kodin ulkopuolella esimerkiksi koulussa ja harrastuksissa.

Hyvin onnistuneeseen yksityismajoitukseen liitetään myös ajatus siitä, että perhe pärjää taloudellisesti tai ei ainakaan esitä rahaan liittyviä pyyntöjä ammattilaisille.

-Nyt hän on siirtynyt sinne asuun ja se vaan toimii täydellisesti. Hän on oikeesti kuin äiti, hän on äidin sisko. Ja, en tiedä. Hän on onnellinen siellä ja opiskelee ja häntä tuetaan. Ja ei mitään, ei ainuttakaan negatiivista asiaa oo ollut. Ei kumpikaan oo tuonut esille. Eikä paljon pyyntöjäkään. Ei pyydetä rahaa, ei toimeentulotukea. Et kaikki pitää suurin piirtein tyrkyttää. (edustaja 3)

Yksityismajoituksen onnistumista edesauttaa, jos lapsella ja yksityismajoitusperheen aikuisella on riittävän suuri ikäero, jolloin yksityismajoituksessa oleva lapsi voi selkeästi asettua lapsen asemaan ja yksityismajoittaja vanhemman asemaan. Nuorella yksityismajoittajalla, varsinkin ilman viranomaisten riittävää ohjausta ja valvontaa, voi olla vaikeuksia omaksua tällaista roolia (ks. Stanley 2001, 88). Alaikäisten yksityismajoituksia on joissain tilanteissa tehty esimerkiksi melko nuorille majoitettavien sisaruksille, jolloin selkeää vanhempi-lapsi –asetelmaa ei ole päässyt syntymään.

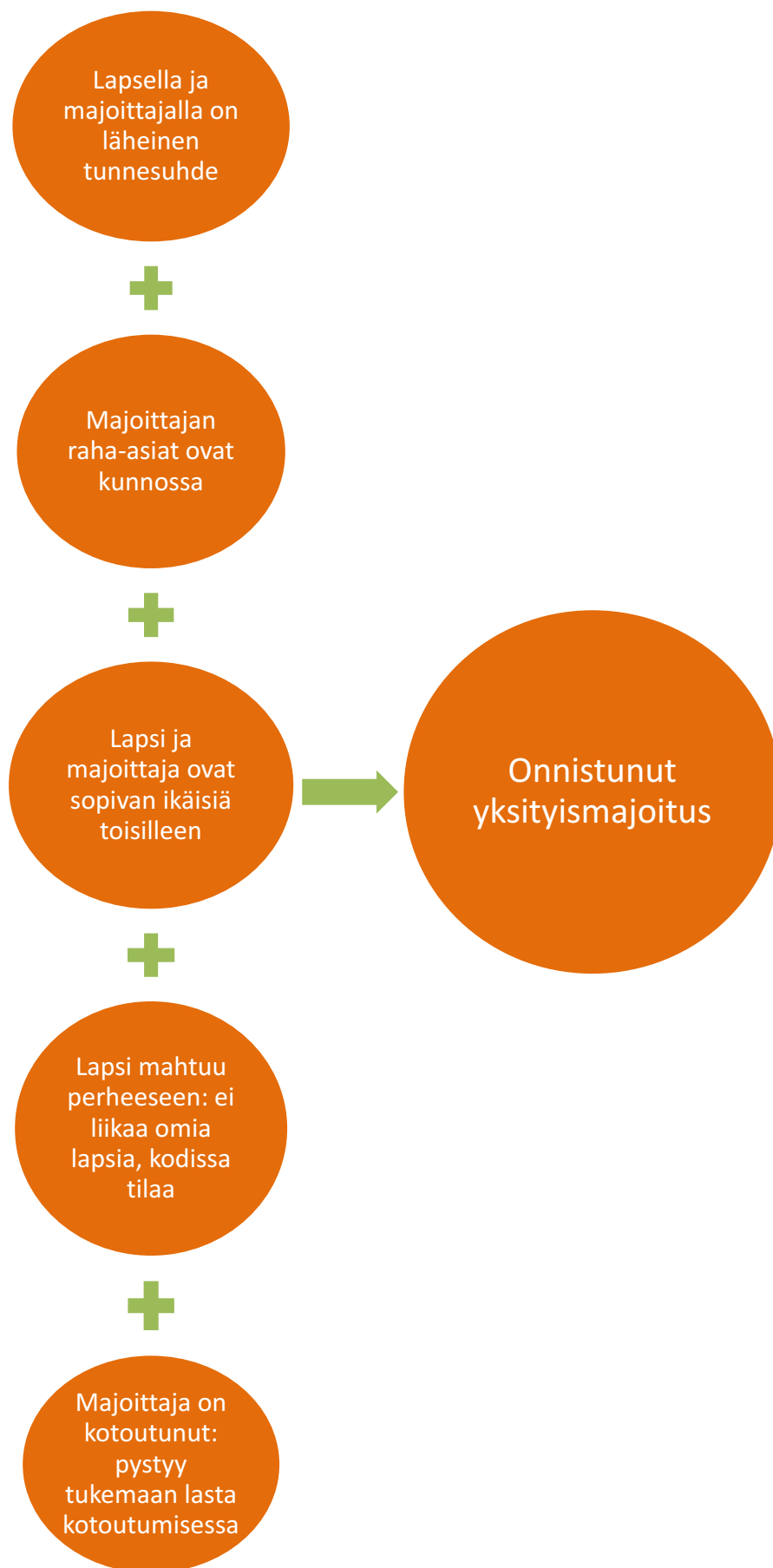
-Et semmoset aikuiset, hyvinvoivat, selkeesti aikuisen ikäset olis parempia kuin tämmöset vähän kaveripohjalta, pari vuotta sitten just ite tullut täysikäseksi. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 3)

Toisaalta majoittajien ei tulisi olla myöskään liian vanhoja, jotta heillä riittäisi voimavaroja lapsen tai nuoren tukemiseen. Yksityismajoituksia on joskus tehty huomattavan iäkkäillekin majoittajille. Riskinä yksityismajoituksen onnistumiselle nähtiin myös perheen monilapsisuus, joten yksityismajoituksen onnistumisen kannalta olisi usein parempi, ettei majoittajilla olisi kovin paljon omia lapsia.

-Tietää niinkun oman asiakkaan alun, tietää, et tosi monilapsisiinkin perheisiin on sijoitettu. Siinä on ihan hirveästi huollettavaa jo ihan vähemmälläkin, jo yksinäänkin, et sinne sitten laitetaan yks tällanen. (maahanmuuttajapalvelut, työntekijä 4)

Tutkittaessa yksintulleiden näkemyksiä ja kokemuksia sijoituksista on käynyt ilmi, että on olemassa tiettyjä lapsen mielenterveyttä tukevia ja asettumisessa auttavia tekijöitä. Sijoituspaikan tulisi esimerkiksi olla turvallinen ja siellä pitäisi olla osaamista tunnistaa yksintulleiden kokemukset, mutta heitä ei pitäisi pakottaa puhumaan niistä, jos he eivät halua. Lisäksi paikan pitäisi olla kielellisesti, kulttuurisesti ja uskonnollisesti sopiva (Stanley 2001, 41-50.)

Kuviossa 7 erittelen tekijöitä, jotka edesauttavat yksityismajoituksen onnistumista.

Kuvio 7. Onnistuneen yksityismajoituksen elementtejä

Onnistuneen yksityismajoituksen reseptinä voidaan siis hieman yksinkertaistaen pitää sitä, että lasta kohdellaan perheessä perheenjäsenenä. Majoittajien hoito- ja kasvatustyötä edesauttaa se, että majoittajien ja majoitettavien ikäero mahdollistaa vanhempi-lapsi –asetelman syntymisen. Perheen asunnossa on riittävästi tilaa lapselle eikä perheessä ole liikaa lapsia, jotta voimavarat riittävät yksityisesti majoitetun lapsen tukemiseen. Majoittajat ovat kohtuullisen hyvin kotoutuneita, jotta pystyvät tukemaan lasta kotoutumisessa ja koulunkäynnissä. He osaavat suomea jo jonkin verran, jotta asioiden hoitaminen onnistuu. Lisäksi perheen taloudellinen tilanne on tasapainossa.

8 Johtopäätökset: Näkökulmia lapsen oikeuksiin

Olen tulosluvuissa kuvannut yksityismajoitusjärjestelmän erilaisia puolia ammattilaisten haastattelujen perusteella muodostamieni tulkintakehysten kautta. Tulkitsen ja jäsenen tulkintakehysten avulla yksityismajoitusjärjestelmää. Johtopäätöksissä esittelen kokoavasti tuloslukujen sisältöjä ja tarkastelen, miten YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen määrittämät syrjimättömyys, lapsen edun ensisijaisuus ja oikeus erityiseen suojeluun toteutuvat yksityismajoitusjärjestelmässä.

8.1 Yhdenvertaisuuden kysymykset

Yksityismajoitukseen liittyy joitakin yhdenvertaisuuden kannalta selvästi positiivisia ulottuvuuksia. Yksityismajoitusta voidaan tarkastella yhdenvertaisuuden näkökulmasta positiivisena diskriminaationa, erityiskohtelun tarjoamisena sellaisille henkilöille, joiden lähtökohdat ovat muita heikommat. Yhdenvertaisuuslain (2014/1325) yhdeksännen pykälän mukaan positiivista erityiskohtelua on sellainen oikeasuhtainen erilainen kohtelu, jonka tarkoituksena on yhdenvertaisuuden edistäminen tai syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäiseminen tai poistaminen. Positiivinen erityiskohtelu on siis ”hyväksyttävää erottelua heikommassa asemassa olevien hyväksi” (Scheinin 1996, 10-11).

Yksityismajoituspalvelus ei useinkaan vastaa laajuudeltaan lastensuojelun perhehoidossa tehtävää perheselvitystä, eikä yksityismajoitusperheille välttämättä aseteta yhtä tarkkoja vaatimuksia esimerkiksi taloudellisen tilanteen tai lastensuojelun asiakkuuden suhteen kuin lastensuojelun sijaisperheille. Pakolaistaustaisilta yksityismajoitusperheiltä ei siis vaadita yhtä paljon kuin kantasuomalaisilta perheiltä. Voidaan ajatella, että hiljattain maahan saapuneilta pakolaistaustaisilta perheiltä olisi kohtuutonta vaatia esimerkiksi samanlaista taloudellista itsenäisyyttä kuin kantasuomalaisilta sijaisperheeksi pyrkiviltä perheiltä. Yksityismajoitusjärjestelmän voidaan siis ajatella toimivan myös ”lähtötason tasaajana” ja mahdollistavan näin sen, että yksin turvapaikkaa hakevat lapset pääsevät asumaan sukulaisperheisiinsä.

Tarkasteltaessa tällä tavalla yksityismajoitusta keinona välttää lastensuojelun asiakkuus, voi taustalla olla ajatus lastensuojelusta rajoittavana ja työskentelyä vaikeuttavana toimijana, joka voisi toimenpiteillään estää toista kulttuuria edustavien lasten pääsyn asumaan ”omiensa” luokse. Riskinä on, että kun näin korostetaan kulttuurisia kysymyksiä ensisijaisina hyvän elämän rakennuspalikoina, unohdetaan samalla lasten yksilölliset elämäntilanteet sekä lastensuojelun rooli tuen antajana.

Yksityismajoitus toimii melko samalla tavalla kuin lastensuojelussa käytössä oleva läheisverkostoratkaisu. Kummassakaan lasten sijoitustavassa perheselvitys ei välttämättä ole yhtä laaja kuin vieraaseen perheeseen tehtävä selvitys olisi, ja perhehoidon kriteereistä ollaan valmiita joustamaan. Turvapaikanhakijalasten yksityismajoituksen ja lastensuojelun läheisverkostoratkaisun voidaan nähdä heijastelevan samaa läheisverkoston vastuuta painottavaa familistista tendenssiä (ks. esim. Jallinoja 2006). Järjestelmälähtöisistä toiminnan säännöistä ja reunaehdoista ollaan valmiita joustamaan, jotta lapset voivat kasvaa läheisverkostoissaan. Joustojen taustalla voi kuitenkin lapsen edun lisäksi olla se, että vastuunosoittamisen yhteiskunnassa (ks. Julkunen 2008) vastuu lapsista on päätetty osoittaa heidän läheisverkostolleen.

Yksityismajoitusta ja laajemmin koko lastensuojelusta erillistä turvapaikanhakijalasten vastaanottojärjestelmää voidaan tarkastella positiivisena diskriminaationa myös siksi, että erillisjärjestelmä saattaa joissain tilanteissa suojata pakolaistaustaisia lapsia rasismilta ja mahdollistaa sen, että heidän kanssaan toimivilla ammattilaisilla on tarvittava

pakolaisuuteen ja monikulttuurisuuteen liittyvä erityisosaaminen. Erillisjärjestelmä voi edesauttaa työntekijöiden erityisosaamisen kehittymistä, ja näin lapset voivat saada paremmin heidän tarpeensa huomioivaa palvelua. Ryhmäkotien työskentely on ollut myös kohtuullisesti resurssoitua. Tutkimukseen osallistuneet ryhmäkodin työntekijät ovat haastatteluhetkellä kokeneet, että heidän mahdollisuutensa järjestää tukea vielä turvapaikanhakuvaiheessa olevalle lapselle ja tämän yksityismajoitusperheelle ovat olleet resurssien puolesta hyvät. Haastatteluaineiston perusteella vaikuttaa siltä, että ryhmäkodin työskentely yksityisesti majoitettujen lasten kanssa on ollut paremmin resurssoitua kuin kunnan maahanmuuttajapalveluiden työskentely.

Toinen yhdenvertaisuuden kannalta positiivinen yksityismajoituksen elementti on se, että yksityismajoitus vaikuttaa olevan erittäin kulttuurisensitiivinen tapa järjestää yksintulleen lapsen asuminen, hoito ja kasvatus. Sijaisvanhempien asenteen, motivaation ja vanhemmuuden taitojen on todettu olevan etniseen vähemmistöön kuuluvan lapsen sijoituksen onnistumisen kannalta merkityksellisempiä kuin sen, edustavatko vanhemmat lapsen kanssa samaa etnistä tai kulttuurista ryhmää. Toisaalta lapsen kanssa samasta etnisestä taustasta olevien sijaisvanhempien on havaittu pystyvän tukemaan paremmin lapsen identiteetin ja itsetunnon kehitystä sekä tukemaan lasta rasismien käsittelyssä. Yhteys alkuperäiseen yhteisöön ja perheeseen tukee sijoituksen onnistumista. (Thoburn ym. 2005, 130-136.) Yksityismajoitus mahdollistaa usein sen, että lapsi saa kasvaa alkuperäisen yhteisönsä jäsenen, yleensä sukulaistensa hoidossa, käyttää arjessa äidinkieltään sekä elää kulttuurisesti ja uskonnollisesti tutussa ympäristössä.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 20. artikla edellyttää, että ilman perheen turvaa olevalle lapselle järjestetään vaihtoehtoinen hoito, joka voi olla esimerkiksi sijaisperhehoito, islamin lain mukainen kafala, lapseksiotto tai sopiva lastensuojelulaitos. Ratkaisua harkittaessa huomioidaan kasvatuksen jatkuvuus sekä lapsen etninen, uskonnollinen, sivistyksellinen ja kielellinen tausta.

Yksityismajoituksen voidaan katsoa vastaavan hyvin tähän lapsen oikeuksien sopimuksen vaatimukseen lapsen taustan huomioimisesta. Kasvatuksen jatkuvuuden osalta järjestelmässä on tiettyjä epäkohtia. Yksityismajoituksia on jouduttu jonkin verran lopettamaan. Osassa tilanteista lapsi on palannut asumaan ryhmäkotiin, osassa taas on tehty

lastensuojelulain mukainen sijoitus, ja lapsi on siirtynyt lastensuojelun sijaishuoltopaikkaan. Koottua tilastotietoa lopetettujen yksityismajoitusten määrästä ei ole, sillä esimerkiksi tieto oleskeluluvan saaneiden yksityisesti majoitettujen lastensuojelulain mukaisista sijoituksista on hajallaan kunnissa. Luultavasti osa yksityismajoitusten lopettamisista olisi mahdollista välttää, jos lapselle ja yksityismajoitusperheelle tarjottaisiin tehokkaammin ennaltaehkäisevää valmennusta ja tukea. Tuen tarjoaminen myös siinä vaiheessa, kun lapsi on jo saanut oleskeluluvan ja siirtynyt kunnan sosiaalityön asiakkaaksi, on ensiarvoisen tärkeää, sillä aineistoni perusteella vaikuttaa siltä, että monet ongelmista ilmenevät vasta yksityismajoituksen myöhemmässä vaiheessa. Parhaiten lapsen hoidon jatkuvuuden mahdollistava järjestely olisi adoptio, mutta siihen ryhtyminen vaatii erittäin vakavaa harkintaa tilanteessa, jossa lapsen biologiset vanhemmat ovat elossa ja lapsella on yhteys heihin. Joissakin kunnissa jatkuvuuden ongelmaa on pyritty ratkaisemaan sillä, että majoittajalle on haettu lapsen sijaishuoltajuus.

Yksityismajoitusta voidaan siis tarkastella positiivisen erityiskohtelun lisäksi myös kulttuurisesti tai etnisesti sensitiivisen sosiaalityön ilmentymänä siksi, että yksityismajoituksen kautta lapset pääsevät matalalla kynnyksellä asumaan oman kulttuurinsa perheisiin. Lisäksi turvapaikanhakijapsiin keskittyvä erillisjärjestelmä mahdollistaa sen, että työntekijät voivat keskittyä tiettyyn asiakasryhmään ja samalla erikoistua etnisesti ja kulttuurisesti sensitiivisen sosiaalityön kysymyksiin. On mahdollista, ettei työntekijöillä olisi mahdollisuutta riittävästi perehtyä pienen asiakasryhmän erityispiirteisiin ja –tarpeisiin, jos yksityismajoitus olisi hajallaan osana lastensuojelun perhehoitoa. Tätä tulkintaa tukevat myös haastatteluissa esitetyt näkemykset siitä, että muissa sosiaalipalveluissa tietämys yksityismajoituksesta on usein riittämätöntä.

Kulttuurisensitiivinen työskentelyote vaikutti olevan monelle yksityismajoituksen ammattilaiselle koko työskentelyn lähtökohta. Aineistossa on havaittavissa myös joitakin anti-rasistista sosiaalityötä (ks. esim. Dominelli 2017) heijastelevia kommentteja. Erityisesti kaksi maahanmuuttajapalveluiden työntekijää ja yksi edustaja esittivät kriittisiä kommentteja, jotka kohdistuivat yksityismajoitusjärjestelmän ja työskentelykäytäntöjen eriarvoistaviin elementteihin. He olivat tietoisia yksityismajoituksen yhdenvertaisuuteen liittyvistä epäkohdista ja toivat havaintojaan aktiivisesti esille haastatteluissa.

Yksityismajoitukseen liittyy useita yhdenvertaisuuden kannalta kyseenalaisia tekijöitä sekä yksilöllisen kokemuksen että järjestelmän tasolla. Lapset saattavat joutua kohtamaan yksityismajoitusperheissään monenlaisia syrjintää esimerkiksi suhteessa perheen muihin lapsiin. Yksityisesti majoitettu lapsi on haettu päiväkodista myöhemmin kuin perheen biologinen lapsi tai yksityisesti majoitettu nuori on joutunut muuttamaan jo 17-vuotiaana omilleen asunnon tilanpuutteen takia, koska hän on se ”ylimääräinen”. Nuoret ovat kertoneet kokeneensa, etteivät ole samassa asemassa perheen muihin lapsiin nähden.

Syrjintä ja epätasa-arvoinen kohtelu lähiympäristössä voi olla lapsen kehityksen kannalta hyvin haitallista. Göran Therborn (2014, 7) on listannut eriarvoisuuden vaikutuksia: *”Eriarvoisuus loukkaa ihmisarvoa; se vie ihmisiltä mahdollisuuden kehittää tasavertaisesti kykyjään. Se aiheuttaa ennenaikaisia kuolemia, sairauksia, nöyryytyksiä, joutumista alistetuksi, syrjintää, köyhyyttä, avuttomuutta, stressiä, turvattomuutta, ahdistusta, itseluottamuksen puutetta ja turvattomuuden tunnetta, ja lisäksi se rajoittaa edellytyksiä kouluttautua, viettää tavallista sosiaalista elämää ja tarttua elämän tarjoamiin tilaisuuksiin ja mahdollisuuksiin.”*

Edustajan roolin epäselvyys eli se, että osa edustajista on virkamiesorientoituneita ja osa tukihenkilöorientoituneita, aiheuttaa eriarvoisuutta yksityisesti majoitettujen lasten välille. Varsinkin yksityismajoituksessa olevien kohdalla edustajalla on merkittävä rooli, koska hän saattaa olla perheessä asuvalle lapselle lähes ainut ”viranomaiskontakti”.

Periaatteessa edustajien toimenkuva on selkeä: lapsen edusta huolehtiminen ja huoltajan puhevallan käyttäminen yksintulleiden asioissa. Tukihenkilöorientoituneet edustajat saattavat kuitenkin tavata lasta mukavan yhdessäolon merkeissä. Edustajien keskenään erilaiset työskentelyorientaatiot aiheuttavat osaltaan yksintulleiden välille eriarvoisuutta, eivätkä lapset saa tasalaatuista palvelua. Lapset vertailevat edustajia keskenään, ja lapset, joiden edustajat pidättäytyvät tarkasti edustajalle määritellyissä tehtävissä, saattavat tuntea huonommuutta ja epätasa-arvon kokemuksia. Tältä osin edustajajärjestelmää voidaan pitää osaa lapsista syrjivänä järjestelmänä. Syrjintää ei kuitenkaan tässä tapauksessa luo järjestelmän olemassaolo vaan se, että osa edustajista päättää

tehdä enemmän kuin heiltä edellytetään. Turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmän työntekijä-ammattilaiset saattavat jopa toivoa tätä. Edustajilla ei välttämättä ole sosiaalialan koulutusta tai edustajakoulutusta käytyä, joten ei voida olettaa, että he automaattisesti osaisivat toimia ammatillisesti tai sosiaalialan eettisten periaatteiden mukaisesti. Eroja palvelun laadussa ei varmasti voida kokonaan ihmisten kanssa tehtävässä työssä välttää. Edustajien ohjeistuksella ja koulutuksella pitäisi kuitenkin pyrkiä siihen, että yksityismajoituksessa asuvat lapset saisivat mahdollisimman tasalaatuista ja ammatillista palvelua.

Aineistoni perusteella yksityismajoituksesta on löydettävissä myös rakenteellisen rasismin piirteitä (ks. esim. Puuronen 2011), sillä yksityisesti majoitetut lapset ja heidän yksityismajoitusperheensä joutuvat erityisesti turvapaikanhakijalapsille suunnatun erillisen sijoitusjärjestelmän takia muita vastaavassa tilanteessa olevia heikompaan asemaan.

Saapuminen vieraaseen maahan ilman vanhempia, mahdollisesti traumatisoituneena, ei nykykäytännön mukaan riitä sellaisenaan lastensuojelun asiakkuuden perusteeksi. Kantasuomalainen traumatisoitunut lapsi, jonka vanhempien olinpaikkaa ei tiedetä, päätyisi hyvin todennäköisesti lastensuojelun asiakkaaksi, tai ainakin hänen lastensuojelun tarpeensa selvitettäisiin. Yksintulleen kohdalla näin ei ilman erityisiä perusteita ole. Lastensuojelun ja turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmän toimintatapojen takia yksintulleet joutuvat muita lapsia heikompaan asemaan, koska erillisjärjestelmän takia heidän lastensuojelun tarvettaan ei selvitetä tilanteessa, jossa kantasuomalaisten lasten lastensuojelun tarve mitä todennäköisimmin selvitettäisiin.

Yksintulleet ovat institutionaalisten toimintakäytänteiden lisäksi myös lain edessä eriarvoisessa asemassa kuin muut lapset, koska lainsäädäntö mahdollistaa yksintulleiden sijoittamisen yksityisperheisiin ilman lastensuojelun mukanaoloa. Se, että yksintulleet voidaan sijoittaa yksityismajoitukseen ilman lastensuojelua, voidaan nähdä myös positiivisena diskriminaationa, kuten aiemmin tässä luvussa esitin. Perheiden saaman tuen kanalta asema lastensuojelun ulkopuolella on kuitenkin ongelmallinen.

Majoittajaperheet joutuvat yksityismajoitusjärjestelmän takia muita sijaisperheitä heikompaan asemaan. Lastensuojelun perhehoidon sijaisperheisiin verrattuna erot ovat selviä. Perhehoitolain (2015/263) kymmenennen pykälän mukaan kunnan kanssa toimeksiantosopimuksen tehneellä perhehoitajalla on hoitopalkkion ja kulukorvauksen lisäksi mahdollisuus saada muun muassa käynnistämiskorvaus, vapaapäiviä, valmennusta, työnohjausta ja koulutusta. Yksityismajoitusperheillä ei mahdollisuutta tällaiseen tukeen juurikaan ole. Lastensuojelun perhehoidossa perheet valmennetaan tehtävänsä esimerkiksi PRIDE-koulutuksen avulla (ks. esim. Back-Kiianmaa & Hakkarainen 2008, 121-144). Yksityismajoittajilla valmennus on vähemmän systemaattista, ja se tarkoittaa useimmiten ryhmäkodin työntekijöiden kanssa käytäviä keskusteluja. Yksityismajoitusperheiden valmennus lähentyy lastensuojelun läheisverkostoperheiden valmennusta siinä, että esim. PRIDE-koulutuksen sijaan etukäteisvalmennus saattaa perustua kokonaan sosiaalityöntekijöiden kanssa käytäviin keskusteluihin. Yksityismajoittajaperheet ovat kuitenkin taloudellisesti heikommassa asemassa myös lastensuojelun läheisverkostoperheisiin verrattuna.

Sekä yksityisesti majoitetut lapset että majoittajaperheet joutuvat yksityismajoitusjärjestelmän takia muita samassa tilanteessa olevia, eli viranomaisten perheisiin sijoittamia lapsia ja lapsia hoitavia perheitä heikompaan asemaan saamansa valmennuksen sekä taloudellisen ja muun tuen osalta. YK:n ihmisoikeuskomitea on vuoden 1989 yleiskommentissaan numero 17 korostanut sitä, että syrjintä tulee poistaa erityisesti maan kansalaisina olevien ja ulkomaalaisten lasten väliltä (Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja 2011, 29). Yksityismajoitusjärjestelmä on selkeä esimerkki yhteiskunnan taholta tapahtuvasta tietyn lapsiryhmän syrjinnästä. Yksintulleet ovat haavoittuvassa asemassa olevia lapsia, joiden pitäisi olla yhteiskunnan erityisen suojelun piirissä. He ovat kuitenkin myös yhteiskunnan "toisia", joilla ei välttämättä ole mahdollisuutta, osaamista tai edes kielitaitoa puolustaa oikeuksiaan. Tällaisille ryhmille rakenteellinen rasismi on erityisen vaarallista, sillä heitä koskevan järjestelmän epäkohdat saattavat jäädä pitkäksi aikaa näkyvämmättömiin.

Yksityismajoitusta voidaan tarkastella myös poiskäännyttämisen politiikkana (ks. Hänninen 2007). Poiskäännyttämiseen viittaavat yksityismajoituksen ammattilaisten koke-

mukset siitä, että lastensuojelun palveluita on ollut hankalaa saada varsinkin turvapaikanhakuvaiheessa oleville yksityisesti majoitetuille lapsille. Lastensuojelu, jossa on paras osaaminen ja keinovalikoima erittäin vaikeissa elämäntilanteissa olevien lasten tukemiseen, siirtää vastuun yksintulleista turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmälle. Ryhmä- ja perheryhmäkodeissa työntekijöillä on paljon osaamista turvapaikanhakijalasten erityistilanteisiin ja yksintulleiden kohtaamiseen liittyen, mutta turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmällä ei ole lastensuojelun toimivaltaa eikä keinovalikoimaa. Yksityismajoitukseen siirtyvien kohdalla turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmä siirtää lopulta vastuun yksintulleista yksityismajoitusperheille. Näin kaksi sosiaalipalvelujärjestelmän osaa, turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmä ja lastensuojelu, ovat kumpikin siirtäneet vastuun yksintulleista pois itseltään, poiskäännyttäneet lapset. Vastuunosoittamisen yhteiskunnassa yksityismajoitus voikin siis olla keino osoittaa vastuu yksintulleista kommunitarismien ja (uus)familismin ihanteiden mukaan lähiyhteisölle (ks. esim. Julkunen 2008; Sihvola 1996; Jallinoja 2006).

Yksityismajoituksessa olevat yksintulleet eivät useinkaan itse ajattele, että heitä kohdeltaisiin järjestelmän tasolla epätasa-arvoisesti tai jopa syrjivästi. Heidän kanssaan työskentelevät taas saattavat sokeutuvat tilanteelle; tottumisen kautta epätavallisista toimintatavoista tulee tavallisia. Maahanmuuttajapalveluiden ulkopuolella vain harvat sosiaalityöntekijät tietävät mitään yksityismajoitusjärjestelmästä. Lainsäädäntö, institutionaaliset käytännöt, työntekijöiden asenteet ja tietämättömyys kutoutuvat verkoksi, joka mahdollistaa yhdenvertaisuuden kannalta ongelmallisen järjestelmän säilymisen.

Kuviosta 8 käy ilmi, minkälaisia yhdenvertaisuuteen liittyviä yksityismajoituksen tarkastelunäkökulmia tutkimusaineisto mahdollisti.

Kuvio 5. Yksityismajoitus yhdenvertaisuuden näkökulmasta

Yhdenvertaisuuden näkökulmasta yksityismajoitus näyttäytyy ristiriitaisena. Yksilötasolla lapset saattavat kokea konkreettista syrjintää yksityismajoitusperheissään. Eriarvoisuuden kokemuksia voi syntyä myös siksi, että jotkut edustajat antavat edustettavilleen enemmän huomiota, apua ja tukea kuin toiset. Rakenteellisella tasolla yksityismajoitusjärjestelmässä on havaittavissa positiivisen diskriminaation ja kulttuurisensiitiivisyyden elementtejä, sillä erillisjärjestelmä mahdollistaa lasten asumisen läheisverkostoperheissään ja ammattilaisten erikoistumisen pienen erityisryhmän tilanteeseen. Toisaalta yksityismajoituksessa on viitteitä myös rakenteellisesta rasismista. Yksityismajoitusjärjestelmä toimii poiskäännyttämisen politiikan välineenä, kun käytännön vastuu vaikeassa elämäntilanteessa olevan lapsen hoidosta ja kasvatuksesta siirretään ilman riittävää tukea laitoksen ammattikasvattajilta yksityismajoitusperheelle. Toimintatavassa toteutuu yksilön omaa ja lähiyhteisön vastuuta korostavan ajan henki, kun lapsen hoito järjestyy ”perhepiirissä”.

8.2 Lapsen edun arvioiminen

Yksityismajoituspalvelusta tehtäessä ja yksityisesti majoitetun lapsen kanssa työskennellessä lapsen edun tulisi olla keskeinen työtä ohjaava periaate. Haastateltavat eivät silti juurikaan käyttäneet lapsen edun käsitettä puheessaan. Lapsen edun käsitteen puuttuminen ammattilaisten puheessa on kiinnostavaa, sillä lastensuojelun piirissä käsitteellä on pitkään ollut lähes hegemoninen asema työtä ohjaavana periaatteena. On mahdollista, että käsitettä ei yksityismajoitukseen liittyen käytetä, koska se liittyy leimallisesti lastensuojelutyöhön. Maahanmuuttotoimijoille käsite saattaa olla vieraampi, vaikka lapsen etua tosiasiallisesti arvioitaisiinkin saman tyyppisillä kriteereillä kuin lastensuojelussa. Toisaalta käsitteen käyttämättömyys saattaa viitata myös siihen, ettei lapsen etua ole systemaattisesti pohdittu ja siihen liittyviä temaattisia itsestäänselvyyksiä kyseenalaistettu. Tähän viittaa yksityismajoituspalvelusta käsittelevän luvun sitaatti, jossa edustaja kuvaa lapsen edun arviointia tuntumisena ja aistimisena.

Haastateltavat kuvasivat lapsen edun arvioimista pääasiassa yksityismajoituspalveluksen tekemisen vaiheessa. Sitä, millä tavoin lapsen etua on arvioitu yksityismajoituksen aikana tai yksityismajoituksen keskeyttämisen yhteydessä ei kuvattu juuri ollenkaan. Voi olla, että yksityismajoituksen keskeyttämisen yhteydessä tilanteet ovat olleet hyvin selkeitä ja keskeytys on nähty välttämättömänä. Ryhmäkodin työntekijä kertoi kuitenkin myös tilanteesta, jossa keskeyttämissäätöksen yhteydessä oli jouduttu konsultoimaan lakimiestä tilanteen monimutkaisuuden takia. Luultavasti siis myös yksityismajoitusten keskeyttämisen yhteydessä on pohdittu lapsen etua, mutta pohdinta ei tullut haastateluissa esille.

Perheenyhdistämisen vähentymisen takia yksityismajoitus kestää nykyään usein lapsen täysi-ikäistymiseen saakka. Anna-Kaisa Kuusisto-Arponen (2016) on analysoinut erilaisia hallinnankäytäntöjä, joissa yksintulleiden perheenyhdistämistä arvioidaan. Julkilausutut perusteet esimerkiksi Maahanmuuttoviraston ohjeistuksissa asettavat etusijalle rajojen tiukan vartioinnin ja maahanmuuton sääntelyn, eikä yksintulleiden eletyllä arjella vaikuta olevan merkitystä viranomaisten perheenyhdistämisprosesseissa. Päätöksenteko ei lähde lapsen edun toteuttamisesta, vaan lapsen etu näyttää peilauspintana, joka pitää mahdollisuuksien mukaan huomioida. (Mt., 97-104.)

Suurin osa yksintulleista on murrosikäisiä, joiden kohdalla itsenäistyminen saattaa olla luonteva suunta. Yksintulleiden joukossa on kuitenkin myös alakoulu- ja jopa päiväkotikäisiä lapsia, joille yksityismajoitusta on pidetty ryhmäkotia parempana asumisjärjestelynä. Pienenä maahan tullut lapsi saattaa nykytilanteessa asua kymmenenkin vuotta yksityismajoitusperheessään. Muuttuneessa tilanteessa onkin kysyttävä, onko alun perin väliaikaiseksi asumisjärjestelyksi tarkoitettu yksityismajoitus enää tällaisenaan lapsen edun mukainen tapa järjestää ilman huoltajia olevan lapsen asuminen, hoito ja kasvatustus?

Yksintulleiden turvapaikanhakijalasten yksityismajoitus on näyttäytynyt tässä tutkimuksessa järjestelyinä, jonka kautta lapset saavat asua laitoksen sijasta perheessä. Useimmiten perhe on lapsen sukulaisperhe, jossa puhutaan lapsen äidinkieltä ja noudatetaan lapselle tuttuja kulttuurisia tapoja. Näin lähestyttynä yksityismajoitus vaikuttaa sopivan oikein hyvin myös pitkäaikaiseksi järjestelyksi, koska se mahdollistaa lapsen asumisen läheistensä luona. Järjestelmää voidaan katsoa kuitenkin myös toisesta suunnasta. Yksintulleiden turvapaikanhakijalasten yksityismajoitus näyttäytyy tässä tutkimuksessa myös järjestelyinä, jossa maahanmuuttojärjestelmän toimijat sijoittavat lapsia jossain määrin sattumanvaraisen yksityismajoituspalveluksen jälkeen perheisiin, jotka eivät ole saaneet riittävää perehdytystä tehtävänsä ja joiden elämäntilanteet saattavat olla haasteellisia. Lisäksi yksityismajoitusten valvonta ja lapsille ja heidän yksityismajoitusperheilleen järjestetty tuki ovat varsinkin oleskeluluvan saamisen jälkeen joskus hyvin puutteellisia. Joissain tilanteissa ammattilaisille on ollut epäselvää, onko yksityismajoitus todella perustunut lapsen ja majoittajien yhteiseen tahtoon, vai onko yksityismajoituksen taustalla esimerkiksi lapsen biologisen perheen painostus. Tästä näkökulmasta yksityismajoitus ei enää vaikutakaan lapsen edun mukaiselta tavalta järjestää lapsen pitkäaikainen asuminen, hoito ja kasvatustus. Yksityismajoitusjärjestelmä on suhteellisen säätelemätön ja sattumanvarainen, joten järjestelmän mahdollisuudet vastata lapsen tai perheen elämän ongelmatilanteisiin ovat melko rajalliset.

Pitkäaikaisena, vuosia kestäväenä järjestelyinä yksityismajoitus on perheryhmäkodissa tapahtuvaan laitosasumiseen verrattuna riskialttiimpi tapa järjestää lasten asuminen. Ryhmä- tai perheryhmäkodin työntekijöillä on koulutuksen tuoma taito traumaattisten

asioiden käsittelyyn lasten kanssa. Lisäksi laitoksen heikkous, vaihtuvat aikuiset, on toisaalta myös lapsia kaltoinkohtelulta suojaava tekijä, koska muut työntekijät pääsevät puuttumaan mahdollisiin yksittäisen työntekijän käyttämiin lapsille haitallisiin toimintatapoihin. Laitoksen omavalvonnan voidaan olettaa suojaavan lapsia. Vaikka suurin osa yksityismajoituksista todennäköisesti onnistuu hyvin, ovat lapset yksityismajoitusperheissä ”majoittajien armoilla” niin kauan, kun yksityismajoitukseen liittyvää tukea ja valvontaa ei saada toimimaan kunnolla.

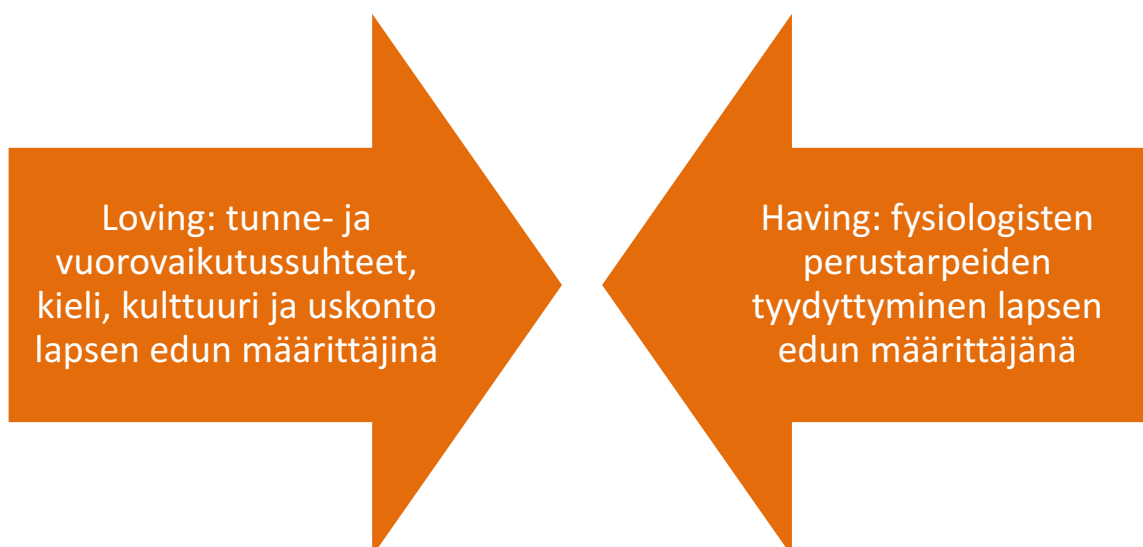
Ammattilaiset antavat suuren painoarvon lapsen läheisverkostolle sekä kielelliselle, kulttuuriselle ja uskonnolliselle taustalle lapsen etua arvioitaessa. He pitävät lapsen sijoittamista samaa kieli- ja kulttuuritaustaa edustavaan sukulaisperheeseen lapsen edun mukaisena järjestelynä. Tältä osin yksityismajoituksessa toimitaan samoin, kuin lastensuojelulain mukaisissa sijoituksissakin pitäisi toimia, eli lapsen etua arvioitaessa huomioidaan lapsen kieli- ja kulttuuritausta. Haastatteluissa kävi kuitenkin ilmi paljon tilanteita, joissa lapsi ei ollut saanut riittävää hoitoa ja huolenpitoa omaa kieli- ja kulttuuritaustaansa edustavassa perheessä. Kielelliset ja kulttuuriset seikat saattavat korostua liikaa muiden tekijöiden kustannuksella, kun yksityismajoitukseen liittyen arvioidaan lapsen etua.

Ammattilaiset puhuivat melko paljon siitä, että yksityismajoituspalvelusta tehtäessä on usein vaikeaa tietää, mitä kaikkea tilanteen taustalla on ja kenen intresseistä todellisuudessa ollaan liikkeellä. Yksityismajoituksen motivaatiotekijänä voi olla esimerkiksi perheen halu suojella lasta suomalaisilta vaikutteilta, joille lapsi muualla kuin perheessä altistuisi. Lapsi saattaa tilanteen epäselvyydestä huolimatta päätyä yksityismajoitukseen siksi, että yksityismajoituksen ammattilaiset painottavat kielellisiä ja kulttuurisia seikkoja lapsen etua arvioidessaan. Toisaalta on usein mahdotonta erottaa toisistaan, onko yksityismajoituksen puoltamisen taustalla kieli- ja kulttuuritaustan huomioiminen vai läheisen sukulaissuhteen huomioiminen. Joka tapauksessa yksityismajoitus mahdollistaa lapsen kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen paremmin kuin esimerkiksi ryhmäkotiin tai vieraaseen lastensuojelun sijaisperheeseen sijoittaminen.

Lapsia on joissain tilanteissa majoitettu perheisiin, joissa on ollut huono taloudellinen tilanne, hyvin paljon lapsia ja lastensuojelun asiakkuuksia. Majoittajilla on saattanut olla

heikko suomenkielentaito eikä välttämättä luku- ja kirjoitustaitoa edes omalla äidinkielellään. Ammatillaiset ottavat tietoisia riskejä majoittaessaan lapsia perheisiin, joiden elämäntilanteissa on elämänhallintaan liittyviä riskitekijöitä. Nämä riskitekijät eivät ole yksityismajoituksen aikana eteen tulevia yllättäviä sattumuksia, jotka heikentävät majoittajien kykyä huolehtia yksityisesti majoitetusta lapsesta, vaan jo yksityismajoituselvyksen aikana tiedossa olevia asioita. Mikä saa ammatillaiset ottamaan tietoisien riskien lapsen etua arvioidessaan? Taustalla saattaa olla maahanmuuttotoimijoiden kulttuurisensitiivinen työskentelyote, jonka seurauksena kulttuuriset kysymykset nousevat keskeisimmiksi lapsen etua määrittäviksi tekijöiksi muiden asioiden kustannuksella. Lapsi nähdään kulttuurideterministisesti kulttuurinsa tuotteena, jolloin muut hyvinvoinnin osatekijät (ja riskitekijät) saavat liian pienen painoarvon lapsen etua arvioitaessa. Kulttuurisensitiivisyys saattaa johtaa oppressiivisiin käytäntöihin, joissa yksintulleet ”toiseutetaan” pitämällä kulttuurista identiteettiä annettuna ja muuttumattomana, keskeisimpänä hyvinvoinnin ulottuvuutena (ks. Dominelli 2002).

Kuvio 9 konkretisoi lapsen edun arvioimisen kompleksisuutta yksityismajoituksessa. Lapsen etua arvioitaessa eri hyvinvoinnin ulottuvuuksien (ks. Allardt 1976) painottaminen johtaa erilaisiin lopputuloksiin.

Kuvio 6. Hyvinvoinnin ulottuvuudet lapsen edun arvioimisessa

Kieli-, kulttuuri- ja uskonnollisen taustan sekä perhesuhteiden merkityksen korostaminen lapsen etua arvioitaessa edustaa ns. suhdeteoreettisen koulukunnan näkemystä. Siinä lapsen suhteiden ja identiteetin kehittymistä pidetään yhtenä keskeisimmistä tekijöistä lapsen etua määritettäessä. Tarveteoreettisen koulukunnan näkemyksessä taas korostuu lapsen tarpeiden tyydyttyminen. (Ks. Pösö 2012, 76-81.) Ammattilaisten näkemyksissä lapsen kiintymys- ja vuorovaikutussuhteet sekä kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta vaikuttivat olevan erittäin merkittäviä yksityismajoitusta puoltavia tekijöitä. Niitä ei kuitenkaan pitäisi korostaa liikaa lapsen fysiologisten perustarpeiden tyydyttymisen ja riskienarvioinnin kustannuksella lapsen etua arvioitaessa.

8.3 Lapsi ilman suojaa

Lapsen erityiseen suojeluun liittyen käsittelen ensin vastaanottojärjestelmän toimijoiden mahdollisuuksia suojella lasta. Tässä yhteydessä tarkoitan vastaanottojärjestelmällä ryhmäkodin lisäksi kotoutumista tukevia palveluita, eli maahanmuuttajapalveluiden sosiaalityötä sekä edustajien toimintaa prosessin kaikissa vaiheissa. Sen jälkeen pohdin, miten aineistoni valossa lastensuojelu ja valtio ovat suojelutehtävässään onnistuneet.

Haastatteluissa kuvattiin suuri määrä erilaisia tilanteita, joissa lapset ovat joutuneet jollain tavalla kaltoinkohdelluiksi yksityismajoitusperheissään. Jotakin on siis mennyt pieleen. Lapsen pahoinpitely tai perustarpeiden tyydyttämättä jättäminen tarkoittaa, että lapsen suojeleminen ei ole onnistunut. Kyse voi olla siitä, että jotakin on jäänyt huomaamatta tai tulkittu väärin jo yksityismajoituspalvelusta tehtäessä, mutta yhtä lailla kyse voi olla siitä, että lapsen ja perheen elämässä on tullut eteen sellaisia seikkoja, joiden takia perheen mahdollisuudet huolehtia lapsesta asianmukaisesti ovat heikentyneet merkittävästi. Aineistoni perusteella vaikuttaa siltä, että monet yksityismajoitukseen liittyvät ongelmat ilmenevät usein vasta yksityismajoituksen myöhemmässä vaiheessa. Yksityismajoituspalveluksen lisäksi lapsen suojeluun liittyvät kysymykset korostuvat siis myös silloin, kun lapsi on maahanmuuttajapalveluiden asiakkaana.

Maahanmuuttajapalveluissa työtä tehdään usein aikuissosiaalityön lähtökohdista. Edustajilla taas ei välttämättä ole koulutustaustaa, joka antaisi heille eväitä lapsen suojelun

tarpeen arvioimiseen. Edustajien ymmärrys lastensuojelun toiminnasta vaihtelee paljon. Osalle edustajista lastensuojelu on läheinen yhteistyötaho, toisilla lastensuojelun työskentelyn peruslähtökohtienkin ymmärtäminen jää puutteelliseksi. Vastaanottojärjestelmän toimijoilla ei siis välttämättä ole riittävää kompetenssia lapsen edun ja suojelun tarpeen arvioimiseen.

Erityisesti on syytä nostaa esille puutteet lapsen kohtaamisessa ja kuulemisessa lapsen suojelun vaarantavana tekijänä. Lähes kaikki ammattilaiset toivat esille sitä, että kokevat keinottomuutta lapsen kohtaamiseen liittyvissä kysymyksissä. Luottamuksellisen suhteen luominen vieraasta kulttuurista olevan, mahdollisesti traumatisoituneen lapsen kanssa voi olla hyvin haasteellista (ks. esim. Kohli 2007a). Monet vastaanottojärjestelmän toimijat kokivat, että luottamuksellisen suhteen luominen lapsen tai yksityismajoitusperheen kanssa on vaikeaa. Luottamuksellinen suhde ja kohtaaminen ovat keskeisiä lapsen suojelun keinoja, joten vuorovaikutus lapsen kanssa on selkeä kehittämisen paikka yksityismajoitusjärjestelmässä.

Vastaanottojärjestelmän ammattilaisilla on käytössään joitakin lapsen suojelun kannalta haitallisia toimintatapoja. Lapsia on majoitettu perheisiin, joissa on tiedetty jo etukäteen olevan lastensuojelun tarvetta. Lapsia on siirretty yksityismajoitukseen ennen selvitystä tai selvityksen ollessa kesken, jolloin kunnollista tilannearviota tuskin on ennen lapsen siirtymistä voitu tehdä. Kumpikin toimintatapa saattaa vaarantaa lapsen oikeuden saada erityistä suojelua. Yksityismajoitus voidaan lapsen ollessa vielä turvapaikanhakijana keskeyttää tarvittaessa nopeasti, ja siirtää lapsi ryhmäkotiin ilman virallista kuulemistä tai päätöstä. Nopea toiminta ilman byrokratiaa saattaa joskus mahdollistaa tehokkaan lapsen suojelun, mutta se on hyvin ongelmallista lapsen ja perheen oikeusturvan kannalta. Asian selvittely ilman erillistä kuulemisvelvoitetta saattaa myös jäädä yksipuoliseksi ja päätökset hätiköidyiksi.

Haastattelujen perusteella vaikuttaa siltä, että tietyistä yksityismajoituspalvelukseen liittyvistä ongelmallisista toimintatavoista huolimatta lapsen oikeus suojeluun toteutuu paremmin ryhmäkodin asiakkuudessa kuin maahanmuuttajapalveluiden asiakkuudessa. Ryhmäkodin työskentely oli haastatteluhetkellä paremmin resurssoitua kuin maahanmuuttajapalveluiden toiminta, mikä mahdollisti tarvittaessa hyvinkin tiiviin työskentelyn

ryhmäkodista yksityismajoitusperheeseen päin. Lisäksi ryhmäkodissa työskentelyorientaatio on lapsikeskeinen, koska kaikki ryhmäkodin asiakkaat ovat lapsia. Maahanmuuttajapalveluissa työpaine ja aikuissosiaalityön orientaatio aiheuttavat helposti sen, että yksityisesti majoitetut lapset ovat asiakaskunnan marginaalissa. Mahdollisten ongelmien ennaltaehkäisemiseksi olisikin tärkeää, että maahanmuuttajapalveluissa olisi riittävästi resursseja ja lastensuojelullista osaamista yksityismajoituksessa olevien lasten ja heidän yksityismajoitusperheidensä tukemiseen ja valvontaan. Tämä on vähimmäisvaatimus lapsen suojelun turvaamiseksi, koska tuen ja valvonnan kautta pyritään varmistamaan, etteivät lapset joudu yksityismajoitusperheissään kaltoinkohdelluiksi.

Yksityisesti majoitettujen lasten oikeus erityiseen suojeluun ei kaikilta osin vaikuta toteutuvan vastaanottojärjestelmässä. Lapsiin kohdistuvaa kaltoinkohtelua voitaisiin todennäköisesti vähentää, jos yksityismajoituspalvelut tehtäisiin nykyistä strukturoidummin, jolloin selvitysten laatu ei olisi riippuvainen selvitystä tekevän työntekijän työskentelyorientaatiosta. Lapsia ei pidä majoittaa perheisiin silloin, jos majoittajaperheen omat lapset ovat lastensuojelun asiakkaina. Yksityismajoitusperheissä ilmenevät elämänhallinnan ja hyvinvoinnin riskitekijät tulisi kartoittaa entistä huolellisemmin ja antaa niille riittävä painoarvo yksityismajoituspäätöstä tehtäessä.

Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun suhtautumisessa yksityismajoitukseen vaikuttaa olevan parannettavaa. Lastensuojelussa ei kaikilla alueilla tiedetä riittävästi yksityismajoituksesta, pakolaisuudesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmästä. Lisäksi lastensuojelun työntekijöiden keskuudessa joissain tilanteissa ilmennyt vastahankainen suhtautuminen yhteistyöhön esimerkiksi yksityismajoituspalveluun liittymisen vaikeuttaa huomattavasti lapsen suojelemista yksityismajoitusjärjestelmässä. Lastensuojelun työntekijöiden lapsen edun arvioimiseen ja suojeluun liittyvä osaaminen olisi erittäin tarpeellista yksityismajoituspalveluissa, jotta vielä suurempi osa riskialttiista yksityismajoituksesta voitaisiin estää jo etukäteen. Vastaanotto toiminnan ammattilaiset ovat joissain tilanteissa saaneet sen käsityksen, että lastensuojelussa ollaan tyytyväisiä siihen, että joku muu kuin lastensuojelu hoitaa yksityismajoituksessa olevien asiat. Tämä saattaa viitata siihen, että lastensuojelusta poiskäännytetään yksityisesti majoitettuja lapsia. Paradoksaalisesti lasten suojelun erityisammattilaiset saattavat vaikeuttaa lasten suojelun toteutumista.

Yksityisesti majoitettuja lapsia on joskus ollut vaikea saada lastensuojelun palvelujen piiriin. Kunnissa on saattanut olla epätietoisuutta siitä, kuuluvatko lastensuojelun palvelut turvapaikanhakijalapsille, tai on ajateltu, että lapsella on jo sosiaalityöntekijä ryhmäkodissa tai maahanmuuttajapalveluissa, joten asia voi järjestyä ilman lastensuojelua. Viime vuosien suuren pakolaismäärän takia kunnissa on keskusteltu turvapaikanhakijoiden oikeudesta erilaisiin palveluihin. Todennäköisesti kunnissa ymmärretäänkin nyt aiempaa selvemmin, että turvapaikanhakijalapsilla on oikeus lastensuojeluun siinä missä kantasuomalaisillakin lapsilla (ks. Maahanmuuttovirasto 2015a, 2-3). Tämä saattaa helpottaa yksintulleiden mahdollisuuksia saada tarvitsemaansa tukea lastensuojelun kautta.

Kokonaisuutena kuntien lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu jäi yksityismajoituksen ammattilaisten puheessa melko vähäiseen rooliin. Haastatteluissa keskusteltiin vaikeudesta saada lastensuojelun edustaja mukaan yksityismajoitus selvityksiin sekä siitä, että yksityismajoituksessa olleita on jouduttu ottamaan huostaan. Kuvaukset lastensuojelun avohuollon työskentelystä jäivät kuitenkin puuttumaan aineistosta.

Lopuksi tarkastelen sitä, miltä yksityismajoituksessa olevien lasten oikeus suojeluun näyttää, kun sitä lähestytään laajemmin yhteiskunnallisessa kontekstissa. Lapsen oikeuksien sopimus edellyttää, että sopimusvaltiot sitoutuvat järjestämään vailla perheensä turvaa olevalle lapselle erityisen suojelun ja tuen (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, artikla 20, kohta 1). Artiklan teksti asettaa suojeluvastuuseen nimenomaan valtion, jolloin esimerkiksi yhteiskunnallinen päätöksenteko on keskeisessä asemassa lasten suojelussa.

Suomessa on syystä tai toisesta haluttu ylläpitää yksintulleille turvapaikanhakijalapsille lastensuojelun ulkopuolista, lastensuojelun sijaishuollolle rinnakkaista sijoitusjärjestelmää, jonka sisällä yksintulleiden asuminen, hoito ja kasvatus pääosin järjestetään. Tämä linjaus osaltaan vaarantaa yksityisesti majoitettujen mahdollisuudet saada tarvitsemaansa suojelua, sillä yksityismajoitus on lastensuojelun perhehoitoon nähden heikommin tuettua ja säädeltyä. Perheisiin sijoitetut lapset on jaettu meihin ja heihin; lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun arvoisiin kantasuomalaisiin ja muukalaisiin, joiden suojelemiseksi turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmän pitäisi lähtökohtaisesti riittää

(ks. Bauman 1997, 49-90). Myöhäismodernille riskikulttuurille tyypilliseen muukalaisuuden tematiikkaan liittyvä keskustelu kiteytyy yksintulleiden kohdalla siihen, kuka saa olla järjestelmän sisällä ja kuka työnnetään ulkopuolelle, omaan erilliseen järjestelmäänsä. Yksityismajoitusjärjestelmä toimii siis muukalaiset meistä erillään pitävänä erottelun välineenä. (ks. Bauman 1997, 79-83; Harrikari 2008, 21-23.) Yhteiskunnassa, mediassa ja politiikassa suhtautuminen yksintulleisiin on usein kaksinaismoralistista. Toisaalta syyllistetään vanhempia ratkaisusta hylätä lapsi ja saattaa tämä vaaraan turvapaikanhakumatkalla, toisaalta ollaan puuttumatta tällaiseen selkeästi lastensuojelulliseen kysymykseen lastensuojelun keinoilla.

Yhteiskunnallisen asenneilmapiirin kiristymisen ja lainsäädännöllisten toimenpiteiden seurauksena yksintulleiden turvapaikanhakijalasten mahdollisuudet erityiseen suojeluun ovat heikentyneet. Yksintulleiden turvapaikanhakijalasten kielteisten oleskelulupapäätösten määrä on lisääntynyt selvästi yksintulleiden kokonaismäärän kasvamisen myötä. Aiempina vuosina kielteisten päätösten määrä alaikäisille on ollut useimmiten alle kymmenen, mutta vuonna 2016 kielteisiä oleskelulupapäätöksiä annettiin yksintulleille 141. (Maahanmuuttovirasto 2017).

Myös oleskeluluvan saaneiden lasten tilanne on muuttunut. Lapsen oikeuksien sopimuksen kymmenennessä artiklassa edellytetään, että perheenyhdistämistä koskevat hakemukset on käsiteltävä myönteisesti, humanisti ja kiireellisesti. Aiemmin lapset saivatkin lähes automaattisesti perheenyhdistämisen kautta biologiset vanhempansa Suomeen, mutta nyt perheenyhdistämiset ovat muuttuneet hyvin harvinaisiksi (Kuusisto-Arponen 2016, 95). Lapset siis elävät nykyään yksityismajoitusperheissään käytännössä täysi-ikäistymiseensä saakka. Yhteiskunnalla on tässä tilanteessa velvollisuus järjestää yksityismajoitukseen liittyvä tuki ja valvonta sellaiseksi, että se mahdollistaa lapsen suojelun. Tällä hetkellä vastaanottopalveluihin sidottu yksityismajoitus saattaa pahimmillaan altistaa lapsen kaltoinkohtelulle, koska järjestelmässä ei ole rakenteiden tasolla huomioitu riittävästi lapsen oikeutta erityiseen suojeluun ja tukeen.

Demokraattisessa päätöksentekojärjestelmässä poliittisten päätösten voidaan ajatella ainakin jossain määrin heijastelevan kansan tahtoa. Poliittisissa piireissä ja sisäministeriössä on haluttu rajoittaa turvapaikanhakijoiden määrää (Fingerroos 2016, 65). Monet

ulkomaalaishallinnon linjaukset toimivat konkreettisina poissulkemisen mekanismeina (mt., 73-77). Oleskelulupa- ja perheenyhdistämiskäytänteiden kiristämisen ja prosessien vaikeuttamisen avulla on Suomesta haluttu tehdä mahdollisimman epähoukutteleva maa turvapaikanhakijoille. Kansan tahtotilaa toteuttaessaan poliitikot ovat päätyneet aiheuttamaan suurta vahinkoa pienelle erityisryhmälle, ilman huoltajaa maassa oleville turvapaikanhakijalapsille. Valtion velvollisuus suojella näitä lapsia korostuu erityisesti nykyisessä perheenyhdistämistilanteessa, jossa lasten vanhemmat, joilla olisi ensisijainen suojelovelvollisuus lapsiinsa nähden, eivät voi käytännössä enää koskaan tätä suojelutehtäväänsä toteuttaa.

Kuviossa 10 erittelen turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmään, lastensuojeluun ja valtioon liittyviä lapsen suojelua vaikeuttavia tekijöitä.

Kuvio 7. Lasten suojelua vaikeuttavia tekijöitä

Yksityisesti majoitettujen lasten oikeus suojeluun toteutuu yksityismajoitusjärjestelmässä vaihtelevasti. Vastaanottojärjestelmässä ja lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa on kummassakin käytössä tiettyjä yksityisesti majoitetun lapsen suojelun kannalta ongelmallisia toimintatapoja ja käytänteitä. Suomessa on haluttu ylläpitää yksintulleille turvapaikanhakijalapsille lastensuojelusta erillistä sijoitusjärjestelmää, jossa lapsen suojelemisen edellytykset ovat puutteelliset. Yksityismajoitusjärjestelmän rakenteellisten epäkohtien poistaminen on välttämätöntä, jotta yksityismajoituksessa olevien lasten suojeleminen voisi toteutua.

8.4. Lopuksi

Tässä tutkimuksessa hahmottelemani yksityismajoituksen tulkintakehykset kuvaavat sitä, minkälaisena yksityismajoitus on mahdollista ammattilaisten haastattelujen perusteella nähdä. Eri tulkintakehykset vastaavat jokainen osaltaan kysymykseen ”Mistä yksityismajoituksessa oikein on kysymys?” (Ks. Goffman 1974; 2012). Tulkintakehykset ovat toistensa kanssa limittäisiä, ne kertovat saman yksityismajoitusjärjestelmän eri puolista. Jokaisella haastattelemani ammattilaisella on oma yksityismajoituksen tulkintakehyksensä, joka vaikuttaa hänen toimintaansa yksintulleiden majoitusratkaisuja pohdittaessa. Tulkintakehykset eivät ole pysyviä, vaan ne voivat muuttua ajassa ja paikassa, tilanteen mukaan.

Tulkintakehykset ”Parempi perheessä kuin laitoksessa” ja ”Parempi omiensa parissa” ovat sävyltään positiivisia, kun taas ”Heitteillä” on sävyltään selkeästi negatiivinen (ks. Goffman 2012). Yksityismajoituksen parissa eri vaiheissa työskentelevien ammattilaisten käsitykset yksityismajoituksesta näyttäytyivät keskenään melko erilaisina. Ryhmäkodissa yksityismajoitusta pidettiin pääosin positiivisena mahdollisuutena, johon toki sisältyy joitakin ongelmia. Ongelmia ei kuitenkaan pidetty ylitsepääsemättöminä. Edustajien näkemykset yksityismajoituksesta vaihtelivat. Yksi haastattelemani edustajista suhtautui selvästi muita kriittisemmin yksityismajoitukseen ja piti sitä jopa pienille lapsille soveltumattomana järjestelynä siihen liittyvien riskien ja valvonnan puutteiden takia. Toinen edustaja taas piti yksityismajoitusjärjestelmän olemassaoloa erittäin hyvänä ja

tarpeellisena. Maahanmuuttajapalveluissa yksityismajoitukseen suhtauduttiin kautta linjan kaikkein kriittisimmin. Maahanmuuttajapalveluiden työntekijöissä oli muutamia, jotka pitivät yksityismajoitusta suorastaan heitteillejättönä. Maahanmuuttajapalveluiden haastatteluissa esiintyi myös eniten pohdintaa siitä, pitäisikö yksityismajoitus ja laajemminkin yksintulleiden vastaanottojärjestelmä liittää osaksi lastensuojelua.

Lapsen oikeuksiin suhteutettuna yksityismajoitus näyttäytyy ongelmallisena erityisesti yhdenvertaisuuden ja lapsen erityisen suojelun osalta. Antti Teittisen (2010, 6) mukaan *"Vammaisten henkilöiden käsittelemisessä ja heihin kohdistuvissa ajattelutavoissa syrjinnän ja sarron poliittiset teknologiat ovat limittyneet huolenpidon normistoon ja käytäntöihin."* Näkemykseni mukaan yksintulleiden kohdalla tilanne on saman tapainen. Yksityismajoitus yksintulleiden turvapaikanhakijalasten huolenpidon käytäntönä kuvastaa yksintulleisiin turvapaikanhakijalapsiin, mutta myös yleisemmin maahanmuuttajiin kohdistuvia asenteita. Eriarvoistavan yksityismajoituksen voidaan tulkita olevan poliittisia asenteita heijasteleva syrjinnän mekanismi. Työntekijöiden ja kansalaisjärjestöjen näkemysistä huolimatta yksityismajoituksen lainsäädännöllistä sekä hallinnonaloihin ja sosiaalityön toimintakäytänteisiin liittyvää pohjaa ei ole pystytty kehittämään niin, että järjestelmä mahdollistasi lapsen oikeuksien täysimääräisen toteutumisen.

Monet yksintulleet ovat kohdanneet yksityismajoitusperheissä erilaisia heidän terveytensä ja kehityksensä kannalta haitallisia tilanteita. Se, että lapsi asuu omien sukulaistensa luona, ei yksinään takaa lapsen hyvinvointia tai sitä, että majoitusratkaisu olisi lapsen edun mukainen. Ammatillaiset kertoivat tilanteista, joissa lapsen fysiologiset perustarpeet, kuten ravinto, asunto ja turvallisuus, olivat jääneet yksityismajoituksessa tyydyttymättä. Puutteita on ollut myös yhteisyyssuhteissa, kun lapset ovat kokeneet ulkopuolisuutta yksityismajoitusperheissään, eikä itsensä toteuttaminen esimerkiksi harrastusten kautta haastateltavieni mukaan onnistu yksityismajoituksessa yhtä hyvin kuin ryhmäkodissa. (Ks. Allardt 1976.) Useimmat ammatillaiset olivat sitä mieltä, että heidän mahdollisuutensa tukea ja valvoa yksityismajoituksia ovat riittämättömät. Yksityismajoitusta voidaan siis rakenteiden tasolla pitää jopa lapsen edun vastaisena asumisjärjestelynä. Lapsen suojeleminen yksityismajoituksessa saattaa olla vaikeaa, joskus jopa mahdotonta.

Tätinsä luona asuneen pakolaislapsen kuolema Englannissa vuonna 2000 henkirikoksen uhrina aiheutti sen, että englantilaiset sosiaalityöntekijät ovat suhtautuneet pelolla ja varauksella yksintulleiden läheisiin, jotka vaativat yksintullutta lasta luokseen. Tämä kulttuurinen epäluulo on vaikuttanut sosiaalityöntekijöiden kykyyn työskennellä yksintulleiden ystävien ja perheiden parissa. (Kearney 2007, 95-96.) On välttämätöntä oppia työskentelyprosessin virheistä, mutta valitettavaa, jos traagiset tapahtumat ja ammattilaisten kielteiset yksityismajoituskokemukset aiheuttavat sen, ettei yksintulleilla turvapaikanhakijalapsilla ole enää mahdollisuutta asua sukulaisperheissään. Sillä yksityismajoituksessa on myös paljon hyvää.

Yksityismajoitus mahdollistaa lapselle asumisen omassa kieli- ja kulttuuripiirissään, omien sukulaistensa luona. Monessa tapauksessa läheisten luona asuminen tarjoaa laitosasumista paremman pohjan lapsen kiintymyssuhteiden kehittymiselle sekä rakkauten, turvallisuuden ja arvannon kokemuksille. Yhteiskunnan kannalta perhemajoitus on myös huomattavasti laitoksessa asumista edullisempaa. Yksityismajoitukseen liittyy kuitenkin vakavia riskitekijöitä, jotka on huomioitava yksintulleiden kanssa tehtävässä sosiaalityössä ja yksintulleiden turvapaikanhakijalasten vastaanottojärjestelmän kehittämisessä.

Lapsen kohtaamiseen, lapsen edun arvioimiseen ja lapsen suojeluun liittyviä ammattikäytäntöjä on kehitettävä esimerkiksi ammattilaisten koulutuksen avulla (ks. Lastensuojelun keskusliitto 2014; Björklund 2015, 64). Riittävällä resursoinnilla on varmistettava, että yksityisesti majoitetun lapsen sosiaalityöntekijällä ja edustajalla on mahdollisuus tavata lasta riittävän usein lapsen ja ammattilaisen välisen luottamuksellisen suhteen rakentamiseksi. Yksityismajoituksen valvontaan on kiinnitettävä erityistä huomiota. Lisäksi on huolehdittava siitä, että majoittajaperheet saavat riittävän etukäteisvalmennuksen sekä tarvittavan taloudellisen ja lapsen hoitoon ja kasvatukseen liittyvän tuen yksityismajoituksen aikana. Yksityisesti majoitetuille lapsille ja majoittajille tarjottavia palveluita on kehitettävä, ja selkeä jatkotutkimuskohde olisikin se, minkälaiset palvelut ja toimintatavat parhaiten tukisivat yksityismajoitusten onnistumista.

Palaan lopuksi kysymykseen, jonka vuoksi alun perin halusin yksityismajoitusta tutkia. Yksintulleita tulisi kohdella ensisijaisesti lapsina ja vasta toissijaisesti turvapaikanhakijoina. Yksintulleet ovat haavoittuvassa asemassa olevia, hoivaa ja suojelua tarvitsevia lapsia, joilla on oikeus saada YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaista hoivaa ja huolenpitoa aivan samoin kuin muidenkin lasten. (Stanley 2001, 117.) Miksi erityisen haavoittuvassa asemassa ilman vanhempiaan olevien, huonoja elinoloja paenneiden lasten hoitoa ja kasvatusta ei järjestetä lasten suojeluun erikoistuneessa lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa? Tähän kysymykseen en tutkimuksessani löytänyt vastausta.

Lähteet

- Adoptiolaki 2012/22. Saatavilla: www.finlex.fi. Viitattu 24.3.2017.
- Ahlgren-Leinvuo, Hanna (2016) Kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun palvelujen ja kustannusten vertailu vuonna 2015. Kuusikko-työryhmän julkaisusarja 7/2016.
- Alhanen, Kai (2014) Vaarantunut suojeluvalta. Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 24/2014.
- Allardt, Erik (1976) Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Helsinki: WSOY.
- Amnesty (2016) Amnesty: Puolueet pettivät lupauksensa lapsille. Saatavilla: <https://www.amnesty.fi/amnesty-puolueet-pettivat-lupauksensa-lapsille/>. Viitattu 4.2.2017.
- Anis, Merja (2008) Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 47/2008. Helsinki: Väestöliitto
- Back-Kiianmaa, Raili & Hakkarainen, Pirjo (2008) Sijaisvanhemmat tarvitsevat riittävät valmiudet. Teoksessa Jari Ketola (toim.) Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona. Jyväskylä: PS-kustannus, 121-144.
- Berschewsky, Tuulia (2016) ”No meidän perustehtävä on tukea nuoren kotoutumista ja itsenäistymistä”. Kotoutumislain mukainen jälkihuolto neljällä paikkakunnalla. Opinnäytetyö. Tampereen ammattikorkeakoulu. Sosiaalalan koulutusohjelma. Sosionomi ylempi AMK.
- Barrie, Larissa & Mendes, Philip (2011) The experiences of unaccompanied asylum-seeking children in and leaving the out-of-home care system in the UK and Australia: A critical review of the literature. *International Social Work* 54(4), 485-503.
- Bauman, Zygmunt (1997) Sosiologinen ajattelu. Tampere: Vastapaino.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1994) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Helsinki: Gaudeamus.
- Björklund, Krister (2014) ”Haluun koulutusta, haluan työtä ja elämän Suomessa”. Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa. Siirtolaisuusinstituutti. Tutkimuksia A 48. Turku.
- Björklund, Krister (2015) Unaccompanied refugee minors in Finland. Challenges and good practices in a Nordic context. Institute of Migration. Migration studies c 26. Turku.
- Coram Children’s Legal Center (2013) Local authority support for unaccompanied asylum-seeking children. Migrant Children’s Project Factsheet. September 2013. Saatavilla: http://www.childrenslegalcentre.com/userfiles/LA_support_UASCs.pdf. Viitattu 4.2.2017.
- Dalrymple, Jane & Burke, Beverley (2006) Anti-Oppressive Practice. Social Care and the Law. Maidenhead: Open University Press.
- Dixon, Jo & Wade, Jim (2007) Leaving ”Care”? Transition Planning and Support for Unaccompanied Young People. Teoksessa Ravi K.S. Kohli & Fiona Mitchell (toim.) Working with Unaccompanied Asylum Seeking Children. Issues for Policy and Practice. Palgrave MacMillan, 125- 140.

- Dominell, Lena (1997) *Anti-racist Social Work. A Challenge for White Practitioners and Educators*. British Association of Social Workers. Houdmills, Basingstoke, Hampshire and London: Macmillan Press.
- Dominelli, Lena (2002) *Anti-Oppressive Social Work. Theory and Practice*. Houndmills, Basingstoke, Hamshire and New York: Palgrave Macmillan.
- Eräsaari, Leena (2010) Miten tutkia laitoshoittoa? Teoksessa Teittinen, Antti (toim.) *Pois laitoksista! Vammaiset ja hoivan politiikka*. *Palmenia-sarja 68*. Gaudeamus Helsinki University Press, 199-235.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- European Migration Network (2009) *Yksintulleet. Näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa*. Euroopan muuttoliikeverkosto. Maahanmuuttovirasto. Saatavilla: www.emn.fi/files/44/Artikkeli_yksintulleet_24062009_FINAL.pdf. Viitattu 25.4.2014.
- EUR-Lex (2001) Council Directive 2001/EE/EC. Saatavilla: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32001L0055&from=EN>. Viitattu 13.3.2017.
- European Commission (2010) *Action Plan on Unaccompanied Minors 2010-2014*. Saatavilla: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0213:FIN:en:PDF>. Viitattu 13.3.2017.
- Fanning, Bryan (2004) *Asylum-seeker and Migrant Children in Ireland: Racism, Institutional Neglect and Social Work*. Teoksessa Debra Hayes & Beth Humphries (toim.) *Social Work, Immigration and Asylum*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 210-216.
- Fingerroos, Outi (2016) Mitä perheenyhdistäminen tarkoittaa? Teoksessa Outi Fingerroos & Anna-Maria Tapaninen & Marja Tiilikainen (toim.) *Perheenyhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?* Tampere: Vastapaino, 65-87.
- Fingerroos, Outi & Tapaninen, Anna-Maria & Tiilikainen, Marja (2016) *Johdanto*. Teoksessa Outi Fingerroos & Anna-Maria Tapaninen & Marja Tiilikainen (toim.) *Perheenyhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?* Tampere: Vastapaino, 7-20.
- Folleso, Reidun & Mevik, Kate (2010) *In the best interest of the child. Contradictions and tensions in social work*. Teoksessa Hannele Forsberg & Teppo Gröger (toim.) *Social work and child welfare Politics. Through Nordic lenses*. Bristol: Policy Press, 97-112.
- Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (2006) *Kohti lapsisensitiivistä sosiaalityötä*. Teoksessa *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia*. Jyväskylä: PS-kustannus, s. 5-18.
- Förbom, Jussi (2014a) *Väki, valta ja virasto. Maahanmuuttovirasto ja suomalainen turvapaikkapolitiikka*. Helsinki: Into Kustannus Oy.
- Förbom, Jussi (2014b) *Pitkä matka pois yhteiskunnan laidalta*. Teoksessa Susan Villa (toim.) *Arvon mekin ansaitsemme. Näkökulmia osallisuuden historiaan Suomessa*. *Yhdenvertaisuus-julkaisu osa 1*. Sisäministeriö, 34-43.
- Goffman, Erving (1974) *Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience*. Cambridge: Harvard University Press.
- Goffman, Erving (2012) *Vuorovaikutuksen sosiologia*. Suom. Kaisa Koskinen. Tampere: Vastapaino.
- Goldstein, Joseph & Freud, Anna & Solnit, Albert J. (1976) *Beyond the Best Interest of the Child*. New York: Burnett Books.

- Grady, Pete (2004) Social Work Responses to Accompanied Asylum-seeking Children. Teoksessa Debra Hayes & Beth Humphries (toim.) Social Work, Immigration and Asylum. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 132-150.
- Granfelt, Riitta (1998) Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 702. Helsinki.
- Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (2002) From the individual interview to the interview society. Teoksessa Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (toim.) Handbook of interview research. Context and method. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications, 3-32.
- Hacking, Ian (2009) Mitä sosiaalinen konstruktionismi on? Suom. Inkeri Koskinen. Tampere: Vastapaino.
- Hammarberg, Thomas (1995) Children. Teoksessa Eide, Asbjorn & Krause, Catarina & Rosas, Allan (toim.) Economic, Social and Cultural Rights. A Textbook. Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 289-307.
- Harrikari, Timo (2008) Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 87.
- Hayes, Debra (2005) Social Work with Asylum Seekers and Others Subject to Immigration Control. Teoksessa Robert Adams, Lena Dominelli and Malcolm Payne (toim.) Social work futures. Crossing boundaries, transforming practise. Palgrave: Macmillan, 182-194.
- Heikkilä-Daskapoulos, Sanna (2008) Maahanmuuttajataustaiset lapset ja perheet palvelujärjestelmässä – asiantuntijoiden näkökulmia. Lastensuojelun keskusliitto.
- Heikkinen, Hannu L.T. & Kontinen, Tiina & Häkkinen, Päivi (2006) Toiminnan tutkimisen suuntauksat. Teoksessa Hannu L.T. Heikkinen & Esa Rovio & Leena Syrjälä (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura, 39-76.
- Hek, Rachel (2007) Using Foster Placements for the Care and Resettlement of Unaccompanied Children. Teoksessa Ravi K.S. Kohli & Fiona Mitchell (toim.) Working with Unaccompanied Asylum Seeking Children. Issues for Policy and Practice. Palgrave MacMillan, 109-124.
- Hodes, Matthew (2000) Psychologically Distressed Children in the United Kingdom. Child Psychology and Psychiatry Review, 5(2), 57-68.
- Holm, Hanna & Karimi, Rebwar & Suomenaro, Eeva & Van Dijken, Marjo & Vääntinen, Laura (2009) Työskentelyn erityispiirteet. Teoksessa Tanja Tauro & Marjo Van Dijken (toim.) Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton uudenmaan piiri, 196-211.
- Holm, Pia (2009) Kunniaväkivalta oikeudellisesta näkökulmasta. Teoksessa Tanja Tauro & Marjo Van Dijken (toim.) Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton uudenmaan piiri, 134-148.
- Horsti, Karina & Pellander, Saara (2016) Mummot mediassa. Julkinen keskustelu kahdesta "isoäititapauksesta" 2009-2010. Teoksessa Outi Fingerroos & Anna-Maria Tapaninen & Marja Tiilikainen (toim.) Perheenyhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi? Tampere: Vastapaino, 161-177.
- Hyvärinen, Matti & Löyttyniemi, Varpu (2009) Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Ruusuvoori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 189-222.

- Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (2005) Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Stakes.
- Hänninen, Sakari (2007) Johdanto. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen & Kirsi-Marja Lehtelä (toim.) Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva. Stakes, 5-19.
- Ihmisoikeusliitto (2010) Selvitys maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten lähettämistä vanhempien kotimaahan tai toiseen maahan väliaikaisesti kasvatettavaksi tai asumaan. Ihmisoikeusliitto.
- Isoherranen, Kaarina (2012) Uhka vai mahdollisuus – Moniammatillista yhteistyötä kehittämässä. Helsingin yliopisto. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2012:18.
- Jallinoja, Riitta (2006) Perheen vastaisku. Familistista käännettä jäljittämässä. Helsinki: Gaudeamus
- Julkunen, Raija (2008) Yhteisvastuusta julkisen vastuun prioriteetteihin. Teoksessa Peteri Niemi & Tuija Kotiranta (toim.) Sosiaalialan normatiivinen perusta. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 146-182.
- Juntunen, Marko & Creutz-Sundblom, Karin & Saarinen, Juha (2016) Suomesta Syyrian ja Irakin konfliktikentälle suuntautuva liikkuvuus. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 43/2016.
- Kauko, Outi (2015) Yksinäisyys alaikäisten turvapaikanhakijoiden valottamana. Yhteiskuntapolitiikka 80(1), 35-45.
- Kauko, Mervi (2015) Participation in and beyond liminalities. Action research with unaccompanied asylum-seeking girls. Acta Universitatis Ouluensis E. Scientiae Rerum Socialium 156.
- Kearney, Maura (2007) Friends and Family Care of Unaccompanied Children: Recognising the Possible and the Potential. Teoksessa Ravi K.S. Kohli & Fiona Mitchell (toim.) Working with Unaccompanied Asylum Seeking Children. Issues for Policy and Practice. Palgrave MacMillan, 95-108.
- Keskinen, Suvi & Näre, Lena & Tuori, Salla (2015) Valkoisuusnormi, rodullistamisen kriittikki ja sukupuoli. Sukupuolentutkimus – Genusforskning 28 (4), 2-5.
- Kidane, S. & Amarena, P. (2004) Fosterin Unaccompanied Asylum Seeking and Refugee Children. A Training Course for Foster Carers. London: BAAF.
- Kielitoimiston sanakirja (2017) Sanan ”heitteillä” määritelmä. Saatavilla <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi>. Viitattu 1.6.2017.
- Kim, Hyoun K. & Pears, Katherine C. & Fisher, Philip A. (2012) The Placement History Chart: A Tool for Understanding the Longitudinal Pattern of Foster Children's Placements. Children and Youth Services Review 34(8): 1459-1464.
- Korkman, Sixten (2006) Miksi kotihoidontuki pitäisi poistaa? Kolumni Helsingin Sanomissa 25.10.2016. Saatavilla: <http://www.hs.fi/politiikka/art-2000002927144.html>. Viitattu 12.1.2017.
- Kohli, Ravi K.S. (2007a) Social Work With Unaccompanied Asylum Seeking Children. Houndmills, Basingtoke, Hampshire, New York: Palgrave Macmillan.
- Kohli, Ravi K.S. (2007b) Practitioner Stories. Teoksessa Ravi K.S. Kohli & Fiona Mitchell (toim.) Working with Unaccompanied Asylum Seeking Children. Issues for Policy and Practice. Palgrave MacMillan, 32-47.
- Kohli, Ravi K.S. & Connolly, Helen & Warman, Andrea (2010) Food and its meaning for asylum-seeking children and young people in foster care. Children's geographies 8(3), 233-245.
- Kopra, Petra (2013) Yksityismajoituksessa asuneiden alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden selviytyminen. Pro gradu –tutkielma. Itä-Suomen yliopisto.

- Kortteinen, Juhani (1996) Romanit ja muut perinteiset vähemmistömme. Teoksessa Taina Dahlgren & Juhani Kortteinen & K.J. Lång & Merja Pentikäinen & Martin Scheinin (toim.) Vähemmistöt ja niiden syrjintä Suomessa. Ihmisoikeusliitto r.y.:n julkaisusarja n:o 4. Helsinki, 75-108.
- Kuntaliitto (2014) Lausunto työ- ja elinkeinoministeriölle 26.9.2014 ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanotto ja järjestelmän kehittämisen ALTTI-työryhmän selvitykseen. Saatavilla: <https://www.kuntaliitto.fi/lausunnot/2014/ilman-huoltajaa-tulleiden-alaikaisten-turvapaikanhakijoiden-vastaanotto-ja>. Viitattu 16.6.2017.
- Kuronen, Marjo & Lahtinen, Pia (2010) Supporting families: the role of family work in child welfare. Teoksessa Hannele Forsberg & Teppo Gröger (toim.) Social work and child welfare Politics. Through Nordic lenses. Bristol: Policy Press, 65-82.
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa (2016) Perheettömiksi suojellut. Yksin tulleiden alaikäisten oikeus perheeseen. Teoksessa Outi Fingerroos & Anna-Maria Tapaninen & Marja Tiilikainen (toim.) Perheenyhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi? Tampere: Vastapaino, 89-109.
- Kuusisto-Niemi, Sirpa & Kääriäinen, Aino (2005) Hiljaisen tiedon vallasta näkyvän tiedon valtaan. Puheenvuoro tiedon näkyväksi tekemisen puolesta. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti Janus 13 (4), 452-460. Saatavilla: <http://journal.fi/janus/article/view/50340/15196>. Viitattu 2.4.2017.
- Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula 2007: Sensitiivisen haastattelututkimuksen eettiset haasteet. Janus. Sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan aikakauslehti, 15 (4), 316-332.
- Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 2011/746. Saatavilla: www.finlex.fi. Viitattu 11.3.2015.
- Laki kotoutumisen edistämisestä 2010/1386. Saatavilla: www.finlex.fi. Viitattu 11.3.2015.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361. Saatavilla: www.finlex.fi. Viitattu 12.9.2016.
- Laki rikoslain muuttamisesta 2004/650. Saatavilla: www.finlex.fi. Viitattu 5.2.2017.
- Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja (2011) Helsinki: UNICEF Suomi.
- Lastensuojelulaki 2007/417. Saatavilla: www.finlex.fi. Viitattu 12.9.2016.
- Lastensuojelun keskusliitto (2014) Ilman huoltajaa tulleiden lasten vastaanotosta luovuttava laitoskeskeisyydestä. Lausunto Työ- ja elinkeinoministeriön Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanotto ja kehittämistarpeet (ALTTI) ja Kansainvälistä suojelua saavien muutto vastaanottokeskuksista kuntiin (VERTTI) selvityksiin 26.9.2014. Saatavilla: www.lskl.fi/vaikuttaa/lausunnot/ilman_huoltajaa_tulleiden_lasten_vastaanotossa_luovuttava_laitoskeskeisyydesta.3426.news. Viitattu 1.10.2014.
- Lastensuojelun käsikirja (2017) Läheissijaisvanhemmuus. Saatavilla: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/perhehoito/laheissijaisvanhemmuus>. Viitattu 24.3.2017.
- Lepola, Outi (2007) Johdanto. Teoksessa Outi Lepola & Susan Villa (toim.) Syrjintä Suomessa 2006. Helsinki: Ihmisoikeusliitto ry, 9-17.
- Lepola, Outi (2012) Ei omainen eikä viranomainen. Selvitys ilman huoltajaa Suomeen tulleiden lasten edustajajärjestelmästä. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

- Lepola, Outi & Joronen, Mikko & Aaltonen, Milla (1997) Syrjintä etnisyyden, uskonnon, kielen tai kansalaisuuden perusteella. Teoksessa Outi Lepola & Susan Villa (toim.) Syrjintä Suomessa 2006. Helsinki: Ihmisoikeusliitto ry, 109-180.
- Lin, Ching-Shuan (2014) Evaluating Services for kinship Care Families: A Systematic Review. *Children & Youth Services Review* 36, 32-41.
- Linowitz, J. & Boothby, N. (1988) Cross-cultural placements. Teoksessa E.M. Ressler & N. Boothby & D.J. Steinbock (toim.) *Unaccompanied Children. Care and Protection in Wars, Natural Disasters and Refugee Movements.* New York: Oxford University Press.
- Maahanmuuttovirasto (2015a) Ohje kunnalle, johon perustetaan vastaanottokeskus. Maahanmuuttoviraston tiedote 25.9.2015.
- Maahanmuuttovirasto (2015b) Turvapaikka- ja pakolaistilastot. Yksintulleet alaikäiset hakijat kansalaisuuksittain. Turvapaikanhakijat, yksintulleet 1.1.-31.12.2014. Saatavilla: http://www.migri.fi/download/57238_Tp-hakijat_alaikaiset_marras_2014.pdf?82a454efe845d488. Viitattu 6.2.2017.
- Maahanmuuttovirasto (2016a) Turvapaikka- ja pakolaistilastot. Yksintulleet alaikäiset hakijat kansalaisuuksittain. Turvapaikanhakijat, yksintulleet 1.1.-31.12.2015. Saatavilla: http://www.migri.fi/download/64992_Tp-hakijat_alaikaiset_2015.pdf?3e0838efe845d488. Viitattu 6.2.2017.
- Maahanmuuttovirasto (2016b) Vastaanottoraha. Saatavilla: <http://www.migri.fi/turvapaikka-suomesta/vastaanottoiminta/vastaanottoraha>. Viitattu 28.10.2016.
- Maahanmuuttovirasto (2017a) Turvapaikka- ja pakolaistilastot. Yksintulleet alaikäiset hakijat kansalaisuuksittain. Turvapaikanhakijat, yksintulleet 1.1.-31.12.2016. Saatavilla: http://www.migri.fi/download/65762_Tp-hakijat_alaikaiset_2016.pdf?d27e2eefe845d488. Viitattu 6.2.2017.
- Maahanmuuttovirasto (2017b) Turvapaikka- ja pakolaistilastot. Yksintulleiden alaikäisten päätökset kansalaisuuksittain. Saatavilla: http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot/turvapaikka-ja_pakolaistilastot. Viitattu 15.1.2017.
- Martiskainen, Taina (2009) Lasten vastaanotto uusien haasteiden keskellä – minkä tien Suomi valitsee? Teoksessa *Yksintulleet - Näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa.* European Migration Network, 46-53.
- Miles, Matthew, B. & Huberman, Michael A. (1994) *Qualitative Data Analysis. An Expanded Sourcebook. Second Edition.* Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Mitchell, Fiona (2007) Assessment Practice with Unaccompanied Children: Exploring Exceptions to the Problem. Teoksessa Ravi K.S. Kohli & Fiona Mitchell (toim.) *Working with Unaccompanied Asylum Seeking Children. Issues for Policy and Practice.* Palgrave MacMillan, 48-60.
- Mikkola, Matti (2004) Lastensuojelu ja eurooppalaiset ihmisoikeudet. Teoksessa Anna-Maija Puonti & Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) *Lastensuojelu tänään.* Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 61-76.
- Mänttari-Van Der Kuip, Maija (2013) Julkinen sosiaalityö markkinoistumisen armoilla. *Yhteiskuntapolitiikka* 78(1), 5-19.
- Niemi, Petteri (2008) Realismia sosiaalityöhön. Teoksessa Petteri Niemi & Tuija Kotiranta (toim.) *Sosiaalialan normatiivinen perusta.* Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 71-99.

- Parodi, Giuliana & Veraldi, Roberto (2010) Institutionalisaation ja deinstitutionalisaation sosioekonomiset ulottuvuudet Italiassa. Teoksessa Antti Teittinen (toim.) Pois laitoksista! Vammaiset ja hoivan politiikka. Palmenia-sarja 68. Gaudeamus Helsinki University Press, 85-122.
- Parsons, Annika (2010) Lapsen edun toteutuminen turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevissa päätöksissä. Vähemmistövaltuutettu. Kansallinen ihmiskaupparaportit. Julkaisusarja 6.
- Payne, Malcolm & Askeland, Gurid Aga (2008) Globalisation and International Social Work. Postmodern Change and Challenge. Farnham: Ashgate.
- Peltola, Marja (2014) Kunnollisia perheitä. Maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 147. Perhehoitolaki 2015/263. Saatavilla: www.finlex.fi. Viitattu 13.3.2017.
- Peräkylä, Anssi (1990) Kuoleman monet kasvot. Identiteettien tuottaminen kuolevan potilaan hoidossa. Tampere: Vastapaino.
- Pietilä, Niina (2017) Hallitsemattomasti nuori. Miksi 17 vuotta täyttäneitä nuoria sijoitetaan kodin ulkopuolelle? Lisensiaatintutkimuksen käsikirjoitusluonnos.
- Pohjola, Anneli (2015) Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia. Teoksessa Anneli Pohjola & Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014 (2. painos). United Press, 16-36.
- Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana (2015) Rakenteellinen sosiaalityö aikakauden haasteena. Teoksessa Anneli Pohjola & Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014 (2. painos). United Press, 9-13.
- Portes, Alejandro & Rumbault, Ruben G. (2001) Legacies. The Story of the Immigrant Second Generation. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Puroila, Anna-Maija (2002) Kohtaamisia päiväkotiarjessa – psykoanalyttinen näkökulma varhaiskasvatustyöhön. Oulu: Oulu University Press.
- Puroila, Anna-Maija (2010) Vuorovaikutuksen lukutaito. Teoksessa Johanna Hurtig & Merja Laitinen & Katriina Uljas-Rautio (toim.) Ajattele itse! Tutkimuksellisen lukutaidon perusteet. Jyväskylä: PS-kustannus, 121-148.
- Puuronen, Vesa (2011) Rasistinen Suomi. Helsinki: Gaudeamus.
- Pösö, Tarja (2012) Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 75-97.
- Rastas, Anna (2009) Kulttuurit ja erot haastattelutilanteessa. Teoksessa Johanna Ruusuviiri, & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 78-102.
- Rauhala, Pirkko-Liisa & Vironkannas, Elina (2011) Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 235-255.
- Raval, Hitesh (2007) Therapeutic Encounters between Young People, Bilingual Co-workers and practitioners. Teoksessa Ravi K.S. Kohli & Fiona Mitchell (toim.) Working with Unaccompanied Asylum Seeking Children. Issues for Policy and Practice. Palgrave MacMillan, 61-76.
- Ristikari Tiina & Törmäkangas Liisa & Lappi Aino & Haapakorva Pasi & Kiilakoski Tomi & Merikukka Marko & Hautakoski Ari & Pekkarinen Elina & Gissler Mika (2016) Suomi nuorten kasvu ympäristönä. 25 vuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa

- syntyneistä nuorista aikuisista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 9/2006. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisu 101.
- Saukkonen, Pasi (2007) Poliittika monikulttuurisessa yhteiskunnassa. Helsinki: WSOY.
- Saukkonen, Pasi (2013) Erilaisuuksien Suomi. Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Scheinin, Martin (1996) Mitä on syrjintä. Teoksessa Taina Dahlgren & Juhani Kortteinen & K.J. Lång & Merja Pentikäinen & Martin Scheinin (toim.) Vähemmistöt ja niiden syrjintä Suomessa. Ihmisoikeusliitto r.y.:n julkaisusarja n:o 4. Helsinki, 7-19.
- Sihvola, Juha (1996) Yksilö, yhteisö ja hyvä elämä. Aristotelismi ja suomalainen arvokeskustelu. Teoksessa Hautamäki, Antti & Lagerspetz, Eerik & Sihvola, Juha & Siltala, Juha & Tarkki, Jarmo. Yksilö modernin murroksessa. Helsinki: Gaudeamus, 63-116.
- Silverman, David (2004) Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction. 2. painos. London: Sage.
- Simmonds, J. (2004) Primitive forces in society. How do we hold unaccompanied children in mind? *Adoption and Fostering* 28(2): 68-75.
- Simmonds, John (2007) Telling the Stories of Unaccompanied Asylum Seeking and Refugee Children. Teoksessa Ravi K.S. Kohli & Fiona Mitchell (toim.) Working with Unaccompanied Asylum Seeking Children. Issues for Policy and Practice. Palgrave MacMillan, 1-15.
- Sinko, Päivi (2004) Laki ja lastensuojelu. Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijuuden määrittelyssä. Lisensiaatintutkimus. Lapsi- ja nuorisososiaalityö. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Yhteiskuntapolitiikan laitos.
- Sisäministeriö (2016) Valtioneuvoston ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma 2016-2017. Sisäministeriön julkaisu 29/2016. Helsinki.
- Stanley, Kate (2001) Cold comfort. Young Separated Refugees in England. London: Save the Children.
- Suikkanen, Sirkku (2010) Selvitys kidutettujen ja vaikeasti traumatisoituneiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten ja nuorten määrästä sekä heidän psykiatristen palvelujen tarpeestaan. Helsingin Diakonissalaitoksen raportteja 1/2010.
- Suoranta, Juha & Ryyänen, Sanna (2014) Taisteleva tutkimus. Helsinki: Into Kustannus Oy.
- Tammisalo-Savolainen, Tuuli (2009) Suojattu yhteisö: kunniaväkivalta kollektiivisena ilmiönä Suomessa. Teoksessa Tanja Tauro & Marjo Van Dijken (toim.) Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri, 31-49.
- Taskinen, Sirpa (2011) Mikä on yksin tulleiden lasten edun mukaista. Teoksessa Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet-projektin loppujulkaisu. Yhteiset lapsemme – All Our Children ry.
- Teittinen, Antti (2010) Johdanto. Teoksessa Antti Teittinen (toim.) Pois laitoksista! Vammaiset ja hoivan politiikka. *Palmenia-sarja* 68. Gaudeamus Helsinki University Press, 5-8.
- Teittinen, Antti & Kuusterä, Kirsti (2010) Angloamerikkalaisen deinstitutionalisaatiotutkimuksen aiheista. Teoksessa Antti Teittinen (toim.) Pois laitoksista! Vammaiset ja hoivan politiikka. *Palmenia-sarja* 68. Gaudeamus Helsinki University Press, 11–41.

- Therborn, Göran (2014) Eriarvoisuus tappaa. Suom. Tatu Henttonen. Tampere: Vastapaino.
- Thoburn, June & Chand, Ashok & Procter, Joanne (2005) Child Welfare Services for Minority Ethnic Families. The Research Reviewed. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Tiilikainen, Marja & Ismail, Abdirashid & Al-Sharmani, Mulki (2016) Somalialaiset perheet perinteiden, siirtolaisuuden ja sisällissodan välissä. Teoksessa Outi Fingerroos & Anna-Maria Tapaninen & Marja Tiilikainen (toim.) Perheenyhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi? Tampere: Vastapaino, 43-64.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 6. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2014a) Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanotto ja järjestelmän kehittämistarpeet. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Konserni 29/2014. Saatavilla: https://www.tem.fi/files/40852/TEMjul_29_2014_web_05092014.pdf. Viitattu 29.9.2014.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2014b) Maahanmuuttajien työllistyminen. Taustatekijät, työnhaku ja työvoimapalvelut. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys. 6/2014. Saatavilla: <https://tem.fi/documents/1410877/2859687/Maahanmuuttajien+tyollistyminen+10022014.pdf>. Viitattu 8.1.2016.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2017) Laki kotoutumisen edistämisestä. Luonnos 1.3.2017. Saatavilla <https://tem.fi/documents/1410877/4281155/laki-kotoutumisen-edistamisesta-luonnos-1.3.2017/3ca2de74-d50d-439c-a960-20cd102709b6>. Viitattu 16.6.2017.
- Työministeriö (2006) Maahanmuuttaja- ja turvapaikanhakijalasten katoamiset: opas viranomaisten yhteistyöstä lasten katoamisissa ja niihin liittyvissä ilmiöissä. Työministeriö.
- Törrönen, Maritta (1999) Lasten arki laitoksessa. Elämistila lastenkodissa ja sairaalassa. Helsinki: Helsinki University Press.
- Ulkoasianministeriö (2005) Ihmiskaupan vastainen toimintasuunnitelma. Ulkoasiainministeriön julkaisusarja. Helsinki.
- Ulkomaalaislaki 2004/301. Saatavilla: www.finlex.fi. Viitattu 4.2.2017.
- Unicef (2017) Mikä on lapsen oikeuksien sopimus. Saatavilla: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus/>. Viitattu 16.6.2017.
- Uuttu, Marko (2016) Tilastoja yksityismajoituksessa olevista yksintulleista. Sähköpostiviesti: 17.10.2016.
- Valkonen, Leena (2008) Mitä perhehoidosta tiedetään tutkimusten perusteella? Teoksessa Jari Ketola (toim.) Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona. Jyväskylä: PS-kustannus, 99-120.
- Valkonen, Leena & Janhunen, Tarja (2016) Tutkimustietoa perhehoidon kehittämiseksi. Katsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010-2016. Terveiden ja hyvinvoinni laitos. Työpaperi 45/2016.

- Valtioneuvoston asetus ilman huoltajaa olevan lapsen edustajalle maksettavasta palkkiosta ja kulukorvauksesta 1.3.2012/115.
- Valtonen, Anu (2009) Ryhmäkeskustelut – millainen metodi? Teoksessa Johanna Ruusuvoori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 223-241.
- Vanhala, Anni (2005) Paikka ja asiakkuus. Etnografia naisten asuntolasta. Acta Universitatis Tampereensis 1075. Tampere: Tampere University Press.
- Viranomaisten yhteistyö maahanmuuttaja- ja turvapaikanhakijalasten katoamistilanteissa ja niihin liittyvissä ilmiöissä (2006) Työministeriö.
- Väyrynen, Sanna (2007) Usvametsän neidot. Tutkimus nuorten naisten elämästä huumekuvioissa. Acta Universitatis Lapponiensis 118. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Wells, Michael & Hoikkala, Susanna (2004) A Comparison of Two European Resettlement Programmes for Young Separated Refugees. Teoksessa Debra Hayes & Beth Humphries (toim.) Social Work, Immigration and Asylum. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 178-200.
- Wilson, Leslie & Conroy, James (1999) Satisfaction of Children in Out-of-Home care. Child Welfare 78(1), 53-69.
- Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. Saatavilla: www.finlex.fi. Viitattu 25.11.2016.
- YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Saatavilla: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>. Viitattu 4.11.2016.
- YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. Saatavilla: <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=fin>. Viitattu 9.6.2017.
- Yle (2015) Tuovatko turvapaikanhakijat rikosaallon? Kysymys jakaa suomalaiset. Yle-uutiset 6.10.2015. Saatavilla: <http://yle.fi/uutiset/3-8358867>. Viitattu 6.5.2017.
- Zulfacar, D. (1987) Alternative Forms of care for unaccompanied refugee minors: a comparison of US and Australian experience. International Social Work, 30: 61-75.

Liitteet

Liite 1.

EDUSTAJIEN FOKUSRYHMÄHAASTATTELUN RUNKO

1. Kuinka monta yksityismajoituksessa ollutta edustettavaa teillä on ollut? Minkälaisia tapaukset ovat olleet?
2. Miten/kenen aloitteesta yksityismajoitukseen siirtymiset ovat tapahtuneet? Miten yhteistyö ryhmäkodin/maahanmuuttajapalveluiden kanssa on silloin toiminut? Miten lasten biologiset perheet ovat suhtautuneet yksityismajoitukseen siirtymiseen? Onko teidän ollut helppo muodostaa mielipiteenne siitä, onko yksityismajoitukseen siirtyminen hyvä ratkaisu? Minkälaisia asioita olette ennen yksityismajoitukseen siirtymistä pohtineet ja kenen kanssa?
3. Kertokaa esimerkkejä mielestänne hyvin sujuneista yksityismajoituksista. Mitkä seikat ovat vaikuttaneet siihen, että yksityismajoitus on onnistunut? Miten ”onnistuneet” yksityismajoitukset ovat päättyneet?
4. Kertokaa esimerkkejä yksityismajoituksista, joissa on ollut vaikeuksia. Minkälaisia vaikeudet ovat olleet? Miten ongelmat on ratkaistu tai yritetty ratkaista? Miten nämä yksityismajoitukset ovat päättyneet?
5. Minkälaista apua tai tukea lapset ja yksityismajoitusperheet ovat yksityismajoituksen aikana saaneet? Mistä apu on tullut? Entä minkälaista apua on ollut tarjolla yksityismajoituksen jälkeen?
6. Onko yksityismajoituksessa asuvan edustaminen mielestänne erilaista, kuin ryhmä/perheryhmäkodissa asuvan edustajana toimiminen? Millä tavalla?
7. Onko yksityismajoitus mielestänne toimiva tapa järjestää yksitulleiden asuminen, hoito ja kasvatus? Pitäisikö yksityismajoitusjärjestelmää mielestänne muuttaa jotenkin, vai onko järjestelmä toimia tällaisena, kun se tällä hetkellä on?

Liite 2.

MAAHANMUUTTAJAPALVELUIDEN TYÖNTEKIJÖIDEN FOKUSRYHMÄHAASTATTELUN RUNKO

1. Kuinka monta yksityismajoituksessa ollutta asiakasta muistatte? Minkälaisia tapaukset ovat olleet?
2. Miten yksityismajoituksessa olevien lasten siirtymiset maahanmuuttajapalveluiden asiakkaaksi ovat tapahtuneet? Miten yhteistyö ryhmäkodin, edustajien, yksityismajoitusperheen ja maahanmuuttajapalveluiden välillä on siirtymisvaiheessa toiminut? Mikä on ollut lapsen rooli silloin, kun hänen asiakkuutensa on siirtynyt ryhmäkodista maahanmuuttajapalveluihin? Onko lapsen biologisiin vanhempiin oltu yhteydessä maahanmuuttajapalveluista tässä vaiheessa tai myöhemmin?
3. Kertokaa esimerkkejä mielestänne hyvin sujuneista yksityismajoituksista. Mitkä seikat ovat vaikuttaneet siihen, että yksityismajoitus on onnistunut? Miten ”onnistuneet” yksityismajoitukset ovat päättyneet?
4. Kertokaa esimerkkejä yksityismajoituksista, joissa on ollut vaikeuksia. Minkälaisia vaikeudet ovat olleet? Miten ongelmat on ratkaistu tai yritetty ratkaista? Miten nämä yksityismajoitukset ovat päättyneet?
5. Minkälaista apua tai tukea lapset ja yksityismajoitusperheet ovat yksityismajoituksen aikana saaneet? Mistä apu on tullut? Onko tuki ollut riittävää? Entä minkälaista apua on ollut tarjolla yksityismajoituksen jälkeen? Onko tuki ollut riittävää?
6. Onko yksityismajoitus mielestänne toimiva tapa järjestää yksitulleiden asuminen, hoito ja kasvatusta? Pitäisikö yksityismajoitusjärjestelmää mielestänne muuttaa jotenkin, vai onko järjestelmä toimiva tällaisenaan?

Liite 3.

RYHMÄKOTIEN TYÖNTEKIJÖIDEN FOKUSRYHMÄHAASTATTELUN RUNKO

1. Kuinka monta yksityismajoituksessa ollutta asiakasta muistatte?
Minkälaisia tapaukset ovat olleet?
2. Miten/kenen aloitteesta yksityismajoitukseen siirtymiset ovat tapahtuneet? Millä tavalla lasten mielipiteitä on selvitetty? Miten lasten biologiset perheet ovat suhtautuneet yksityismajoitukseen siirtymiseen? Miten yhteistyö ryhmäkodin, edustajien, lastensuojelun ja yksityismajoitusperheen välillä on siirtymisvaiheessa toiminut? Onko teidän ollut helppo muodostaa mielipiteenne siitä, onko yksityismajoitukseen siirtyminen hyvä ratkaisu? Minkälaisia asioita olette ennen yksityismajoitukseen siirtymistä pohtineet ja kenen kanssa?
3. Kertokaa esimerkkejä mielestänne hyvin sujuneista yksityismajoituksista. Mitkä seikat ovat vaikuttaneet siihen, että yksityismajoitus on onnistunut? Miten ”onnistuneet” yksityismajoitukset ovat päättyneet?
4. Kertokaa esimerkkejä yksityismajoituksista, joissa on ollut vaikeuksia. Minkälaisia vaikeudet ovat olleet? Miten ongelmat on ratkaistu tai yritetty ratkaista? Miten nämä yksityismajoitukset ovat päättyneet?
5. Minkälaista apua tai tukea lapset ja yksityismajoitusperheet ovat yksityismajoituksen aikana saaneet? Mistä apu on tullut? Onko tuki ollut riittävää? Entä minkälaista apua on ollut tarjolla yksityismajoituksen jäkeen? Onko tuki ollut riittävää?
Onko yksityismajoitus mielestänne toimiva tapa järjestää yksitulleiden asuminen, hoito ja kasvatus? Pitäisikö yksityismajoitusjärjestelmää mielestänne muuttaa jotenkin, vai onko järjestelmä toimiva tällaisenaan?

Liite 4.

TIEDOTE TUTKIMUKSESTA EDUSTAJILLE JA SOSIAALITYÖN AMMATILAISILLE

Tutkimuksen nimi: Ilman huoltajaa maahan tulleiden turvapaikanhakijalasten yksityismajoitus

Pyyntö osallistua tutkimukseen

Toivon, että osallistut ammatilliseen lisensiaatintutkimukseen, jossa tutkitaan ilman huoltajaa maahan tulleiden turvapaikanhakijalasten yksityismajoitusta. Tutkimus toteutetaan Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnassa. Pyydän sinua osallistumaan tutkimukseen, koska tunnet yksityismajoitusjärjestelmää. Tietosi olisi minulle arvokasta ja soveltuisit tutkimukseeni hyvin. Tämä tiedote kuvaa tutkimusta ja sinun osuuttasi siinä.

Osallistumisen vapaaehtoisuus

Osallistuminen tähän tutkimukseen on vapaaehtoista. Voit kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen tai keskeyttää osallistumisesi syytä ilmoittamatta milloin tahansa. Lue rauhassa tämä tiedote. Jos sinulla on kysyttävää, voit olla yhteydessä minuun. Jos päätät osallistua tutkimukseen, pyydän sinua allekirjoittamaan liitteenä olevan suostumuslomakkeen.

Tutkimuksen toteuttaja

Tämä tutkimus on ammatillinen lisensiaatintutkimus, jonka toteuttaja on YTM Elina Kauhanen. Tutkimuksen ohjaajina toimivat kuntouttavan sosiaalityön professori Sanna Väyrynen ja sosiaalityön professori Anneli Pohjola Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnasta.

Tutkimuksen tausta ja tarkoitus

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, **minkälaisia kokemuksia yksityismajoituksessa olleilla nuorilla aikuisilla, edustajilla ja sosiaalityön ammattilaisilla on yksityismajoituksesta.** Tutkimuksessa tarkastellaan myös sitä, **miten YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaiset lapsen oikeudet, erityisesti syrjimättömyys, lapsen edun ensisijaisuus ja oikeus erityiseen suojeluun toteutuvat yksityismajoituksessa.**

Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen toimenpiteet

Tutkimuksen kokonaisuineisto muodostuu yksityismajoituksessa olleiden nuorten aikuisten yksilöhaastatteluista ja yksityismajoitusjärjestelmää tuntevien edustajien ja sosiaalityön ammattilaisten (ryhmäkotien ja maahanmuuttajapalvelujen työntekijät) fokusryhmähaastatteluista. Fokusryhmät muodostetaan työpaikkakohtaisesti, edustajat haastatellaan omana ryhmänään. Fokusryhmähaastatteluissa keskustellaan vapaamuotoisesti haastatteluvien yksityismajoitukseen liittyvistä kokemuksista.

Tutkimukseen osallistuminen kestää osaltasi fokusryhmähaastattelun ajan. Haastattelun kesto on yleensä puolesta tunnista puoleentoista tuntiin. Haastattelut nauhoitetaan.

Tutkimuksen mahdolliset hyödyt

Tutkimuksessa tuotettua tietoa voidaan hyödyntää yksityismajoituksessa oleville lapsille ja yksityismajoitusperheille tarjottavien palvelujen kehittämisessä. Tutkimuksen avulla voidaan myös kehittää tutkimustietoon pohjautuvia moniammatillisia yhteistyökäytäntöjä ja palveluketjuja.

Tutkimuksesta mahdollisesti aiheutuvat haitat ja epämukavuudet

Sinulla on milloin tahansa mahdollisuus keskeyttää haastattelu ja tutkimuksessa mukanaolo. Haastattelu voidaan myös keskeyttää, mikäli koet haastattelun liian vaikeaksi tai epämukavaksi.

Tietojen luottamuksellisuus ja tietosuoja

Tutkimuksessa henkilöllisyytesi sekä muut tunnistettavat tiedot ovat ainoastaan minun tiedossani ja minä olen salassapitovelvollinen. Kaikkia tietoja käsitellään siten, ettei yksittäisiä tietoja tai henkilöitä pystytä tunnistamaan tutkimukseen liittyvistä tutkimustuloksista, selvityksistä tai julkaisuista. Tutkimuksesta ei synny henkilörekisteriä.

Jos päätät peruuttaa suostumuksesi tai osallistumisesi tutkimukseen keskeytyy jostain muusta syystä, keskeyttämiseen mennessä kerättyjä tietoja käytetään osana tutkimusaineistoa, jos annat siihen suostumuksen. Tietojasi ei luovuteta kenellekään ulkopuoliselle.

Lisätietoja

Jos sinulla on kysyttävää tutkimuksesta, voit olla yhteydessä minuun, niin voimme keskustella tutkimukseen liittyvistä kysymyksistä.

Yhteystiedot:

YTM Elina Kauhanen

sähköposti: elkauhan@ulapland.fi

puhelin: 050-3031674

Osoite: Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta, PL 122, 96101 Rovaniemi (Lähetettäessä postia Elina Kauhaselle merkitse kuoreen myös Sanna Väyrynen)

Liite 5.

Suostumuslomake ilman huoltajaa olevan turvapaikanhakijalapsen edustajalle

SUOSTUMUS ILMAN HUOLTAJAA MAAHAN TULLEIDEN TURVAPAIKAN- HAKIJALASTEN YKSITYISMAJOITUS- TUTKIMUKSEEN

Minua on pyydetty osallistumaan Ilman huoltajaa maahan tulleiden turvapaikanhakijalasten yksityismajoitus – tutkimukseen.

Olen saanut, lukenut ja ymmärtänyt tutkimuksesta kertovan tiedotteen. Tiedotteesta olen saanut riittävän selvityksen tutkimuksesta ja sen yhteydessä suoritettavasta tietojen käsittelystä ja luovuttamisesta. Tiedotteen sisältö on kerrottu minulle myös suullisesti ja olen saanut riittävän vastauksen kaikkiin tutkimusta koskeviin kysymyksiini. Tiedot antoi tutkimuksen toteuttaja YTM Elina Kauhanen , ___/___/ 20__ . Minulla on ollut riittävästi aikaa harkita osallistumistani tutkimukseen.

Kaikki minusta tutkimuksen aikana kerättävät tiedot käsitellään luottamuksellisina. Ymmärrän, että osallistumiseni tähän tutkimukseen on vapaaehtoista. Minulla on oikeus milloin tahansa tutkimuksen aikana ja syytä ilmoittamatta keskeyttää tutkimukseen osallistuminen. Olen tietoinen siitä, että minusta keskeyttämiseen mennessä kerättyjä tietoja käytetään osana tutkimusaineistoa. Kaikki tutkimusaineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua.

Allekirjoituksellani vahvistan osallistumiseni tähän tutkimukseen

Päivämäärä, allekirjoitus ja nimenselvennys

Suostumuksen vastaanottajan allekirjoitus ja nimenselvennys

Liite 6.

Suostumuslomake sosiaalialan ammattilaiselle

SUOSTUMUS ILMAN HUOLTAJAA MAAHAN TULLEIDEN TURVAPAIKAN- HAKIJALASTEN YKSITYISMAJOITUS- TUTKIMUKSEEN

Minua on pyydetty osallistumaan Ilman huoltajaa maahan tulleiden turvapaikanhakijalasten yksityismajoitus – tutkimukseen.

Olen saanut, lukenut ja ymmärtänyt tutkimuksesta kertovan tiedotteen. Tiedotteesta olen saanut riittävän selvityksen tutkimuksesta ja sen yhteydessä suoritettavasta tietojen käsittelystä ja luovuttamisesta. Tiedotteen sisältö on kerrottu minulle myös suullisesti ja olen saanut riittävän vastauksen kaikkiin tutkimusta koskeviin kysymyksiini. Tiedot antoi tutkimuksen toteuttaja YTM Elina Kauhanen , ___/___/ 20__ . Minulla on ollut riittävästi aikaa harkita osallistumistani tutkimukseen.

Kaikki minusta tutkimuksen aikana kerättävät tiedot käsitellään luottamuksellisina. Ymmärrän, että osallistumiseni tähän tutkimukseen on vapaaehtoista. Minulla on oikeus milloin tahansa tutkimuksen aikana ja syytä ilmoittamatta keskeyttää tutkimukseen osallistuminen. Olen tietoinen siitä, että minusta keskeyttämiseen mennessä kerättyjä tietoja käytetään osana tutkimusaineistoa. Kaikki tutkimusaineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua.

Allekirjoituksellani vahvistan osallistumiseni tähän tutkimukseen

Päivämäärä, allekirjoitus ja nimenselvennys

Suostumuksen vastaanottajan allekirjoitus ja nimenselvennys